

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 07990

YOYVL-BUKH TSUM
FUFTSIKSTN GEBOYREN-TOG
FUN AVRAHAM SUTSKEVER

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

יובל-בוך
צום פֿרֿעזיקסטן געבוירן־טאָג
פֿון אַברהם סוצקעווער
אַרויסגעגעבן פֿון יובל־קאָמיטעט אין יאָר טויזנט גמין הונדערט דריי און זעכציק
תל־אָבֿיב • ישראל

ספֿר היובל
לשנת החמשים של אַברהם סוצקֿער
נדפס בישראל

Printed in Israel 1963

דפוס „ארוי“ בע״מ, ת״א, רח' אילת השחר 4, טל. 34294

יזבל-בוך
צום פופציקסטן געבוירן-טאָג
פֿון אַברהם סוצקעווער

תל-אביב 1963

רעדאַקציע :

זלמן שזר
דבֿ סדן
מ. גראַס-צימערמאַן

א י נ ה א ל ט

7	זלמן שזר / דער עלטער-פעטער אין זיין פלימעניק
15	מאַרק שאַגאַל / פּאַעט און סימבאָל
17	ה. לייזיק / היטער פֿון ליכטיקע ווערטער
18	א. לעיעלעס / אַן ענטפֿער אויף אַ "פֿאַרצייטיקן" בריוו
22	מיכאל אַסטור / סוצקעווערס פּאַעטישער אָנהייב
43	חיים גראַדע / אַברהם סוצקעווערס ווילנער מאַטיוון
49	אלחנן וואַגלער / מײַן חבֿר אַברהם סוצקעווער
53	איציק מאַנגער / דער אַריאל פֿון אונדזער מאַדערנעס ייִדישן ליד
55	אַהרן שטיינבערג / אַ תּיקון פֿון ייִדיש
63	שלמה ביקל / אַן אַנדער מין פּוח
70	מ. גראַס־צימערמאַן / "ווערטער און שווינגנס"
79	מ. ווינגרינד / באַגריסונג
80	ש. שלום / באַגריסונג
81	יחיאל האַפֿער / אַ מיצוה להכעיס
85	אַהרן צייטלין / דאָס בילד
86	רחל ה. קאַרן / אין פֿייער־וואַגן פֿון סיביר ביז מידבר סיני
94	אַריה שמרי / מיט סיבירער וויין
101	יעקבֿ גלאַטשטיין / 50 יאָר סוצקעווער — 500 יאָר ייִדיש
105	אַברהם רעגעלסאָן / "אַדע צו דער טויב"
110	אפרים אויערבאך / אַ קאָפיטעלע סוצקעווער
114	ישעיהו שפּיגל / שטריכן צו אַברהם סוצקעווערס קינסטלערישן פּראָפּיל
120	יעקבֿ פֿרידמאַן / געזאַנג צום געזאַנג
121	א. מ. פֿוקס / די מאַגיע פֿון וואַרט
123	י. גולה / הערות וועגן דער פּראַבלעם פֿון פּסיכאָרעאַליאַ אין דער פּאַעמע "געהיימשטאַט"
134	מלך ראָוויטש / סוצקעווער און די איינמאַליקייט
139	ישראל עמיאַט / "אַזויס"
142	ישעיהו ראַבינאוויטש / דער פּאַעטישער דרך פֿון אַברהם סוצקעווער
163	י. זרבבל / דער פּאַעט
165	דבֿ סדן / אַ קלייגע לעקציע

דער עלטער-פֿעטער און זײַן פֿלימעניק

וויסן מיר אלע זייער ווויל, אז דער הויפט-יחוס פֿון אַ דיכטער איז זײַן יִחוס - עצמו. זײַן אייגענע אַריגינעלע פֿערזענלעכקייט איז עס פֿון וואָנען עס פֿליסט זײַן דיכטערישע שאַפֿונג. און זי, די שאַפֿונג זײַנע אליין איז עס וואָס געווינט דאָס האַרץ פֿון זײַן לייענער.

אַבער נאָך דעם ווי דער דיכטער האָט שוין באַוווּן צו געווינען דאָס האַרץ און דעם צוטרוי פֿונעם לייענער-קרייז, און נאָך דעם ווי דו וויסט שוין אויף זיכער, אז דער שרײַבער איז אַ דיכטער און אז ער געהערט צו די נײַע דיכטער, ערשט דענסטמאָל ווילט זיך אָנהייבן דערטראַכטן, וואָס הערט זיך עפעס מכוח דעם יִחוס-אַבֿות פֿונעם דיכטער, פֿון וואָנען שטאַמט דער בוים, וואָס אויף זײַנע צווייגן איז ער אויסגעוואַקסן, און ווי ווײַט גרייכן די וואַרצלען זײַנע, און וועלכע וואַסערן האָבן זיי אָנגעטרונקען.

וויסן מיר ניט גענוי די שײַכות צווישן דעם שעפֿערישן מענטשן און זײַן שלשלת-היחוסין, און יעדער פֿאַרלאַנג צו דרשענען גזירה-שווהס אויבן-אויף, איז געוויס אַ וועג וואָס פֿירט נאָך ניט צום אמת. אַבער ערגעץ אַ שײַכות צווישן דער פֿערזענלעכקייט און איר מקור איז דאָך זיכער פֿאַראַן. און צו דעם אַלטן קלוגן כלל: "ווילסטו דעם דיכטער פֿאַרשטיין, מוזסטו אין זײַן לאַנד גיין" וועט מען מסתמא מוזן צוגעבן אַ הוספֿה: "און אויך זײַן אַפּשטאַם דערגיין".

כאַפּ איך אַ מאָל אַ שמועס מיט מײַן פֿרײַנד דעם יובילאַר וועגן דעם ענין, ווייס ער גראַד מיר צו דערציילן אז זײַן זיידע איז געווען דער מיכאַלישאַקער. ווייס איך אז סתם דער "מיכאַלישאַקער" איז דער דיכטער אַד"ם הכהן לעבענזאָן, ווייס ער וועגן אזאַ קרובֿישאַפֿט גאַרניט, און קיין ווייטערע ידיעות קען איך פֿון אים וועגן זײַן יחוס-בוים ניט באַקומען.

מאַכט זיך אַ מעשה און אונדזער גוט באַקאַנטער שריפֿטשטעלער ר' אבא גאַרדין, דער רעדאַקטאָר פֿון "פרובלימות", וואָס איז מיט מזל אַריבערגעקומען צו אונדז פֿון אַמעריקע און וועלכער איז אַ זון פֿון "לאַמזשער רב" אין סמאַרגאַן, דער היימשטאַט פֿון אונדזער דיכטער, קלײַבט זיך צו רעדאַגירן אַ ספֿר וועגן די סמאַרגאַנער אומגעקומענע קדושים. און געוויסנדיק און פֿלײַסיק ווי ער איז, שיקט ער פֿונאַנדער בריוו אין גאָר דער וועלט צו קלײַבן ידיעות וועגן סמאַרגאַנער גדולים. קריגט ער אַ תשובֿה פֿון סוצקעווערס אַ פֿעטער, ר' אהרן רובין, אַזש פֿון מינכען און אין דעם בריוו דערציילט זיך אויספֿירלעך וועגן דעם פֿאַטער פֿון דעם דיכטערס מוטער ר' שבתֿי פֿײַנבערג, וועלכער איז געווען רב אין מיכאַלישאַק און מחבר פֿונעם רבנישן ספֿר "אפיקי מגינים" און וועגן זײַן שווער, דעם עלטער-זיידן סוצקעווערס, דעם חב"דישן חסיד ר' אבֿרהאַם איצעלעס, נאָך וועמען אונדזער דיכטער איז עס אַ נאָמען, און זײַן ברודער, דעם גרויסן מתנגדישן למדן ר' אריה־לייב וועמעס זון איז געווען דער באַרימטער מחבר פֿון "אוהל שם", דער רב, ר' שלמה-מרדכי ברודני, וועלכער איז בכּן דעם דיכטערס עלטער-פֿעטער.

מאכט זיך א מעשה בתוך מעשה און אט דער ר' שלמה־מרדכי איז עס דער אומפֿאַרגעסלעכער רב פֿון מיין שטעטל שטויביץ, וואָס איז פֿאַר מיר דער סאַמע תּמציתדיקער באַגריף פֿון אַ טיפּישן ליטווישן רב בכלל. ער געהערט צום הויפּט־פּערסאָנאַזש פֿון מינע פֿריסטע יוגנט־זכּרונות, וואָס ווילן אין מיר ניט אויסגעלאָשן ווערן.

ווערט מיר מיט איין מאָל אַ היפש ביסל קלאַרער דער גאַנצער גאַרטן, פֿון וועלכן עס שטאַמט אונדזער דיכטערישער יובילאַר, און פּדי אים און אונדז נאָך מער צו פֿאַרשענערן די געפּלאַנטע יובל־שמחה, בעט איך רשות אַוועקצולאָזן זיך אַ ווילע אויף מעמואַריסטישע וועגן אין יענעם פֿאַרשניטענעם גאַרטן, פֿון וועלכן ס'איז שוין לאַנג קיין שריד ופּליט ניט געבליבן, און אָפּקלייבן פֿון דאַרטן עטלעכע אויסטערלישע קווייטן, וואָס בליען אין מיין האַרצן היינט ווי אַ מאָל.

טראַכט איך זיך קודם־פּל אַרײַן אינעם טשיקאַוו נאַמען פֿונעם דיכטערס זיידנס ספֿר "אפּיקי מגינים", וואָס איז אַרויסגענומען פֿון אַ שווערן פּסוק אין איוב (מאז), ערשט די צוויי ווערטער זענען צוזאַמענגעזעצט כּמעט פֿון די זעלביקע אותיות ווי זײַן פֿאַמיליע־נאַמען פֿי נ ב ע ר ג (א מאָל איז עס געשריבן געוואָרן פֿי נ ב א ר ג), און זענען טאַקע בגימטריה פֿינבארג (בלויז דער ריש איז פֿאַרביטן אויף די פֿיר אותיות ק, מ, מ, י, וואָס באַטרעפֿן ריש). און דער ב' איז מרמז אויף די צוויי ווערטער פֿונעם נאַמען. פּונקט ווי דער ספֿר פֿון זײַן עלטער־פֿעטער "אוהל שם" איז אַ רמז אויף זײַן נאַמען שלמה־מרדכי, פֿון וואָס שם איז ראַשי תּבות.

דעם זיידן ר' שבתי פֿינבערג האָב איך ניט געקענט. דערפֿאַר אָבער האָב איך גוט געקענט דער עלטער־פֿעטער ר' שלמה־מרדכי, אונדזער לאַנגיאַריקן שטויבצער רב, עליו השלום. וועל איך פֿאַרבעטן זײַן געשטאַלט, וואָס לעבט אין מיין זכּרון, אַראַפּצוקומען צום יובל פֿון זײַן דיכטערישן פּלימעניק.

איך געדענק אים ווי אַ יידן אַ זקן, — פּערזענלעך זייער אַ פֿריינדלעכער און אַנגענעמער אין פּריוואַטע שמועסן, וואָס שמט ניט נאָר אַלס גוואַלדיקער למדן, נאָר אויך אַלס גרויסער פּקה אין מסחר־ענינים. און דערפֿאַר פֿלעגט מען פֿאַרן צו אים אין בוררות בשעת קאַמפּליצירטע סוחרישע סכּסוכים. דערפֿאַר אָבער אין אַלע געטלעכע ענינים איז ער געווען אַ מוראדיקער קפּדן. אין שטאַט האָט ער געגאַלטן פֿאַר אַ פּעסן און איז געווען צעריסן מיט די בעלי־בתים און אויף די אַסיפּות פֿון זט"ה פֿלעגט ער שטענדיק אַדער שווייגן, אַדער בייזערן זיך. די פֿרוי זײַנע, די רביצין דרייזשע, פֿלעגט מיינסטנס זײַן קראַנק און ליגן וואַכן־לאַנג אין איר אַלקער, און אַז ס'פֿלעגן קומען אורחים, פֿלעגט ער דאַרפֿן זײַן אי דער בעל־הבית אי די בעל־הביתטע.

ווייל ער איז אַליין געווען אַ פֿאַרמעגלעכער ייד און זײַנע נגידישע קינדער אין סמאָרגאַן, ווי אויך זײַן רייכער ברודער דער באַנקיר ר' איצע ברודני אין ווילנע האָבן געהאַלטן אין איין רופֿן אים צו קומען צו זיי, האָט ער זיך ניט גערעכנט צו פֿיל מיט די בעלי־בתים און אויב אַ בעל־הבית פֿלעגט ניט וועלן געבן אויף מעות־חטים וויפֿל דער רב האָט געוואַלט, און ווער רעדט נאָך אויב אַ נגיד פֿון שטעטל האָט ניט געוואַלט מקיים זײַן אַ פּסק־דין אַדער האָט זיך געקליבן אָפּטאַן אַן עוולה צו אַ שכן אַן אַרעמאָן, אַדער ניט אויסגעהאַלפֿן ווי געהעריק אַ יידן אַ יורד — פֿלעגט ער

אים שיקן רופֿן צו זיך און אין בייזיין פֿון גאַנץ זט'ה אים אויסזידלען כאחד הריקים, און אַ מאָל אַפֿילו אַרויסטרייבן פֿון שטוב. באַלד פֿלעגט ער זיך אָבער כאַפֿן, אַז גערעכט איז ער טאַקע, און וואָס ער האָט געטאַן איז ער אַלס מראַ-דאתרא געווען מחוייב צו טאַן, אָבער וואָס טוט מען מיט דעם „המלבין פני חברו ברבים?“ — פֿלעגט ער זיך געשווינד לאָזן לויפֿן איבערן לאַנגן הויף ביז צו דער קאַליטקע און פֿלעגט שרייען איבער דער גאַנצער גאַס: ר' ייד, ר' ייד, זייט אזוי גוט און קומט צוריק, איך וויל ביי אײַך מחילה בעטן...

צווישן רבנים האָט ער געשמט אַלס איינער פֿון די גרעסטע און שאַרפֿסטע למדנים אין דער גאַנצער ליטווישער געגנט. אַלע האָבן געוויסט אַז ער שרייבט אַ ספֿר — וואָס וועט פֿאַרפֿלאַמען אַ וועלט מיט זיינע טיפֿע לומדישע חדושי-תורה. ר' אליה-ברוך קאַמאַי אליין, דער אַלטער ראַשיישיבה פֿון דער גאַענטער מירער ישיבה פֿלעגט צו אים שיקן זיינע בעסטע בחורים צו נעמען ביי אים סמיכה אויף רבנות. און איך געדענק גוט ווי חשובֿע באַבערדלטע עלויים פֿלעגן זיך אַפּוואַלגען אַ ווינטער-לאַנג אין געמויערטן בית-מדרש, גרייטנדיק זיך יומם ולילה צום שטרענגן יום-הדין, ווען דער רבֿ וועט זיי פֿאַרהערן, און זיי פֿלעגן דערביי די גאַנצע צייט ציטערן פֿאַר זיין הויך.

אין פֿרומקייט איז ער געווען אַן עקסטרעמער קעגנער פֿון יעטוועדן שינוי, און מען האָט ניט געטאַרט אַנרירן דעם מינדסטן מינהג. און פֿלאַמפֿיער איז ער געווען אויף השֿכלה-שרייבערס און אויף דער גאַנצער מאַדערנער ליטעראַטור. ער האָט זייער חשק געהאַט ניט צוצולאָזן איר קיין שום דריסט-רגל אין זיין גאַנצער קהילה.

געדענק איך ווי אַ וויץ אַז דווקא פֿון אים האָב איך באַקומען די ערשטע אַנרעגונג צו זוכן און צו געפֿינען די השֿכלה-ביכער.

געווען איז עס שבת-שובה. איך בין נאָך געווען אַ קליין יינגל, וואָס האָט געלערנט אין חדר ביים גמרא-מלמד, און איך בין פֿרום געגאַנגען הערן דעם רבֿס דרשה. געדענק איך אים שטייענדיק איינגעוויקלט אינעם לאַנגן טלית אויף דער בימה, די גראַע באַרד באַדעקט דאָס גאַנצע האַרץ, און די קיילעכדיקע שיינע פעלצענע שטריימל איז אַרויפֿגערוקט אויפֿן ברייטן שטערן. איך בין געשטאַנען און געשולנגען די ווערטער. זע איך ווי זיין פנים ווערט רויט פֿון צאַרן, די פֿאַרביקע פֿאַטשיילקע אין זיין פֿויסט ציטערט פֿון אויפֿרעגונג און זיין קול דונערט: „ליליענבלום און אחד-העם יימח שמם וזכרם!“

אַן אַנגעצונדענער בין איך פֿון דער דרשה אַוועקגעלאַפֿן צו אַלטער דעם לערער דערגיין, ווער זענען דאָס אַט די געפֿערלעכע מענער, וועמעס נאָמען איך האָב נאָך קיין מאָל ניט געהאַט געהערט, און וועמען דער רבֿ האָט אזוי ביטער און דווקא מיט אַ גראַם, אַ פנים כדי איך זאָל זיי בעסער פֿאַרגעדענקען, אַקערשט ערשט אזוי פֿיערלעך פֿאַרשאַלטן. און ביי אים האָב איך טאַקע באַקומען אי ליליענבלומס „חטאת נעורים“, אי אַחד העם „על פרשת דרכים“, וואָס כּהאָב פֿריער וועגן זייער עקסיסטענץ ניט געוויסט.

מיין הויפט-אַפּאָזיציע קעגן דעם רבֿ האָט זיך אַנגעהויבן וועגן דעם ענין ציוניזם. פֿאַר אים איז שוין אייגנטלעך חסידות אויך געווען אַ מין „חדש“ וואָס איז „אסור מן התורה“. פֿונעם בריוו פֿון אונדזער יובילאַרס מינכענער פֿעטער

דערוויס איך זיך, אז די מחלוקת וועגן חסידות איז געווען אין זיין משפחה. דעם רבס פאטערס ברודער, אברהם איצעלעס, דער עלטער-זיידע פון אונזער בעלי-יבל, איז גראד געווען א גרויסער חב"דער חסיד, אבער דעם רבס פאטער איז געווען א געבראטענער מתנגד, און די מחלוקת צווישן די ברידער איז אָנגע-גאַנגען אַלע יאָרן. און דער רב אליין איז טאקע געטריי געבליבן זיין פאטערס טראדיציע מיט א ווערך. אבער אויב "צום אומגליק" פון חסידות האט ער זיך צו ביסלעך צוגעוויינט (ווי ווייט איך געדענק איז זיין פֿוס קיין מאָל ניט אַריבער-געטראָטן דעם שוועל פֿון דער דערבייקער חסידישער שטיבל, ניט דער קיידע-נאָווער און ניט אונזערער, דער חב"דער), איז אָבער די שינאה זינע צו דער נייער "ציוניסטישער אָנשיקעניש" געווען אין לשער. ער האָט עס באַטראַכט פֿאַר זיין הייליקן חובֿ גיט אַריינצולאָזן דעם ציוניזם אין זיין שטאַט אַריין בשום פנים ואופן, און ווער עס איז שוין נישט געוואָרן און האָט זיך אַריינגעצויגן אין אַט דער "טריפֿהנער פֿאַרבלענדעניש" — אים רודפֿן עד חרמה, ביז דער ציוניסטישער דיבוק זאָל פֿון אים אַרויס.

פֿלעגט מען אין ציוניסטישע קרייזן אין שטויבן דערציילן, אַז נאָך אין די צייטן פֿון חיבת-ציון, ווען ר' שלמה-מרדכי איז נאָך אין שטויבן קיין רבֿ גיט געווען, און על פסא-הרבנות איז נאָך געזעסן דער באַרימטער ר' ישראל-נח לעווין, וואָס איז נאָך דעם געוואָרן רבֿ אין מאַסקווע און שפעטער שטאַט-מגיד אין ווילנע, האָט זיך אין שטויבן געמאַכט אַ גרויסע בוררות, און די ביידע הויפט-צדדים פֿונעם סכסוך זענען געווען פֿלאַמיקע חובֿ-בי-ציון. אַז די דין-תורה האָט זיך פֿאַרענדיקט, האָט דער רבֿ, מיט דער הסכמה פֿון ביידע צדדים, באַשלאָסן אַז דער אַרױפֿגעלייגטער קנס וואָס ס'האָט באַטראַפֿן הונדערט רובל זאָל אַוועק-געשיקט ווערן קיין אַדעס צום וועד פֿון די חובֿ-בי-ציון.

דערווייל איז ר' ישראל-נח אַוועקגערופֿן געוואָרן קיין מאַסקווע און די שטויבצער רבנות האָט פֿאַרנומען ר' שלמה-מרדכי, און דאָס געלט איז געווען דעפֿאַזירט אויף דעם רבס נאָמען. איז דער נייער רבֿ געוואָרן אַ פֿאַרציטערטער, אַז פֿון זיין נייער שטאַט זאָל מיט זיין אייגענער הסכמה אַוועקגעשיקט ווערן געלט צום בעל פֿעור רחמנא ליצלן. האָט ער זיך פֿאַרעקשנט אַז דאָס געלט זאָל טאָקע געשיקט ווערן קיין א"י, אָבער צו דער קופֿת ר' מאיר בעל הנס. האָט עס געהאַלטן ביי אַ גרויסן סקאַנדאַל. די זאך איז דערגאַנגען אַזש קיין אַדעס. דער רבֿ האָט טאָקע גוט געוויסט, אַז מען טאָר ניט משנה זיין מצדקה לצדקה. אַוודאי טאָר מען עס ניט. אָבער ווערן, חלילה, "אַ נותן יד לפושעים" וויל ער נאָך מער ניט. האָבן רבנים פֿאַרבאָטן מען זאָל וועגן דעם עפֿנטלעך ריידן, פֿדי פֿאַרמיידן חלול-השם. אָבער פֿירנדיקע ציוניסטן אין דער געגנט האָבן דעם ענין גיט פֿאַרגעסן. 100 רובל איז לויט די אַמאָליקע קערות-באַגריפֿן פֿון חו"צ, געווען אַ מטמון מיט געלט. איז אַראָפֿגעקומען קיין שטויבן אין מאָל דער ציוניסטישער רבֿ קאָקעש פֿון טשע-ריקאָו, וואָס האָט געהאַט אַ ברודער אין שטויבן, אויסצוטענהן זיך מיטן רבֿ. און דער טשעריקאָווער רבֿ איז געווען אַ פֿיינער דרשן און אַ רבנישער פֿאַלעמיקער, האָט זיך אָבער פֿון זיין שליחות גאַרניט אויסגעלאָזן. ווייל די פֿערזענלעכע באַ-געעניש איז גאַר גיט פֿאַרגעקומען. איז אַראָפֿגעפֿאַרן קיין שטויבן דער מינסקער דעלעגאַט צו די באַזעלער קאָנגרעסן, דער ציוניסטישער אַראַטאָר מיכאַל שימי

הורביץ, דער בן-יחיד פֿון מיין רייכן און לומדישן פֿעטער, דעם מינסקער וואָלד־סוחר ר' שמואל-שלמה הורביץ, וואָס פֿון זײַנע וועלדער אַרום שטויבן האָבן גע-צויגן חיונה אַ היפש ביסל יידן אין שטעטל. האָבן ציוניסטן געמיינט, אַז אים וועט דער רבֿ ניט קענען מעיז־פנים זײַן. געדענק איך אַז איך בין געשיקט געוואָרן זאָגן דעם רבֿ, אַז מיכאל שימי הורביץ איז דאָ און וויל צו אים אַרײַנגיין, פֿרעגט ער ווען וועט זײַן דעם רבֿ אײַנגענעם צו אויפֿנעמען אים.

הייבט זיך אויף דער אַלטער רבֿ פֿון דער גמרא און זאָגט צו מיר מיט אַ קלוגן שמיכל: גיי און זאָג אים, אַז בײַ מיר, גאָט צו דאַנקען, שטייט ניט קיין אַקאַלאַ-דאַצניק בײַם גאַניק און אויף מיין טיר הענגט ניט קיין גלעקל, חס־ושלום. וויל אַ ייד אַרײַן צום רבֿ דאָרף ער קיין דערלויבעניש ניט בעטן, און בֿפֿרט נאָך אַן אורח און אַזאַ השוֹבֿער אורח.

אַבער אויך זײַן באַזוך, וואָס איז געווען געוועבט און געשפּונען מיט קלוגע אויסטייטשונגען און עכט־רבנישע שטעכווערטלעך, האָט זיך געענדיקט מיט גאַרנישט.

האָט מען אַפֿילו דערציילט, אַז אַ מאָל האָט שוין דער מינסקער גדול אַליין צו אים געשריבן ער זאל מבטל זײַן זײַן רצון מפני רצון חֿבריו און אַזוי פֿאַר-העלפֿן אַפּצוטאָן לזות־שפֿתיים. ווייס איך ניט צי די גאַנצע מעשה מיטן גדולס בריוו איז אַן אמתע און אַוודאי ווייס איך ניט וואָס דער רבֿ האָט אים געענטפֿערט. איך ווייס אָבער אַז פּל־זמן הרבֿ ר' שלמה־מרדכי ברודני איז געזעסן על פּסאָ-הרבנות בשטויבן זענען די הונדערט רובל געלעגן אין מינסק אין באַנק אויף זײַן נאָמען, און זענען קיין אַדעס ניט אַוועקגעשיקט געוואָרן.

און קוק איך זיך איצט אײַן אין דער געשטאַלט פֿון שטויבער רבֿ, האָבנדיק פֿאַר מיר די געשטאַלט פֿון זײַן דיכטערישן תל־א־בֿיער פּלימעניק, שטייגן מיר אויף אין זכרון נאָך כאַראַקטעריסטישע שטריכן: געווען איז אונדזער שטויבער רבֿ אַן אַנגלען און אַ שטיצפונקט פֿאַר אַלע זײַנע שכנישע רבנים אין די קלענערע שטעטלעך אַרום. מיט געבן הסכמות אויף אַפּצודרוקן אַן אַרײַנפֿיר צו זייערע חבורים האָט ער זיך טאַקע ניט געוואָרפֿן. געהאַט האָט ער אַ מוראדיקן אַפּשײַ פֿאַרן געדרוקטן וואָרט. זענען טאַקע די ינגערע רבנים געווען אַ ביסל אַנגע-שטויסן אויף אים דערפֿאַר. אָבער מחוץ פֿון געדרוקטע הסכמות איז ער געווען פֿאַר זיי הילפֿסגרייט אין אַלע פרטים. ער פֿלעגט גערן געבן זיי רעקאָמענדאַציע־בריוו און המלצות צו רבנים און צו נגידים, צו קהילות און צו לאַנד־שדכנים. זײַן אײַגענער שטויבער לאַנד־שדכן פֿאַר רבנים־שטעלעס אין גאַר דער מדינה, ר' אליהו מאַכטיי, איז אַלע מאָל געווען צו הילף "מיט ראַט און טאַט" און אַז אַ שכנישער רבֿ איז אַראָפּגעקומען אויף אַ שבת — אויב ער איז נאָר ניט געווען קיין ציוניסט — פֿלעגט ער אים אויפֿנעמען מיטן שענסטן הדר ופּבֿוד. פֿלעגט אים אַפּטרעטן זײַן אײַגענעם שלישי אין גרויסן בית־המדרש און פֿלעגט שטעלן צו זײַן רשות די בימה אויף צו דרשענען בין מנחה למעריבֿ.

דערפֿאַר אָבער פֿלעגט ער זײַן אײַגענעם פּבֿוד זייער שאַנעווען, פֿלעגט זײַן זייער שפּירעוודיק אויב אַ זײַטיקער רבֿ פֿלעגט לאָזן פֿאַלן אַ מיינונג וועגן זײַן לומדות אָדער וועגן זײַן דרשנות וואָס האָט בײַ אים ניט נושאַ־חן געווען, און

וועלכער גאון ס'פלעגט ניט קומען אין זײַן שטויבן, אפילו דער מירער ראש-ישיבה אליין, פלעגט ער אים אויפנעמען ווי א גלייכער א גלייכן. און זײַן אייגענעם חיבור האָט ער געשריבן בדחילו ורחימו צענדליקער יאָר נאָך אַנאַנד, און ס'האָט זיך אים אַלע מאָל געדאַכט אַז דער חיבור איז ניט גענוג געשליפֿן כדי אַרויסצולאָזן אים פֿון דער האַנט און איבערגעבן אים דער רבנישער עפֿנטלעכקייט.

איין מאָל האָב איך געזען דעם רב אין זײַן אויפֿרעגונג און אויפֿברויז פֿון טעטיקייט בשעת אַן אַרטיקל ייִדיש-גוי'ישן סכסוך, וווּ זײַנער אַן אייניקל, איז געווען דירעקט פֿאַרמישט; ווילט זיך מיר אויך דעם אייניקלס ליכטיקן אַנדענק פֿאַרבעטן צו אונדזער שמחה און אויך אים אַרײַנפֿלעכטן אין אונדזער "גאַל-דענער קייט".

הערט אַ מעשה:

צו אים איז אַ מאָל געקומען צו גאַסט זײַנס אַן אייניקל פֿון סמאַרגאַן, אייזיק. טאַקע אָט דער אונדז אַלעמען גוט-באַקאַנטער, פֿון אונדז אַלעמען געשעצטער און ניט לאַנג צוריק פֿאַרשטאַרבענער דירעקטאָר פֿון אונדזער אַרבעטער-באַנק אין אַרץ-ישׂראל — אייזיק ברודני. ער איז געווען אין מײַן עלטער, אַ יונגל פֿון אַ יאָר עלף, און געקומען איז ער צום זיידן אויף די דרײַ קאַניקול-חדשים, וואָס ער האָט געהאַט אין זײַן קאַמערטשעסקער שול. געשמט האָט ער פֿאַר אַ יונגל מיט אַ גוטן קאַפּ, וואָס האָט נאָך געהאַלטן בײַם לערנען און איז געווען אַרײַנגעטאַן אין ציוניזם. זענען מיר באַלד געוואָרן גרויסע ייִדיש. איך האָב דענסמאַל אָנגעהויבן לערנען בײַם רבֿס דין, ר' יעקבֿ-מאיר דער ווייסער, וואָס איז פֿריער געווען אַ משולח פֿון מירער ישיבֿה, און פֿדי אייזיק זאָל אין די קאַניקול-חדשים ניט ווערן אָפּגעפֿרעמדט פֿון תּורה, האָט דער רבֿ אים אַרײַנגעגעבן אין אונדזער פּתּה, און שבת נאָכן דאַווענען פֿלעגט ער אַליין מיט אונדז ביידן לערנען נדרים מיטן ר"ן. האָבן מיר ביידע אַ מאָל באַשלאָסן שבת פֿאַרן לערנען כאַפּן אַ שפּאַציר צו דער מיל.

די מיל איז געשטאַנען אויפֿן רעכטן מיטן וועג צווישן די לעצטע שטעטלדיקע הייזער פֿון מינסקער גאַס און צווישן דעם וואַקזאַל. צווישן לייב-אריה דעם בעקער, די לעצטע הויז אין גאַס, און דער מיל האָט זיך געצויגן אַ לאַנגער געלער באַרג-ארויף פֿון לויטער טיפֿע זאַמדדיונעס. זענען מיר זיך געגאַנגען אַזוי אויסגעפּוצטע אין די שבתדיקע זומערדיקע אָנצוגלעך, פֿאַרטיפּטע אין אונדזער שמועס, ווי אונדזערע פֿיסלעך אין די הייסע זאַמדן ביז די קנעכלעך, ערשט ווי מיר האַלטן שוין בײַ דער סאַמע מיל, גיט זיך אַ לאַז אויף אונדז פֿון הינטער די מאַהילקעס אַ כאַפּטע שקצים האַלטנדיק די פּאַלעס פֿון זייערע סערמיגלעך אין זייערע קולאַקלעך און שרײַענדיק: "היי, היי, זשיד כאַלאַמיד"; און באַלד דערויף הייבן זיך אַן שיטן אויף אונדז הויפֿנס זאַמד און שטיינדלעך, פֿאַרהילכט פֿון אַ מאַווימדיקער בילערײַ פֿון באַגלייטנדיקע הינט.

וועגן אַנטקעגנשטעלן זיך אַליין מיט ליידיקע הענט קעגן אַזאַ גרויסער באַנדע שקצים האָט גאָר קיין רייד ניט געקענט זײַן; און שבת פֿרי בעת סאַמע דאַווענען, ווען אין גאַנץ ירוזיקע עסט מען שוין טשאַלנט, האָט מען קיין איין ייִדיש

יינגל אין דער געגנט ניט געקענט געפֿינען אויף אַ רפֿואה. ניט טויט ניט לעבעדיק זענען מיר געלאָפֿן פֿייל פֿון בויגן צוריק אין שטאַט אַרײַן; און קרוע־בלוע, פֿאַרשוויצט און באַשמוציקט, סאַפענדיק מיט די לעצטע כוחות זענען מיר קיים־קיים אַרײַנגעפֿאַלן אינעם רבֿס הויז, וווּ ס'איז געווען פֿאַרזאַמלט גאַנץ פֿני צו קידוש.

די טעג זענען דענסטמאַל געווען אומרויקע, אַלע בעלי־בתים אין רבֿס הויז זענען אויפֿגעשפרונגען ווי צערודערטע הערנדיק אונדזער געשיכטע. און באַלד איז דאָס גאַנצע שטעטל אַוועק כאַדאַראָם. אייניקע האָבן געשרייען אָ ייִדישע ייִנגלעך האָבן גאָר ניט געטאַרט אין אַזעלכע צײַטן זיך לאָזן שפּאַצירן אין אַ גויישער געגנט, און אַנדערע האָבן געטענהט אָז מיר טאַרן ניט שווינגן. מיר מוזן אויספֿאַרשן פֿון וואָנען זענען די שקצים און פֿאַרפֿירן אַ פּראַצעס. בראש פֿון אַלע אויפֿגערגעטע איז געשטאַנען דער אַלטער רבֿ. ווי אַ געטרייער פּאַסטעך אין וועמעס סטאַדע עס האָבן זיך באַוויזן וועלף, האָט ער אָן אויפֿגעציטערטער געשרייען, מען זאָל תּיפֿף אַרויסשיקן שטאַפֿעטן אויסצופֿאַרשן לויט די פֿוסצייכנס אין די זאַמדן ווהיזן די שקצים זענען זיך צעלאָפֿן, און מען זאָל גוט דערגיין פֿון וואָנען שטאַמען די הינט און מען זאָל זיך ניט פֿאַרלאָזן אויף גויישע משפּטים און מען זאָל ניט שווינגן.

נאָך אַ לאַנגער צײַט האָט דאָס שטעטלדיקע יונגוואַרג ווידער הנאה געהאַט פֿונעם אַלטן רבֿ.

און האַלטנדיק דאָס אויג אויף אונדזער דיכטער דעם יובילאַר, ווילט זיך מיר אַרויספֿירן אין זכרון נאָך איין שטריך: וועגן דעם ענין שיינקייט אין דער משפּחה. דעם רבֿס ברודער, ר' איטשע ברודני, דעם ווילנער באַנקיר, וואָס דער מינענער בריוו־שרייבער קען זיך ניט אָפּוונדערן פֿון זײַן הדרת־פנים און פֿאַרגלייכט זײַן אויסזען מיטן פנים פֿון ד"ר הערצל — האָב איך פּערזענלעך ניט געזען און קען דעריבער וועגן אים ניט אורטיילן.

אַבער איך האָב געהאַט די זכיה גוט צו קענען אַ צווייטן עקספּאַנענט פֿון דער משפּחהדיקער שיינקייט און פֿון באַגייסטערונג פֿאַר שיינקייט צוגלייך. האָב איך אַ גליענדיקן חשק אויך איר ווונדערלעכע געשטאַלט צו פֿאַרבעטן צו אונדזער יובֿל־פֿיער און זאָל אויך איר שיינענדיק פנים אַרויסשטראַלן אויף אונדזער יום־טובֿ.

צום רבֿ איז אַ מאָל געקומען צו גאַסט אַ צווייטע אייניקל־טאַכטער, דוכט זיך אויך פֿון סמאַרגאַן. קסעניע האָט זי געהייסן, אַ טאַכטער פֿון רבֿס איידעם. איז זי געווען אַ זייער שוין מיידל מיט צוויי דיקע לאַנגע באַגילדטע צעפּ און טיף־קלוגע ייִדישע אויגן. גערעדט האָט זי מיינסטנס רוסיש און איז געווען גוט באַפֿרינדט מיט מײַנע שוועסטער. געקומען איז זי קיין שטויביץ מיט אירע עלטערן צו אַ ברית אין רבֿס הויז. העניע, דעם רבֿס יונגע שונור — די פֿרוי פֿון זײַן ייִנגסטן זון זלמן ברודני — אַ נאַענטע ייִנגערע חבֿרטע פֿון מײַן מוטער, האָט געבוירן אַ ייִנגעלע. זלמן ברודני, דער בעל־הברית, איז געווען באַשעפֿטיקט אין זײַן נייער פֿאַבריק אין דווינסק, אַבער אַנדערע קרובֿים זענען זיך צוזאַמענגע־געפֿאַרן פֿון פֿאַרשיידענע שטעט. זיי זענען געווען באַחנטע און באַטעמטע

לומדיש-נגידישע מענטשן. און קסעניע איז געווען די אָנערקענטע שענסטע צווישן זיי אַלע. אייזיק איז שוין געהאַט געווען אַוועקגעפֿאַרן. געדענק איך ווי באַגליקט איך בין געוואָרן, ווען איך האָב געהערט אַז לויט העניעס באַשלוס וועל איך מיט קסעניען זײַן קוואַטער אויפֿן ברית. זי האָט געשפּרײַזט לעבן מיר ווי אַ יונגע פּרינצעסין טראַגנדיק פֿײַערלעך די אויסגעפּוצטע קישן מיטן ייִנגעלע פֿון העניעס צימער בײַן רבֿס זאַל. און אין אַ געהויבענער שטילקייט האָבן מיר שפּעטער ביידע אָפּגעוואַרטט לעבן דער טיר ביז דער הייליקער אַקט האָט זיך פֿאַרענדיקט מיט אַ מאַנסבילשן רעש פֿון "מזל־טובֿ" און די קישן מיטן רך הנימול איז אונדז ווידער צוריקגעבראַכט געוואָרן, און מיר האָבן ביידע נאָך אַ מאָל פֿײַערלעך געשפּרײַזט מיטן קישן ביז צו דער בעט פֿון העניען, וווּ עס זענען געווען פֿאַר־זאַמלט אַלע פֿרויען פֿון ביידע צדדים.

אומפֿאַרגעסלעך איז געבליבן אין מיין זכרון אַט די כּמעט קינדישע דערמאָנונג פֿון אַט דער פֿײַערלעכער פּראַצעסיע און די אַזוי עפֿנטלעך־אינטימע בשות־פֿותדיקייט מיט דער שיינער קסעניע, דעם רבֿס אייניקל און אונדזער דיכטערס שוועסטערקינד.

אַ סך שפּעטער האָב איך זיך נאָכגעפֿרעגט בײַ אונדזער אייזיק ברודני (בראלי) וועגן זײַן שוועסטערס קינד קסעניע. האָב איך זיך דערוואַסט אַז אויך זי איז געווען אונדזער יובילאַרס אַ לײַדן־שוועסטער אין ווילנער געטאָ און איז טאַקע אומגע־קומען אין פּאַנאַר, וואָס פֿון אונטער יענער ערד איז געווען די געהיימטשאַט, פֿון וואָנען ס'איז אויף אַזאַ העראַישן אויפֿן אַנטרונגען געוואָרן און וואָס עס האָט זי אַזוי איינציקאַרטיק אויסגעוויינט און אויסגעזונגען אונדזער דיכטער. זאַל אויך איר ליכטיקער אַנדענק אַרײַנגעפֿלאַכטן ווערן אינעם יום־טובֿדיקן בלומענקראַנץ וואָס ווערט דאָ מיט אַזוי פֿיל האַרציקע ברכות צוגעטראָגן צום יובֿל פֿונעם דיכטער און פֿרײַנד אַבֿרהם סוצקעווער, נרו יאיר לאורך ימים ושנים.

פֿאַעט און סימבאָל

איך בין צופֿרידן צו זײַן צווישן ייִדן און באַגריסן מײַן פֿרײַנד דעם פֿאַעט אַבֿרהם סוצקעווער, וועלכער איז ניט נאָר אַ גרויסער פֿאַעט, נאָר אויך אַ סימבאָל פֿון יענער טראַגישער און העראַזשער צײַט, ווען אונדזער פֿאַלק האָט נאָך געלעבט אין די אַלטע היימען. ער איז געווען צווישן די, וואָס האָבן אין די פֿאַרשפּאַרטע געטאָס געפֿיבערט און געקעמפֿט קעגן אונדזער פֿײַנד. זײַנע יונגע אויגן האָבן אָנגעזען יענע רעאַליטעט, וואָס אונדזער יוגנט האָט ניט געקענט. נעמען אָן טאַקע אָפֿט זײַנע לידער, מיט וואָס פֿאַר אַ פֿאַרב זיי זאָלן ניט זײַן באַפֿאַרבט און וועגן וואָס זיי זאָלן ניט זינגען — יענעם טראַגישן טאָן פֿון אונדזער נעכטן.

ווען אונדז האָבן זיך אַ מאָל געחלומט אַזעלכע זיסע פֿאַנטאַסטישע שרפֿות און צעבראַכענע חופּה-הײַזער, האָט ער, סוצקעווער, דערזען דעם מיאוסן מענטשן אין זײַן פֿײַזשער און גײַסטיקער בלאַטע. דערפֿאַר פֿיל איך אַ חוֹב צו סוצקעווער און זײַנע פֿרײַנד — די אַנדערע העלדן.

אַחוץ דעם אַלעם איז מיר נאָענט סוצקעווער דער פֿאַעט, שטיקער פֿון זײַן פֿאַעזיע דערמאַנען מיר שטיקער פֿון מײַנע וויטעבסקער גאַסן, ווען איך בין איבער זיי געגאַנגען איבער דעכער און קוימענס, געגלייבט אַז אַחוץ מיר לעבט קיינער ניט אין שטאָט; אַז אַלע מיידלעך וואַרטן אויף מיר; אַז פֿון קבֿרים אויפֿן בית-עולם הערט מען זיך צו; אַז די וואַלקנס און די לבנה פֿאַרקערעווען זיך צו-זאַמען מיט מיר אין אַן אַנדער גאַס...

אַבער ס'איז אויס וויטעבסק, אויס ווילנע. און מיט זיי צוזאַמען האָט זיך אַ טרייסל געטאָן די ייִדישע שפּראַך און וואָס ניט? אַ ווייטער קלאַנג איז נאָר גע-בליבן, אַזאַ אומקלאַרער געשמאַק אויפֿן שפיץ צונג. אַ מאָל דערזעט זיך פֿון ווייטן די באַקאַנטע מצבֿה מיט איר צעריסענער ספֿר-תורה — דער מאַגערער ייִדישער פֿאַעט און קינסטלער וואָס שרײַבט און מאַלט פֿאַר וועמען, וואָס?

נאָר אויב סוצקעווער האָט אָנגעזען דאָס פנים פֿון יענעם לעצטן טאַג, האָט ער אין אַ גליקלעכן טאַג אָנגעהויבן אַ נײַעם טאַג. ער האָט זיך דערטראַגן צו דעם לאַנד פֿון דעם ייִדישן נאַטירלעכן טרוים, — צו דעם תּנכּישן לאַנד. ער לעבט אין ישראָל.

איך קען זיך ניט איינבאַהאַלטן און וויל דערמאַנען דאָ מײַן אַלטן פֿרײַנד, דעם נאַציאָנאַלן פֿאַעט ח. נ. ביאַליק, ווי ער פֿלעגט אַרומגיין איבער די גאַסן פֿון תּל-אַבֿיבֿ ווי אַ נביא און פּלוצעם, שטילערהייט, אָן אַ זײַט, גיט ער אַ זאַג מײַן דעמאַלט קליינער טעכטערל און מײַן פֿרוי (ער האָט אַפנים געקלערט, אַז פֿרויען זענען נעענטער צו גאָס...) זיי זאָלן בעטן פֿאַר אים, אַז ער, ביאַליק, זאָל אויך אין תּל-אַבֿיבֿ שרײַבן לידער — דאָס האָט ער געהאַט אין זינען די שטאָט אַדעס, וווּ ער האָט געשאַפֿן פֿריער זײַנע מאַנומענטאַלע לידער...

ס'איז אָנגעקומען די צײַט, ווען מיר, ייִדן, קענען ווידער אַ מאָל געבוירן ווערן. מיר זענען ניט קיין פֿאַלק וואָס שטאַרבט אָפּ. און עס ווילט זיך ווינטשן

סוצקעווערן, אז זיין קונסט זאל באקומען נאך מער דעם נייעם גלאַנק, וועלכן
איך האָב ניט לאַנג צוריק געזען אויף די פּנימער פֿון די "סאַברעס", געבוירענע
אין לאַנד. איך ווינטש אים צו געפֿינען די האַרמאָניע פֿון נעכטן צום הייַנט. איך
ווייס — עס איז שווער צו געפֿינען אַזאַ באַלזאַם אויסצוהיילן אונדזער גוף און
נשמה. אפֿשר איז דער מיטל גוט: לאַזן לייכטן און באַלייכטן פֿרייַ דעם אייגענ־
נעם דימענט, לאַזן זינגען אין זיך פֿרייַ די פֿאַרבן וואָס מען איז מיט זיי געבוירן.
און די פֿאַרעם פֿון אַ וועלט וועט נאַכגיין ווי אַ שאַטן. דער שאַטן איז ניט קיין
שאַטן — עס איז דער ייד אין אונדז.

עס ווערט קלערער, אַז וואָס מער מיר זענען פֿרייַ, — מער יידן זענען מיר,
און וואָס מער יידן — מער מענטשן ווערן מיר.

מיר זענען איצט קלענער אין צאל, דאָך שטאַרקער. איך ווינטש אונדזערע
פֿייַנד — זיי זאָלן צו ביסלעך דערפֿילן, אַז עס איז איבעריק און געפֿערלעך
אונדז אַנרירן. ווייל אונדזער קראַפֿט איז אונדזער אינערלעכער אמת — אַן אמת,
ווי דער ריינסטער קאַלאַריט פֿון אַ בילד, ווי די פֿרייהייט אַליין.

די קונסט, די פּאָעזיע איז געבויט אויף אַזאַ פֿייערדיקער באַזע. זי נעמט אַרום
דעם מענטשן ווי דעם פֿאַלק. איך ווינטש סוצקעווערן אַזוי ייִדישלעך אַרײַנשטראַך־
מען אין אונדזער פֿאַלק ווי אַ טײַך, אַ טײַך וואָס שווימט אַרײַן אין ים פֿון
דער וועלט. — — —

היטער פֿון ליכטיקע ווערטער

פֿאַר אַברהם סוצקעווער

די ליכטיק־גראַניטענע שפיצן
באַגריסן דיין ליכטיקן טרויער;
אַ ליכטיקע האַנט טוט פֿאַרקריצן
דיין טרויער אויף ליכטיקן דויער.

ווער איז ער — דער ליכטיקער קריצער
וואָס צירקלט אויף ליכטיקע ערטער? —
דער ליכטיקער היטער און שיצער
פֿון ייִדישע ליכטיקע ווערטער.

ער בענטשט דיך מיט ליכטיקע ליפֿן
און פֿיבערט מיט ליכטיקע פֿינגער
און זיפֿט־דורך דורך ליכטיקע זיפֿן
דעם קומער פֿון ליכטיקע זינגער.

ער שפּאַנט איבער ליכטיקע זאַמדן
און בענטשט יעדן ליכטיקן בויער,
וואָס קומט־אויף ביים ליכטיקן לאַנדן
אין האַפֿן פֿון ליכטיקן דויער.

חיפּה
סעפטעמבער
1957

אן ענטפער אויף א "פארציטיקן" בריוו

מיין טייערסטער אברהם סוצקעווער, מיט פֿיר און צוואַנציק יאָר צוריק, אין דעם אימהדיקן יאָר נייַנצן ניין און דריַסיק, האָסטו מיר געשריבן אַ בריוו, וואָס איך האָב עטלעכע מאָל פֿון סיניי איבערגעלייענט — איצט, ווען אונדזער ייִדישע וועלט יום־טובֿט דיין יובֿל, דיין פֿופֿציקסטן געבוירן־טאָג. דיין בריוו איז דעמאָלט געשריבן געוואָרן, ווען איך האָב זיך דערדינט צו דעם סטאַטוס פֿון אַ בן־חמישים*.

אין יענעם בריוו צו מיר, ווען דו ביסט קוים אַלט געוואָרן פֿינף און צוואַנציק, האָסטו אַרויסגעזאָגט געוויסע געדאַנקען וועגן פּאָעזיע בכלל, וועגן דעם באַרוף פֿון אַ ייִדישן דיכטער בפֿרט, וואָס עס איז פֿאַר מיר געווען זייער אינטערעסאַנט, אין געוויסע פרטים באמת שטיקאַווע נאָך אַ מאָל צו לייענען. איך בין זיכער, אַז אויך פֿאַר דיר וועלן זיי האָבן מער ווי אַ צופֿעליקן אינטערעס און דאָס אייגענע — פֿאַר אַלע יענע, וואָס וועלן אַרײַנקוקן אין דער זאַמלונג, וואָס איז געהייליקט דיין יובֿל. איך ציטיר:

וואָס איז פּאָעזיע? ניט יעדער, וואָס שרייבט גוטע לידער איז אַ וויכטיקער פּאָעט. און ניט יעדער וואָס שרייבט גראַמען איז אַריגינעל. ס'איז פֿאַראַן אַן אמתערע מאָס, אויף וויפֿל מען קען דאָ אַנווענדן אַזאַ באַצייכענונג. דאָס איז די מאָס פֿון קינסטלערישער אמתדיקייט, עכטיקייט, ניקייט און זייער אינטימער צוזאַמענהאַנג מיטן שאַפֿער. ווייל אויב פּאָעזיע — דאָס איז די געשטאַלטיקונג פֿון אינערלעכן כאַאָס, איז פֿונעם קונסטשטאַנדפֿונקט געוואַלדיק וויכטיק ווער איז דער געשטאַלטיקער און וואָס אַזוינס לאַזט ער אונדו הערן.

און נאָך אַ ציטאַטע:

נאַציאָנאַל זײַן פֿאַר אונדזערן אַ דיכטער הייסט ניט נאָר האָבן אַ פֿאַרבונד און אַ פֿאַרוואַרצלטיקייט מיט דער ייִדישער טראַדיציע און אַן אינטימע שניכות מיט אַלע אונדזערע קולטור־ווערטן. דאָס אויך — אָבער נאַציאָנאַל און וויכטיק איז דער, וואָס איז אַ שליפֿער און אַ פֿורעמער פֿון אונדזער ייִדישער שפּראַך. אַ וועגלייגער און אַ בויער פֿון נײַע נאָך ניט געשאַפֿענע ווערטן. ווייל וואָס טויג מיר ווען מען קומט מיט אַ מינע פֿון נאַציאָנאַלן דיכטער און מען פֿליוכעט מיט שוין מיאוס געוואָרענע באַנאַליטעטן? — דאָס איז אַנטי־ליטעראַטור. עס פֿאַרדאַרפט בלויז דעם חוש פֿאַר שיינקייט און עס פֿאַרלייגערט דעם אמת. ייִד און אמת זענען איינס. ייִד און דיכטער — אַודאי איינס.

איך לייען אַט די שורות, געשריבענע מיט אַ קנאַפֿן פֿערטל יאָרהונדערט צוריק,

* אַ. לעיעלעס־נומער "איוויך", דעצעמבער 1939: "אַ בריוו צו אַ. לעיעלעס" צו זײַן פֿופֿ־ציקסטן געבוירן־טאָג, זײ 146—143.

געשריבענע אין שיכות מיט מײן גאנג אין דער יידישער פּאָעזיע; דורכ-
געטראַכטע אין דער ווילנע, וווּ דו און מיר אלע האָבן הייס געגלייבט, אָן דער
הימל הייבט אָן שמייכלען מיט אַ נײַער ליכטיקייט איבער דער אַלטער טראַדיציאָ-
נעלער שטאַט פֿון ייִדן; מיט אַ פֿרישן באַגינען פֿאַר ייִדיש — און עס נעמט מיך
אַזש דורך אַ ציטער, וואָס איך קען עס קוים דעפֿינירן. נאָר איינס פֿיל איך מיט
טיפֿסטער זיכערקייט: דאָס האָסט דו דאָך דעפֿינירט דײַן אייגענעם ווונדערלעכן
גאָנג איבער די קיניג־וועגן פֿון דער ייִדישער פּאָעזיע; דאָס האָט דאָך דײַן אויער
אַזוי מײַסטעריש געלוישט צום ייִדישן קלאַנג; דאָס האָט דײַן געהער אויפֿגעכאַפֿט
די אינטימסטע וויבראַציע פֿון דעם ייִדישן וואָרט; דאָס האָט דײַן באַהאַפֿטנקייט
מיט פּאָעזיע שטענדיק־שטענדיק דיר אונטערגעזאַגט די דעצידירנדיקע אַלוויכ-
טיקייט פֿון פֿאַרעם אין דער קונסט, און ביסט געוואָרן דער מזלדיקסטער פֿאַרעם-
זוכער און איידלסטער פֿאַרעם־שאַפֿער אין דעם גאַנצן אַרקעסטער פֿון דעם ייִדישן
ליד.

פֿאַרעם, פֿאַרעם, עס האָט זיך אָנגעהויבן מסתמא זייער יונג בײַ דיר. זיכער שוין
צווישן די סיבירער קריזעס, ווען דו האָסט געמאַכט שניימענטשן און זיך געשפּילט
מיט דײַן חֶרֶל טשאַנגוריי. און עס האָט דיך שוין קיין מאָל ניט אָפּגעלאָזן. אַפֿילו
ווען דו ביסט געלעגן אין דעם אַרון אין טויטשרעק פֿאַר דעם דײַטשן רוצח, וואָס
אַטאַט און זײַן האַק וועט דיך געפֿינען; אַפֿילו ווען דו האָסט פֿון די פֿאַרכטיקע
היילן פֿון דײַן זכרון אויסגעגראָבן דאָס ייִדישע אומלעבן אין די ווילנער קאַנאַלן.
ווער שמועסט, ווען דו האָסט באַקומען די געלעגנהייט צו זען ארץ־ישׂראל, צו
קוקן אויף די דורותדיקע פּייזאַזשן פֿון מידבר און אַאָזיס, פֿון די אַלטע און נײַע
טאָלן, פֿון דעם סיני־באַרג. דער גאַלדענער קלאַנג וואָס איז געקומען מיט דיר
אין איינעם אויף דער וועלט, האָט געשאַלט איבער יבשה און וואַסער און איבער
די אינדולען פֿון ים מיט טענער פֿון ייִדישער דיכטונג — קיין מאָל ניט געהערטע,
פֿריער ניט געאַנטע, דו האָסט געשליפֿן און געפֿורעמט אונדזער שפּראַך און זי
דערהויבן העכער מיט פֿיל שטאַפלען, מיט גאַנצע גאַרנס. דאָס אַליין איז גענוג
דיר אויסצושרייבן מיט אומצעשטערלעכע אותיות אַ פּאַספּאַרט פֿון ערשט-
ראַנגיקן נאַציאָנאַלן דיכטער אין אונדזער פּאָעזיע.

ווי דו זעסט, האָב איך נאָך גאַרניט דערמאַנט דירעקט וועגן דעם אַזוי־גערופֿע-
נעם תּוֹכֵן פֿון דײַנע לידער. אָבער דיר דאַרף איך דאָך ניט זאַגן, אַז עס קען ניט
זײַן קיין וויכטיקער אויפֿטו פֿון פֿאַרעם אָן וויכטיקן אויפֿטו פֿון אינהאַלט; און אַז
ביידע זענען אַרגאַניש איינס מיט דעם, וואָס דו האָסט מיט פֿיר און צוואַנציק
יאָר צוריק אָנגערופֿן ״ווערקייט״, דאָס הייסט מיט דעם ווער, מיט דעם שאַפֿער,
הינטער דעם געשטאַלטיקער, מיט דער דיכטערישער פּערזענלעכקייט.

פֿון דעסטוועגן וועל איך דאָ פֿאַר זיך אַליין פֿאַרשאַפֿן אַ ספּעציעל פֿאַרגעניגן
און פּרוּוון אַרײַנקוקן אין אַן אײַן־אײַנציק ליד דײַנס און דורך אים אָנווינקען,
וואָס מען קען דערוואַרטן, ווען מען זאַל מאַכן ריכטיקע גראַבונגען אין די
פּלאַטען און די שאַכטן פֿון דײַן אינהאַלט. איך ברענג דאָס ליד אויך פֿון יענער
יובילייִ־זאַמלונג מײַנער אין 1939.

בשעת כ'האב מיט פֿאַרמאַכטע אויגן
 אַ ליד געשריבן, האָט מיך פּלוצעם
 אַ ברי געטאָן די האַנט, און ווען
 איך האָב אַנטוואַכט פֿון שוואַרצן פֿייער,
 האָט פֿון פּאַפּיר אַרויסגעאַטעמט
 אַ נאַמען ווי אַ ליליע : גאַט.
 נאָר ס'האָט מיין פען פֿון פֿאַרכט און ווונדער
 פֿאַרמעקט דאָס וואָרט און אָנגעשריבן
 שטאַט אים אַ וואָרט אַ נענטערס : מענטש.

פֿון דעמאָלט יאָגט מיך נאָך כּסדר
 אַ שטים ווי אומגעזעענער פֿויגל,
 און פּיקט אין מיין נשמהס בליטן :
 — אויף וועמען האָסטו מיך פֿאַרביטן ?

דו האָסט געשריבן אַט די ווערטער ערבֿ דעם גרויסן וועלטבראָך און דער
 גרויסער נאַציאָנאַלער קאַטאַסטראָפֿע, וואָס האָט אַ תּל געמאַכט פֿון אַלע ווילנעס און
 ביי יעדן ייד פֿאַרטיליקט, פֿאַרברענט אַ דריטל פֿון זײַן וועזן עד סוף כל הדורות.
 האָסט פֿאַרוכט דעם טעם פֿון היטלער־מאַרד און פֿון סטאַלין־מאַרד. איך האָף,
 אַז דו האָסט דאָס דאָזיקע ליד ניט רעווידירט און האָסט דערויף קיין חרטה ניט.
 עס איז זייער אַ טיף ליד, סוצקעווער. די אידענטיפֿיצירונג פֿון גאַט און מענטש
 איז אַלט ווי דער וועלטבאַשאַף. און ווי דאָס סאַמע געטלעכסטע אין דעם מענטש —
 זײַן ליכטיקער און באַלויכטנדיקער פֿאַרשטאַנד. די ברואים, וואָס עס האָבן אויס־
 געברייט דעם היטלעריזם און דעם סטאַליניזם זענען ניט קיין מענטשן, נאָר אַנטי־
 מענטשן. זיי זענען דער באַווייזן "על פי היפּוך", ווי ריכטיק דיין פען האָט געטאָן
 מיטן פֿאַרבייטן די ווערטער. דער מענטש איז די דורכזיכטיקסטע שויב, די
 איינציקע איבערלעכע באַהעלונג אין דעם גאַנצן פֿינצטערן געבוי פֿון דעם
 אוניווערס.

אויך ציען דיַינע שורות אַ לאַנגן ייחוס צו אונדזערע אייגענע נאַציאָנאַלע
 אַמאָליקייטן און אורשפּרונגען. עס שטייט אין חומש (בראשית ד, כ"ו) "ולשת
 גם־הוא ילד בן ויקרא את שמו אנוש אז הוחל לקרא בשם יהוה".

פֿאַראַן אַ וויסנשאַפֿטלעכע טעאָריע, אַז אין אונדזערע אוראַלטע פֿאַרלוירענע
 מקורים איז אנוש ניט בלויז געוואָרן דער פּלל־נאַמען פֿון מענטש, נאָר אַז דאָס
 איז געווען דער פּרטי־נאַמען פֿון דעם ערשטן מענטש. מיט אַנדערע ווערטער : דאָס
 באַוויסטזײַן פֿון גאַט האָט אויפֿגעלויכטן ערשט מיטן אויפֿקום פֿון מענטש. דו
 האָסט מיט דיין ליד אָנגעקלאַפט אין אַ טיר פֿון אַ זייער זעלטענעם, קינסטלעריש
 אָנגעלאַדענעם מעטאַל. דער קלאַפּ האָט געבוירן עכאַס, אָפּהילכן צו אומענדלעכע
 מאַרגנס. אַ טאַג וועט אויפֿגיין איבער אַ מענטש־ווינשאַפֿט, וואָס וועט גיין אין
 דעם ליכט פֿון גאַט־באַוויסטזײַן, ווײַל זי וועט זײַן פּולו מענטשלעכקייט. דו דאַרפֿסט
 גאַרניט רעווידירן און גאַרניט חרטה האָבן אויף דיין ליד.

אַזעלכע עכאַס, וואָס זענען ניט עפעס אַנדערש, ווי סיגנאַמען פֿאַר דיַינע איבער־

לעכע אמתן, וואָס האָבן דיך קיין מאָל ניט פֿאַרלאָזן, קומען אַקעגן פֿון אַלע דיַינע
לידער, גרעסערע און קלענערע. איך האָב וועגן דעם אָפֿט און אַ סך געשריבן.
מיט דיַינ יעדן נייעם ליד ווער איך פֿון דאָס ניַי באַקרעפֿטיקט אין מיַיַן לאַנגיאַריִיִ
קער איבערצייַגונג, אַז דו ביסט אַ גרויסער פֿאַעט.

מיר איז שווער צו פֿאַרנעמען זיך מיט שאַצונגען צו דיַיַן יוֹבֿל. עס איז גרויס מיַיַן
פֿרייד און איך דאַנק דער השגחה, וואָס נאָך אַזאַ גרויל־אַנגעזאַפטן פֿערטל יאָר־
הונדערט קען איך דיך פֿערזענלעך באַגריסן צו דיַינע פֿוֹפֿציק יאָר. דו ביסט דאָ
און איך בין דאָ און עס זענען דאָ אַזוי פֿיל ייַנגערע ייִדישע פֿאַעטן. וועגן דעם,
אַז די ייִדישע פֿאַעזיע איז דאָ — קען דאָך גאָר קיין רייד ניט זיַיַן. זי איז איינס
פֿון די פֿנימער פֿון דער אייביקייט.

איך נעם דיך ברידערלעך אַרום און בענטש דיך דו זאָלסט האָבן אַ סך נחת־
דיקע איצטקייט. מיט מאַרגנדיקייט, מאַרגן־מאַרגנדיקייט ביסטו שוין אַבסאָלוט
באַוואַרנט.

סוצקעווערס פאָעטישער אָנהייב

א

מיט צען יאָר צוריק, ווען דער אַרגענטינער ייִדישער קיבוץ האָט געפֿייערט דעם 40סטן געבוירן־טאָג פֿון זײַן גאָסט אַבֿרהם סוצקעווער, האָט זײַן אַלטער חֵבֵר שמערקע קאָטשערגינסקי דערמאָנט אין זײַן בײַטראַג צום יוֹבֿל־באַנד¹.

אין מײַן שרײַבטיש, אין בוענאָס־אײַרעס, ליגן אַ פֿאַר צענדליק נאַטיצן, גע־שריבענע אין ווילנער געטאָ, וואָס האָבן באַדאַרפֿט דינען ווי אַ מאַטעריאַל צו אַ סוצקעווער־מאַנאַגראַפֿיע. ווי נעמט מען אָבער איצט די רויקייט זיך צו נעמען צו אַזאַ גרויסער אַרבעט?

ווייניקער ווי אין אַ יאָר נאָכן אַנשרײַבן די דאָזיקע שורות איז שמערקע קאָטשער־גינסקי אומגעקומען אין אַ לופֿט־קאַטאַסטראַפֿע. די ערשטע קאַפֿיטלעך פֿון דער ניט־פֿאַרענדיקטער מאַנאַגראַפֿיע זענען פֿאַרעפֿנטלעכט געוואָרן ווי אַ טייל פֿון זײַן ליטעראַרישן ערִבֿון². ניט געקוקט אויף עטלעכע קלענערע כראָנאָלאָגישע און אַנדערע אומפֿינקטלעכקייטן, גיבן שמערקעס געטאָ־נאַטיצן אַ פֿײַנעם, אַלזײַטיקן און עכטן בילד פֿון סוצקעווערס קינדער־ און יוגנט־יאָרן. אַ שאַד, וואָס זיי רײַסן זיך איבער אויפֿן יאָר 1933. עס ווערט אין זיי עטלעכע מאל דערמאָנט דעם יוגן־סוצקעווערס פֿרײַנדשאַפֿט מיט אַ געוויסן ייִנגל, וואָס האָט געהייסן מיקע טשער־ניכאָו. דער דאָזיקער מיקע טשערניכאָו (וואָס האָט זיך זינט 1933 באַנוצט מיטן ליטעראַרישן נאָמען מיכאל אַסטור) האָט, פֿון זײַן זײַט, אויך בשעתו צונויפֿגע־שטעלט אַ ביאָגראַפֿיש־מעמואַריסטישן עסיי וועגן סוצקעווערן, און פֿונקט ווי שמער־קע, איז אים דאָס אויסגעקומען צו טאָן אין ניט אין גאַנצן נאַרמאַלע באַדינ־גונגען — אין זײַן פֿאַל איז דאָס געווען אין אַ סאָוועטישן שקלאַפֿֿן־לאַגער. צום באַ־דויערן האָט דער כתב־יד געהאַט אַן ערגערן מזל ווי שמערקעס — ער איז פֿאַרלאָרן געגאַנגען; דערפֿאַר אָבער האָט דעם מחבר זײַנעם צוגעשפֿילט דאָס גליק אַרויסצוגיין אויף דער פֿרײַער וועלט מיט גאַנצע ביינער און ניט־אַפּגעשוואַכטן זכרון און צו דערלעבן צום פֿוֹפֿציק־יאָריקן יוֹבֿל פֿון זײַן יוגנט־חֵבֵר סוצקעווער. דאָס גיט אים איצט די מעגלעכקייט און די געלעגנהייט ממלא צו זײַן דעם פֿאַרשטאַרבענעם שמערקעס פֿאַרצייכענונגען מיט אַ פֿאַר אָפּגעריסענע בלעטלעך פֿערזענלעכע זכרונות וועגן סוצקעווערס פֿאָעטישע אָנהייבן, ווי ער האָט זיי געקענט אָבסערווירן פֿון זײַן קוואַינל.

מײַן באַקאַנטשאַפֿט מיט אַבֿרהם סוצקעווערן דאַטירט זיך פֿון מאַרץ 1930, ווען

1. ש. קאָטשערגינסקי, "מײַן חֵבֵר סוצקעווער", ז' 63 פֿונעם בוך: א. סוצקעווער, "פֿון דרײַ וועלטן" (אַנטאָלאָגיע), אַרויסגעגעבן צום 40סטן געבוירנטאָג פֿון מחבר פֿון ליטעראַטן און זשורנאַליסטן־פֿאַראַיין "ה. ד. נאָמבערג", התשי"ג — בוענאָס־אַירעס — 1953. איבערגעדרוקט אין "שמערקע קאָטשערגינסקי אַנדענק־בוך", בוענאָס־אַירעס 1955, ז' 315.

2. "אַ. סוצקעווער", "שמערקע קאָטשערגינסקי אַנדענק־בוך", ז' 295—310.

פֿרײַער ער, דערנאָך איך, זענען געוואָרן מיטגלידער פֿון דער ווילנער ייִדישטישער סקױטן־אַרגאַניזאַציע "בײַן". איך בין דעמאָלט אַלט געווען 13 יאָר מיט 3 חדשים; סוצקעווער איז געווען מיט פֿערטהאַלבן יאָר עלטער. מיר האָבן אָבער געהערט צו איין רינג — דעם 4טן ייִנגלרינג 1טע קײט. ער איז געווען אַ דינער, שלאַנקער בחור מיט אַריגינעלע און אייגנאַרטיקע שטריכן פֿון פנים; דער יונגער בינישער אָנפֿירער חיים מעקלער (לייזער וואַלפֿס ייִנגערער ברודער) האָט אָנגעצײכנט פֿון אים אַ שאַרזש, וואָס איז באַשטאַנען פֿון אַ קאַמבינאַציע פֿון לױטער דרײַעקן און האָט זײער טרעפֿלעך אױפֿגעכאַפֿט זײַן תּוּכיקע כאַראַקטעריסטיק. פֿון אונטער אַ געדיכטער טשופֿרינע טונקל־בלאַנדע האָר האָבן אַרױסגעקוקט העל־בלױע אױגן, וואָס אָט זענען זײ געווען פֿאַעטיש פֿאַרחלומט און אָט האָט אין זײ אױפֿגעבליצט אַ פֿײַערל פֿון איראַניע. ער איז געווען אַן אַקטיווער מיטגליד און אַ גוטער חבֿר, צונויפֿגעלעבט און צונויפֿגעבונדן מיט דער גאַנצער יוגנטלעכער סבֿיבֿה; ס׳איז אָבער אוממעגלעך געווען ניט אױסצוטיילן אים פֿון איר כּמעט אױפֿן ערשטן בליק. צו מײַן 14טן געבוירן־טאָג האָב איך פֿאַרבעטן צו זיך אױף אַ גלעזל טײ אונדזער גאַנצן רינג — 14 חבֿרה בײַ יענעם טאָג. ווען אַלע האָבן זיך צעזעצט אַרום דעם טיש, איז סוצקעווער צופֿעליק אױסגעקומען מיטן רוקן צו אַ בילד, וואָס איז גע־האַנגען אױף דער וואַנט. דאָס איז געווען אַ רעפֿראָדוקציע פֿון אַ דעטאַל פֿון דעם אײטאַליענישן מאַלער דזשאַרדזשאַנעס בילד "דער קאַנצערט"; זי האָט פֿאַרגעשטעלט דעם קאַפֿ פֿון אַ מענטשן, טיף אײַנגעהערט אין דער מוזיק. דאָ האָט מײַן מוטער באַמערקט, אַז בשעת זײַן אַלע האָבן געגעסן גוטע זאַכן, געלאַכט און געטומלט, האָט זיך סוצקעווער ניט געקענט באַפֿרײַען פֿונעם בילד; ער איז געזעסן ווי אױף שפּילקעס, פֿלעגט זיך אַלע ווײַלע אױסדרייען אױף צוריק, אָדער גאַר אױפֿשפּרינגען פֿון אָרט, צולײַפֿן צום בילד און זיך ווידער אַוועקזעצן.

— דאָס דאָזיקע ייִנגל איז אַנדערש פֿון אַלעמען! — האָט מיר מײַן מוטער געזאָגט נאָכן גלעזל טײ. — ער מוז האָבן אַ נשמה פֿון אַ קינסטלער. דאָס איז געווען דער ראַמאַנטישער פּעריאָד פֿון אונדזער זײַן אין "בײַן". אירע דעפֿעקטן זענען אונדז קלאַר געוואָרן ערשט שפּעטער, דערווײַל האָבן מיר אָן באַ־וואַרענישן הנאה געהאַט פֿון אַלץ, וואָס די אַרגאַניזאַציע האָט אונדז געקענט געבן; דער געפֿיל פֿון אָנגעהערקייט צו אַ קאַלעקטיוו, דאָס חבֿרישע אױסלעבן זיך אין אַ רינג, די "צוזאַמענס", אַוונטן און פֿאַרשטעלונגען, אָבער דער עיקר — די עקס־קורסיעס און לאַגערן אין די מאַלערישע ווינקלען פֿון ווילנער קאַנט. פֿאַר סוצקעווער איז דער קולמינאַציע־פּונקט געווען זײַן אָנטייל אינעם פֿערטן בינישן זומער־לאַגער (1931) אין בוויודינ. ער איז דאָרט געווען די אמתע נשמה פֿון דער געזעלשאַפֿט און האָט ניט ווײַניק מיטגעהאַלפֿן, אַז אָט דער לאַגער זאַל שפּעטער דערמאַנט ווערן ווי דער בעסטער אין דער געשיכטע פֿון "בײַן". מיר זענען שנעל אױסגעוואַקסן פֿונעם בינישן בגד און גענומען שטרעבן צו עפּעס גרעסערס, אָבער יעדערער פֿון אונדז האָט אײַנגעהאַלטן אין זכרון אַ שלל עפּיזאָדן און פּאַסירונגען פֿון יענער צײַט. מיט אַ זיבן יאָר שפּעטער האָט זיך איין מאָל בײַ מיר אין צימער צונויפֿגעקליבן אַ הײַפֿל אַלטע חבֿרים. די "בײַן" האָט שוין לאַנג ניט עקסיסטירט, סוצקעווער האָט שוין אַרױסגעגעבן זײַן ערשטן בוך און איז געווען אַ באַוווּסטער אָנערקענטער דיכטער, איך האָב באַוווּזן צו ענדיקן דעם אױווערסיטעט, אַ דריטער חבֿר (אַהרן

ברעסטאָוויצקי) איז געווען אַן אַספּיראַנט פֿון ייִוואָ, אויך די איבעריקע זענען שוין ניט געווען קיין קינדער. פֿון דעסטוועגן האָבן אַלע (און סוצקעווער מער פֿון אַלע-מען) לעבעדיק און שפּאַנענדיק דערמאַנט די בויווידוער און אַנדערע בינישע טרעפֿענישן און אזוי האַרציק געלאַכט, אַז סוצקעווער האָט מיט אַ מאַל אויסגערופֿן: — אַט וועט איר זען, חֲבֵרָה: אין אַ צוואַנציק יאָר אַרום, ווען מיר וועלן שוין האָבן גרויע האַר, וועלן מיר זיך נאָך אַלץ צונויפֿקומען און קלייבן נחת פֿון די זעלביקע זכּרונות!

די דאָזיקע נבואה האָט זיך אַרויסגעוויזן פֿאַר ריכטיק, ווען סוצקעווער און איך האָבן זיך ווידער צונויפֿגעטראָפֿן אין פֿאַריי, אין 1959, נאָך אַ צעשיידונג פֿון צוואַנציק יאָר — און נאָך וואַסערע צוואַנציק יאָר!

עס קען ניט זײַן קיין ספֿק (ווי דאָס האָט אויך באַמערקט שמערקע קאַטשערגינסקי), אַז סוצקעווערס איינגעבאַרענע פֿעיקייט צו זען, צו פֿילן, צו פֿאַרשטיין און איבער-צוגעבן די נאַטור איז סטימולירט געוואָרן און איז אויסגעוואַקסן אַ דאַנק די בינישע עקסקורסיעס און לאַגערן. ניט ווייניקער וויכטיק איז געווען די השפּעה פֿון "בין" אויף סוצקעווערס באַציונג צו ייִדיש. ער איז געווען מסתּמא דער איינציקער מיטגליד פֿון דער אַרגאַניזאַציע, וואָס האָט זיך קיין מאַל ניט געלערנט אין קיין ייִדיש-וועלטלעכער שול. די "בין" האָט ניט געהאַט קיין שום שטעלונג אין געזעל-שאַפֿטלעכע פּראָבלעמען, אָבער איין זאַך איז בײַ איר געווען קלאַר און קאַנסעק-ווענט: אַן אינטעגראַלער, איינזפֿעסטער ייִדישזום, אַ גוואַלטיקע ליבשאַפֿט צו דער ייִדישער שפּראַך און דער גאַנצער ייִדישער קולטור-שאַפֿונג. אַט דאָס האָט זי באַוויזן איינצוגעבן סוצקעווערן ווי ס'באַדאַרף צו זײַן.

מיר ביידע זענען אוועק פֿון "בין" אַנטווישטע און פֿאַרביטערטע. אָבער, אין תּוך גענומען, האָבן מיר גאַרניט צוגעלייגט צו די פֿאַר יאָר, וואָס מיר האָבן אין איר פֿאַרבּראַכט. אַפֿילו דער פֿאַרשפּילטער קאַמף פֿאַר אויסבעסערן און איבערבויען די "בין" איז פֿאַר אונדז געווען אַ גוטע שול פֿון געזעלשאַפֿטלעכער אַקטיוויקייט. חוץ אַלע איבעריקע זאַכן, האָבן מיר ביידע מיטגענומען פֿון "בין" אַ ירושה אויף לאַנגע יאָרן: איך — די ניט-פֿאַרווירקלעכטע אַנווורפֿן פֿון דער אַפּאָזיציע-פּראַגראַם, וואָס פֿון איר איז אויסגעוואַקסן די סאַציאַליסטיש-טעריטאָריאַליסטישע "שפּאַרבער"-אַסאַציאַציע; סוצקעווער — אַן איבערגעגעבן, ליבנדיק מיידל, וואָס האָט געדאַרפֿט ווערן זײַן לעבנס-באַגלייטערין פֿריער אויפֿן האַרבן וועג צו פּאַעטישער אַנערקענונג, דערנאָך דורך די גרויליקע יאָרן פֿון געטאָ און וואַלד, דורך וואַנדערונגען און צום סוף אין דער נײַער היים — ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר.

ב

גאַנץ שנעל האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַז אין "אַבראַשקע" סוצקעווערן האָט די "בין" באַקומען ניט נאָר אַ געניטן פֿאַטאַגראַף אויף צו פֿאַראייביקן אַלע געשעענישן אין בינישן לעבן, נאָר אויך אַ פּאַעט אויף צו באַזינגען זיי. דאָס איז אַרויס אויפֿן אייבערפֿלאַך בײַ אַזאַ געלעגנהייט: צום טראַדיציאָנעלן בינישן ספּעקטאַקל-אַוונט (אַקטאַבער 1930) האָט אונדזער רינג באַשלאָסן צו קומען מיט אַן אייגענעם נומער. סוצקעווער (וואָס האָט זיך דעמאָלט געפֿונען אונטערן פֿרישן רושם פֿון משה לייב

האלפערנס פאָעזיע) האָט צוגעשטעלט אַ פאַראַדיע אויף "גינגעלי", געווענדט קעגן "האַצמאַכס", "לעמאַכס" און "ציפּעס", ווי מען האָט אויפֿן בינישן לשון גערופֿן אַפּשטייענדיקע אַדער אַפּגעלאַזענע בינען. היות ווי דער נומער האָט געדאַרפֿט זײַן אַ סורפּריז, האָט מען די רעפּעטיציעס געמאַכט בײַ מיר אין צימער. סײַ אַ דאַנק דעם צוגענגלעכן סאַטירישן טעקסט, סײַ צוליב דער געלונגענער אַריגינעלער אינסצעניזאַציע האָט דער נומער גוואַלדיק אויסגענומען. סוצקעווער, אַנגעטאַן אין אַ פֿראַק און אַ צילינדער, האָט געשפּילט די ראלע פֿונעם "פּאָעט" גופּא. אין דעצעמבער פֿונעם זעלביקן יאָר, ווען סוצקעווער און איך זענען געווען צווישן די 14 אַנטיילנעמער פֿונעם ווינטער-לאַגער אין רענקאַצישעק, האָט ער עקספּראַמטאַ צוגעטראַכט אַ ליד אויף דער מעלאָדיע פֿון אַ פּוילישן זעלנער-לידל :

גיט אַהער די פֿיינע נאַרטעס !
אויף די פֿעלדער, ווייס פֿאַרדאַרטע,
ווי די ווילדע ווינטן שמאַרען,
וועל איך זיך אַ לאַז טאַן פֿאַרן !

היי, היי, בראַווע בינען,
אונדזער וועג איז אונדזער הימען,
אונדזער ליד איז אונדזער ווילן,
שטענדיק זינגען ! שטענדיק שפּילן !

דאָס ליד איז פֿעסט אַריין אין בינישן רעפּערטואַר און איז אויך אַריינגענומען געוואָרן אינעם געדרוקטן ביכל "בינישע לידער" (סוף 1931). אויפֿן זומער-לאַגער אין בוויודז האָט ער צוגעטראַכט נאָך עטלעכע געלעגנטלעכע לידלעך אויף פּאָ-פּולערע מעלאָדיעס. אָבער, ווי עס האָט אַ ביסל שפּעטער געשריבן אונדזער חבֿר אַסקע ליפּשיץ אין דער אַפּאָזיציאָנעלער וואַנטציִיטונג "גרייט!", ניט אומזיסט 'לידל' מען און 'פּאָעטעוועט' מען אַזוי אין 'בין'. סוצקעווערס לידער זענען טאַקע געשטאַנען העכער פֿאַרן דורכשניטלעכן ניוואַ מיט זייערע פֿיינע גראַמען, אַסאָנאַנסן און אַליטעראַציעס, מען האָט אָבער לויט זיי ניט געקענט זיך אַנשטויסן, אַז חוץ די דאָזיקע ליכטע שפּילעוודיקע זאַכן פֿאַרן עפֿנטלעכן געברויך פֿאַרנעמט ער זיך מיט שרײַבן פּאָעזיע לשמה. דאָס איז אַ צײַט געבליבן זײַן סוד.

דער ערשטער, פֿאַר וועמען ער האָט זיך אַנטפּלעקט, איז געווען לייזער וואַלף. מיט דרײַ יאָר עלטער פֿון סוצקעווערן, איז ער געווען איינער פֿון די גרינדער פֿון "יונג-ווילנע" און האָט שוין באַוויזן צו ווערן ביז גאַר פּאָפּולער ביים ווילנער עולם. זיי האָבן זיך געקענט פֿון פֿריער (געווען כמעט שכנים), אָבער פֿרילינג 1931 איז צו דעם צוגעקומען לייזער וואַלפֿס אַריינטריט אין "בין"; דאָס האָט זיי ביידן שטאַרק דערנענטערט. לייזער וואַלפֿס באַציונג האָט גורם געווען, אַז סוצקעווער האָט אַנגעהויבן ערנצטער צו קוקן אויף זײַנע שרײַבערײַען. דעמאָלט טאַקע, נאָכן בוויודזער לאַגער, האָט מען סוצקעווערן צוגענומען פֿון אונדזער רינג און ער האָט אַוואַנסירט אויף אַ רינגער. און ערשט פֿון יענעם מאַמענט אָן

האט ער זיך מיט מיר אויף אן אמתן פערזענלעך באַפֿריינדט — א סך מער ווי בשעת מיר זענען ביידע געווען אין איין רינג. אפשר איז דאָס געווען צוליב דעם, וואָס בינתיים האָב איך אַליין געגעבן אַ היפּשן וווקס פֿיזיש און אינטעלעקטועל — אָבער אַזוי צי אַנדערש, סוצקעווער האָט מיט אַ מאָל אַנטדעקט אין מיר אַ ליבהאַבער פֿון פּאַעזיע און אַ פּאַסיקן מיטשמועסער. ענדגילטיק האָט אונדז פֿאַרבונדן אונדזער ביידנס באַטייליקונג אין דער בינישער אַפּאָזיציע (צוזאַמען מיט לייזער וואַלף, די פֿריער אַנגערופֿענע אַסקע ליפּשיץ און אַהרן ברעסאַט־וויצקי און נאָך חברים).

איך בין געוואָרן אַן אַפֿטער אַרײַנגייער צו סוצקעווער, און ער — צו מיר. סוצקעווער און זײַן מוטער האָבן געוווינט אין צוויי קליינע צימערן אויפֿן צווייטן גאַרן פֿון אַן אַלטן הילצערנעם הויז אויף גרויס־שניפּישאַק 14, מיט די פֿענצטער צו אַ פֿאַרלאָזענעם סאָד און צו דער וויליע. דאָרט האָט ער מיר מיט ברען געלייענט זײַנע פּאַעטישע שאַפֿונגען. עס וואַלט געווען אַ גוזמא צו זאָגן, אַז עס האָט זיך שוין אין זיי אַנטפּלעקט יענער סוצקעווער, וואָס מיר קענען פֿון זײַנע ביכער. דער נוסח זייערער איז געווען שטאַרק פֿאַרשיידן פֿון זײַנע שפּעטערדיקע ווערק. ליריק איז אין זיי געווען זייער שוואַך פֿאַרטראַטן. דאָס רובֿ זענען דאָס געווען ווערסיפּיצירטע דערציילונגען אויף פֿאַנטאַסטישע אָדער גראַטעסקע סוזשעטן, מיט אויסקוקן אויף הומאַר און איראַניע און אויף אַריגינעלע עפֿעקטן. דער גורם פֿון זײַנע דעמאָלטיקע שאַפֿונגען איז געווען דער שפּרודלדיקער דראַנג צו פֿאַנטאַזירן און עקספּערימענטירן. דאָס זענען געווען עטיודן, פרעלימינערע געביטיקונגען פֿאַר דער אייגנטלעכער אַרבעט, וואָס איר קומענדיקער מהות איז נאָך ניט געווען קלאָר פֿאַרן דיכטער גופּא. עס האָבן זיך אין זיי דורכגעריסן בלי שום ספּקדיקע פֿונקען פֿון עכטן טאַלאַנט און המצאהדיקייט, ווי למשל די געראַטענע אַנטיטעזע אין דער באַלאַדע וועגן דעם קאַליף פֿון באַגדאַד און זײַן געטריינע דינער — דעם קאַט:

פֿאַרן זיי אַלץ ווייטער און ווייטער פֿון ווייטער.
די קעמלען ווערן מיד פֿון זייערע רייטער.
די רייטער ווערן מיד פֿון זייערע קעמלען —
און דרעמלען.

מער פֿון סוצקעווערס פּאַעטישער פּראָדוקציע האָט מיך צו אים צוגעצויגן זײַן אומרויקע, נײַגעריקע, וויסנדיקע, הומאַרפֿולע פּערזענלעכקייט. מיט אים איז קיין מאָל ניט געווען לאַנגווייליק. כאַטש איך האָב ניט געקענט צוגיין צו זײַן פּאַעזיע מיט אַ הונדערט פּראָצענטיקער ערנצקייט, אָבער אין זײַן מויל האָט זי געקלונגען שפּאַנענדיק און אינטערעסאַנט. אין גיכן האָב איך אויסגעדריקט מײַנע אײַנדרוקן און שטימונגען אין אַ געגראַמטער "כתיבֿה צו מײַן באַרימטן פֿריינד" (געשריבן, ווי דאָס רובֿ מײַנע פּאַעטישע פּרוּוון, אויף רוסיש): אין אַ לײַכטן טאָן, האָלב ערנצט, האַלב אין שפּאַט, אָבער מיט אַן אויפֿריכטיקן חבֿרישן געפֿיל. נאָכן אויסרעכענען די ראַשי־פּרקים פֿון אַ ריי פֿון זײַנע שאַפֿונגען, האָב איך אין דער לעצטער סטראַפֿע גערופֿן אים "צו שרייבן פֿערוזן און ראַמאַנען —

און וואָס מער ! און פֿאַרויסגעזאָגט אים אַ באַרימטקייט איבער גאַנץ פּוילן און איבער דער גאַנצער וועלט — אין וואָס איך האָב ניט געהאַט קיין טעות. ניט געקוקט אויפֿן לייכטן טאָן — אָדער דווקא צוליב דעם — איז מײַן ליד סוצקעווערן זייער געפֿעלן געוואָרן.

שוין אין יענער צײַט האָט סוצקעווער געהאַט אַ באַליבטע טעמע פֿון שמועסן : זײַנע קינדער־יאָרן אין אַמסק — סיבירער ווינטער — אומרו און דחקות פֿון בירגערקריג — עקזאָטישע קירגיזן, וואָס פֿלעגן קומען אויף זייערע צווייהויקער־דיקע קעמלען פֿון די סטעפעס און פֿאַרקויפֿן אין מאַרק דעם זייערן שווימיקן קומיס. עס האָט זיך אים זייער געוואַלט שרײַבן וועגן די קירגיזן, אָבער זײַנע קינדער־זכרונות האָבן אים געגעבן צו ווייניק קאַנקרעטע פֿאַקטן. צופֿעליק האָט זיך צווישן מײַנע ביכער געפֿונען אַן עטנאָגראַפֿיש ווערק וועגן טורקמענער און קירגיזן. מיט מײַן הילף (דאָס בוך איז געווען אויף רוסיש) האָט סוצקעווער גענומען זיך באַקענען מיטן שטייגער לעבן פֿון די קירגיזן און האָט אַפֿילו פֿאַרנאָטירט עטלעכע קירגיזישע פֿערזענלעכע נעמען. ער האָט אָבער פֿמעט ווי ניט אויסגענוצט די דאָזיקע טרוקענע ידיעות. אויב אין זײַן פֿאַעמע "סיביר" זענען אַרײַנגעגאַנגען אַזעלכע געראַטענע סטראַפֿעס וועגן די קירגיזן, האָט ער דאָס צו פֿאַרדאַנקען בלויז זײַן קינסטלערישער אינטוויזיע.

זעלטן זענען יענע פֿאַעטן, וואָס זייערע ערשטע שעפֿערישע טריט ווערן גלייך באַגעגנט מיט אַנערקענונג און דערמוטיקונג. אויך סוצקעווער האָט ניט געהערט צום קליינעם מיעוט פֿון די גליקלעכע.

אין יאָר 1932 האָט סוצקעווער געמאַכט זײַן ערשטן פֿרוו אַנגענומען צו ווערן אין דער גרופֿע "יונג־ווילנע". די גרופֿע איז נאָך דעמאָלט געווען באַמת זייער יונג, קיין גוואַלדיקן אויטאָריטעט האָט זי נאָך ניט געהאַט, קיין ביכער האָבן נאָך אירע מיטגלידער ניט אַרויסגעגעבן (דאָס האָט זיך אָנגעהויבן שפּעטער) — אָבער די אָנגעהערדיקייט צו איר האָט פֿאַרט געגעבן אַ שטיקל סמיכות אויף שרײַבערײַ, אַ מעגלעכקייט זיך צו באַטייליקן אין רעציטאַציע־אָונטן, אַ צוגאַנג צו דער פרעסע. שמערקע קאַטשערגינסקי, מיט צען יאָר שפּעטער, האָט איבער צוויי זײַטן פֿון זײַן געטאָ־עסי וועגן סוצקעווערן אָפּגעגעבן צו פֿאַרענטפֿערן די פֿראַגע — ווי אַזוי האָט דאָס געקענט פֿאַסירן, אַז "יונג־ווילנע" האָט דעמאָלט צוריקגעוויזן סוצקעווערס בקשה :

סוצקעווער איז אָבער נאָך דעמאָלט ניט אַרײַן אין "יונג־ווילנע". ניט לייכט איז אָנגעקומען סוצקעווערן אַרײַנגענומען צו ווערן אין אונדזער יונגער שרײַ־בער־משפּחה. ניט לייכט דערפֿאַר — ווייל ער איז אונדז געווען פֿרעמד. קלאַרער געזאַגט — זײַן שאַפֿונג. אונדזער אויג איז געווען צוגעוויינט צו אויסגעטראַ־טענע וועגן... פֿאַר אונדז איז די נאַטור געווען בלויז אַ שמאַלע סטעזשקע צו אונדזער שאַפֿן. בײַ סוצקעווערן איז דער נאַטור־עלעמענט געווען דער ברייטער שליאַך, אויף וואָס מיר האָבן געקוקט מיט חשד... ווער ווייס אים. וווּ האָט ער געפֿאַקט זײַנע מאַדנע לידער. אַט זאַל ער ווערן מיט עטלעכע יאָר עלטער — וועט מען זען...³

די יונג-ווילנעיאנער האָבן סוצקעווערן געמאַכט אַ פֿאַרהער — און ער האָט פֿאַר זיי איבערגעלייענט איינע פֿון זײַנע לעצטע זאַכן — "די באַלאַדע וועגן די זיבן קירגיזן":

די ווילדע קירגיזיכע בראַסקאַבי
האַט אין די אויגן אַ קופּערנעם גלי...

דער גאַנצער שבֿט איז געווען פֿאַרליבט אין אַט דער קירגיזישער שיינקייט — "אַפֿילו דער הייליקער טאַכטאַמיש" פֿלעגט ניט קענען רווק איינזיצן, ווען זי פֿלעגט פֿאַרבייגיין. זיבן העלדישע יונגען האָבן געוואָלט געווינען איר האַנט — און זי האָט צוגעזאַגט חתונה צו האָבן מיט דעם, וואָס וועט איר אין אַ יאָר אַרום ברענגען די שענסטע מתנה. זענען זיי אוועק זוכן די מתנה אין ווײַטע מקומות.

די לבנה איז געהאַנגען ווי אַ רויטע צונג
— — — — —
ווען די זיבן קירגיזן, פֿאַרשיפורט פֿון פֿיין
ווי פֿון ווײַן,
זענען צו בראַסקאַן אין כוטער אַרײַן.

איד קען זיך ניט דערמאַנען, וואָסערע מתנות זיי האָבן איר געבראַכט, חוץ
איינער:

איך האָב דיר געבראַכט אַ פֿאַרפֿאַרענעם שניי,
דעם בעסטן מיטל קעגן וואַנצן און פֿליי...

נאָר דער זיבעטער קירגיז איז געשטאַנען שטום, און ווען זי האָט אים געפֿרעגט
וועגן זײַן מתנה, האָט ער געענטפֿערט:

איך האָב דאָ געבראַכט מיין שטאַלענעם שפיץ
און כּוועל דיך טייטן, אויב וועסט נעמען אַן אַנדער קירגיז.

האַט די ווילדע קירגיזיכע בראַסקאַבי
זיך צעלאַכט אויפֿן קול: כּאַ-כּאַ, כּי-כּי — —

און האָט זיך געוואַרפֿן אויפֿן האַלדז דווקא דעם זיבעטן קירגיז — און דערמיט
האַט זיך פֿאַרענדיקט די באַלאַדע.

אויפֿן פֿאַרהער בין איך ניט געווען, אָבער כּ'האַב זיך זייער לעבעדיק פֿאַרגע-
שטעלט, מיט וואָסערע פּנימער האָבן זיך די יונג-ווילנעיאַנער געמוזט צוהערן
צו סוצקעווערס דעקלאַמאַציע. זיי האָבן ניט באַמערקט דעם געהאַמערטן אַקצענט-
טישן פֿערז פֿון דער באַלאַדע, דעם פֿיין סטיליזירטן עקזאַטישן קאַלאַריט, דעם
שלל פֿאַנטאַזיע, דעם דינעם איראַנישן שמייכל. זיי האָבן אַלץ געזוכט דעם פּשט,

דעם נימשל, די טענדענץ, דעם נוצן, וואָס אזאָ מין ליד קען ברענגען דער זאָך פֿון דער פּראָלעטאַרישער רעוואָלוציע. "קונסט לשם קונסט?" פֿון דעם האָט מען דעמאָלט אין "יונג-ווילנע" ווייניק געהאַלטן. פֿון זײַן זײַט האָט סוצקעווער אַרויס-געוווּן אַ היפשע אייגנאַראַנץ פֿון רעאַלע באַדינגונגען, קומענדיק פֿאַרן מישפט פֿון "יונג-ווילנע" מיט אזאָ עקסצענטריש ליד. איז טאַקע דער תּירוץ געווען, ווי ש. קאַטשערגינסקי האָט עס איבערגעגעבן — "מיר פֿאַרשטייען אים ניט". דאָס אַלץ האָט אָבער סוצקעווערן ניט אַנטמוטיקט און ניט צוגענומען בײַ אים דעם גלויבן אין זײַן פּאַעטישן באַרוף.

ג

זומער 1932 זענען מיר שוין אַלע דריי — לייזער וואָלף, סוצקעווער און איך — געווען מחוץ דער "ביץ". אַנשטאַט אויפֿן בינישן זומער-לאַגער, האָט סוצקעווער אַ גאַנצן חודש פֿאַרבראַכט מיט מיר און מײַנע עלטערן אויף אונדזער זומער-וווינונג אין וואָלאָקומפּיע, 6 קמ צו צפֿון פֿון ווילנע, ניט ווײַט פֿון דער ווילנע. דאָס איז געווען אַ ווונדערלעכע, רויקע צײַט, אַ הפֿסקה צווישן צוויי פּעריאָדן פֿון אַנטישונגען. מיר האָבן געוווינט אין אַ צימערל אונטערן דאַך. בײַ טאַג פֿלעגן מיר שפּאַצירן איבער די אַרומיקע וועלדער, באַדן זיך און שיפֿלען זיך איבער דער ווילנע; נאָך מיטאַג — ליינען, צוזאַמען אָדער באַזונדער, אָדער שרײַבן יעדערער דאָס זײַניקע. אין די אָונטן פֿלעגן מיר זיך צוזאַמענעמען מיט מײַנע עלטערען און ליינען אויפֿן קול פּושקינען. אזוי האָבן מיר איבערגעלייענט גאַנץ "יעוועני אַנעגין" און אַ ריי לירישע לידער. סוצקעווער האָט זיך צוגעהערט מיט געשפּאַנטן אינטערעס און אַרײַנגעזאַפט אין זיך דעם ריטעם און דעם גײַסט פֿון פּושקינס פּאַעזיע. עס האָבן געמוזט אַריבערגיין נאָך 5 יאָר פֿון כּסדרדיקער פּאַעטישער געניטיקונג, ביז די דעמאָלט פֿאַרזײטע קערנער האָבן געפֿונען אַדע-קוואַטע קינסטלערישע מיטלען זיך אויסצודריקן. אין 1937 האָט סוצקעווער איבערראַשט די ליינערס מיט זײַן קורצער פּאַעמע "אין אַ דיכטער-שענק" 4, וואָס וועגן איר האָט אַ. לעיעלעס מיט התפּעלות אויסגערופֿן אין אַ בריוו: "ענדלעך האָט זיך אין דער ייִדישער פּאַעזיע דערהערט דער פּושקינישער פֿערז!" פֿון צײַט צו צײַט פֿלעגט צו אונדז קומען פֿון שטאָט לייזער וואָלף. צווישן אונדז דריי האָט זיך געשאַפֿן אַן אייגנאַרטיקער נוסח פֿון שמועסן, געבויט אויף איראַניע, חבֿרישע שטעכווערטער און גלייכווערטלעך, ליטעראַרישע רעמיניס-צענצן, רמזים אויף בלויז אונדז באַקאַנטע פּאַקטן און געשעענישן און קאַנווענ-ציאַנעלע, כּמו פֿאַרשיפֿריטע, אויסדרוקן. איין מאָל איז אין אונדזער קאַמפּאַניע אַרײַנגעפֿאַלן אַ זײַטיקער בחור — האָט ער אין פֿאַרווונדערונג געגלאַצט די אויגן, בשעת מיר האָבן זיך פֿלינק איבערגעוואַרפֿן מיט רעפּליקעס, און ער האָט ניט געוואָסט, אויף וועלכער וועלט ער איז.

דער האַרבסט, וואָס איז געקומען נאָך אַט דעם פּאַעטישן זומער, איז געבליבן אין מײַן זכרון ווי זײער אַ חושכדיקע צײַט. אומעטום האָט געהערשט גערוועזיקייט און דעפּרעסיע. בײַ דער ווילנער ייִדישער יוגנט האָט זיך אַנגעהויבן אַ מאַסן-

4. צום ערשטן מאָל געדרוקט אינעם "אַלמאַנאַך" פֿון חילנער ייִדישן ליטעראַטור-פֿאַראיין אין 1938. איבערגעדרוקט אין סוצקעווערס צווייטן בוך לידער "וואָלדיקס" (ווילנע, 1940).

לוי־פעניש איבער דער "גרינער גרענעץ" צום אויסגעבענקטן ראטן־פארבאנד, וואָס האָט זי באַגעגנט מיט תּפּיסות, "פּראָפּילאַקטישע" קאַנצענטראַציע־לאַגערן, יאָרן פֿאַרשיקונג, און דערנאָך, אין 1937, מיט 10 יאָריקע פֿאַרשליסונג־טערמינען שוין אין די אַלגעמיינע שקלאַפֿ־לאַגערן. אויך סוצקעווערן האָט מען שטאַרק אינגע־רעדט צו לויפֿן מיט אַלעמען אויף מיוּרח — ממש אַ נס סיי פֿאַר אים, סיי פֿאַר דער גאַנצער ייִדישער ליטעראַטור, אַז ער איז בייגעשטאַנען דעם נסיון. סיי ווי האָט מײַן פֿריינדשאַפֿט מיט אים און מיט לייזער וואַלפֿן געפּלאַצט ביי דער ערשטער געלעגנהייט. אין נאָוועמבער 1932 זענען זיך אונדזערע וועגן אויף אַ צײַט פֿונאַנדערגעגאַנגען. יעדער האָט זיך פֿאַרנומען מיט זײַנס און האָט ניט געשטערט דעם אַנדערן. איך בין אַוועק אויפֿן וועג צום "שפּאַרבער", צום סאַציאַ־ליסטישן טעריטאָריאַליזם, צו דער פֿריילאַנד־ליגע. סוצקעווער האָט זיך אין גאַנצן אָפּגעגעבן פּאַעזיע. איך האָב שוין אָבער ניט געוואוסט, וואָס עס טוט זיך אין זײַן פּאַעטישן וואַרשטאַט. איך האָב געקענט זען בלויז זײַנע געדרוקטע לידער — און זייער צאָל איז ניט געווען גרויס.

זײַן ערשט פֿאַרעפֿנטלעכט ליד האָט זיך באַוווּן אין דער וואַרשעווער "וואַכנ־שריפֿט" אין פֿעברואַר 1933. דערנאָך, אין מײַ, האָט דער "ווילנער טאַג" אָפּגע־דרוקט זײַן ליד "אונטער רעגנס מײַקע". ביידע זאַכן זענען געווען געשריבן אין אַ נײַער מאַניר. אַנשטאַט אָפּקלאַנגען פֿון מ. ל. האַלפּערן, האָט זיך אין זיי גיכער געשפּירט אַ השפּעה פֿון משה קולבאַק, באַזונדערס אין צווייטן ליד, זייער אַ שטימונגספֿולן און אויפֿריכטיקן. אַפּילו "דער גרינער סאַלאַווי" (אַ מרידה קעגן זאָלאַגישע פּאַקטן) איז אין זײַן קאַנטעקסט אויפֿגענומען געוואָרן ווי אַן אימפּרעסיאָניסטישער גאַנג, ווי אַ קאַליר־אויסדרוק פֿון דער פֿרישקייט און זאַפֿטיקייט פֿון דעם סאַלאַוויס זינגען. סוצקעווער האָט זיך בולט אויסגעלערנט צו זײַן ליריש. אָבער איין סאַלאַווי, פּונקט ווי איין שוואַלב, מאַכט נאָך ניט קיין פֿרילינג. דער דאָזיקער דעביוט אין דרוק האָט אַ היפשע צײַט ניט געהאַט קיין המשך.

אונדזער פֿריינדשאַפֿט האָט זיך באַנײַט דורך קאַרעספּאַנדענץ אין יאַנואַר 1935, ווען איד בין געווען אויפֿן ערשטן קורס פֿון דער סאַרבאַנע. ס'איז ביי אונדז אַוועק זייער אַן אינטערעסאַנטער בריוואויסטויש וועגן פּאַליטישע און, דער עיקר, וועגן פּאַעטישע פּראָבלעמען. ביידע האָבן מיר פֿאַר די איבער צוויי יאָר פֿון אונדזער צעשיידונג געמאַכט אַ היפשן פּראָגרעס אויפֿן פּאַעטישן פֿעלד — איך, געוויינטלעך, מער אויפֿן געביט פֿון טעאַריע, ער — פֿון פּראַקטיק. לויט די צוויי־דרײַ לידער, וואָס סוצקעווער האָט מיר געשיקט, איז נאָך שווער געווען זיך צו שאַפֿן אַ השגה וועגן דעם פֿולן דיאַפּאַזאָן פֿון זײַן שאַפֿן, עס האָט זיך אָבער געמוזט וואַרפֿן אין די אויגן די געוואַלדיקע פֿאַרבעסערונג פֿון דער פּאַרעם און טעמאַטיק פֿון זײַנע פּאַעטישע ווערק. דער אינהאַלט איז געוואָרן ליריש און פּערזענלעך, די אָפּגעשפּיגלטע עמאַציעס און שטימונגען זענען געווען ערנצט און עכט. אויב זײַנע לידער פֿון פֿאַר דרײַ־פֿיר יאָר האָט מען געקענט צוגלייכן צו אַ קונציקן מאַריאַנעט־טעאַטער מיט צוגעטראַכטע העלדן, איז איצט אויף דער סצענע אַרויס דער אַרטיסט גופּאַ.

אויף מאַרגן נאָך מײַן קומען אַהיים אויף זומער־פֿעריען האָט מיך סוצקעווער

באזוכט אין דער זעלבער וואַלאַקומפיע. ער האָט אויסגעזען מיד און אויסגע-
מאָגערט. עס איז געווען אַ סך וועגן וואָס צו שמועסן נאָך אזאָ היפשער הפסקה,
אַבער מער פֿאַר אַלץ האָט סוצקעווער פֿון מיר געשלעפט נײַע לידער, וואָס איך
האָב פֿאַר דער דאָזיקער צײַט באַוווּן איבערצוליענען און צום טייל צו פֿאַר-
געדענקען. צו סוצקעווערן האָט מען געקענט אַנווענדן דעם יונגן מאַיאַקאָווסקיס
ווערטער: "איך באַגער נאָר איין סם: צו טרינקען און צו טרינקען לידער". אויף
מאָרגן איז ער אָפּגעפֿאַרן זיך אָפרוען אינעם שטעטל ראַדאַשקאָוויטש, ניט ווייט
פֿון דער פּויליש־סאָוועטישער גרענעץ.

אין עטלעכע טעג אַרום האָב איך באַגעגנט אין שטאָט מינע אַן אַלטע פֿרטרע
פֿון "בין" — צוזאַמען זיך באַטייליקט בשעתם אין עקסקורסיעס, לאַגערן און
אין דער בינישער אָפּאָזיציע. זי האָט נאָך דעמאָלט געהייסן פֿריידקע לעוויטאַן,
ס'איז איר אָבער באַשערט געווען אין אַ געוויסער צײַט אַרום צו בײַטן איר
פֿאַמיליע אויף סוצקעווער. דער שמועס איז, נאָטירלעך, אַוועק וועגן אונדזער
שותפֿישן פֿרײַנד.

— וואָס טוט מען מיט אַבראַשקען? — האָט זי געזאָגט אויפֿריכטיק און מיט
אַ טיפֿער זאָרג. — ניט מען דרוקט אים, ניט מען אָנערקענט אים, אין "יונג-
ווילנע" האָט מען אים סוף־כל־סוף אָנגענומען, אָבער פֿון זײַן פּאַעזיע האַלט
מען דאָרט אויך ניט. ער שרײַבט, לייגט אַרײַן זײַן גאַנצע נשמה אין די לידער —
און אַלץ אומזיסט. ער ווײַזט עס ניט אַרויס, אָבער ער לײַדט, און בײַ מיר טוט
פֿאַר אים דאָס האַרץ וויי. איך גלייב אין זײַן טאַלאַנט, אָבער אפֿשר קען איך
ניט זײַן צו אים אָביעקטיוו? אפֿשר איז די וועלט פֿאַרט גערעכט? אַט האָט ער
אַנומלט געכאַפט אַ גאַנצן הויפֿן אַלטע פּת־ידין און געוואַלט פֿאַרברענען, האָב
איך זיך אײַנגעבעטן — גיב זיי בעסער אַוועק מיר.

— און דו האָסט זיי נאָך?

— יאָ.

— קענסט מיר זיי ווײַזן?

— יאָ, אויב דו וועסט אים ניט דערציילן.

מיר זענען אַוועק צו איר (זי האָט געוויינט מיט אירע עלטערן אויפֿן דאָמי-
ניקאַנער געסל), און דאָרטן האָט זי אַרויסגעצויגן פֿון אונטער איר בעט אַ גרויסן
קוואַדראַטן קאַסטן, פֿול מיט אָנגעהויפֿטע פּאַפּירן.

איך האָב זיך אַוועקגעזעצט אויף דער פּאַדלאַגע און גענומען זיך פֿונאַנדער-
קלײַבן אינעם תּוכן פֿונעם קאַסטן. דאָרט האָבן זיך, ווײַזט אויס, אָנגעקליבן
פּת־ידין, אַנווירפֿן און ברוליאַנען פֿאַר גוטע צוויי־דריי יאָר. עס זענען דאָרט
געווען לידער וועגן זײַנע באַליבטע קירגיזן, אָבער שוין מיט אַ טענדענץ צו
מאַכן זיי פּאָליטיש אַקטועלער. "דער בראַנדזענער טאַכטאַמיש" (ניט צונויפֿמישן
מיטן "הייליקן טאַכטאַמיש" פֿון דער "באַלאַדע וועגן די זיבן קירגיזן") האָט
דאָרט אַרויסגעזאָגט אָפּטימיטישע מיינונגען וועגן באַפֿרײַונג, ביווג, אויפֿשטייג
וכדומה אַזעלכע פּאָפּולערע זאַכן. סוצקעווער, הייסט דאָס, האָט געפרוּווט "גיין
אין פֿוס מיט דער צײַט", דאָס האָט בײַ אים אָבער לאַנג ניט געדויערט. עס
האָבן זיך אַלץ מער און מער גענומען טרעפֿן מוסטערן פֿון לגמרי אַן אַנדער
נוסח — רײַן לירישע, מוזיקאַלישע, מיט אידעלע און צאַרטע אימאַזשן.

— ער האָט עפּעס יעסיענישס אין זיך! — האָב איך אויסגערופֿן מיט פֿאַרוונדערונג.

— ער האָט קיין מאָל ניט געלייענט יעסיענישען, — האָט געענטפֿערט פֿריידקע.
— זענען זיי, הייסט עס, קרוה'ישע נאַטורן.

איד האָב זיך נאָך אַ צײַט געגראַבלט אינעם פּאַפּירענעם הויפֿן, אַרויסגעכאַפּט באַלד איין בלעטל, באַלד אַ צווייטס, לויט די אָנהייב־שורות געפרוווט אַפּשאַצן דאָס גאַנצע ליד, אייניקע אָפּגעלייגט, אייניקע געלייענט אויפֿן קול און זיך איינגעהערט אינעם קלאַנג. ענדלעך האָט זיך פֿריידקע צו מיר אָפּגערופֿן:

— איצט זאָג — אָבער ערלעך! — וואָס טראַכטסטו וועגן דעם?
— פֿריידקע! — האָב איך געענטפֿערט מיט אַ פֿייערלעכן טאָן. — אונדזער חבֿר אַבראַשקע איז אַן אמתער פּאַעט, אַן אַריגינעלער פּאַעט פֿון גרויסן קאַליבער. זאָלן זיי לאַכן פֿון אים, די שוטים — אַ מכה וועלן זיי אַנשרייבן אַזעלכע לידער, ווי די, וואָס ער האָט געוואַלט אַרויסוואַרפֿן! דאָ פּאַסט זיך צו דערמאָנען, וואָס דער יונגער פּושקין האָט געזאָגט: "וואָס זשוקאָווסקי וואַרפֿט אַרויס, וועט אונדז נאָך גאַנץ גוט צו נוץ קומען".

אַנהייב אויגוסט 1935 איז סוצקעווער צוריקגעקומען פֿון ראַדאַשקאָוויטש — אַן אויסגערוטער, אַ מונטערער, מיט אַ בינטל פֿרישע לידער — איינס בעסער פֿאַרן אַנדערן (צווישן זיי אַזעלכע שעדעווערס, ווי "באַשאַפֿונג" און "אַרום די פֿייערן"). נאָך עטלעכע יאָרן זוכענישן האָט ער ענדלעך געפֿונען זיך אַליין, געקראָגן אַן אייגענעם פרצוף, ווידער איז ער געוואָרן אַן אָפּטער גאַסט אין וואַלאַקומפּיע. איין מאָל האָב איך אים באַגעגנט אין שטאָט אין אַ צושטאַנד פֿון שרעקלעכער אויפֿרעגונג און רגיזה צוליב געוויסע פּערזענלעכע טעמים, וואָס זענען מיר ניט אין גאַנצן געווען קלאָר. איבערלאָזן אים אין אַזאַ מצבֿ־רוח האָב איך ניט געוואַלט. כּמעט ביגוואַלד האָב איך אים אַרײַנגעשטופּט אין אויטאָבוס און אַוועקגעפֿירט אויף אונדזער זומער־וווינונג. דעם גאַנצן וועג האָט ער מרה־שחורהדיק געשוויגן, געקומען צו אונדז, האָט ער זיך קוים באַגריסט מיט מײַנע עלטערן, זיך אַ רײַס געטאָן פֿון אַרט ווי עמעצער וואַלט אים אײַנגעביסן, און אײַליק אַוועקגעשפּאַנט אין וואַלד. ער איז נעלם געוואָרן אויף צוויי אַדער דריי שעה. ווען ער איז צוריקגעקומען, איז ער ניט געווען צו דערקענען. איך האָב אַ סך געהאַט געהערט וועגן דער גוטער ווירקונג פֿון דער נאַטור אויף דער פּסיכיק, אָבער דאָ האָב איך דאָס דערזען מיט מײַנע אייגענע אויגן. פֿון פּעס און צערייַצטיקייט איז קיין סימן ניט געבליבן. אַ באַרוקטער, אַ צעשמייכלטער, האָט סוצקעווער מיט מיר געשמעסט ביזן אָונט, דערנאָך זיך אַוועקגעזעצט עפּעס שרײַבן. דאָס איז געווען, ווי ס'האַט זיך אַרויסגעוויזן, דאָס ליד "ווידער ליגט די ערד אין פֿייערפֿאַרבן":⁵

ווידער ליגט די ערד אין פֿייערפֿאַרבן.
ס'איז פֿריער האַרבסט. עס זינגט די פען: ס'איז שײַן!
די פֿייער־שײַנקייט שמעקט מיט רײַפֿע גאַרבן,
אין פֿייער־שײַנקייט וואַנדערט מײַן געביין.

אזוי האָט זיך אָנגעהויבן אָט דאָס ווּנדערלעכע ליד, און עס האָט זיך אויס-
געלאָזט:

האַב איך ווען געהאַט אַזאַ דערהייבונג ?
האַב איך ווען אזוי פֿיל מוט געהאַט,
ווי איצטער, ווען מײַן יעדער נערוו איז גלייביק
און ס'פֿאַרוועלקט מײַן צווייפֿל ווי אַ בלאַט ?

ניין, ס'איז ניט דער רייץ פֿון פֿאַר אַ יאָרן,
ניין, ס'איז ניט די בענקשאַפֿט פֿון געווען.
ווי די ערד מיט פֿרוכטן און מיט קאָרן,
איז איצט רײַף מײַן לעבן און מײַן פען.

דאָס דאָזיקע ליד איז געווען צו באַשנימפּערלעך גוט, דער ״ווילנער טאַג״
זאָל עס אַפּוואַרפֿן. ווען עס האָט זיך דאָרטן באַוויזן אין דרוק, האָט עמעצער
פֿון שותפֿישע באַקאַנטע, וואָס פֿאַר אים איז סוצקעווער נאָך אַלץ געבליבן
אַבראַשקע דער אָנהייבער, געפרוּווט פֿאַר מיר אויסדריקן זײַן ספֿק:
— איז דאָס פֿון זײַן זײַט ניט צו פֿיל אַליין-זיכערקייט אזוי פֿעסט צו דעקלאַר-
רירן: ״ס'איז איצט רײַף מײַן לעבן און מײַן פען״ ?

— לחלוטין ניט, — האָב איך דערווידערט. — ער פֿילט זײַנע כוחות און האָט
ניט קײַן טעות. הײַנאַר איז ער געוואָרן אַ פֿאַרענדיקטער רײַפֿער פּאַעט.
מילא, די אַפּשאַצונג פֿון אַ יונגן סטודענט איז ניט געווען מאַסגיבנדיק פֿאַרן
ידישן ליטעראַרישן וועלטל, אַבער, ווי אַ באַשטעטיקונג פֿון סוצקעווערס ווערטער,
האַט זײַן פּאַעזיע (טאַקע דעם זעלביקן האַרבסט) באַקומען אַ הויכע אָנערקענונג
מצד אַ קריטיקער און אַ מבין, וואָס זײַן וואָג אין דער ייִדישער ליטעראַטור
איז געווען גרויס און באַטײַטיק. אין ענטפֿער אויפֿן צוגעשיקטן פּעקל לידער
האַט אַהרן גלאַנץ-לעיעלעס אָנגעשריבן סוצקעווערן אַ באַגייסטערטן בריוו,
הייס געלויבט זײַנע שאַפֿונגען און פֿאַרבעטן אים צו ווערן אַ שטענדיקער מיט-
אַרבעטער פֿונעם ניו-יאָרקער חודש-זשורנאַל ״אינויך״. אַנשטאַט אַ ליד אַ יאָר
אין די העפֿטן פֿון ״יונג-ווילנע״ אָדער אין ״ווילנער טאַג״ האָט איצט סוצקעווער
באַקומען צו זײַן דיספּאַזיציע אַן ערשטראַנגיקע טריבונע פֿון מאַדערנער עקס-
פּערימענטאַלער פּאַעזיע, און אַנשטאַט די היימישע גלייכגילטיקע קריטיקערס
האַט ער געקראָגן אַ הויך קוואַליפֿיצירטן רעדאַקטאָר און אַרױסגעבער. און
אַז סוצקעווערס לידער האָבן זיך גענומען רעגולער באַווײַזן אינעם ״אינויך״,
האַט זיך שוין פֿאַר אים געפֿונען אַן אָרט אויך אין ״ווילנער טאַג״, אין ״ליטע-
ראַרישע בלעטער״ און אַנדערשוו. אזוי האָט זיך פֿאַר אים ביסלעכווייז אָנגעהויבן
אַ נײַער פּעריאָד.

דערווײַל, אין סעפטעמבער 1935, האָט ״יונג-ווילנע״ אײַנגעאַרדנט אַן עפֿנט-
לעכע אַקאַדעמיע לכּבֿוד דעם אַרױסגיין פֿון דעם ערשטן בוך לידער פֿון אירן
אַ מיטגליד — א. וואַגלערס ״אַ בלעטל אין ווינט״, דער גרויסער זאָל פֿון קאַנסער-
וואַטאַריע איז געווען פֿול געפּאַקט. אײַנער נאָכן אַנדערן האָבן די יונג-ווילנע-

יאנער און זייערע געסט פֿון אנדערע שטעט געלייענט זייערע לידער. ס'איז געקומען די ריי פֿון סוצקעווערן. מיט אַן אַנגעכמורעטן פנים, אַרומשפּרייזנדיק איבער דער בינע, האָט ער מיט האַרץ דעקלאַמירט אַ ליד, פֿול גאַסטאַליע צו זײַן ווײַטער סיבירער קינדהייט און אַנטווישטקייט מיט זײַן ווילנער איצטיקייט:

ווי פֿייערלעך פֿון וועלף
אין ווײַטן צאַנק,
זע איך, ווי עס ציען זיך די שפורן
פֿון מײַן העל-סיבירישן געזאַנג.

הערנדיק די שורות:

אַ פֿייער-פֿויגל קומט פֿון ווײַטע שטעגן
און שיט מיך אָפּ מיט פֿיל-קאַלירטן שניי
פֿאַר מײַנעט וועגן...

האַט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס גאַנצע רעגנבוויגנדיק-דימענטיקע ליד איז עפעס אַ פֿייער-פֿויגל, וואָס איז פֿאַרפֿלויגן פֿון אַ ווײַטן צויבערלאַנד אין אונדזער אומעטיקער גרויקייט.⁶

ד

אין זײַן געטאַעסיי וועגן סוצקעווערן שרײַבט ש. קאַטשערגינסקי:⁷

סוצקעווער טאַגט שטענדיק בײַ מיקען, וועלכער פֿירט אים אַרײַן אין דער מאַדערנער אייראָפּעיִשער ליטעראַטור, מאַכט אים באַקאַנט מיט דער רוסישער... און דער פֿראַנצײזישער פּאָעזיע... ביז איצט קען סוצקעווער ניט פֿאַרגעסן די גרויסע השפּעה, וואָס מיקע האָט געהאַט אויף אים.

סוצקעווער האָט געקענט די גאַנצע ייִדישע פּאָעזיע אַזוי, ווי זעלטן ווער. אויך מיט דער פּוילישער פּאָעזיע איז ער געווען פֿונדאַמענטאַל באַקאַנט. איך האָב אים געהאַלפֿן זיך פֿונאַנדערקלײַבן אין פּאָעטישע שאַפֿונגען אויף שפּראַכן, וואָס ער האָט ווייניק אָדער אין גאַנצן ניט געקענט בײַ יענעם טאַג. געוויס האָבן מײַסטערעווערק פֿון פֿרעמדע ליטעראַטורן פֿאַרברייטערט סוצקעווערס האַרײַ זאָנט און אין אייניקע פֿאַלן דירעקט אָדער אומדירעקט אינספּירירט זײַנע לידער. ווי אַן עד ראיה, וועל איך דאָ ברענגען דרײַ פֿאַלן, ווען סוצקעווער גופּא האָט מיר אַנגעוויזן אויפֿן מקור פֿון זײַן אינספּיראַציע. זיי זענען אינטערעסאַנט פֿון פֿאַרגלײַכנדיק-ליטעראַרישן שטאַנדפּונקט. ביים פֿאַרגלײַכן ווערט בולטער סוצקעווערס אינדווידועלקייט.

6. דאָס ליד איז אַרויס צו ערשט אין "ליטעראַרישע בלעטער" און אין "אינויך", דערנאָך אַרײַן אין "לידער".

7. "שמעקע קאַטשערגינסקי אַנדענקבוך", ז' 307.

באלד אין דעם טאג פֿון אונדזער ערשטער באגעגעניש נאָך אַ לאַנגן איבעררייס האָב איך צווישן אַנדערן איבערגעלייענט סוצקעווערן איינס פֿון די פֿריזע לידער פֿון וואַלערי בריוסאָו — "שעפֿערישקייט", וואָס איך ברענג דאָ אין אַ פֿראַג־זאָישער איבערזעצונג:

דער שאַטן פֿון אומבאַשאַפֿענע שאַפֿונגען / וויגט זיך אין חלום / אַזוי ווי די פֿלאַכן פֿון לאַטאַניעס / אויף דער עמאַלירטער וואַנט.⁸
פֿיאַלעטע הענט / אויף דער עמאַלירטער וואַנט / האַלב־פֿאַרשלאַפֿן צייכענען קלאַנגען / אין דער הילכיק־קלינגענדיקער שטילקייט.
און דורכזיכטיקע קיאַסקן / אין דער הילכיק־קלינגענדיקער שטילקייט / וואַקסן אויס אַזוי ווי גלימערלעך / ביי דער לאַזוריקער לבנה.
ס'גייט אויף דער אַנטבלויזטער מולד / ביי דער לאַזוריקער לבנה.⁹ / קלאַנגען שוועבן האַלב־פֿאַרשלאַפֿן, / קלאַנגען צערטלען זיך צו מיר.
שאַטנס פֿון באַשאַפֿענע שאַפֿונגען / צערטלען זיך צו מיר מיט צערטלעכ־קייט, / און עס ציטערט דער שאַטן פֿון לאַטאַניעס / אויף דער עמאַלירטער וואַנט.

דאָס דאָזיקע ליד האָט שטאַרק פֿאַראַינטערעסירט סוצקעווערן — סיי מיט דער קאַלטער מייסטערשאַפֿט פֿון פֿאַרעם, סיי מיט די ראַפֿינירטע פֿאַראַדאַקסן פֿון ווערטער און פֿאַרגלייכן, דער עיקר אָבער — מיט דער עצם אידעע פֿון איבערגעבן דעם פּסיכאָלאָגישן פֿראַצעס פֿון פּאַעטישער שעפֿערישקייט דורך אַ קייט אימאַזשן, געקומען פֿון ראַדאַשקאָוויטש, האָט ער מיר געזאָגט:

— אַט וועסטו הערן, אויף וואָס דיין בריוסאָו האָט מיך אַנגעשטויסן — און האָט איבערגעלייענט זיין "באַשאַפֿונג", וואָס מיט אַט דעם ליד עפֿנט זיך דער צווייטער ציקל ("פֿאַרב און קלאַנג") פֿון זיין ערשטן לידערבוך (1937), באַמת, דער גרונטגעדאַנק — צו שילדערן, ווי אַ פֿאַרענדיקט ווערק קומט אויף פֿון אומקלאַרע אינטוויטיווע פֿאַרגעפֿילן — איז אַנגעווייט דורך בריוסאָוון, אָבער סאַראַ קאַנטראַסט אין צוגאַנג און אינהאַלט! אַנשטאַט בריוסאָוס מייסטער־דיקן, אָבער טרוקענעם און אַבסטראַקטן סימבאָליזם, טרעטן ביי סוצקעווערן אַרויס גאָר אַנדערע, עכט סוצקעווערישע שטימונגען און אימאַזשן — אַנגעהויבן פֿונעם טרעפֿלעכן בילד פֿון "פֿאַרקאַשערטע אַרבל" און געענדיקט מיטן אויסרוף פֿון געפֿלעפֿטער שטאַלצקייט ביים אַנבליק פֿון דער פֿאַרענדיקטער אַרבעט. אויף דער זעלביקער טעמע האָט אויך געשריבן אַן אַנדער רוסישער דיכטער, דער גרעסטער פֿון די סימבאָליסטן, אַלעקסאַנדער בלאַק ("דער קינסטלער"). ביי

8. לאַטאַניעס — קליינזוויקע פּאַלמעס מיט קיילעכדיקע בלעטער. ביי די בריוסאָוס אין שטוב זענען טאַקע געשטאַנען אַ פּאַר לאַטאַניעס אין פֿעסלעך.

9. בריוסאָו נוצט דאָ אויס, וואָס אויף רוסיש זענען דאָ צוויי ווערטער פֿאַר "לבנה": לונג און אויסזען. איך האָב געמוזט לפֿירערדיק איבערזעצן דעם סינאָגיס פֿון "לבנה" דורך "מולד". די קריטיק האָט זיך שטאַרק געטשעפֿעט צו בריוסאָוון פֿאַר אַרויסברענגען אויפֿן הימל מיט אַ מאָל צוויי לבנות. האָט ער זיך פֿאַרענטפֿערט, אַז אַזוי דיכטירט אים זיין פּאַעטישע פֿאַנטאַזיע.

בלאָקן איז געניאל איבערגעגעבן די ביטערקייט פֿון אַן אַנטוישטן פעסימיסט. וואָס פֿאַר אים איז שעפֿערישקייט — בלויז אַ קורצער מאַמענט פֿון באַפֿרייען זיך פֿון "טויטלעכן לאַנגווייל", און די עצם באַשאַפֿונג פֿון אַ פּאַעטישער זאָך איז ניט קיין טרומף, נאָר אַ מאָרד פֿון דער אינעווייניקסטער נשמה-עמאַציע. בײַ סוצקעווערן שפרודלט פֿרייד, ליכט און גלויבן פֿון געזונטער שעפֿערישקייט. פֿון וואַנען האָט זיך צו סוצקעווערן גענומען אַט דער אַפּטימיזם, אַט דאָס ליכטיקע אויפֿנעמען דאָס לעבן? די דרייַסיקער יאָרן זענען דווקא עלול געווען אַנצוויייען פֿונקט פֿאַרקערטע שטימונגען. אויב אַפֿילו סוצקעווער איז פֿאַר-טרויערט, איז דאָס זעלטן אַ שוואַרצער טרויער פֿון פֿאַרצווייפֿלונג, גיכער — אַ וואַלקן, וואָס פֿאַרשטעלט אַ וויילע די זון. סוף 1936 האָט מיר סוצקעווער געזאָגט וועגן דעם ליד "האַנאַראַר", אַז ער האָט עס אַנגעשריבן אונטערן אייַנדרוק פֿון אַלעקסאַנדער בלאָקס "דרייַ כתיבות". צו ערשט האָב איך ניט געוואַלט גלייבן, בײַ אַ גענויערער באַטראַכטונג האָב איך אָבער באמת באַמערקט אַ ריי פֿאַראַ-לעלן — ניט מער, מיט אַ פֿונקט פֿאַרקערטער טענדענץ.

...וואַלענטינע, שטערן, דימיון, / ווי עס זינגען זיינע סאַלאַווייען! / שרעק-לעכע וועלט! זי איז ענג פֿאַרן האַרצן! / אין איר איז דאָ דער דעליר פֿון זיינע קושן, / דער שוואַרצער טומאַן פֿון ציגיניער-לידער, / דער אייליקער פֿלי פֿון קאַמעטן!

אַזוי האָט געשריבן בלאָק אין איינעם פֿון זיינע שטאַרקסטע ליבעלידער. זײַן באַנעם פֿון ליבע איז טראַגיש, סײַזי אַ מקור פֿון לײַדן און עינזים:

און, גרייט צו נייע יסורים, / דערמאַן איך זיך יענע זאָווייעס, שנייען, / זיינע ווילדע שוואַכע אַרעמס, / די פּערל פֿון זײַן געמורמל.

בײַ סוצקעווערן — גענוי דער היפּוך. דאָס וואָס בײַ בלאָקן איז אַ טייל פֿון דער "שרעקלעכער וועלט", איז פֿאַר סוצקעווערן אַ טרייסט און אַ רפֿואה אין דער "פּינלעכער וואַר":¹⁰

גוט נאָך, וואָס צאַרטע אַרעמס דערפֿרייען,
לייכטן אין שיינקייט. און ווייט, אויפֿן סטעפּ,
זינגען ציגיניער. און סאַלאַווייען
פֿלאַטערן איבער געבויגענע קעפּ.

אין מאַל, האַרבסט 1936, האָב איך אים איבערגעלייענט און איבערזעצט דאָס ליד "אולאַלום" (Ualume) פֿון עדגאַר אַלען פּאַ, וואָס האָט זיך אַנגעהויבן בזה הלשון:

10. די סטראַפֿע מיט די ווערטער "פּינלעכע וואַר!" איז ניט אַרפֿן אינעם פֿאַרעפֿנטלעכטן טעקסט פֿונעם ליד.

The skies they were ashen and sober ;
 The leaves they were crisped and sere,
 The leaves they were withering and sere ;
 It was night in the lonesome October
 Of my most immemorial year .
 It was hard by the dim lake of Auber,
 In the misty mid region of Weir ;
 It was down by the dank tarn of Auber,
 In the ghoul-haunted woodland of Weir ¹¹.

אין אזא חושכדיקן אומהיימלעכן טאָן איז געווען געשריבן דאָס גאַנצע ליד
 און עס האָט זיך פֿאַרענדיקט מיט אַ קלימאַקס פֿון מיסטישער שרעק און ייאוש.
 אין אַ קורצער צײַט אַרום האָט מיר סוצקעווער באַוווּן אַ נײַ ליד "בלעטערפֿאַל
 אויף דער אָזערע" ¹² מיט אזאָ אָנהייב :

כ'זוייס ניט ווי דיין ווונדער צו דערקלערן,
 מיסטעריעזער טאַנץ אַרום מיין קאַפּ.
 רויטע הערצער פֿלאַטערן און ווערן
 אויסגעברענגט אין מאַטעוון צינאַבער,
 אויסגעברענגט אַרום מיין סיוון קאַפּ.
 כ'וואַלט זיך איצט פֿאַרגליכן צו אַ סנאַפּ,
 וואָס מען האָט פֿאַרגעסן אין אַקטאַבער.
 כ'האַב שוין איין מאָל אזאָ סנאַפּ געזען
 און געמיינט : עס איז אַ סנאַפּ פֿון טרערן.
 איצטער, אינעם מאַטעוון צינאַבער,
 זע איך אים, ווי כ'האַב אַ מאָל געזען.

— דאָס האָט מיך אָנגערייזט "אולאַלום", — האָט ער מיר געזאָגט נאָכן פֿאַר-
 ענדיקן דאָס ליד. ווען ער וואַלט עס ניט געהאַט געזאָגט, וואַלט איך מן הסתם
 זיך ניט געקענט אָנשטויסן, אַז צווישן די צוויי לידער איז דאָ אַ סמיכות הפרשות.
 דער ריטעם פֿון פֿערו, דער געבוי פֿון סטראַפֿע, און קודם-כּל די אַלגעמיינע
 שטימונג זענען געווען אין גאַנצן אַנדערש. אמת, עס זענען געווען בנמצא סײַ די
 אָזערע, סײַ די פֿאַלנדיקע בלעטער, סײַ די עלנטקייט, סײַ אַפֿילו דער גראַם
 אויף "אַקטאַבער" — אָבער אַל דאָס איבעריקע איז געווען סוצקעוועריש. אַנשטאַט
 פֿאַס פֿינצטערער שפּעט-האַרבּסטיקער נאַכט האָט סוצקעווער געמאַלט אַ
 ליכטיקן זוניקן פֿרי-האַרבּסטיקן טאַג. די בלעטער, וואָס בײַ פּאָ זענען זיי בלויז
 פֿאַרוועלקט, צעקנייטשט און טרוקן, האָבן בײַ סוצקעווערן געשײַנט מיט "מאַטעוון

11. "די הימלען זענען געווען אַשיק און אומעטיק; / די בלעטער זענען געווען צעקנייטשט
 און טרוקן, / די בלעטער זענען געווען פֿאַרוועלקט און טרוקן. / ס'איז געווען אַ נאַכט פֿונעם
 עלנטן אַקטאַבער / פֿון מײַן סאַמע ניט פֿאַרגעדענקטן יאָר. / ס'איז געווען האַרט בײַ דער
 טונקלער אָזערע אָבער, / אין דער געפֿלדיקער געגנט וויר; / ס'איז געווען אונטן
 במם פֿמכטן סטאַח אָבער, / אין דעם געשפּענסטער-באַווּנטן וואַלדלאַנד וויר."

12. דאָס ליד גײַט אַרײַן אינעם דריטן ציקל (אונטער דעם זעלביקן נאָמען) פֿון סוצקעווערס
 "לידער".

צינאבער". אין וואסער האָבן זיך געשפיגלט "ווערבעס אין דער גאָלד- באַקרויבונג". דער בלעטערפֿאַל האָט אויסגעזען ווי אַ "וונדער". די עצם אָזערע איז בײַ פּאָ געווען אַ צוגעטראַכטע גיט־עקסיסטרנדיקע אָזערע אין אַ פֿאַנטאַס־ טישער געשפענסטער־געגנט. סוצקעווער האָט געהאַט פֿאַר די אויגן איינע פֿון אונדזערע מאַלערישע ליטווישע אָזערעס — אפֿשר די וונדערלעכע גרינע אָזערע, וואָס ערשט מיט אַ פֿאַר חדשים פֿאַר דעם האָבן מיר זיך ביידע איבער איר געשיפֿלט צוזאַמען מיט די איבעריקע אַנטיילנעמער פֿונעם פֿרײַלאַנד־יוגנט־ לאַגער אין טורנישעק. דער טרויער אינעם ליד איז געווען ניט נאָך אַ געהיימעניש־ פֿולער פֿאַרשטאַרבענער פֿרוי מיטן צוגעטראַכטן (צוליבן גראַם) נאָמען אולאַלום, נאָר נאָכן "מיידל — זומער" — און ווידער אַ מאָל איז דאָס געווען אַ ליכטיקער, שטילער טרויער.

אַלע דרייַ אויבן דערמאָנטע לידער (בריוסאָווס, בלאַקס און פֿאַס) זענען שאַ פֿונגען פֿון הויכן קלאַס. קיין צווייטראַנגיקע לידער וואָלטן אים ניט משפּיע געווען. ער האָט זיך אינספּירירט מיט אַט די קונסטווערק ווי מען אינספּירירט זיך מיט אַ מאַלערישן פּייזאַזש, מיט אַ שיינעם פּנים. און ווי בײַ אַ מאַלער איז וויכטיק ניט נאָר וואָס ער מאַלט, נאָר אויך, און דער עיקר, ווי אַזוי ער מאַלט. איז אויך בײַ סוצקעווערן דאָס וויכטיקסטע — דער פּערזענלעכער עלעמענט אין די דרייַ אויסערלעך־סטימולירטע לידער.

ה

דעם גאַנצן ווינטער 36/1935 האָט סוצקעווער געאַרבעט איבער זײַן ערשטער לאַנגער פּאַעמע — אַ לירישע דערציילונג וועגן זײַן סיבירער קינדהייט. פֿון צײַט צו צײַט פֿלעגט ער מיר צושיקן קיין פֿאַריז איינצלע קאַפיטלען. צו ערשט האָט ער בדעה געהאַט אָנצורופֿן די פּאַעמע "פֿליענדיקער אינדזל", דערנאָך געביטן אַט דעם נאָמען אויף אַ מער פּאַסיקן — "פֿון מײַן היים ביים אירטיש"; אין דרוק האָט זי שוין באַקומען דאָס קעפל "שטערן אין שניי" (סיבירער פּאַעמע), און איצט, אין אַ נײַער ווערסיע, הייסט זי פשוט "סיביר". דער דיכטער גופֿא האָט זי שפּעטער עטלעכע מאָל גרינטלעך איבערגעאַרבעט. צו אַרבעטן איבער זײַנע שאַפֿונגען און צו פֿאַרבעסערן זיי פֿון אויסגאַבע צו אויסגאַבע איז דעם דיכטערס רעכט. אַ ספּנה דערבײַ איז, אַז עס ווערן פֿאַרווישט די צײַט־סימנים. צי צוליב דעם, וואָס כײַבין, אַזוי צו זאָגן, בײַגעווען ביים געבורט פֿון דער פּאַעמע, צי צוליב אַנדערע טעמים, (אין סאָוועטישן לאַגער האָב איך לויטן זכּרון איבערגעזעצט אויף רוסיש די קאַפיטלען, וואָס כײַבין באַוווּיזן צו פֿאַרגעדענקען), איז מיר דער ערשטער, תּמימות־פֿרישער וואַריאַנט פֿון "סיביר" מיט עפּעס נעענטער ווי די שפּעטערדיקע פּערפֿעקציאָנירטע ווערסיע.

האַרבסט 1936 האָט סוצקעווער אָנגעהויבן סײַ די רעדאַקציאָנעלע, סײַ די טעכנישע אַרבעט איבערן אַרויסגעבן זײַן ערשטן לידערבוך. איך האָב זיך גראַד פֿאַרהאַלטן אין ווילנע לענגער ווי תּמיד, און געווען אַן עדות פֿון זײַן אַרבעט איבערן אָפּקלייב און רעוויזיע פֿונעם מאַטעריאַל. ער האָט דורכגעקוקט, אויפֿ־ מערקזאַם און קריטיש, אַ ליד נאָך אַ ליד (אַ סך פֿון זיי זענען שוין געווען גע־ דרוקט אין דער פּעריאָדיק), באַזײַטיקט קליינע שאַרשקעדיקייטן, געביטן אייניקע

ווערטער און שורות. בעת דער דאזיקער אַרבעט איז מיר געוואָרן (אין דעצעמ-
בער 1936) 20 יאָר. ס'איז מיר אַ שאַד געווען זיך צו געזעגענען מיט דער יוגנט,
מיטן עלטער, וואָס מען רופֿט אָן אין ענגליש teen-age. אָט מיט דעם האָט
סוצקעווער אָנגעהויבן זײַן עקספּראָמטאַ-ליד צו מײַן געבורטסטאָג. דאָס ליד איז
פֿאַרלאָרן געגאַנגען מיט אַלע מײַנע פֿאַרמלחמהדיקע פּאַפּירן, אָבער כּוֹזעל זיך
דאָ דערלויבן צו ברענגען די ערשטע עטלעכע סטראָפֿעס, וואָס האָבן זיך אײַנ-
געהאַלטן אין מײַן זכּרון :

אַזוי, עס איז אַ פנים וואָר,
מײַן ליבער פֿרײַנד, מײַן טרײַער,
אַ צוואַנציק גאַרבן — צוואַנציק יאָר —
שוין רוען אין דיין שײַער.

שוין צוואַנציק יאָר ! איך פרוּוו אַליין
די גלײַכע צאָל באַקלערן :
צי מײַנט עס "יונג" צי "אַלט" ? נאָר ניין !
דאָס מײַנט — אין סאַמע ווערן.

דאָס מײַנט : דער לויפֿנדיקער שליאַך
פֿון בענקשאַפֿט און פֿון האַפֿן,
האַט דיך געבראַכט צום שוועל, וווּ וואָך
עס ליגט אַ וועלט דיר אַפֿן.

די וועלט איז יונג און פֿול מיט רײַך
און זאַגט דיר : "ברודער, נעם מיר,
און שעפּ מײַן ליכטיקייט, וואָס פֿלייצט,
מיט די געדאַנקען-עמער !"

דו זעסט : די וועלט איז פֿול מיט שײַן...
נאָר באַלד באַפֿאַלט אַ רעיון :
"איך וויל, מײַן פֿאַלק זאָל אַנדערש זײַן !
איך וויל מײַן פֿאַלק באַפֿרײַען !"

אָבער נאָך מער בין איך אים טײַער, האָט ממשיך געווען דער פּאַעט, ווען
איך לייען אים לידער ("פּוּשקין" האָט זיך געגראַמט מיט "און ס'ווילט זיך דיך
אַ קוש טאָן"), און ווען מיר זיצן ביידע איבערן "פֿאַוסט", דאַכט זיך אים, אַז
"מעפֿיסטאַס פֿערדנפֿוס / טוט באַלד אַ קלאַפּ אין צימער". פֿאַרענדיקט האָט ער
מיט אַזאַ חבֿריש-פּאַטעטישן ווונטש :

טאָ טראָג זשע שטאַלץ די צוואַנציק יאָר
אין אונדזער וועלט פֿאַרהאַסטער,

און זאל דיין נאָמען, שאַרף און קלאָר,
נאָך אויפגיין העל אין אונדזער דור :
מיכאל אַסטור !

פֿון זײַן זײַט, האָט ער מיך ממש געצווונגען צו פֿאַרענדיקן מיין ייִדישע איבער-
זעצונג פֿון פּושקינס "האַרבסט", איך זאל זי באַווייזן אָפּדרוקן אינעם ספּעציעלן
נומער פֿון "ווילנער טאָג" לכּבֿוד פּושקינס הונדערטסטן יאַרצײַט. ער האָט מיר
אויך געהאַלפֿן צו געפֿינען די פֿאַר גראַמען, וואָס אָן זיי האָב איך ניט געקאָנט
פֿאַרטיק ווערן מיט דער איבערזעצונג.

ענדלעך איז סוצקעווערס זאַמלבוך געווען צונויפֿגעשטעלט און רעדאַגירט,
אַ ביסל געלט האָט ער אויך געשאַפֿן, און ס'זענען פֿאַרבליבן נאָר צוויי זאַכן :
געפֿינען אַ קעפל — און אַרויסגעבן. דאָס ערשטע איז געגאַנגען שווערלעך. צו
ערשט האָט סוצקעווער פֿראַיעקטירט אַנצורופֿן דאָס בוך "געבונדענער שטראָם",
דערנאָך — "ווייסע מגילה", דערנאָך זיך אָפּגעשטעלט אויף "גילדענע פֿייערן"
(דווקא אַ פֿיין קעפל). און אזוי איז שוין וועגן דעם צוגעגרייטן בוך געמאַלדן
געוואָרן אין "ליטעראַרישע בלעטער", אָבער אין לעצטן מאָמענט האָט ער דאָס,
ווער ווייס פֿאַר וואָס, אָפּגעוואָרפֿן, און דאָס בוך איז אַרויס אונטערן נייטראַלן
קעפל "לידער". דערפֿאַר אָבער מיטן צווייטן — ד"ה מיטן אַרויסגעבן — איז אַלץ
אומגעריכט אַוועק גלאַטיק און אויפֿן בעסטן אופֿן. אַ שטיקל שײַכות דערצו האָט
געהאַט אַ צופֿעליקער עפֿיזאָד, וואָס האָט זיך אָפּגעשפּילט בײַ מיר אין שטוב
און וואָס עס איז כּדאַי וועגן אים צו דערציילן.

געווען איז דאָס אָן ערך סוף פֿעברואַר 1937. ער, איך און צוויי מיידלעך זענען
געזעסן בײַ מיר אין צימער און געפּלוידערט, ווען מיט אַ מאָל איז אַרײַנגעקומען
מיין פֿאָטער און געזאָגט צו מיר מיט אַ געוויסער פֿאַרוונדערונג אין קול :
— גיי אין עסצײַמער — ס'איז צו אונדז געקומען יאַזעף ראָט.

אין יענע יאָרן איז דער דאָזיקער עסטרייכישער שרײַבער געווען זייער גוט
באַקאַנט אין דער אייראָפּעיִשער ליטעראַטור. אַ סך זײַנע זאַכן זענען אַרויס אין
פוילישער איבערזעצונג. אַ זון פֿון אַ קאַטוילישן פֿאָטער און אַ ייִדישער מוטער,
איז ער אויסגעוואָקסן אַ טיפּישער דײַטש און אַ גלייביקער קאַטויל, אָבער
שטענדיק געווען נאָענט צו ייִדן און געשריבן דערציילונגען פֿון גאַליציאַניש-
ייִדישן לעבן. ווי קומט ער צו אונדז ? ער איז געקומען קיין ווילנע אין שײַכות
מיט צוגרייטן אַ פֿילם לויט זײַנעם אַ ראָמאַן. מען האָט אים אין וואַרשע געגעבן
אַ פֿאַר ווילנער אַדרעסן. האָט ער געהאַלטן, אַז אַ ייִדישער כלל-טווער און פּובלי-
ציסט איז מער כאַראַקטעריסטיש פֿאַר ווילנע ווי אַ גאַליציאַנער פּראָפּעסאָר פֿון
ווילנער אוניווערסיטעט.

— איך גיי אויך ! — האָט אויסגערופֿן סוצקעווער.

מיין פֿאָטער האָט באַשריבן דעם שמועס מיט ראָטן אין אַן אַרטיקל מיט צוויי
יאָר שפּעטער¹³. צווישן אַנדערן האָט ער פֿאַרגעשטעלט דעם גאַסט מיך און

13. י. טשערניכאָו, "יאָזעף ראָט" (אַ בינטל אַינדרוקן פֿון אַ באַגעגעניש מיטן פֿאַרשטאַר-
בענעם שרײַפֿטשטעלער), "אונדזער טאָג", דעם 9טן יוני 1939. דאָרט איז די באַגעגעניש על-פֿי-
טעות דאָטירט מיט מאַרץ 1938. אין דער אמתן איז זי פֿאַרגעקומען מיט אַ יאָר פֿריער.

סוצקעווערן. ראָטן האָט פֿאַראַינטערעסירט די דאָזיקע נייע פֿאַר אים יוגנט, וואָס לעבט זיך אויס און שאַפֿט אין ייִדיש. ער האָט געבעטן סוצקעווערן איבערלייענען זײַנס אַ ליד. סוצקעווער האָט גענומען לייענען "באַשאַפֿונג". ראָט האָט זיך צוגע- הערט מיטן גרעסטן אינטערעס, געשאַקלט מיטן קאָפּ, זיך פֿאַסטמאַקעוועט מיט איינצלנע ווערטער און בילדער, אָבער דעם גרעסטן איינדרוק האָבן אויף אים געמאַכט די צוויי שורות פֿון דער פֿאַר-לעצטער סטראָפֿע:

אין מאָרגנרויט נעמען זיך אַנטאָן
אַ וואַלד. אַ מדינה. אַ וועלט.

אָפֿשר האָט פֿאַר זײַן דײַטשן אויער באַזונדערס עקזאָטיש געקלונגען דאָס סע- מיטישע וואָרט מדינה. ווי עס זאָל ניט זײַן, ער האָט הייס געלויבט דאָס ליד און עטלעכע מאָל באַגײַסטערט איבערגעחזרט מיט זײַן יעקישן אַקצענט:

A Wald! A Medine! A Welt!

זיך אָפּגעזעגנט מיט אונדז, איז ער צוריק אַוועקגעפֿאַרן קיין וואַרשע און איז אַרײַן אינעם ייִדישן ליטעראַטן-פֿאַראַיין אויף טלאַמאַצקע 13.
— וועמען האָט איר געזען אין ווילנע? — האָבן אים געפֿרעגט די ליטעראַטן.
— דעם אַדוואָקאַט טשערניכאָו מיט זײַן משפּחה, און בײַ אים אין דער היים — אַ יונגן ייִדישן דיכטער, אַן אויסערגעוויינלעך טאַלאַנטירטן בחור!
— ווי הייסט ער?

— כ״האַב פֿאַרגעסן זײַן פֿאַמיליע, אָבער דאָס איז אַ פֿאַעט פֿון ערשטן קלאַס! ער האָט מיר איבערגעלייענט אַ ליד — אויסערגעוויינלעך! פֿאַראַן אינעם ליד אַ שורה:

A Wald! A Medine! A Welt!

די ליטעראַטן האָבן זיך מיט פֿאַרווונדערונג איבערגעקוקט: וועמען מײַנט דאָס ראָט? צום סוף האָט זיך איינער אָנגעשטויסן: "דאָס מוז זײַן סוצקעווער!"
— ריכטיק! — האָט זיך דערפֿרייט ראָט. — אַזוי הייסט ער טאַקע!
אַהא! אויב אַן אָנגעזעענער אויסלענדער לויבט אַזוי סוצקעווערן, מוז דאָס זײַן כּשר פֿאַרדינט! סוצקעווערס אַקציעס האָבן גלײַך אַ שפּרונג געגעבן אויף דער וואַרשעווער ליטעראַרישער בערזע. ווען מיט עטלעכע טעג נאָך ראָטן האָט זיך סוצקעווער בכבֿודו ובעצמו באַוויזן אויף טלאַמאַצקע 13, האָט מען אים אויפֿגע- נומען מיט אַזאַ גדולה, אַז ער האָט אַליין ניט געוואָסט, וואָס דאָ טוט זיך. דעם כתב־יד האָט מען בײַ אים צוגענומען און אין איין הרף-עין אַרויסגעגעבן אונטער דער פֿירמע פֿון ייִדישן פען-קלוב. דער באַקאַנטער מאַלער יאַנקל אַדלער האָט דאָס בוך באַזאָרגט מיט סוצקעווערס פֿאַרטרעט. נאָך איידער דאָס בוך האָט זיך פֿאַרענדיקט דרוקן, זענען שוין פֿאַרטיק געווען עטלעכע פֿײַנע רעצענזיעס. זייער צאָל וואַלט געקענט זײַן נאָך אַ ביסל גרעסער, ווען אויפֿן פֿײַערלעכן באַנקעט וואַלט דער בעל־שימחה, אונטערן רושם פֿון די אויסגעטרונקענע פּוסות, ניט אַרויסגעזאָגט מיט צו פֿיל אויפֿריכטיקייט זײַן מײַנונג וועגן אייניקע אָנווענדדיקע

קאלעגן. עפיזאדן פֿון אזא מין האָבן טאַקע געגעבן סוצקעווערן דעם גרונד אָנ-
צוהייבן (אינעם זעלביקן יאָר 1937) זײַן פּאַעמע "אין אַ דיכטער־שענק" מיט
אזעלכע ווערטער :

אַ, צווינגט מיך ניט צו טרינקען מערער ;
ס'איז ניט פֿאַר מיר, כ'בין ניט געווינט.
מיין פלאַנטער ווערט דערפֿון ניט קלערער
און מיין געדאַנק ווערט ניט באַקרוינט
מיט לאַרבער-בלעטער...

ווען סוצקעווערס "לידער" זענען זיך צעגאַנגען איבער די תּפֿוצות ישראל
(אָדער לפחות איבער ייִדישע רעדאַקציעס), האָט דאָס ביכל אומעטום אַרויס-
געוּפֿן לאַנגע רעצענזיעס, פֿול מיט איבערראַשונג פֿאַרן דערשײַנען פֿון אַ נײַער,
אַריגינעלער פּאַעטישער פּערזענלעכקייט אין דער ייִדישער ליטעראַטור. נאָך
ניט אַלט זײַענדיק קיין 24 יאָר, בלויז וואַסערע 6 יאָר נאָך דעם, ווי ער האָט
געלייענט לייזער וואַלפֿן און מיר זיינע ערשטע פֿעדערפרוּווּן, איז סוצקעווער
געוואָרן אַן אַנערקענטע פֿיגור אויפֿן פֿעלד פֿון ייִדישער פּאַעזיע. סוצקעווערס
אַנהײב איז געווען פֿאַרענדיקט. פֿאַרויס זענען געלעגן יאָרן פֿון וײַטערדיקן
אויפֿשטײַג.

אין סוצקעווערס ערשטן בוך זענען נאָר דרײַ לידער געווען עמעצן געווידמעט.
"מיין אויסגעבענקטער שבֿט" איז געווען אַ מתנה אַ. לעיעלעסן. אַ צאַרט ליבע-
ליד האָט געהאַט די זוימונג "פֿריידקען". איבערן ליד "אידעע" איז געשטאַנען
"מיכאל אַסטורן". איך בין געווען שטאַלץ, וואָס כ'האַב זיך געפֿונען צווישן די דרײַ,
וועמען דער פּאַעט האָט אויף אזאָ אופֿן אויסגעדריקט אַ דאַנק פֿאַר זײַער גלויבן
אין זײַן טאַלאַנט און פֿאַר זײַער דערמוטיקונג אין די שווערע יאָרן פֿון זײַן
פּאַעטישן אָנהײב.

הונדערטער עפיזאָדן פֿון די דרײַסיקער יאָרן, מיט סוצקעווערן אין זײַער צענטער,
שטייען אַצינד פֿאַר די אויגן פֿון מיין זכרון. איך וואַלט געקענט דערציילן וועגן
סוצקעווערן ווי אַ מענטש און אַ חבֿר, וועגן אונדזער פֿאַרברענגען מיט אים אויף
דרײַ שפּאַרבערישע לאַגערן אין טורנישעק און בויווידז אין 1936, 1937 און
1938, וועגן זײַן אומפֿאַרגלייכלעכן הומאַר און שאַרפֿזין. איך וואַלט געקענט
ברענגען אַ גאַנצע אַנטאָלאָגיע פֿון סוצקעווערס חכמות און ווערטערשפּילן, וואָס
עס האָט מיט זיי געקלונגען אונדזער גאַנצע יונגע סבֿיבֿה. אָבער דאָס וואַלט גע-
פֿאַדערט אַרײַנצופֿירן צו פֿיל אַנדערע פֿיגורן און געשעענישן און וואַלט פֿאַר-
נומען אפֿשר אַ גאַנצן מעמאָרן־באַנד. זאָלן די דאָזיקע עטלעכע פֿראַגמענטאַרישע
פֿאַרצייכענונגען וועגן דעם אַמאָליקן סוצקעווערן העלפֿן לעבעדיקער מאַכן זײַן
יוגנטבילד אינעם טאַג, ווען מיר פֿייערן דעם דיכטערס 50־יעריקן יובֿל.

אַברהם סוצקעווערס ווילנער מאַטיוון

אַברהם סוצקעווער האָט געשטאַמט פֿון דער זעלבער אַרעמקייט ווי די אַנדערע יונג-ווילנער. נאָר ווי להכעיס דעם כלל, אַז די עקאָנאָמישע באַדינגונגען פֿאַרמירן די פּסיכיק פֿון מענטשן, האָט סוצקעווער געהאַט אין גאַנצן אַן אַנדער געמיט ווי זײַנע חברים. דעם יונג-ווילנער פֿאַעט לייזער וואָלף, וואָס זײַן אמתער פֿאַמיליע-נאָמען איז געווען מעקלער, האָט געפֿאַסט זײַן ליטעראַרישער פּסעוודאָנים "וואָלף", ווײַל די וועלפֿישע איינזאַמקייט איז געלעגן אַפֿילו אויף זײַן אויסזען און איז אַריינגעוואַקסן אין זײַנע לידער. אויך דער פֿאַעט אלחנן ראָזשאַנסקי האָט זיך ניט אומזיסט אַ נאָמען געגעבן "וואָגלער". ער איז געווען אַ פֿאַרוואָגלטע נשמה, אַ יתום, און די פֿאַריתומקייט וויינט אַרויס פֿון זײַנע פֿאַעמעס. אָבער סוצקעווער איז געווען פֿאַרליבט אין זון, אין ליכט, אין קאַלירן און קלאַנגען. זײַנע צוויי ערשטע ביכער פֿון פֿאַר דער מלחמה זענען כמעט אין גאַנצן אויסגעפֿילט מיט נאַטורלידער. סוצקעווער אַנטלויפֿט ניט צו דער נאַטור אויס שרעק פֿאַרן מענטשן, ווי דאָס טוט זײַן יונג-ווילנער חבֿר וואָגלער. ער בלאַנדזשעט אויך ניט אַוועק, ווי דער איינזאַמער לייזער וואָלף, אין אַן אויסגעטראַכטער פֿאַפֿירענער וועלט פֿון ביכער. סוצקעווער גייט צו דער נאַטור, כדי צו קומען נעענטער צום מקור פֿון דער וועלט, צום אורקוואַל פֿון באַשאַף, ווען פֿאַרב און קלאַנג און מחשבֿה זענען נאָך געווען איין זאַך, איידער זיי האָבן זיך אָפּגעטיילט און זענען געוואָרן באַזונדערע דער-שײַנונגען. דעריבער טרעפֿט מען אין סוצקעווערס פֿאַרמלחמהדיקע לידער אויס-דרוקן און בילדער וועגן די מחשבֿות פֿון דער נאַטור, ווי זונאויפֿגאַנג און שקיעה און אַלע צײַטן פֿון יאָר, אין איינעם מיט זייערע קאַלירן, וואָלטן געווען אַנט-פלעקונגען פֿון די געדאַנקען וואָס די נאַטור דענקט.

אין פֿעלד פֿילט זיך סוצקעווער צוזאַמענגעוועבט מיטן גאַנצן באַשאַף. ער הערט זיך צו מיט אַ פֿאַרשפּיצטן אויער און אַנגעשפּאַנטן געהער צו אַלע ווייטקייטן. ער וויל די האַרזאַנטן פֿאַנגען און בינדן אין זײַנע פֿערזן. עס זעט מיר אויס ווי סוצקעווער וואָלט אין זײַנע ערשטע ביכער זיך פֿאַרמאַסטן צו אַבסטראַהירן אַלע לעבנס-דערפֿאַרונגען, כדי ער זאַל קענען אַריבערשפּרינגען די שווער-לייביקע ווירקלעכקייט, וואָס האָט זײַנע חברים פֿון "יונג-ווילנע" געמאַכט אַזוי כּמאַרנע-ערנסט. ער האָט געזוכט ווערטער פֿאַר די באַגריפֿן פֿון זאַכן און ניט פֿאַר זייערע קאַנקרעטע דערשײַנונגען.

אויסער אין וואָלד און אין פֿעלד איז סוצקעווער געלאָפֿן — אין יוואָ, דאָרט האָט זיך געפֿונען זײַן בת-מלכה — ייִדיש. ער האָט זיך אַ סך אָפּגעגעבן מיט דער שליפֿונג פֿון אונדזער לשון, מיט אַלט-ייִדיש און נייע וואָרט-קאַמבינאַציעס. אין סוצקעווערס לידער האָט איטלעך וואָרט אַן אייגן פּנים. ער וויל ניט אַננעמען דאָס שוין-פֿאַרטיקע צווייטע וואָרט, וואָס קומט ווי פֿון זיך אַליין גלייך נאָכן ערשטן וואָרט; ער פרובירט אויס די ווערטער, ציט זיי אַרויף איינציקווייז אויף די שורות פֿון זײַנע לידער. זײַן דיכטערישער ציל איז: די זינגעווידיקייט פֿון די שורות, דאָס ליד פֿאַר זיך אַליין און צוליב זיך אַליין. פֿאַר דער מלחמה האָט

זיך סוצקעווער געשטעלט פאָעטישע אויפגאַבעס ווי מאַטעמאַטישע פֿאַרמולעס, און ער איז געווען אַנטציקט ווען ער האָט די דיכטערישע אויפגאַבן פֿאַרענטפֿערט. און דווקא אים, דעם האַפֿערדיקסטן, האָט דער גורל געשטעלט פֿאַרן נסיון צו לעבן אין ווילנער געטאָ. די השגחה עליונה האָט ווי פֿאַרטראַכט, אַז סוצקעווער זאָל בלייבן לעבן אין גיהנום, נאָר לאַמיר זען צי ער וועט ניט צעבראַכן ווערן. וועט ער האָבן גענוג מיטלייד מיטן ליידנדיקן מענטשן? וועט ער באַנעמען די גרויס פֿון דער קאַטאַסטראַפֿע, די היסטאָרישע צייט און דעם ייִדישן גורל? וועט ער נאָך קענען זינגען? וועט ער זיין בכוח איינצוהאַלטן זיין שעפֿערישע רו און גלייכגעווייכט? דווקא ער, דער פֿאַרליבטער אין וואַרט און קלאַנג, וואָס האָט שטענדיק געזען אין דער נאַטור יום־טובֿ און האַרמאָניע — זאָל ער שטיין פנים־אלפנים מיט דער בלוטיקער צייט, זאָל ער צווען ווי אַלץ אין וואָס ער האָט געגלייבט און איז געווען פֿאַרליבט, ווערט צעטראַטן פֿון די דייטשישע געפֿאָד־קעוועטע שטיוויל, און לאַמיר זען צי ער וועט אויך גייסטיק ניצול ווערן. סוצקעווער האָט אויסגעהאַלטן דעם נסיון און איז דיכטעריש אַרויס גאַנץ. ס'איז מיט אים געשען אַ דאַפֿלטער נס: ער האָט זיך געראַטעוועט און אויך זיין דיכטערישער קוואַל איז ניט פֿאַרשאַטן געוואָרן אונטער די חורבֿות.

אין זיינע פֿאַרמלחההדיקע לידער האָט סוצקעווער אויסגעמיטן יעדע קאַנקרעטע סיטואַציע, וואָס קומט פֿאַר אין אַ באַשטימטער צייט און אויף אַ באַשטימטן פּלאַץ. ער האָט ניט געשילדערט וואָס עס געשעט, נאָר אויסגעזונגען וואָס ער פֿילט. אָבער אין אַ טייל פֿון די לידער, געשריבן אין ווילנער געטאָ, איז ער דורכויס שילדערער. ער באַהאַנדלט גרויליקע סיטואַציעס ווי אַ טעמע, בעת ער אַליין בלייבט רויק, מיט אַ קינסטלערישער און אַפֿילו גרויזאַמער רויקייט — אין דרויסן פֿון דער טעמע. סוצקעווערס קינסטלערישער חוש האָט אים אין באַ־שטימטע פֿאַלן אונטערגעזאָגט, אַז אין די חורבֿן־סצענעס האָבן מיר שוין אַריבער־געשפּאַנט די מעגלעכקייט, מיר זאָלן זיין בכוח אויסצודריקן אונדזערע איבער־לעבונגען. וואָס דער דיכטער זאָל ניט זאָגן, קען עס ניט ווירקן אַזוי שטאַרק ווי דאָס באַשרייבן די עצם פֿאַקטן, די נאַקעטע פֿאַקטן. דער אונטערשייד פֿון דעם כראַניקער, דער זאַמלער פֿון פֿאַקטן, און דעם קינסטלער באַשטייט אין אַזאַ פֿאַל דער עיקר אין דעם, וואָס דער כראַניקער זאַמלט צונויף און גיט איבער אַלע פֿאַקטן, בעת דער קינסטלער קלייבט אָפּ, ער שילדערט פֿאַר אונדז בלויז איינצלנע מאַמענטן פֿון דעם גאַנצן סכּום פֿאַקטן, און אַט די איינצלנע מאַמענטן גיבן אונדז אַזאַ שניידיק־קלאַרע פֿאַרשטעלונג פֿון די געשעענישן, אַז זיי פֿאַר־וואַנדלען זיך אין סימבאָלן. די אָפּגעקליבענע פֿאַקטן רייזן פֿאַר זיך אַליין מער און ווירקן אויף אונדז שטאַרקער ווי בעת דער קינסטלער וואַלט געפֿרוווט עפעס צוגעבן. אַזאַ ליד איז ביי סוצקעווערן "די לערערין מירע", וווּ דער דיכטער באַשרייבט ווי דער דייטש נעמט יעדן טאַג אַוועק אַ טייל פֿון די שולקינדער, נאָר די פֿאַלקסלעערערין לערנט ווייטער מיט די איבערגעבליבענע קינדער. אין דעם דערמאָנטן ליד און אין אַנדערע לידער פֿון זעלבן כאַראַקטער דערשטוינט אונדז דער דיכטער מיט זיין "אַביעקטיווער" שילדערונג. איך האָב ביים לייענען די לידער געהאַט אַ געפֿיל ווי בעת מען פֿירט איין קערפּערטייל, מען זאָל ניט פֿילן דעם ווייטאַג פֿון דער אָפּעראַציע.

אין נאך א גרעסערן טייך פֿון סוצקעווערס געטאָ-לידער נעמט ער יאָ אַנטויל אין די סיטואַציעס וועלכע ער שילדערט; ער נעמט אין זיי אַנטויל ניט בלויז מיט דער נשמה, נאָר אויך מיט די גערוון. אין אַ ליד "סטראַשון-גאָס צוועלף" באַשרייבט ער באַהאַלטענע יידן אין אַ קעלער, בעת אויבן אין דרויסן קומט פֿאַר אַ געטאָ-אַקציע, דער דײַטש פֿירט אַרויס יידן צום טויט. סוצקעווער גיט איבער מיט אַ מעסערדיקע שאַרפֿקייט, דינקייט און פֿאַרשפיצטקייט ווי אַזוי די באַהאַלטענע יידן לעבן איבער דעם פּחד פֿון טויטגעפֿאַר. ניט קיין טעאַטראַלישע סצענעס, ניט קיין רעזאַנירנדיקע סענטענצן, בלויז אַ ציטערניש פֿון גערוון, אַ פֿאַעזיע פֿון גערוון. סוצקעווער נוצט אויס אַלע דיכטערישע מיטלען, און מיט זײַנע אויסגע-שליפֿענע פֿאַעטישע כלי-זיין גיט ער אונדז איבער דאָס שטומע צאַפֿלעניש פֿון אַ צונויפֿגעפֿלאַכטענער מענטשן-מאַסע ערבֿ טויט, ביז ער אַליין ווערט אויך אַ ביטל עלעקטריזירטע גערוון, אַ דינער בויגעוודיקער טיטוול פֿון אַנגעגליטע דראַטן. ער באַווייזט אונדז מענטשן אין אַ סיטואַציע פֿון הונגער און פֿאַרצוויפֿלונג און אַט וואָס עס טוט דער "תּלּין הונגער":

ער צווינגט פֿאַרווכן פֿייכטן זאַמד,
 ער שײלט אַראָפֿ פֿון מאַרך דעם דרימל,
 פֿאַרבײַט אויף האַניק דעם געשטאַנק
 און מאַלט אין אויג אַ ברויט מיט קימל.

— — — — —
 און שאַרד נאָך שאַרד מיט שאַטנטריט,
 עס קריכן גופֿן, קריכן, זשיפען,
 און צײַנער צײַען זיך פֿאַרויס,
 און ליפֿן שליסן זיך אין ליפֿן.

די איבעראַפֿינירטקייט פֿון קערפֿערלעכע ליידן, אַט די גערוון-פֿאַרשפיצונג און שרעקבילדער דערפֿירט סוצקעווער צו אַזאַ הויכפּונקט, ביז ער גופֿא נעמט הנאה האָבן פֿון זיך פֿיניקן. ער באַשטראַפֿט זיך אַליין דורך אַרויסרײַסן פֿון זײַן מאַרך די דערמאַנגען און די גרוילבילדער און זיי איבערגעבן אין געשליפֿענע פֿערזן, אין אַן אַפּגעמאַסטענער צאַל טראַפֿן. ער שטרענגט זיך מוראדיק אָן אַרויס-צוברענגען דאָס ניט־געוויינטלעכע, דאָס סאַמע אויסטערלישע סײַ אין סיפור המעשה און סײַ אין די דיכטערישע אַסאַציאַציעס און פֿאַנטאַזיעס. אין ליד "גאַלדע" באַשרײבט ער ווי אַזוי אַ קאַמענדאַנט פֿון אַ פֿאַרטיזאַנער-אַטריאַד קושט די אַפּגעריסענע האַנט פֿון אַ פֿאַרטיזאַנקע, נאַכדעם ווי זי איז אומגעקומען אין איינעם מיטן דײַטשישן באַן וואָס זי האָט אויפֿגעריסן. די טעמע איז זיכער ניט קיין "פֿאַעטישע", זי איז אפֿילו אַן אומעסטעטישע, אַ צו-אַכזריותדיקע, מיר שליסן-צו די אויגן און ווילן זיך עס ניט פֿאַרשטעלן, מיר ווילן עס פֿאַרגעסן. אָבער סוצקעווער האָט זיך אַזוי איינגעלעבט אין פֿיבער און אין שוידער פֿון די אימהדיקע בילדער, אַז ער פֿילט זיך גוט ווען ער שוידערט און פֿיבערט.

אין ליד "צו דרייסיק יאָר" דערציילט דער פֿאַעט אַז זײַן טאַטע איז צו דרייסיק יאָר געשטאַרבן אין סיביר בײַם שפּילן פֿידל. קינדווייז האָט סוצקעווער איינגע-

זאפט אין זיך ליכט און שניי, ווייסע פֿרעסט און די שטראַלן פֿון סיבירער זון ווען עס שמעלצט זיך דאָס איינ. האָט זיין טאַטנס פֿידל־שפּיל און אַ זוניקע פֿרייד אַרויסגעזונגען פֿון זיינע לידער. ער איז פֿאַר דער מלחמה אַריבערגעשפּרונגען איבער דער ווילנער אַרעמקייט און זיך פֿאַרכליניעט מיט דער פֿרייד פֿון לעבן. אָבער דער דייטש האָט אים אַרײַנגעטריבן אין אַ לעבן פֿון טויטגעפֿאַרן, וואָס שטייגן איבער יעדע אַפּאַקאַליפּטישע פֿאַרשטעלונג. איז אויך נאָכדעם ווי סוצקעווער איז קערפּערלעך אַרויס פֿון די טויטגעפֿאַרן, האָט נאָך לאַנג געלעבט אין אים — און לעבט נאָך ביז איצט — די משוגעת פֿון שרעק, וואָס האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין אַ פֿאַרלאַנג. עס נאָך אַ מאָל איבערצולעבן אין דער דיכטונג.

אָבער דער דאַרשט און באַגער צום לעבן איז אין געטאָ און אין וואַלד געוואָרן אין אים נאָך שטאַרקער פֿון פֿריער. דווקא אין די מינוטן ווען ער שקייט אין דער גרעסטער ספּנה, רײַסט ער זיך צום לעבן מיט זײַן גאַנצן באַוווּסטזײַן און אַלע זײַנע ניט־באַוווּסטזײַניקע כוחות. אין ליד "עקזעקוציע" דערציילט ער ווי ער גראַבט אַ גרוב און מיט זײַן רידל צעהאַקט ער אַ וואַרעם אויף עטלעכע טיילן. ער זעט ווי אַלע טיילן פֿון וואַרעם צאַפּלען זיך און ער רופֿט אויס:

קומט ווידער די זון אין מיין טונקל געמיט,
און אַ גלויבן נעמט שטאַרקן מיין אַרעם:

אויב אַ ווערעמל גיט זיך ניט אונטער דעם שניט,
ביסטו ווינציקער דען פֿון אַ וואַרעם?

סוצקעווער באַשרײַבט ווי ער באַהאַלט זיך אין אַ טויטן־קאַסטן: "איך ליג אין אַן אַרון, ווי אין הילצערנע קליידער", און ער לעבט דערביי איבער אַ משונהדיקע פֿרייד ווי ער וואַלט זיך געוויגט אין אַ שיפֿל אויף כוואַליעס. אין אַ צווייט ליד שילדערט ער ווי ער ליגט אין אַ פֿינצטערן קאַרצער און געפֿינט דאָרט אַ שפּליטער גלאַז. ער וויל זיך איבערשניידן דעם האַלדז, נאָר אין שפּליטער גלאַז שפּיגלט זיך אַפּ די לַבֿנה, און אַט דער שטרייף פֿון לַבֿנה־ליכט אין פֿינצטערן קעלער וועקט אין אים דעם חשק צום לעבן, ער זאָל ניט באַגיין זעלבסטמאָרד, אפֿשר וועט ער זיך פֿאַרטראַטעווען. סוצקעווער איז מתפלל:

און גיב מיר ליבשאַפֿט צו מיין מידער שינאה,
צום זשאַווערדיקן טרויער — קלאָרן מוט.
אין לעצטן גורל ברענג מיך אין דער בחינה
צו פֿילן, אַז דאָס ערגסטע לעבן, אויב עס בענקט — איז גוט.

אָבער וואָס איז זײַן ציל אין לעבן? אַפֿילו ווען אַ מענטש לעבט בלויז פֿאַר דער הנאה פֿון לעבן, אַז אַ ציל, אַז אַ חשבון, איז אין מאַמענט פֿון טויטגעפֿאַרן, ווען ער דאַרף זיך פֿאַר זײַן לעבן ראַנגלען — דערזעט דער מענטש פֿאַר זײַנע אויגן אַ ציל. ער זאָגט זיך אַליין אַז ער וויל בלייבן לעבן צוליב עפעס. אַלץ צו וואָס אַ מענטש גאַרט און וויל עס דערגרייכן, נאָר מחמת אַ סך סיבות שטופּט ער עס אַפּ אויף

שפעטער און לעבט דערווייל אזוי זיך, סתם, אן זיין דערגרייכטן ציל, אפילו אן דער האפענונג ווען ניט איז צו דערגרייכן זיין ציל — איז אין מאמענט פון ספנה דערמאנט ער זיך צוליב וואס ער לעבט, פאר וועלכן חלום און תכלית. אין די געפארט טעג פון סוצקעווערס לעבן זעען מיר אין זיין שאפונג, אז ער וויל זיך ראטעווען, כדי ער זאל קענען ווייטער שאפן. ער וויל לעבן כדי זיך צו באגינסטערן מיט דער שיינקייט פון דער וועלט און שרייבן לידער. זיין גאט איז דער גאט פון שיינקייט. דער צענטער פון זיין מארך און געמיט איז — התפעלות פאר שיינקייט. דער גרונט-שטריך פון זיין שאפן איז אן עסטעטישער דראג, א קינסטלערישער הונגער. עס ברענגט אין אים א דארשט צו געניסן די שיינקייט פון לעבן, כדי עס שפעטער צו פארוואנדלען אין דער שיינקייט פון קונסט, אין פאעזיע, אויך אין מינוטן פון דער גרעסטער ספנה לאזט אים ניט אפ זיין קינסטלערישער נייגער. די שרעק האט ניט פארפינצטערט זיינע אויגן, ער זאל ניט זען וואס ארום אים קומט פאר. אין בטחון זיך צו ראטעווען פאר זיין שאפונג, זעט ער זיין תיקון. די לידער, וואס ער האפט נאך צו שרייבן, זענען עס די גוטע מלאכים וואס דארפן אים ארויספירן פון אלע סכנות. אין ליד "צו מיין רעטעריך", וועגן דער קריסטין, וואס האט אים מציל געווען, דערציילט דער פאעט, אז ווען זי קומט אין זיין באהעלטעניש און ברענגט אים ברויט, מילך און פרישע לופט מיט אירע האר — ברענגט זי אים אויך: "א בלעטל פאפיר ווי פון וויינשל דער בליט, / א בלעטל אויף וועלכן ס'זאל וואקסן מיין ליד". און גראד אין זיינע אינטימסטע לידער, אין די לידער וועגן זיין אומגעקומענער מאמען, קומען אויפן בולטסטן אופן צום אויסדרוק סיי זיינע אנגעגליטע נערוון, סיי זיין לוסט צום לעבן און סיי זיין ליידנשאפטלעכע ליבע פאר שיינקייט, וואס איז דער אפגאט פון זיין לעבן.

ער באשרייבט אין א ליד ווי ער דערקענט זיין מאמעס שיד אין א וואגן מיט שיד וואס מען ברענגט פון פאנאר. ווען סוצקעווער שרייבט וועגן זיין מאמע, האט ער מער ניט דעם כוח און דעם ווילן צו שטיין אין דרויסן פון ליד, בלויז צו באשרייבן, ווי אין ליד "די לערערין מירע"; ווען ער רעדט וועגן דער מאמען רייסט זיך סוצקעווער דאס לייב מיט אייזערנע נעגל. ער זוכט אין שטיבל פון וואנען מען האט זיין מאמען אוועקגענומען און געפינט איר העמד. "ס'איז מער ניט קיין העמד, ס'איז זיין ליכטיקע הויט, / ס'איז זיין קאלטער זיין איבערגעבליבענער טויט". אבער אויך אין דעם מאמענט איבערגעוועלטיקט אים א ווילן צום לעבן. די מאמע זאגט אים אן אין איר ניט-געשריבענער צוואה, אז ער זאל ניט פארצווייפלען, ווייל זי איז אין אים, "ווי אין יאדער פון פלויים איז שוין דא דער גאנצער בוים, אפילו דער פויגל און זיין נעסט". ווען ער איז ארויף אין זיין מאמעס שטיבל און די טרעפ פון שטיבל זענען פאר אים געווען א קעסלגרוב, ווי ער באשרייבט, אין מינוטן פון דער העכסטער פארצווייפלונג און ווייטאג ביז משוגעת, באהערשט אים ווידער זיין ליידנשאפט צו שיינקייט און אין זיין מוח צינדט זיך אן א בילד, ווו ער פארגלייכט די דריי קוילן וואס דער רוצח האט אריינגעשאסן אין זיין מאמען — צו דריי בלוטיקע רויזן. עס קומט אים אויפן זינען א טויב, א טראן און די זון. "עס קנאלן די בייקסן, / זי פאלט ווי א טויב אויפן טראן פון דער זון".

סוצקעווער אליין האט צו זיך א טענה הלמאי זיין גלוסטונג צו שיינקייט שטייגט אין אים אלץ אריבער. אין איינע פון די גרויל-און גורל-מאמענטן פון

זײַן לעבן, ווען ער איז געלעגן אין אַ באַהעלטעניש, אַנטציקט ער זיך מיטן ווינט וואָס שפּילט זיך מיט שניי־פּערל. און דאָס — שרײַבט ער — האָט אים פֿאַרשאַפּט תּענוג. אָבער פֿאַרגעטערן שיינקייט האָט אים געגעבן כּוח און קאַנטראַל שטענדיק צו געדענקען וועגן דער קינסטלערישער פֿאַרעם. ער פֿאַרלאָזט זיך ניט בלויז אויף דער טראַגישקייט פֿון דער טעמע, אָז דער אינהאַלט וועט שוין זײַן ליד גרויס מאַכן. אין אַ צײַט ווען דאָס לעבן איז געווען הפֿקר, איז דאָס וואָרט בײַ אים ניט געוואָרן הפֿקר. סוצקעווער זוכט ניט וואָס מער ווערטער, נאָר וואָס ווייניקער. ער פּרוּווט אַזוי לאַנג אויס די פֿאַרגלייכן, די מעטאַפֿאָרן, ביז ער דערשלאָגט זיך צו בילדער וואָס זענען נײַ און אַריגינעל. ער בלײַבט שטענדיק קינסטלער.

אַ גאָר הויכן שטאַפּל אין זײַן שטרעבונג צו שיינקייט האָט דער דיכטער דער־גרייכט אין זײַן פּאָעמע "געהיימשטאַט", וווּ ער באַשרײַבט די ווילנער ייִדן וואָס האָבן זיך באַהאַלטן אין קאַנאַליזאַציע־רערן. זײַן פּאָעמע "געהיימשטאַט" זעט מיר אויס ווי אַ גרויסער מאַרמאַרנער פּאַלאַץ, וואָס סוצקעווער האָט אויפֿגעבויט מיטן כּישוף פֿון זײַן פּאָעטיש וואָרט, און דעם פּאַלאַץ אַרונטערגעלאָזט אין די אונטער־ערדישע וואַסער־רערן, וווּ די ייִדן האָבן געלעבט אין שטענדיקער פֿינצטערניש, אין ענגשאַפּט און אין סאַמע גרעסטן שמוץ.

איך האָב מיך באַגרענעצט אויף סוצקעווערס ווילנער מאַטיוון פֿון פֿאַר דער מלחמה און בעת דער מלחמה, וואָס ער האָט געשריבן אין ווילנער געטאָ גופּא אָדער וועגן דער געטאָ. אָבער אויך אין זײַנע שפּעטערדיקע שאַפּונגען קומט ער כּסדר צוריק צו יענע גרויליאַרן פֿון וועלכע ער קען זיך ניט באַפֿרײַען און וויל זיך ניט באַפֿרײַען. סוצקעווער האָט נאָך פֿאַר זיך אַ לאַנגן שעפֿערישן וועג, אפֿשר אין אַ זיגזאַג, ווייל זײַן קינסטלערישער נײַגער זוכט שיינקייט אומעטום. אָבער ווי מיר דאַכט זיך קען מען שוין זען, אָז דער הויפטוועג פֿון זײַן שאַפֿן פֿירט צו יענעם באַרג, וווּ די חרובֿע ירושלים־דליטא באַגעגנט זיך און קריגט איר תּיקון דורך דער אייביקער ירושלים.

מיין חבר אברהם סוצקעווער

א

מיט אברהם סוצקעווער פֿאַרבינדן מיד פֿעדעם פֿון יאָרן פֿריינדשאַפֿט. פֿון געמיינ־
זאַמע ליידן און פֿריידן, זײַן ניגון ציטערט אין מיר ווי מײַן אייגן ליד, וואָס איז
נאָך פֿיכט און ניט אָפּגעטריקנט פֿון טינט אין דער נאַכט אויפֿן פּאַפּיר.

איך שטאַר באַגינען צופֿוסנס פֿון מאַנמאַרט אַ פֿאַרוויקלטער אין שאַטנס און
וואַרעם זיך אין זײַן ליבשאַפֿט, ווי אין דער זון וואָס גייט אויף אין מדינת ישראל.
מיר האָבן געהאַט איין חלום צו וועבן די שיינקייט פֿון דער ווילנער לאַנדשאַפֿט
און עס אויסגעלייגט אויפֿן פּאַפּיר. דער חלום איז געווען אונדזער ווירקלעכקייט,
נאָר יענע ווירקלעכקייט איז שוין היינט אַ חלום.

געציילטע זענען מיר פֿאַרבליבן פֿון דער גרופּע "יונג־ווילנע", צעזייטע און
צעשפּרייטע איבער גאָר דער וועלט. מיר וואַנדערן אויף די שטיינערנע וועגן פֿון
אייראָפּע און מעבֿר לים. און אומעטום, אין זעלכן לאַנד, אין זעלכער שטאָט מיר
קומען, האָבן מיר דאָס געפֿיל, אַז די היים האָבן מיר געלאָזט הינטער זיך.

הינטער אונדזערע אָקסלען, ווייט, איבער הונדערטער מיילן, וועלדער און
פליינען, לויכטן די וויגן פֿון אונדזער אַרעמער היים. אויף גרויס־שניפעשאַק,
סטעפֿן־גאַס און יאַטקעווער געסל, זענען פֿאַרבליבן די טריבע הונגער־יאָרן פֿון
אונדזער קינדהייט. בלויז די בענקשאַפֿט פֿירט אונדז צו דער אַלטער היים.
לאַנג איז דער מהלך פֿון דאַנען ביז ווילנע, מיט קיין אויג ניט צו דערלאַנגען.
ווי מען קען ניט דערלאַנגען צוריק די קינדהייט. מען קען עס ניט מעסטן מיט
קיין וויאַרטן און מײַלן און מיט קיין צײַט.

ווי דורך אַ נעפֿל טויכט אַרויס דאָס געבוירן־אַרט, דער ווילנער שולהויף און
גיטקע־טויבעס־זאַוולעק, וווּ די שטיינער אין גאַס האָבן גערעדט ייִדיש און די
כוואַליעס אין טײַך האָבן געזונגען אונדזער ייִדיש ליד.

ווילסטו דעם דיכטער קענען, מוזסטו אין זײַן לאַנד אַרײַן גיין. באַטרעטן די
ערד וווּ זײַן וויגל איז געשטאַנען און דערקענען די אַטמאָספֿער, וועלכע פֿורעמט
אויס דעם פּאַעטס גשמה.

איך בין געווען אין דעם פּאַעטס קעניגרייך און קען די לאַנדשאַפֿט זוי די
פּינגער פֿון מײַן האַנט.

כִּװאַב זיך צוגעהערט צו דער וויסטער געגנט. די טיפֿע וועלדער האָבן מײַך
געלערנט שווייגן. און דאָס מינדסטע גרעזל אויף דער ליטווישער ערד איז
דער איינציקער אַנלעזן און דער מקור פֿון וואַנען איך שעפֿ מײַן יניקה.

ב

אברהם סוצקעווער איז געבוירן אין סמאַרגאַן, וואָס אַרום ווילנע, אין די יאָרן
פֿון דער ערשטער וועלט־מלחמה — פֿאַרוואַרפֿן געוואָרן פֿון דער היים. ער האָט
פֿאַרבראַכט זײַן קינדהייט אין סיביר און די רחבות פֿון דער טײַגע איז פֿאַרבליבן
אין זײַן שאַפֿן. איר אַטעם האָט ער אַרײַנגעהויכט אין זײַנע לידער, וואָס האָבן

זיך צעבלייט מיט רויון און ביימער פֿון בעז. און מיט אַן אייזערנער עקשנות און פֿאַרקאַשערטע אַרבל האָט ער זיך געראַנגלט מיטן וואָרט פֿון גראַניט און עס אויסגעשיילט פֿון כאַאָס. די ביימער זענען געוואָרן באַשאַטן מיט צווייט און יעדער שורה האָט געבלאַנקט ווי דער שניי. פֿון זיינע פֿערזן באַהויכטע מיט עטער האָט געשלאָגן דער אַטעם פֿון פֿרילינג.

איך געדענק אים ווען ער איז געווען אַ יינגל און געצייכנט זיינע ערשטע טריט. ער האָט אויסגעזען ווי אַן אַדלער, וואָס שוועבט אין די הייכן און לענט אָן די פֿליגל אויף דער ערד. און אַ פֿאַרשלאַסענער, ווי אין זײַן לירע וואַלט געדרימלט אַ קעניגרייך.

צווישן די דלד אַמות פֿון מיין אַלקער, אויפֿן אַלטן מאַנמאַרט, בלעטער איך זיינע כתבֿים. מיש אויף די פֿאַרגאַנגענע יאָרן, די מגילה פֿון אונדזערע לידן און פֿיין. כלייען זיי אויסנווייניק ווי אַ תּפֿילה. אין זיי איז פֿאַראַייביקט דער גייסט פֿון אונדזער אַלטער היימשטאַט:

און אויבן צאַנקט די אַלטע שטאַט,
פֿאַרגייט אין איינעם מיטן זומער.
און ס'ליגט דער נביא אינעם אַש
מיט אויסגעברענטער צונג — אַ שטומער.

עס איז אַ באַזונדערע זכיה צו שרייבן וועגן סוצקעווערן. זײַן ליד איז אַ מחיה צו ציטירן. זיינע שורות זענען אַ מוסטער פֿון ריינקייט און האַרמאָניע, פֿון קלאַנג און פֿאַרעם, פֿון דעם וואָס מיר רופֿן אָן דיכטונג. צי דאָס איז אַ געזאַנג פֿון נגבֿ, אָדער אַן אַדע צום באַרג סיני. אין זײַן ליד פֿאַרגייט קיין מאַל ניט די זון. זײַן אַנגעשטרענגטער אויער איז וואַך פֿאַר ריטעם און פֿאַרנעמט ניט קיין איבעריקן זילב, און דאָס אויג — קיין שאַטן אויף דער ליכטיקער שײַן.

ער איז פֿון סאַמע אָנהייב געווען דער זוניקסטער פֿון אונדזער קאַפּעליע אין דער מרה־שחורהדיקער ירושלים־דליטא. ער טראַגט אויף די פֿליגל דעם צאַפל פֿון דער ווילנער עדה, וועלכע לעבט ווייטער אין זײַן ליד. און ער וועקט מיטן ניגון די טויטע פֿון די קברים.

ג

אַברהם סוצקעווער איז פֿאַרליבט אין שניי. אַפֿילו זיינע לידער פֿון נגבֿ האָט ער אויסגעוועבט אויפֿן פּאָן פֿון דער סיבירער לאַנדשאַפֿט. אין זיי זענען פֿאַרבליבן די שפורן פֿון זײַן קינדערישן חלום אויפֿן ווייסן שניי, און זיי ציטערן ווי אַן עכאַ אינעם דיכטערס געמיט.

דער דיכטער בענקט נאָך דער אַוונטיקער כאַטע פֿון סיבירער טייַגע און בעט זיך בײַ די פֿייגל פֿון חרמון, זיי זאָלן אים אַראַפּברענגען אויף די פֿליגל אַ שניי. "אַנעם שניי וועט קאַלט זײַן אין דער פֿלאַמיקער מדינה".

מאי קא משמע לן דער שניי, וואָס אויפֿן חרמון אויבן?
ער אַנטפלעקט מיר אַ באַשנייטע, אַוונטיקע כאַטע.

ווען באגארטלט מיט א זעג עס קומט אריין מיין טאטע,
און די זון וואס בלאַנדזשעט אינעם וועלדל אויף די שויבן,
פֿינקלט אין זיין באַרד זיין אַנגעאייזיקטע, אין כאַטע.

ער דערמאָנט מיר אין די ייִדן, וואָס ווי שנייען קלאַרע
זענען זיי געפֿאַלן שטומערהייט אַ גאַנצן ווינטער
און זיי ליגן הינטער מיניע שוואַרצאַפֿלען, — אַהינטער,
בענקען אַז אַ פֿרילינג זאָל זיי מאַכן אַ הזכּרה.
נאָר איז דען פֿאַראַן אַזאַ מין פֿרילינג אַ צעגרינטער ?

לויבנדיק אַ דיכטער פֿאַרטיידיקט דער מחבר פֿון די שורות זיין אייגענע
מוזע, אים גייט לחלוטין ניט אינעם נאָמען. אים גייט בלויז אינעם ווערק. יעדע
גוט ליד, וואָס ווערט געשריבן אין ייִדיש, געהערט אויך אים.
די מאָס פֿון אַפּשאַצן אַ צווייטן שרייבער דאַרף זיין ליבע און אַחריות. מען
טאָר ניט גרינגשעצן און פֿאַרמינערן זיין ווערט. מיטן אַנערקענען די מעלות
פֿון אַ חֲבֵרס שאַפֿן ווערט מען אויך אַליין דערהויבן.
דאָס האָט געדאַרפֿט זיין די קרעדאַ פֿון אונדזער לעבן און איז חל אויף יעדן
איינעם, וואָס ווייטיקט איבער זיין ליד און דערציילונג.
עס איז דאָ ביי אַבֶּרהם סוצקעווער אַ פּאַעמע "אַדע צו דער טויב". די טויב
שוועבט נאָך אין זיין ווערק פֿון יהודה הלויס צייטן, דורך ווייטע דורות איבער
טיפֿן פֿון אַפּגרונט.
ס'איז די זעלבע טויב, וואָס קומט באַגינען צו מיין פֿענצטער אויפֿן אַלטן
מאַנמאַרט און טרינקט זיך אַן מיט מיניע טרערן. זי וואַרקעט אַצינד אין די פֿאַר-
נאַכטן ביים מערבֿ־ראַנד, וווּ איך לען אַן דעם מידן קאַפּ.

ד

דער וועג פֿון דיכטער איז ניט אויסגעשפּרייט מיט קיין רויזן. ער ציט זיך
באַרג אַרויף אין אַ פֿינצטערער נאַכט, פֿון ווילנער געטאָ, ביז דעם טויער פֿון
נירענבערגער פּראָצעס. מיר זעען אים אין זעמליאַנקע פֿון די נאַראַטשער וועלדער
און אין קאַנאַלן פֿון "געעהיימטשאַט" מיט אַ בלייער און אַ שטיקל פּאַפּיר אין
האַנט, ווי ער פֿאַרציכנט זיין ווונדערלעכע שריפֿט.
ווי שטערן האָבן אויפֿגעגליט אין האַרץ די ווונדן איבער די אַנגעוואַרפֿענע
שורות מיט קבֿרים. אין אַ הייסן געפֿל האָט זיך אַנטפלעקט פֿאַר אים די ערד.
און ער האָט דערזען פֿון טאָג די שניין.
"וואָס איז אַ דיכטערס לעבן אַן ליידן? און אַ ים אַן געוויטער און שטורעם?"
האַט אַ גרויסער רוסישער ליריקער, מיט איבער הונדערט יאָר צוריק, ביים גאַט
פֿון רום אין איינזאַמקייט געפֿרעגט.
לאַמיר צוגעבן: וואָס איז דער צוועק פֿון אונדזער בלאַנדזשען אונטער די
שטערן?

טייכן טרערן זענען פֿאַר דער צייט פֿאַרלאַפֿן און אומשולדיק מענטשלעך בלוט
איז פֿאַרגאַסן געוואָרן אויף דער ערד. די בעסטע זין פֿונעם ייִדישן פֿאַלק געפֿינען

זיך ניט מער צווישן די לעבעדיקע. מלכים זענען געפאלן און די אלטע דעמבעס
האָט דער שטורעם אויסגעריסן מיט די וואַרצלען.
אַברהם סוצקעווער פֿאַרענטפֿערט די אייביקע פֿראַגע אין אַ ליד פֿון זײַן
בוך "אַזױס":

לערן זיך ביים וויינישטאַק: שאַפֿן, שאַפֿן,
אַײַנזאַפֿן דעם גאַנצן ווײַן פֿון אײַטלעכער מינוט.
שטענדיק פֿילן: זױבערע, מעלאָדישע געלאַפֿן,
רעגנס מאַכן צײַטיק יונגע טראַפֿן,
שטילערהײַט באַגיסן זיך מיט אײַגן בלוט
און — שאַפֿן.

וואַרעם אינעם שאַפֿן ליגט דער זין פֿון אונדזער זײַן. דאָס איז דער שכר פֿון
אונדזער געבוירן ווערן אויף דער ערד.
די ייִדישע מאַרטיראַלאַגיע און קינסטלערישע רײַפֿקײַט זענען די געהײמע
וועגן, וואָס האָבן דעם דיכטער געבראַכט אין מידבר סיני און ער איז אַרויס פֿון
די לײדן אַ געלײטערטער.
דאָס ליד, וואָס איך האָב אויבן ציטירט, איז אַ מאַטאָ צו אַברהם סוצקעווערס
ווערק.

דער אַריאל פֿון אונדזער מאַדערנעם ייִדישן ליד

אזוי גאר, אַברהם סוצקעווער, דער ינגסטער פֿון דער פּלעיִאָדע טאַלענטירטע פּאָעטן אין געוועזענעם פּוילן ווערט אַ בן־חמישים. ביי דער געלעגנהייט דאַרף מען אויסטרינקען דעם טראַדיציאָנעלן בעכער וויין און טאַקע כאַפֿן אַ בליק אין שפּיגל פֿון זכּרון:

אַ דין שלאַנג ינגל פֿלאַטערט איבער די געדרייטע, קרומע און ענגע ווילנער געסלעך. די פּאָטלע צעשוּבערט, ווי עס פּאָסט פֿאַר יעדן יונגן פּאָעט. זײַנע טרייט זענען גרינג. ער גייט ניט נאָר ער שוועבט. שוועבט אַריבער אַלע הויקערס פֿון דער שטאָט. אין זײַן דמיון ווערט אַלץ סימעטריש איבערגעסדרט. פֿון דאָס נײַ באַשאַפֿן. ניט אומזיסט הייסט ער זיך לערנען בײַם באַשאַפֿער פֿון אַלץ, ווי אזוי צו באַשאַפֿן לידער.

אַט זע איך אים אין וואַרשע. טאַקע אין וואַרשעווער ליטעראַטור־פֿאַראַיין. ער קוקט פֿון אויבן אַראָפּ אויף די עלטערע פּאָעטן. אַראָגאַנט־זעלבסטבאַוואוסט. ער איז ניט "אַלטמאָדיש" נאָר "מאָדערן". ער ציט זײַן יַחֱסוּ־בריוו פֿון יואַשן און די אינ־זיכיסטן פֿון אַמעריקע.

נאָר פֿאַר איינעם פֿון די אַלטמאָדישע פּאָעטן האָט ער דרך־אַרץ. נײַן, ער האָט אים ליב. משה קולבאַק.

פֿאַר משה קולבאַק איז פֿאַראַן אין ווילנע אַ פּיעטעט, אַ ליבשאַפֿט אָן אַ גרענעץ. אַ קולט. אַלע יונג־ווילנער פּאָעטן ריידן אַלאַ קולבאַק. דעקלאַמירן זייערע לידער מיט קולבאַקס טאָן און שטייגער.

אַפֿילו בײַ וועלפֿקע אוסיאַן אין דער קנײַפּע, רעדט מען וועגן משה קולבאַק. ער איז "אונדזער מייסקע" וואָס האָט נאָר וואָס געלייענט זײַנע לידער דורכן מינסקער ראַדיאָ.

משה קולבאַק איז דער פּאָעט פֿון דער ערד, דער רײַסישער לאַנדשאַפֿט, בילדעריש שוואַרץ, סוגעסטיוו. אַ מין פּאָעטישער קאַליבאַן וואָס ראַנגלט זיך מיט די שאַפֿערישע און די צעשטערערישע עלעמענטן אין דער נאַטור.

סוצקעווערס פֿליגל זענען גרינגערע. ער שוועבט עלעגאַנטער. אַ מין באַפֿליגלטער אַריאל. דער אַריאל פֿון אונדזער מאַדערנעם ייִדישן ליד.

פֿאַרגלייכט זײַן פּאָעמע "סיביר" מיט ליוויקס סיבירער לידער. ליוויקס סיביר איז ווי דאָסאַיעווסקיס. פֿול מיט פּײַן, קייטן און טרויער. סוצקעווער האָט פֿון סיבירער שניי און ווינט אויסגעמיסטערט אַ געזאַנג, אַ הימען פֿון פֿרייד און שײַנ־קייט. אַ שיר השּׁירים פֿון פֿראַסט און פֿרייד. די שורות גליטשן זיך ווי די קינדער־יאָרן איבערן געפֿוירערענעם שניי.

פֿאַראַן הייזעריקע פּאָעטישע מגידים וואָס האָבן טענות, הלמאי דער זינגענדיקער פּאָעט הערט ניט אויף צו זינגען. זיי מאַכן אַ קולט פֿון זייער הייזעריקייט און ווילן אַז אַלץ זאָל ווערן הייזעריק ווי זיי.

זיי שאַפֿן זיך טעאַריעס, אַז דער זאַגער איז בילכער ווי דער זינגער, דער קעלעמער מגיד ווערסוס אַפּאָלאָ.

דאָס אַפּאָלינישע אָבער איז אין יעדער אמתער פּאָעזיע בײַ אַלע פֿעלקער דאָס פּרימערע. די האַרף איז דער אייביקער סימבאל פֿון אַלץ וואָס איז שײַן און עכט בײַ אַלע פֿעלקער.

איך מײַן ווען ס'רעדט זיך וועגן לירישן ליד. אין עפּאָס, פֿאַרקערט, נעמט די אויבערהאַנט דאָס דערציילערישע, דאָס געשילדערטע און גערעדטע וואָרט. סוצקעווער איז אַ ליריקער. צו אַלץ וואָס ער רירט זיך צו ווערט בײַ אים אַ ליד, ווי בניִם לעגענדאַרן קעניג מידאַס איז אַלץ געוואָרן גאַלד צו וואָס ער האָט זיך צוגערירט.

אַפֿילו די לערערין מירע מיט אירע קינדער וואָס ווערן געפֿירט פֿון די דײַטשן צום טויט ווערט געזאָגט. דאָס מעלאָדישע אַבסאָרברט דאָס דראַמאַטישע און סובלימירט עס.

אַפֿילו די קאַנאַלן וווּ ייִדן באַהאַלטן זיך אויס פֿאַר די דײַטשן ווערט בײַ אים אַ שאַפענישער טרויערמאַרש.

איז טאַקע אַ פֿרייד צו זען ווי סוצקעווער, אַ באַפֿרײַטער פֿון געטאַקאַשמאַרן, פֿלאַטערט ווי אַ גרויסער פֿאַרביקער שמעטערלינג איבער דער לאַנדשאַפֿט פֿון ישׂראל. פיקט אויף אַ זערנע שיינקייט דאָ, אַ טראַפּן שיינקייט דאָרט, און פֿאַראַייִ־ביקט עס אין זײַן ליד.

ער איז אייגן און נײַ אין זײַנע שפּראַך־ און גראַם־דערפֿינדערישקייטן. ער איבער־ראַשט מיט זײַנע תּמיד געוואַגטע ריטמען.

ס'איז גוט צו שווימען אויף די כּוואַליעס פֿון סוצקעווערס ריטמען ווי־ט־ווי־ט אַוועק אין אַלע אייביקייטן.

זײַן ליד איז דאָק און פֿון נײַט־הי. אַפּאָליניש געלײַטערט און אייגן ווי היימישע מאָן־קיכלעך.

סוצקעווער אַ בן־חמישים? ווער? וואָס? ער איז דער ייִנגסטער זיסער זינגער אין ישׂראל.

א תיקון פון יידיש

עס רעדט זיך דאָ וועגן אַ זעלטן בוך אינעם גאַרן אוצר פֿון דער ייִדישער ליטע-ראַטור, בֿפֿרט פֿון אונדזער ליטעראַטור אין ייִדיש. ביכער פֿון אַט דעם מין נייטיקן זיך ניט אין "אָפּשאַצונגען". זיי זענען בטבע ניט פֿאַרן "מאַרק", אָפֿילו ניט פֿאַרן מאַרק פֿון ליטעראַרישער קריטיק. אָבער זיי רופֿן אַרויס ווי פֿון זיך אַליין דאָס בענקען נאָך אַ פֿירוש, איז עס דעריבער געוויס ניט קיין צופֿאַל וואָס די פּאָעמע "סיביר" איז אַרויס צום עולם מלכתחילה ניט איינע אַליין, נאָר זאַלבענאַנד, מיט אַ פֿירוש צווישן אירע בלעטער. אמת, ניט אין ווערטער, אָבער אין ניט ווייניקער קלאַר ריינדיקע בילדער: אין צייכענונגען פֿון מאַרק שאַגאַלס רעכטער האַנט. אין די דאָזיקע אַכט שוואַרץ-ווייסע-גראַ-בלאַלעכע צייכענונגען זיינע דערציילט דער מִפֿרש-ראשון נאָך אַ מאָל דעם דיכטערס סיפור-המעשה און גיט דעם קוקער און ליינער צו פֿאַרשטיין, וואָס דער בעל-דבֿרים איז בערך אויסן. שוין אויפֿן שער-בלאַט האָט איר דאָס בילד פֿון אַ הויפּטהעלד אין דער קומענדיקער געשיכטע, וואָס ווייזט אויס צו זיין אַ קאַפיטל פֿון דעם דיכטערס אויטאָביאָגראַפֿיע — ס'בילד פֿון זיין רוח-השירה, פֿון זיין פֿאַרלאַנג, וואָס האָט אויפֿגעפֿלאַקערט אין זיינע קינדערשע יאָרן אין איינעם אַ סיבירער פֿריילינג —

אַנצויאָגן אַלע ווילדע שטראַמען,
געבן זיך אַ פֿויגלדיקן טראַג
איבער מענטשן, וועלדער, פֿעלדזן, תהומען —
צו דעם נייַעם יום-טובֿדיקן טאַג!

איז וואָס קען זיין נאַטירלעכער ווי אויסשטאַפֿירן דעם פּאָעטישן פֿאַרלאַנג מיט פֿליגלען פֿון אַ פֿויגל, וואָס לייבט און לעבט אין דער פּאָעטישער אַגדה אין דער געשטאַלט פֿון דער רוסיש-סיבירער "זשאַר-פּטיצאַ" אָדער, להבדיל, פֿון אונדזער גאַלדענע פּאָוע? ס'איז דער זילבער-ווייסער גילגול פֿון אַט דער גאַלד-פֿלאַמענדיקער פּאָוע (מיט אַ ביסל אויסגעצופּטע פֿעדערן), וואָס האָט, לויטן מאַלערס פֿירוש, אַ הייב געטאַן דעם יונגינקן דיכטער ווי אַ שטערן אין אַ הימלישן גלגל אַרײַן און וואָס, אויף אים רייטנדיק, האָט ער זיך פֿון שנייענלאַנד אַרויס אַ לאַז געטאַן אין די ווייטע מרחקים פֿון דער פּאָעטישער פּאַנאַזיע (לעצטע ציי-כענונג). קורץ גערעדט, "סיביר" איז די געשיכטע פֿון אַ דיכטערס התגלות. פֿון איינס ביז אַכט גייט דער מִפֿרש-ראשון מיטן זעלבדיקן דרך. אַלע אַכט אַרבעטן זענען שאַגאַליש און יעדע איינע האָט איר אייגענע באַדײַטונג פֿאַר זיך, איז אָבער דער אויסטייטש, וואָס דער מהות פֿון דער פּאָעמע באַקומט דורך די דאָזיקע צייכע-נונגען-אילוסטראַציעס, דער איינציק מעגלעכער? איז "סיביר" באמת בלויז אַ קאַפיטל אין סוצקעווערס לעבנס-געשיכטע, וואָס די הויפּטהעלדן דערין זענען, אַחוץ דעם דיכטער גופּא, זיין רוח-השירה, זיין פּאַטער ע"ה (אין דער ערשטער העלפֿט) און די סיבירער לאַנדשאַפֿט? איז אַלץ דערין אַזוי שוין, שפּילעוודיק,

כמעט בבא-מעשההלעדיק, און דאס גאנצע — אן עליה לשם עליה אין די הימלען פון ריינער קונסט ?

אויף אַ מעשה פֿרעגט מען ניט קיין קשיא און אויף אַ סעריע בילדער אַוודאי און געוויס ניט. שאַגאַלס צייכענונגען זענען אַבער אויך אילוסטראַציעס, און אילוסטראַציעס זענען אַ פירוש, און דאָס איז מקדמונים די עצם כוונה פֿון אַ פירוש, אַז ער זאָל ציען נאָך זיך אַ פירוש צום פירוש, פונקט אַזוי ווי אַ מצווה ציט נאָך זיך אַ צווייטע מצווה און אַן עברה — אַן אַנדער עברה. לאַמיר, בכּן, זען וואָס אַנדערע מפרשים האָבן צו זאָגן און וועלן נאָך האָבן צו זאָגן אַזוי לאַנג ווי ליטעראַטור וועט האָבן אַ קיום.

מאַרק שאַגאַלס אַן עלטערער בן-דור, מאַקס ליבערמאַן, וואָס איז געווען בשעתו אַ מייסטער אין צייכענען, האָט געלערנט, אַז "צייכענען איז וועגלאַסן", ד"ה אַפּקלייבן בלויז די עיקרדיקע שטריכן און דאָס איבעריקע אַפּוואַרפֿן, ניט דערצייכענען. אין דעם פרט איז ניט בלויז יעדער צייכענער אַ מפרש, נייַערט אויך יעדער מפרש איז בבחינת צייכענער. האָט ער דעריבער, ראשית, אַפּצוקלייבן און אונטערצו-שטרייכן אין דעם, וואָס איז פֿאַר זיינע אויגן, דער עיקר, דאָס עיקרדיקסטע, לויט ווי ער איז עס משיג, און דאָס איבעריקע — זאָלן אַנדערע "קריטיקער" מפרשים טאָן דערמיט, וואָס זיי האַלטן פֿאַר וויכטיק.

וויפֿל מאַל איך האָב ניט איבערגעלייענט סוצקעווערס "סיביר", איז איטלעך מאַל ביי מיר איבערגעבליבן דער רושם, אַז איד בין געווען אַרײַנגעטאָן אין אַ ווונדערלעכער וואָר, אַנטפלעקט אין אַ בוך ווונדערלעכע לידער, אין אַ ווונדער-לעכן ייִדיש, וואָף-על-פּי-כן ניט אין אַ ייִדיש בוך. היתכן? — די תּשובֿה דערויף איז "סיביר". לאַמיר נעמען דאָס בוך און זען.

אין אַלע צוויי מאַל צוועלף לידער, וואָס דאָס בוך אַנטהאַלט; אין קיין איינציקער פֿון די יעדערמאָליקע צוועלף שורות, וואָס בויען אויף אַ ליד נאָך אַ ליד, איז ניטאָ קיין שום רמז דערויף, אַז "ס'פנים", וואָס "די טויבן וואַרקען אויס" דאָ "אין כּוּטער" באַלאַנגט צו אַ זון פֿון איינעם פֿון אונדזערע צוועלף שבֿטים. זאָל "סיביר" איבערגעגאַסן ווערן וואָרט ביי וואָרט אין לשון עם זר; זאָל דערביי ניט דערמאָנט ווערן ניט דעם פּאָעטס נאָמען און ניט אַז ס'איז "פֿון ייִדיש", וועט די השערה פֿון דעם פֿרעמדן ליענער, אַז "סיביר" איז די אַנטפלעקונג פֿון אַ ניט-ייִדישן מענטשן זײַן ניט ווייניקער באַרעכטיקט, ווי ס'איז באַגלייביקט דער פּאָקט, אַז זײַן כּשרער נאָמען איז אַבֿרהם סוצקעווער. דאָס "איד", וואָס אַנטפלעקט זיך דאָ פֿאַר אונדז, זינט עס איז געווען אַ זיבן-יעריק קינד און ביז צו דער חתימה פֿון דער פּאָעמע — שטייט, אַנדערש געזאָגט, אויף יענער זײַט און איבער דעם קעגנ-זאָץ פֿון איין מין און אַן אַנדערן באַזונדערן מין מענטש. ס'איז דער מענטש סתּם, דער בן-אָדם בכּבודו ובעצמו, אין דעם צלם, וואָס אין אים איז באַשאַפֿן געוואָרן דער אַבֿ האַבֿות.

לעבט דעם מענטשנס קינד במילא אין אַ גן-עדן, ניט ווייניקער פּרעכטיק ווי דער וואָס ליגט "מקדם" אין בראשית. ס'שאַדט ניט וואָס ער איז אַ וואַלד-עדן, מהמת ווער קען שווערן, אַז דער סיבירער אירטיש, וואָס "צאַפּלט אין האַלבער וואָר", איז ניט קיין המשך פֿון יענעם בראשיתדיקן "גהר" אַן אַ נאָמען, וואָס טיילט זיך ערשט שפּעטער פֿונאַנדער אין פֿאַרשיידענע שטראַמען מיט באַזונדערע נעמען ?

און זענען דען חיות און מענטשן דאָ ניט ווי גלייך מיט גלייך? אַקוראַט ווי אַדם-הראשון, גיט זײַן אוראייניקל אין סיביר יעדער לעבעדיקער בריאה איר ריכטיקן שם. וואָלף און טויב, קעמל און פֿיקסל, שוין גאָר ניט צו ריידן וועגן ווילן קאַצאַפּישן לאַשיקל, ווי ער איז אַפּגעמאַלט אין שאַגאַלס שמייכלענדיקער צייכענונג נומער פֿינף — אַלע לעבן דאָ, נאָך לאַנג-לאַנג פֿאַרן מבול, אין ענגער שכנות, און זיסע שטילקייט באַהעפֿט זיי מיט אַנאַנד. ס'איז די שלוה פֿון "שין", פֿון דעם שין לשם שמים, וואָס מיט אים מוז נעמען אַ סוף יעדער רעש, וואָס פֿון אים דאַרף אַרויסשפּראַצן לעתיד לבואַ אַן אייביקער שבת. אין דער דאָזיקער מתיקותדיקער שטילקייט ווערט דעם משוררס ייִדיש דעם מענטשנס שפּראַך און אַזוי אַרום אַנט-שטייט אַ בוך, וואָס דאָס ייִדישע דערין איז בלויז ייִדיש.

ייִדיש ווערט גן-עדן-לשון. ניטאָ נאָך קיין צעשיידונג צווישן מענטש און מענטש און דעריבער אויך ניט צווישן שפּראַך און שפּראַך. פּונקט אַזוי ווי דער פּאַעט קען זיך צונויפֿריידן מיטן פֿיקסל ("פֿיקסל, האָב ניט מורא!"), פֿאַרשטייט אונדזער בן-יהידלס ברודער, דער קירגזל טשאַנגורי, זײַן "טויבן, הויקערדיקן קעמל", און ס'איז אַ פֿריילעכע פֿריינדשאַפֿט צווישן ייִד און קירגזי, צווישן דעם זיך אויס-פיקנדיקן דיכטער "מיט אַ טויב אין בוזעם ווייס ווי שניי" און זײַן חֶבֶרל — "מיט אַפֿלען אויסגעבאַרגט אין וואַלד". ס'איז נאָך לאַנג, גאָר לאַנג פֿאַרן בלבול-הלשונות. ווידער אַ מאָל, ווי עס שטייט אין ספֿר בראשית: "די גאַנצע ערד האָט איין שפּראַך און אייניקע ווערטער".

*

ייִדיש דערהויבן צו דער מדרגה פֿון גן-עדן-שפּראַך; דערפֿירט צום עצם שורש פֿון מענטשלעכן אויסדרוק אין וואָרט; צונויפֿגעשמאַצן אין אַ שפּיגלבילד פֿון דעם מענטשנס קיום אינעם שאַטן פֿון דעם עץ-החיים-און עץ-הדעת-וואַלד — דאָס איז דער תיקון פֿון ייִדיש. אַ דאַנק דעם, אַ דאַנק אַט דעם תיקון פֿון זײַן נשמה, ווערט ייִדיש אין "סיביר" — ווי אַ גן-עדן-שפּראַך מוז עס בטבע זײַן — ניט נאָר די שפּראַך פֿון אַלע מענטשן, ניט נאָר די שפּראַך צווישן מענטש און חיה, נײַערט אויך צווישן ערד און הימל, צווישן באַשעפֿעניש און באַשעפֿער. זי עפֿנט דעם אויסבליק אויפֿן איין-סוף, און זאָלן מיר דערבײַ ניט טאָן פֿאַרגעסן, אַז "מלואַ פֿל האַרץ כְּבֹדוֹ":

ביים סיבירער גאַט די אויגן מאַנען,
ס'זאָל ניט זײַן מיין בענקעניש אומזיסט.
אַלע יאָרן ביד-מיר, יאָר-מיליאָנען,
צאַפֿלען פֿון די שנייען: זײַ באַגריסט!

דאָס איז דער בת-קול פֿון דער יצירה בתשובה אויפֿן בענקען נאָך ממשותדיקער איין-סופֿיקייט אין צײַט. און אַט איז די דערקענטעניש, אַז גאַטס וועלט איז איין-סופֿיק אויך אין רוים:

טאַטינקע! עס ציט די וועלט זיך וויינטער,
און קיין סוף — ניטאָ, ניטאָ, ניטאָ.

אין דער ערשטער העלפט בוך (גאנץ גענוי — אין די ערשטע צוועלף פֿון די פֿיר און צוואַנציק לידער) שטייט נאָך צווישן דיכטער און וועלט, זיי פֿאַרבינדנדיק און פֿאַרט צעשיידנדיק, דער טאַטע. ס'איז ער, וואָס האָט צו דערלאַנגען די פֿרוכט פֿונעם עץ־הדת. נאָך זײַן פטירה ווערט דער זון אַליין אַ מין ייִנגערער ברודער פֿון דער מאַמע־נאַטור. "אירטיש" (דאָס דרייצנטע ליד) ווערט תיכף אַ לעבעדי־קער נפֿש, און אויג און אויער פֿון דעם מענטשן, וואָס האָט זיך אויסגעהאָדעוועט אויף זײַנע גן־עדנדיקע ברעגעס, הייבן אָן צו זען און צו הערן, ווי דער טײַך טוט תפֿילה, ווי ער סודעט זיך מיט דער נאַכט און ווי עס טרייסט אים מיט אַ קוש אַ שטערנדל פֿון הימל. די עדה האָט זיך שטאַרק אויסגעשפּרייט. איר פֿאַרשטענד־לעך געוואָרענע שטים דערמונטערט דעם בן־עדן צו ווערן אַליין אַ באַשעפֿער. שאַפֿט ער אין זײַן אייגענעם צלם און לויט זײַן אייגענעם פֿלומרשטן מהות — אַ "שניימענטש". ער פּרוּווט ווערן זײַן אייגענער באַשעפֿער, אַן אייז־מירמלנער "מאַנמענט" פֿון זײַן גורלדיקן קיום. ס'איז בײַן־השמשות: "ויכולו השמים והארץ" — די ערד אונטער אים און דער הימל איבער און אַרום אים. סוצקעווערס מעשה־בראשית האָט זיך פֿאַרענדיקט. ער האָט מקיים געווען, וואָס ס'איז באַפֿוילן געוואָרן אַדמען אין גאַרטן עדן: "לעבדה ולשמרה" — אים צו באַאַרבעטן און אויפֿצוהיטן, און מען מעג עס זאָגן נאָך אַ מאָל: אַזוי לאַנג ווי וואָרט וועט האַבן אַ פּאַעטישע ווערדע, וועט דער סיבירער גן־עדן בלייבן אַן אויפֿגעהיטער.

*

ווי אַזוי ווערט עס אַבער פֿון היימישן ווילנער מאַמע־לשון אַ גן־עדן־שפּראַך ? אויך דערצו קען מען זיך אַפֿשר דערנישטערן, אויב מען לייגט נאָר צו אַן אויער צו סוצקעווערס סיבירער ערד.

ס'איז פֿאַראַן אַ שיטה, הן אין דער שפּראַך־פֿילאָסאָפֿיע, הן אין דער פֿילאָסאָ־פֿישער עסטעטיק, וואָס לויט איר איז שפּראַכקונסט די נאַטירלעכע מוטער פֿון אַלע אַנדערע מינים קונסט; דהיינו: מוזיק, טאַנץ, מאַלעריי, סקולפּטור, אַרכי־טעקטור און אַפֿילו פֿון דער פֿילאָסאָפֿיע גופּא, אויף אַזוי ווייט ווי זי איז "באַ־גריפֿן־פּאַעזיע". דאָס הייסט ניט, אַז די שפּראַך, ווי זי ווערט טאַג־טעגלעך באַנוצט, איז בכוח צו זײַן די מאַמע פֿון אַלץ וואָס פּרעכטיקט. בלויז די אידעאַלע שפּראַך, די שפּראַך פֿון עכטער פּאַעזיע, קען דערהייבן ווערן אין איר תיקון צו אַזאַ מין הויכער מדרגה, אַז אירע קלאַנגען־צירופֿים זאָלן בפּועל־ממש אַרויספֿישפֿן פֿאַרן גײַסט פֿל־המינים שיינקייטן אין זייער גאַרער האַרמאָנישער פֿאַרפֿלאַכטנקייט. אין סוצקעווערס "סיביר" ווערט ייִדיש אַט אַזאַ צויבער־אינסטרומענט: ער לאַזט מגולגל ווערן קלינגענדיקע קלאַנגען אין פֿיבערנדיקע פֿאַרבן און פֿאַרמען, פֿעסטע פֿאַרמען אין שנייִקער שמעלציקייט, און שטילן שניי אין אַ מענטשלעכער גע־שטאַלט — מיט באַוויסטיגקייט, מיט באַשעפֿערישער זעלבסט־באַוויסטיגקייט. דורך אַט דעם פּישוף פֿון קלאַנגען־ווערטער־שורות־און לידער־צירופֿים ווערט ייִדיש, אין דערהייבנטן זינען, "מאַמע־לשון; אַ שפּראַך, וואָס איז אַליין אַ מאַמע — בבחינת חוה אין גן־עדן — אַן "אם פֿל חיי", די מוטער פֿון פֿל הקונסטן.

*

גימטריאות" אין דעם ספֿר "סיביר", די שליטה, וואָס עס געווינט דערין די צאָל צוועלף, איז בדרך אַגבֿ שוין דערמאָנט געוואָרן. איצט קענען מיר פֿאַרשטיין אויך דעם טיפֿערן זינען אין דעם פֿלומרשטן שפּיל מיט דער צאָל פֿון ייִדישע שבֿטים און הימלישע מזלות. ס'איז אַן אַנזאָג, אַז די סיבירער וועלט, וואָס איז באַשאַפֿן געוואָרן לויטן פֿאַעטישן "יהי!", איז אַן עולם בֿפֿני עצמו, אַ בנין מיט אַן אייגענעם אַרכיטעקטור-סטיל; אַז יעדער ליד אין דער פֿאַעמע, וואָס שטייט ווי אַ זייל פֿאַר זיך, איז בשעת-מעשה אַן אַרכיטעקטאָניש גליד איינגעבויט אין אַ היכל; ועל כּולם — אַז דעריבער, ניט געקוקט דערויף וואָס די לידער שרייבן זיך פֿון אויבן אַראָפּ, רייסן זיי זיך, ווי זיילן אין אַ טעמפל-געבני, אין דער הייך אַרויף און שפיצן זיך צום סאַמע סוף. ווי אַ זייל, האָט יעדער ליד אַ קאַנטיקן פֿאַסטאַמענט, אַן אויסגעצויגענעם און דעם בליק אַרויפֿציענדיקן גוף אין דער מיט, און עס פֿאַרענדיקט זיך מיט אַ פֿאַר שורות, אויסגעפּוצט, ווי די קרוין פֿון אַ קאַרינטער קאַלאַנע, מיט בלעטער און בלומען, מיט חכמה און ווייז:

אונטער אויסגעשוויגענע קופּאַלן
בליט אַ וועלט — אַ קינד פֿון זיבן יאָר.

דאָס איז דער שפיץ פֿון ערשטן עמוד, און דער צווייטער שפיצט זיך צו ניט ווייניקער יכין-בוועדיק, אַקוראַט ווי אונדזערע אייגענע פֿאַרציטיקע זיילן אין ספֿר מלכים, מיט אַט דער דאָזיקער "מלאכת העמודים":

און מיט ניי צעשניטענע געדאַנקען
טונג איך אינעם זאַלץ דעם טאַטנס ברויט.

אַזוי, עמוד נאָך עמוד, בלאַט נאָך בלאַט, גייט עס ביז צום לעצטן, פֿיר און צוואַנ-ציקסטן ליד. איז אונדזער פֿאַעט ניט איינציטיק אַ מערקווערדיקער בוימייסטער? איז זיין פֿאַעזיע ניט באמת די מאַמע פֿון אַט דער לעבעדיק-פֿליסיקער אַרכיטעק-טור? — ס'איז גאַר קיין ספֿק ניט, אַז אינעם יסוד פֿון דעם פֿאַעמע-בנין איז פֿאַרמויערט אַ בויפּלאַן.

*

נאָך ליכטער איז צו דערשפּירן, ווי אין דער פֿאַעטישער גן-עדן-שפּראַך פֿון "סיביר" ווערן לעבעדיק מוזיק און מאַלעריי. זינט די צייטן פֿון תּנ"ך ווייסן מיר, אַז ליד און געזאַנג זענען כּמעט היינזאָגט, מען ווייס אויך, אַז אין אַ טשערעדע פֿלי-זמר-קלאַנגען זענען אַפּילו די פּויעס, די הפּסקות, מוזיקאַליש. דאָס אויסערגעוויינלעכע אין סוצקעווערס פֿאַעטישער סאַנאַטע איז ווי אין אירע ריטמען און האַרמאָנישע קלאַנגען-צירופּים ווערן לויטן פֿאַנעטישן "יהי!" אַלע "דומיות", אַלע שטומע הפּסקות צווישן וואָרט און וואָרט, אַפּט צווישן זילב און זילב, פֿאַרזאַמלט אין איין גרויסער, ברייטער שטילקייט און

ווי אָט די וועלט־שטילקייט, די וועלט־אויסגעשוויגנקייט, ווערט אין "סיביר" דער אַלץ אַרומנעמענדיקער ים אַרום דער יבשה "ווערטער". אָבער גענוי ווי אינדזלען אין ים, שווימען די ברעגעס פֿון די ווערטער אין שטילן שוים פֿון די וואַסערן און איינס שפיגלט זיך אין אַנדערן. פֿון די שוין ציטירטע שלוס־שורות אינעם ערשטן ליד, וואָס גיבן אַן דעם דומיה־טאָן, דורכן צווייטן ליד מיט די מיטל־שורות:

ווייס ווי די לבנה איז דער טאָטע,
שטילקייט פֿונעם שניי — אויף זײַנע הענט.

זינגען מיט זיך דורך צום דריטן "כוטער"־ליד, וווּ קלאַנגען ווערן מאַגיש פֿאַר־
וואַנדלט אין אַ דומם:

שטיל. דאָס שפּילט דער טאָטע. און די קלאַנגען —
אויסגראַווירט אין לופֿטן, ווי אין פֿראַסט
זילבערלעך פֿון אַטעם בלאַ צעהאַנגען —

דורכן כּוח פֿון מאַגישער מוזיק ווערן קלאַנגען מגולגל אין האַרטע זילבער־
חפֿצימלעך — וחורר חלילה, קיים וואָס דער דיכטער־דיריזשאר דערלאַנגט אַ טײַטל
אויף זיי מיט זײַן כּישוף־שטעקעלע:

יעדער שניי איז אַ פֿאַרפֿראַרן גלעקל,
גיב אַ ריר און ס'ענטפֿערט מיט אַ קלונג,
און דער קלונג — אויף טויזנט אַ צעברעקל.

ווערט עס תהלימידיק נאטירלעך, אַז "שטערן נעמען קריינען מיט געזאַנג" און אַז
"לפֿבוד שטערן ווילט זיך וויינען". סוף דבר, און בפֿרט דעם וואַרטס אינ־סוף,
איז אָבער פֿאַרט דער רעכטער "שין", דער שין־דימין פֿון שטיל: "בלויו די שטיל־
קייט קלאַרט" און... "עס בלייבן שטיין אין שניי די שניטן". אויב ס'וואַלט קיין
מאַל ניט געווען אויף דער וועלט קיין לאַנד סיביר, וואַלט מען עס געדאַרפֿט באַ־
שאַפֿן, כדי ס'זאָל פֿון דאַרטן אַרויסשפּראַצן די מוזיקאַלישע שיינקייט פֿון אויס־
געשוויגענער שטילקייט. "אַלף" און "שין", איז "אש", פֿייער און פֿלאַם, אַש און
שוועבל; נעמט איר עס פֿאַרקערט: שין און "אַלף" — טאַקע מיטן פּתח אַלף אַ —
איז עס אין דער מוזיק פֿון ייִדיש "שאַ־שטיל", און פֿון דער סיבירער דומיה ווערט
אַן ווערטער, שווינגנדיקערהייט, אויסגעשוויגן און דורכגעשוויגן — "לך דומיה —
תהלה!"

*

"סיביר" דער פּאָעטישער היכל, די פּאָעטישע סאַנאַטע איז אָבער איינ־
ציטיק אויך אַ פּאָעטישע סימפּאָניע אין פֿאַרבן, און פֿאַר אַן אוהב־אור איז אפֿשר
צווישן אירע כמה מעלות דאָס די ליכטיקסטע. איר ערשטע שורה און די צווייטע,
וואָס באַגלייט די ערשטע ווי איר אייגענער שאַטן, לאָזן תּיכף פֿאַרנעמען דעם

פֿאַרביקן גרונטאַקאַרד אין איינעם מיט זײַן האַרמאַנישן אַקאָמפּאַנימענט אינעם
סוביעקטיוו-לירישן שליסל:

זונפֿאַרגאַנג אויף אייזיק בלאַע וועגן.
זיסע דרעמלפֿאַרבן אין געמיט.

דער גרונטאַקאַרד איז אַ קלאַנג אַ משולש מיט אַ ווייס-בלאַען יסוד, "באַשאַטן"
מיט איינשטימיקן "שניי פֿון זונפֿאַרגאַנג". ווייס און בלאַ, שניי און לבנה, "קוועק"
זילבערנע קווייטן אָן אַ שיעור" און "בלאַצער שמייכל" פֿונעם צפֿון-שטערן אינעם
שלוסליד ליכטיקן און לייכטן אַדורך דורך דער גאַנצער פּאַעמע, דאָ און דאַרטן
"באַגילדט פֿון שיטערן" מיט "רויזן אינעם שניי", מיט זונען-פֿלאַקער אין די
"בלאַנקע, בלענדיקע (ווייס-בלאַלעכע) מעטאַלן". דעם צו דאַנקען, איז ניט בלויז
וואָס מיר זעען זיי, מיר הערן זיי ממש מיטן אויג, די דאָזיקע "שניי-לעגענדעס
פֿול מיט פֿאַרבן" און זייערע פֿאַרבן מישן זיך, גיסן זיך צונויף אין עכטער דבֿקות,
פֿון פֿלאַם און שניי ווערט "פֿלאַמענשניי", "ס'נעמען פּאַטשן פֿילקאָלירטע פֿליגל",
"ס'קוואַלט און ריזלט ווי צעלאַזטער שפּיגל", און דאָס גאַנצע פֿליסט לויט זײַן
אייגענעם ריטעם ווי אַ רחבֿותדיקער מעלאָדישער שטראָם צווישן אַנאַנד פֿאַר-
בונדענע פֿאַרבן-טענער, אַוועקגעמאַלט מיט דעם "דימענט-פענדזל" פֿון אַ מיַסטער,
וואָס האָט איבערגענומען דעם יצירה-כוח פֿון "דעם קינסטלער פֿראַסט". ס'איז
באמת פֿדאָי עס אויסצודריקן מיט די ווערטער פֿון דעם דיכטערס אייגענער
דערקענטעניש, "ליכט און ווונדער" — ליכט-און-פֿאַרבן-ווונדער, וואָס
קען געמאַלט זײַן בלויז ווען דעם מענטשנס לשון — אין אונדזער פֿאַל ייִדיש —
קומט צו זײַן תּיקון.

*

לויט ניטשעס באַוווסטן וואָרט, איז די תּולדה פֿון מוזיק — "טראַגעדיע", די
גריכישע טראַגעדיע און טראַגעדיע בכלל, אין "סיביר", וווּ מוזיק איז תּרתי
משמע — הן טענער, הן פֿאַרבן-מוזיק — איז דער פּועל-יוצא טאַפּלט טראַגיש:
זי מאַכט געבוירן ווערן די טראַגישע זעלבסטבאַוווסטיניקייט פֿון איר יוצר, וואָס
ווערט בשעת-מעשה אויך נאָך דער סקולפּטאָר פֿון אַ טראַגישער פּיגור. דער סוף
פֿון זײַן מעשה-בראשית אינעם סיבירער פּאַעטישן חלל איז, ווי מיר געדענקען,
דער "שניימענטש" און בדמות פֿון אַ "שניימענטש אין אַ קלייד פֿון הויט" פֿאַרלאָזט
דער פּאַעט, דער בוימיסטער, דער קאַמפּאָזיטאָר, מאַלער און סקולפּטאָר זײַן
קינדערשן גן-עדן. ווערט דאָס גאַנצע ווערק די פּאַעמע פֿון אַ "פֿאַרלאָרענעם גן-
עדן" און מיר זעען באַשיימפּערלעך, אַז מאַרק שאַגאַלס שלוס-בילד איז מסתּמא
אַ בכיוונדיקער קינסטלערישער דיסאַנאַנס צו אַבֿרהם סוצקעווערס אויסדערציילטן
סיפור-המעשה. קירגיויע איז ניט ייִדיש-רייסן און מערב-דווינע, ניט דער אירטיש,
וואָס דער קץ פֿון זײַן פֿליסן איז דער איינזאַקעאַן אין צפֿון. אויך שאַגאַלס און
סוצקעווערס פּלאַטישע זעלבסטבאַוווסטיניקייט איז לאַ הרי זה כהרי זה. יעדער
איינער פֿון אַט די צוויי גאַט געבענטשטע קינסטלערס: דער מַפְרָש, וואָס רעדט
צו אונדז אין בילדער, און דער דיכטער, וואָס דריקט זיך אויס אין די שפּראַכן

פֿון כל הקונסטן — איז באַגנאָדט מיט זײַן אינדיווידועלען ווײַץ, מיט זײַן אינדיווידועלער פֿילאָסאָפֿישער חכמה.

חכמה! ווען מען נעמט צונויף אירע גרינ־בליצנדיקע שטערנדלעך, וואָס פֿינקלען איבער יעטוועדן זײַל פֿון סוצקעווערס פּאָעמע, אין זײַן גאַרער "מלאכת העמודים", האָט מען פֿאַר זיך ניט סתם אַ וועלטבילד, נאָר איבער דעם אַריבער — אַ וועלט־אַנשויונג. אויך דערין בלייבט אונדזער מיסטער אַ תלמיד וותיק פֿון זײַן ערשטן רבין, דעם "דיעדושקאַ מאָראָז", דעם "קינסטלער פֿראַסט". זינט ער האָט געטונקט "דעם טאַטנס שוואַרצע ברויט" אינעם סיבירער זילבערנעם זאַלץ און ביזן סאַמע סוף פֿון סיום "סיביר", וואָס איז געפּראָוועט געוואָרן "אין ווילנע אין יאָר תרצ"ו", זענען זײַנע געדאַנקען געבליבן "צעשניטן" און ער האָט ניט אויפֿגעהערט צו וואַנדלען אין די שטראַלן פֿונעם פּאַלאַר־שטערן. פֿאַרן מפרש ווערט אַזוי אַרום אַנטפלעקט און פֿאַרדעקט אַ טיפּער סוד. איז עס באַרעכטיקט זיך ווײַטער צו פֿאַרטיפֿן דערין אינעם גדר פֿון "סיביר"?

דאָס בוך, וועגן וועלכן עס רעדט זיך דאָ, איז אַ גרויסאַרטיק געבני "פּאָזע וועג", בײַ אַ לאַנגן וועג פֿון שאַפֿן און לײַדן, וואָס האָט דעם דיכטער און, אַגב־אורחא, אונדז געבראַכט אַ שלל נייע אַנטפלעקונגען און פֿאַרדעקונגען. ס'וואַלט געווען פֿאַלש צו פּרוּוון געבן אַ פּירוש אויף זײַן דרך אין לעבנס־חכמה בלויז אויפֿן סמך פֿון דעם איינציקן "אייזיק בלאַען" אַפּשניט זײַנעם. דאָס איז אַ גרויסע סוגיא פֿאַר זיך. איין זאַך מוז אַבער קלאָר זײַן לכל הדעות, אַז די "ראשית חכמה" פֿון האיש אַבְרָהָם, אַז די וואַרצלען פֿון זײַן וואָרט וועט מען שטענדיק האָבן צו זוכן אינעם "רוח" פֿון זײַן תּיקון־יידיש, וואָס איז געוואָרן געשריבן "מיטן ווינט ווי מיט אַ פען אויפֿן שניי דעם דימענטענעם, בלאַען".

ווי שטייט עס אין ספֿר קהלת? — סובב, סובב הולך הרוח ועל סביבותיו שב הרוח": רונד אַרום, רונד אַרום גייט ער, און צו זײַנע געדרייען קערט זיך אום דער ווינט.

אַן אַנדער מין כוח

אַזוי האָט אַן אַנדער מין כוח אומענדיק,
מיט עקל־געשטאַנק זיך געראַנגלט, געוואָרגן,
צום סוף מיט געוואַלד אים פֿאַרביטן אויף שטענדיק
אויף ריח פֿון הישניט אין פֿרישן פֿרימאַרגן.

דער אַנדער מין כוח, וואָס וועגן אים דערציילט אַברהם סוצקעווער אין זײַן
העראַזשן מאַרטירער־עפּאָס "געהיימשטאַט", באַשטייט אין דעם וואָס דער
דיכטער סוצקעווער האָט די קראַפֿט צו פֿאַרוואַנדלען נאַטוראָליסטיש־גראַבע
ווירקלעכקייט אין סובלימער עסטעטישער מיסטעריע.
ווען משה לייב האַלפּערן, וואָס געהערט אין איינעם מיט אַברהם סוצקעווערן
צו דעם ווייניקער ווי אַ מנין גרויסע דיכטערס, וואָס מאַמע־ייִדיש האָט אַרויס־
געבראַכט אין אַלע דורות פֿון איר שעפֿערישקייט, נעמט אַפּווישן די ווירקלעכקייט
מיט זײַן פֿאַנטאַזיע, איז ער זיך באַוווסט אַז ער טוט, אַזוי צו זאָגן, אַ קאַפּריזונע־
פּאַעטיש שטיקל אַרבעט בלויז פֿאַר זיך אַליין. ער ווייס, אַז ער האָט די רעאַליטעט
מיט זײַן טרוים ניט געביטן און אַודאי ניט באַזיגט. פֿאַרקערט: עס איז דעם
דיכטער משה לייב קלאָר, אַז דער זיגער וועט זײַן ניט זײַן דמיון, נאָר די ווירק־
לעכקייט און ער שרײַבט שוין פֿון לכתחילה אַן עלעגיע אויף דעם "שלימזלדיקן
פֿאַרל": דער דיכטער און זײַן טרוים —

דאָס איז דער תּכשיט משה לייב,
וואָס וועט אַ מאָל דערפֿירן
בעת ער וועט פֿון פֿרילינגצווייט
און בלומען פֿאַנטאַזירן ;

דער דיכטער אַברהם סוצקעווער האָט גאָר אַן אַנדערן מין כוח. זײַן בענקשאַפֿט
און זײַן טרוים זענען ניט פֿאַרצווייפֿלט און אַפֿילו ניט סקעפטיש און — ממילא
ווייט פֿון עלעגיע.

און האָב איך געבענקט נאָכן סיריוס און וועגאָ —
איז האָט זיי מיין בענקשאַפֿט געבראַכט, אין אַ רגע.

די בענקשאַפֿט איז אין דער פּאַעמע וועגן די ווילנער קאַנאַלן, וווּ עס האָט זיך
אויסבאַהאַלטן דער דיכטער אין דער מיט פֿון זײַן "פֿאַלק זאַלבע צענט", געוואָרן
ווירקלעכקייט־שעפֿעריש. עס איז אַ פּאַעטישע ווירקלעכקייט באַלויכטן מיט דער
העלקייט פֿונעם ווייסן שטערן סיריוס און מיט דעם ליכט פֿון דעם גרויסן שטערן
וועגאָ, וואָס איז באַשטענדיקער און זיכערער ווי די רעאַליטעט פֿון דער קאַנאַל־
פֿינצטערניש, וואָס הויערט הינטער דער ליכטיקייט פֿון סוצקעווערס העראַזשן עפּאָס.

פֿאַליע, דער קאַמאַנדיר פֿונעם "פֿאַלק זאַלבע צענט" האָט געשווירן, אַז ער וועט די "געהיימ־שטאַט" באַזאָרגן מיט עלעקטרע און —

אַ דראַט פֿרוּחט ער ציען אַהער צו פֿון קאַבל
און ליכטיק זאַל זײַן אונטער נעסט פֿון מחבל !

איז פֿאַליעס אויפֿטו אַוודאי צו באַוונדערן. עס איז אים געראַטן דורכצורײַסן מיט דעם ליכט פֿון עלעקטרע דעם חושך-מצרים און צו שאַפֿן אַ ביסל באַוועגונגס-מעגלעכקייט פֿאַר די ווינערס אין דער פֿינצטערניש פֿון די ווילנער קאַנאַלן. אַבער ווער קען אויפֿהערן צו שטוינען איבער דעם דיכטער און איבער זײַן קינסטלערישן כוח צו פֿאַרוואַנדלען די גיהנום-ווירקלעכקייט, די ווירקלעכקייט פֿון פֿיזיש און זעליש צעטראַטענע מענטשן, וואָס לעבן ווי די מײַז אין אונטער-ערדישע לעכער, אין אַ הערפֿאַרשער לעגענדע, אין אַ ווונדער-מעשהלע פֿון ליכט, מוזיק און שיינקייט ?

ווען איך זאָג, אַז "געהיימ־שטאַט" איז אונטער סוצקעווערס פען געוואָרן אַ הערפֿאַרשע לעגענדע, האָב איך ניט אין זינען דעם העלדיש-פֿאַסטיון ווידערשטאַנד פֿון לעבן, וואָס עס ווײַזט אַרויס דאָס "פֿאַלק זאַלבע צענט" און אויך ניט, און אַפֿילו ניט, פֿאַליעס און ד־בורלס העלדיש-פֿאַרטיאָנישע עקסורסיעס פֿון דעם תּהום אַרויס אויפֿצורײַסן דײַטשישע אַמוניציע-טראַנספֿאַרטן. מיט דער באַצײ-כענונג הערפֿאַרשע לעגענדע און ווונדער-מעשהלע וויל איך פֿאַר אַלעמען אונטערשטרייכן און אַרויסהויבן די ליכטיקע פֿאַעטישע אימאַזשן, די נאַטורבילדער און די מוזיקאַלישע מיסטעריעס, וואָס לויכטן אַרויס פֿונעם דיכטערס געמיט און הילן אײַן די גיהנומדיקע "געהיימ־שטאַט" אין אַן אַטעם-פֿאַרכאַפֿנדיקער, איך וואַלט געזאָגט, אין אַ דעמאָנישער שיינקייט.

עס איז באַמת ניט קיין חידוש, וואָס דער באַשעפֿער האָט זײַן אייגענעם גיהנום אויף דער ערד ניט דערקענט און ניט געגלייבט אין זײַן ווירקלעכקייט, ווען דער דיכטער האָט נאָך דער באַפֿרײַונג "געפֿונען זײַן בינטל דערשראַקענע גראַמען" און —

בײַ נאַכט עס געלייענט דעם גאַט פֿון די אַבֿות,
נאָר גאַט האָט געמיינט ס'איז ניט מער זוי אַ מעשה,
געקנייטשט פֿון דער הייך מיט די שטערן די ווײַסע.

אויף צו באַרעכטיקן פֿאַר וואָס גאַט אַליין האָט ניט דערקענט דעם גיהנום אין די ווילנער קאַנאַלן, וואַלט איך געדאַרפֿט ציטירן איינס נאָך ס'אַנדערע די בילדער פֿון דער אַרומיקער ווירקלעכקייט, כדי צו ווײַזן זוי דער דיכטער פֿירט דורך איבער זוי אַ גרינטלעכן קינסטלעריש-עסטעטישן "ביעור חמץ" און דער-הייבט אַיעדעס פֿון זוי צו ליכט און צו מוזיק.

דאָס "פֿאַלק זאַלבע צענט" ווײַנט ניט אין דער נידער אין די קאַנאַלן, נאָר אויפֿן אַלימפּ, אויף דעם באַרג פֿון די געטער, אין "דער צעשטערנטער וועלט", וווּ אַלץ איז שײַן, ווײַל גראַנדיעז און קאַסמיש.

איך וועל ברענגען בלויז צוויי עדות: דבורלעך און דעם פרוש.
דבורל שפאצירט אין "שטורעם-קאנאל", וואָס איז אזוי הויך, אַז זי גייט כמעט
ניט-געבויגן.
קודם עטלעכע רעאליסטישע קאנאל-דעטאלן:

צו ערשט קומען שטיקעלעך גלאַז-זייז באַרירן
זיך איינס אָנעם אַנדערן. בלעכלעך און טשוועקעס
פאַרשטאַרקן דאָס פּלוישעכץ אין וואָסערס געהירן.

אַבער דערנאָך הייבט זיך דאָס בילד אויף און עס ווערט אַן אַלימפישע זעונג
און אַ הימלישער קאָנצערט:

פאַרקלעזומערטע שאַטנס באַוווינען די שטרעקעס.
און ווי אויף קלאַווישן עס טראַגט זיך דאָס מיידל,
פאַרגעסן ווהיין און צו וועמען זי וואַנדלט.
פאַרבאַרגענע טענער, געשליפֿן און איידל,
זיי האָבן די רער אין אַ גאַרטן פאַרוואַנדלט.
צאָף-צאָף, צאָף-אַצאָף, עס באַטרעלן, דערפֿרייען
אין גאַרטן, לִבְנֵהדִיק-צאַרט, סאַלאַווייען.

און אַט איז דער צווייטער עדות, דער פרוש ר' נתן, וואָס האָט זיך אַ נאַכט
פֿאַר יום־כיפור אַרויסגעגליטשט דורך אַ געעפֿנטער גראַטע און איז אַוועק זאָגן
סליחות אויפֿן חרובֿן שולהויף. אזוי ווייט דער רעאליסטישער סיפור־המעשה,
אַבער ר' נתנס גאַנג צו דער חורבֿה:

פֿון בערגל צו בערגל פֿאַרהוילן ער ציט זיך
ווי איבער אַן אָפּגרונט אַ שפּין אויף אַ פֿאָדעם.
די שטערן זיי טראַגט ער אין האַרצן שוין מיט־זיך,
זיי לייכטן אַזש אונטער די פאַרמעטנע בגדים.
עס וויגט אין דער לופֿט זיך די בלאַע גאַלעריע
מיט ניט קיין פֿאַרגאַנגענע פֿידל און צימבל.
זי שפּילט פֿאַרן פרוש אַצינד איר מיסטעריע
אויף חרובֿער ייִדישער גאַס, ווי אַ סימבאָל.

איך האָב באַצייכנט די זעונגען ווי אַלימפישע, ווייל זיי פֿאַרמאָגן מאַיעס־
טעטישן ריטעם, קלאַסישע פרעציזקייט פֿון אויסדרוק און די נישטערע עקזאַל־
טאַציע פֿון די אַלימפישע באַוווינערס, וואָס זי איז געווען דער מוזיקאַלישער
גרונטאַטן פֿון די גריכישע טראַגעדיעס. אַזאַ מין נישטערע עקזאַלטירטקייט,
אַזאַ דעמאָנישע עסטעטיק, אַזאַ מין קלאַסיש־שטרענגן טאָן און דערביי ערגעץ
ווי אַ ראַמאַנטישע סוגעסטיווקייט אין דער מיט פֿון ברוטאַלן נאַטוראַליזם — האָט
פֿאַרמאַגט שאַרל באַדלער אין זײַן לידערבוך "פֿלער די מאַל".

באדלער, דער דיכטער פֿון "דעקאדעניז", דער באַזינגער פֿון "צעפֿוילטן פֿלייש", באַגעגנט זיך אין זײַן וועלטבילד מיט דער לכאורה היפּוכדיקער וועלטזעונג פֿון די אַלטע גריכן, וואָס איר עיקר איז געווען דאָס געזאַנג פֿון ליבע צום לעבן און צו אַלע פֿאַרמען פֿון לעבן דאָס לעבן. זיי באַגעגענען זיך איבער ווייטע יאָרהונדערטער, דער פֿראַנצויז באַדלער, דער זינגער פֿון "צעבליטן שלעכטס" מיט, זאָגן מיר, דעם טעבאַנער פינדאַר, דער באַזינגער פֿון די געטער און פֿון העלדן — זיי באַגעגענען זיך אין דער אַדע צו דורכויס שיינקייט, וואָס איז דער אידעאַל פֿון פּאַעטישן וואָרט קעגן און להכעיס דער מאַראַל (בײַ באַדלער) און טראַץ געוויסע מאַראַלישע ווערטן (בײַ פינדאַר).

און אויב עס איז פֿאַראַן אין דער ליטעראַטור פֿון אונזערע ביידע לשונות אַן אַפּאַליניש געמיט און אַן אַפּאַלינישע וועלטזעונג פֿון "דורכויס שיינקייט", איז עס ניט געווען דער דיכטער פֿון "לנוכח פּסל אַפּולו", שאול טשערניכאַווסקי ז"ל, נאָר, אים צו לאַנגע יאָר, דער פּאַעט פֿון "סיביר", פֿון "געעהיימטאַט", פֿון "אַדע צו דער טויב" און פֿונעם "גרינער אַקוואַריום", אַבֿרהם סוצקעווער. (דער אמת וויכטיקער העברעישער דיכטער איז טשערניכאַווסקי ניט ווען ער באַזינגט די סטאַטוע פֿון אַפּאַלאַ, נאָר ווען עס זינגט פֿון אים אַרויס די אידיליע פֿון דעם ייִדישן שטייגער־לעבן).

איך האָב אויסגערעכנט נאָר עטלעכע פֿון סוצקעווערס לידער־סעריעס, אָבער יעדע אַנדערע פֿון זײַנע לידער־זאַמלונגען קען צום גרויסן טייל באַשטעטיקן, אַז אַפּאַלאַ, דער גאַט פֿון שיינקייט, האָט אַראַפּגענידערט פֿונעם אַלימפּ און איז געוואָרן אַ תּושב אין סוצקעווערס לידער און פּאַעמעס. ער ראַנגלט זיך דאָרט דראַמאַטיש מיט דעם ייִדיש־דיכטערס זענגען, מיט זײַנע געשטאַלטן און אויך מיט דעם סיפּור־המעשה און — איז מנצח. אַפּאַלאַ פֿאַרוואַנדלט די מיאוסע, אויפֿן בויך פּויענדיקע ווירקלעכקייט אין גראַנדיעזער באַפֿליגלעכער מיטאַלאַגיע. נאָך קיין מאָל האָט אַפּאַליניש געמיט ניט אַזוי אַראַנזשירט געהויזט אין די "טייערע ייִדישע אותיות" ווי אין די לידער פֿון דעם מיכאַלישאַקער רבֿס אייניקל אַבֿרהם סוצקעווער. עפעס איז דאָ אויפֿן שטח פֿונעם ייִדיש־פּאַעטישן וואָרט געשלאַסן געוואָרן אַ מעמאַראַבלער ליבע־זיווג, וואָס דערמאַנט אין יענעם שידוך, וואָס אַ גרויסער פֿאַרזײַטישער ייִדישער טראַכטער האָט געפרוּווט דורכצופֿירן צווישן ייִדישקייט און העלעניזם אויף דער ליניע פֿון געדאַנק.

אַז די דאָזיקע באַהעפֿטונג איז ניט געווען סוצקעווערס בלויז אַ דיכטערישע שטימונג, נאָר אַ קינסטלערישער וועלטבאַנעם אויסגעלייגט אין פּאַעטישע בילדער און רייד, דאָס קען מען צום בעסטן זען פֿון דעם ליד "אַ דיכטער בײַ נאַכט", וואָס סוצקעווער האָט געשריבן אין 1937. דער פּאַעט האָט אין יענעם ליד אַנגעצייכנט פֿאַר זיך דעם שאַפֿונגסוועג: ער האָט, אַזוי צו זאָגן, אוועקגע־שטעלט דעם דירעקטיוו פֿאַר זײַן דיכטערישער זויזע. דער דאָזיקער דירעקטיוו איז ניט געווען קיין אויסגעמוחטע טעאַריע, נאָר דער אַנטפלעקטער "אַנדער מין כּוח" פֿון זײַן פּאַעטישן געמיט —

שעפּסענע שטילעניש. זײַסע באַהילעניש. מאַכיק
שאַרן זיך שווייגיקע שאַטנס אין ליבשאַפֿט און שרעק.

אבער דער שאַטן פֿון דיכטער, געזאַנגיק און קנאַכיק,
וואַקסט זיי אַריבער און לייגט זיך ברייטהאַרציק אַוועק
אויף די פֿאַרגליווערטע ליימיקע בערג ווי אַ טלית.
אַלץ ווערט פֿאַרוואַנדלט אין קאַסמישן בלוט. און עס קוועלט
האַסטיק אַרײַן אין זײַן לײב מיטן ריטעם פֿון כוואַליעס.
דורך זײַנע אַדערן רוישט די צעשטערנטע וועלט,
ביז עס צעשיטן זיך, פֿינצטערן אויס די פּמליות.
ליכט פֿון די וועגן צעהעלט
דורך די נאַכטיקע וועלדער.

און פֿון דעמאָלט איבער אַלע פֿינף און צוואַנציק יאָר זינט דעמאָלט און ביז הײַנט,
ווען מיר האָבן זוכה געווען צו יום־טובֿן זײַן ערשטן יובֿל פֿון לעבן, האָט דאָס
ליכט פֿון שײַנקייט צעהעלט די "נאַכטיקע וועלדער", די סיבירער און די געטאָ־
פֿאַרטיזאַנישע וועלדער, אין סוצקעווערס ליד —

אַ האַנט איז געשוומען פֿון קאַסמישע ברעגעס,
פֿאַרוואַנדלט די מענטשן אין לויטער לעגענדע.

און ניט אַנדערש נאָר לעגענדע איז אויך סוצקעווערס פּאַעטיש לשון פֿון זײַן
ערשטן בוך "לידער" אין 1937 און ביז צו זײַן נײַסטן בוך "גײַסטיקע ערד".
עס איז געוואָרן אַן אַנגענומענע קריטישע טעזע צו זאָגן, אַז אַבֿרהם סוצקעווער
איז אַ שפּראַך־ווירטואַז. מיר געפֿעלט בפֿירוש ניט דאָס וואָרט אין שײַכות מיט
סוצקעווערס פּאַעטיש לשון. ווירטואַזיטעט איז אַפֿילו אין בעסטן זיגען בלויז
אַ הויכע מדרגה פֿון טעכנישער געניטשאַפֿט, ד"ה אַ היפש דרויסנדיקער ענין.
סוצקעווערס פּאַעטיש לשון זע איך בבחינת פֿון די לעגענדאַרישע "אותיות
פורחות". עס זענען "אותיות פורחות" צעפֿליגענע ניט פֿון עפעס אַ דרויסנדיקער
שריפֿה נאָר פֿון אַן אינעווייניקסטן שעפֿערישן פֿלאַם. סײַ די אויסטערלישע גראַמען
מיט אַ מערקווערדיקער מיסטיש־בראַשיתדיקער קרוֹבישאַפֿט ווי "דאָרטן" מיט
"דער קבֿר וווּ גדליה וועט אָרטן" און דער "קאַבל" מיט "מחבל" און סײַ די
אומצײליקע חידושי לשון (מײַן געברענגערין, מײַן אומלעבן, ווײַסע באַהילעניש,
וכו'), זענען ניט דער געניטער אויפֿשפּיל פֿון מוזיק, נאָר טאַקע די מוזיקאַלישע
קאַמפּאָזיציע גופּא. קען מען זאָגן וועגן אַן אַדלער, אַז ער איז אַ ווירטואַז פֿון
פֿליען? ניין! דאָס פֿליען איז מער, אַ סך מער, ווי ווירטואַזיטעט. עס איז דער
אַדלער גופּא.

סוצקעווערס פּאַעטישע פֿראַזע באַשטייט פֿון ווערטער אַנגעלאַדענע מיט געדאַנק
און געפֿיל, וואָס עס וווינט אין זיי פֿון לכתחילה די לײַדנשאַפֿט און די מסירות־
נפֿש פֿון פֿלי צו שײַנקייט.

וועגן וואָס פֿאַר אַ וועלט עס זאָל ניט דערצײלן סוצקעווערס פּאַעטיש וואָרט,
שוועבט עס אין די הייכן. עס בלענדט מיט אומגעאַנטע קאָלירן און באַצויבערט
מיט אומגעריכטע קלאַנגען. אין טרויער און אין פֿרייד איז עס אַלע מאָל אַ וואָרט,
וואָס באַרויקט, אַפֿילו ווען עס שוידערט אויף, און עס דערהייבט אַפֿילו ווען עס

צעטרייסלט. עס איז שייך סוצקעווערס פּאָעטיש וואָרט. עס איז אויסטערליש שייך. עס באַצויבערט.

פֿאַר וואָס האָב איך צום יוֹבֵל פֿון אונדזער פּאָעט גראַד זיך אָפּגעשטעלט אויף "געהיימטשאַט"? איך האָב עס געטאָן, ווייל פֿון אַלע וועלטן איבער וועלכע עס האָט געוואַנדלט סוצקעווערס ליד, איז קיין מער גיהנומדיקע, קיין מער גראַבע, קיין מער ברוטאַלע און מערדערישע וועלט גאַר ניט געמאַלט. זי איז אַן אויס-געמלעכע אין פּרט פֿון תּלנישן נאַטוראַליזם אין דער ייִדישער מאַרטירער-געשיכטע און אויך אין דער היסטאָריע פֿון דער מענטשהייט. אַוודאי איז גערעכט פֿאַליע, אין סוצקעווערס פּאָעמע, אַז —

— פֿאַרגעסן? זאָגט פֿאַליע, זאָל ווערן ביי יענעם פֿאַרגעסן דער נאָמען ווער ס'וועט ניט געדענקען דעם תּלין און רויזן פֿאַרזייען אין גיהנום.

אַבער געבענטשט זאָל זיין, זאָג איך, דער פּאָעט, וואָס האָט דאָס "פֿאַלק זאַלבע צענט" דערהויבן איבער אַט דער פֿינצטערניש און האָט זיי אַלע סיי בייים לעבן און סיי נאָכן טויט געשענקט די שיינקייט פֿון גאַטס נאַטור און דעם כּוח פֿון געטלעכן דמיון. די קומענדיקע דורות זאָלן ניט נאָר ניט פֿאַרגעסן דעם גיהנום, נאָר זאָלן אויך געדענקען די שיינקייט פֿון די "זאַלבע צענט", וואָס אויך דאָרט אין דעם שמוץ פֿון די ווילנער קאַנאַל, ווהיין דער תּלין האָט זיי פֿאַרטריבן, האָט אין "ויערע אַדערן גערוישט די צעשטערנטע וועלט".

און צום סוף עטלעכע פּערזענלעכע ווערטער זועגן דיכטער. איך האָב סוצקעווערין צום ערשטן מאל געזען אין ווילנע, אין דעצעמבער 1935. איך האָב דעמאַלט באַזוכט צום ערשטן און צום לעצטן מאל ירושלים-דליטא. ווי גליקלעך בין איך, וואָס איך האָב ניט פֿאַרשפּעטיקט אויפֿצונעמען אין מיר דאָס לעבעדיקע בילד פֿון דער ייִדישער ווילנע און קען מיר, לפֿי כּוחותי, וואַרעמען ביי דער דאָזיקער לעבע-דיקייט איצט נאָכן חורבן.

איך האָב דעמאַלט געהאַט די זכּיה, אַז נאָך מיינער אַ לעקציע אין איינעם פֿון די ייִדישע זאָלן אין שטאָט זאָלן אויפֿטרעטן די פּאָעטן פֿון "יונג-ווילנע" און ליינען זייערע לידער. צווישן די פּאָעטן איז אויך געווען אַברהם סוצקעווער. איך געדענק גוט זיין געשטאַלט. אַ מיטלזווקסיקער, אַ דינער מיט ברילן און — היינט ווייס איך אַז — זיין פנים האָט געשיינט מיטן "ליכט פֿון די וועגן צעהעלט". איך האָב זיך ניט אויפֿגעהערט נאָכצופֿרעגן אויף אים ביי די חברים אויף דער טריבונע: זלמן רייזען, ד. קאַפּלאַן-קאַפּלאַנסקי און דניאל טשאַרני זכּרונם לברכה. ער איז דער ייִנגסטער פֿון דער חברה און ער וואַקסט אַ גרויסע פּלי — האָט מיר איינגערוימט אין אויער זלמן רייזען און דער פֿאַרזיצער קאַפּלאַן-קאַפּ-לאַנסקי האָט דערהערט רייזענס ווערטער און האָט מיט אַ פֿריידיקן פנים צוגע-שאַקלט זיין הספּמה.

אַברהם סוצקעווער האָט, דאָכט מיר, געלייענט זיין ליד שטילער ווי די אַנדערע

און מיט מער שעמעוודיקייט ווי זיי. און איך געדענק, אז נאך מיין אומקער קיין בוקארעשט האָב איך דערציילט דער שרייבערישער חֲבֵרוֹתא וועגן ווילנע און זיי איבערגעגעבן מיין איינדרוק וועגן די יונגע דיכטערס. וועגן סוצקעווערן האָב איך געזאָגט (אַזוי שטייט פֿאַרצייכנט אין מײַנס אַ טאַגבוך). אַז ״אַ פֿרוכטיק ביימל איז ער, אַ פֿרוכטיק ביימל בײַ אַ קוואַל״ (בן פורת, בן פורת עלי עין); און אַז מיר האָבן צוויי יאָר שפעטער אום זומער 1937 באַקומען זײַן ערשטלינג ״לידער״, האָט בײַ אַ מסיבה עמעצער פֿון די חֲבֵרִים, וואָס האָט שוין געהאַט מעיין געווען אין די לידער, אַ נעם געטאַן דאָס דיגע בוך פֿון קנאַפע הונדערט זײַטן אין האַנט אַרײַן און עס געבלעטערט און געלייענט —

אַט בין איך דאָך, אַן אויפֿגעבליטער אין מײַן גאַנצער גרייס.
פֿאַרשטאַכן מיט געזאַנגען ווי מיט פֿײַערדיקע בינען.

און געזאָגט בכל רם: איר זענט גערעכט, ביקל, אַ פֿרוכטיק ביימל דער סוצקעווער. ער וואַקסט אַ גרויסער בוים, ער וואַקסט אַ פֿאַעטישער גדול. איצט צו סוצקעווערס פֿופֿציק יאָר זע איך פֿאַר מיר אַ באַרג מיט פֿאַעטישע פֿרוכטן און אַ גרויסן פֿאַעט. איך שטיי פֿול מיט באַוונדערונג און התפעלות און עס ווילט זיך זאָגן ווערטער פֿון געבעט און פֿון דאַנק צו דער השגחה. ביידע, אי די תפילה און אי דער דאַנק זענען אין נוסח פֿון יום־כיפור, וואָס איז פֿאַרבליבן פֿון מיט עטלעכע וואָכן צוריק אין געמיט. די תפילה איז אַז ״על עמך ישראל ועל פליטת סופריהם יהמו נא רחמך״ (זאָל ברזיון, גאַט, דיין רחמים אויף דיין פֿאַלק ישראל און אויך אויף זײַנע געראַטעוועטע שעפֿער).

און דער לויב און דאַנק איז וואָס די מי פֿון אונדזערע שרייבערישע דורות איז ניט געווען אומזיסט (ולא ניגעו לריק). אַזוי פֿיל שעפֿערס זענען אומגעקומען, אָבער דאָס ייִדיש־דיכטערישע וואָרט איז געבליבן לעבן און דאָס יונגסטע פֿרוכטביימל פֿון ווילנע איז געוואָרן אַ צעדערבוים אין אונדזער פֿאַעטישן גאַרטן.

חשון, תשכ״ג

”ווערטער און שוויגנס”

צו מאָל כאָפּ איך אַ קוק אויף אַבֶּרהם סוצקעווערן, ווען ער שטייט אויף דער טריבונע און רעדט וועגן פּאָעזיע אָדער ליענט לידער, אייגענע צי פֿרעמדע — גיט ער אַ סעקונדע אַ וויג זײַן סטרונענדיקע געשפּאַנטקייט, ביז ער שטעלט זיך אָפּ, אויסבאַלאַנסירט, מיט אַ לײַכטן נויג פֿון קאָפּ, האַנט איבער די אויגן, וואָס קוקן פֿאַרמאַכט ”און ווען איך שליס די אויגן, צו דערגרונטעווען די תּהומען” — קוקן יענע אין איינעם מיט דעם פֿאַרקוועטשטן שטערן און העלפֿן אים טראָגן דעם געדראַנג פֿון זײַנע דענק־זעונגען. שטענדיק, דאַכט זיך, פּרעדאָמינירט דער שטערן וואָס פֿון אים רינגלען זיך אַרויף, הויך און דין, ווי בלויע רויכרעדלעך, ביזאַרע שפּראַכפֿיגורן און מאַגישע היעראַגליפֿן, ראַפֿינירטע ציטער־פֿאַרמען פֿון בילדער אַ וואַרטאויפֿטו און אַ חריפֿותדיקער פֿלי: קאַפּריזנע פֿלים פֿון סוצקעווערס קלאַנגען־קאָפעליע, וואָס שפּילט בגילופֿין לידער בײַם תּהום, מיסטעריע־שפּיל פֿון פּחדים און ווונדער פֿון זײַן ווונדיקער וועלט: יעדער ווונד אַ חותם. אַוודאי טרעפֿט אויך, אַז ער נעמט אויף זיכער דעם כאָאָס און גראַמט אים אַ מאָל מיט געוואַלד — וועט דאָך יענער ניט זאָגן נײַן, אַז מ׳הייסט אים. ”די נאַטור — זאָגט געטהע — איז אַ ווונדערלעכער אַרגל, וואָס אויף אים שפּילט גאַט, בעת דער תּהו־וּבֹהו ווערט אויפֿן פעדאַל”.

אַבֶּרהם סוצקעווערס ווערק וואַגלט אַלע זײַנע שאַפֿערישע יאָרן דעם ווייַטן אַנטוויקלונגס־וועג פֿון די סיבירער פֿראַסטדזשונגלען, וואָס אין זייערע דימענטענע פֿײַערן איז נתגלה געוואָרן דער פּאָעט, איבער די מעמקים פֿון זיילנע־של־מטה, וווּ ער איז געוואָרן דער מקונן פֿון דער ”געהיימטשאַט”, איבער די שווערע, שוואַרצע בילדבראַקאַטן פֿון די אַפֿריקאַנער העלפֿאַנדוועלדער, ביז צום מיטשן משל־נמשל־שפּיל, וואָס בילדערט זיך מיט אומבאַרירטן בלוי און גאַלד פֿון זײַן ”גײַסטיקע ערד”: קורצער שײַעולמות־שפּאַן פֿון דיכטער צו זיך אַליין. מען קען גאַרניט בלאַנדזשען אויף אַזאַ גלײַכן וועג, געפֿלאַסטערט מיט מכשולים. דאָס זענען דעם דיכטערס פֿופֿציק יונגע אינטענסיווע יאָרן, געבענטשט־געפֿיניקט מיט שאַרפֿער זעעוודיקייט: ”גײַען יאָרן, יאָרן, יאָרן”, אויפֿגעסיליעט ווי ”פֿאַרבּרענטע פּערל”, סוצקעווערס ”איידלשטיינער פֿון משפּחה טרויער”, ייִדישע צירונג. מיר ווייסן, קוים דערשמעקט דער טרויער אַ פּאָעט, לאַזט ער אים ניט אָפּ, ביז יענער האָט אויסגעזונגען אַלע ”פֿאַלן” פֿון זײַן ניגון און אַלע זײַנע ספֿערישע שטילקייטן:

שטייט פֿאַרפּשוֹפֿט אַ הינד
לעבן ימיקער קילקייט,
אַזוי לויטער און לינד
ווי אַ זילב פֿון דער שטילקייט.

פֿון ליד „שטילקייטן”

העכער אַ פֿערטל יאַרהונדערט צוריק, ערײַ ליקוויװעלט, האָט אַברהם סוצקעווער דערפֿרייט מיט זינגעוודיקן אויפֿברויז די ייִדישע דיכטונג, וואָס איז סיני ווי געווען יונג און ייִנגער אין פֿאַרמעסט און דערגרייך, און דער גאַנצער אין־סוף פֿון אַנטוויקלונג איז געשטאַנען פֿאַר איר אָפֿן. איך בין ניט אין גאַנצן זיכער מיט דער גרייטקייט פֿון ״זונגע לעמפֿערטן״, וואָס מוזן אַלע מאָל דינען ווי אַ משל צום נמשל פֿון אַן אויפֿברעכערישער נייער ליריקער־חברותא — אָבער עפעס פֿון אַנימאַלישער שפּאַנקראַפֿט האָבן געהאַט אין זיך דער אַרויסרופֿערישער בויג־שפּרונג פֿון דעם ״יונג־ווילנער״ און דער העלער וואַלד־קול, וואָס האָט אַ שאַל געטאַן אין אַברהם סוצקעווערס פֿרישע פֿערזן. דער טרעמאַלאַ פֿון זײַן איבער־ראַשנדיקער מעלאָדיק גיט זיך עלאַסטיש אַ הייב און בלייבט פֿעסט שוועכן אין דער הייך. עס איז געווען אין זײַן ערשטן פּאַעטישן אַרויספֿאַר פֿריע ציטער־פֿרייט פֿון נאַענטער מינסטערשאַפֿט.

זינט דעמאָלט זינגען זײַנע הימנען — ״און ס'איז יעדע רגע אַן אַ הימען / מיר אַ שאַד״. דאָס איז אַ סימפּאַנישע ווימלעניש פֿון בילדערישע ניגונים, אימאַזשן, סימבאָלן און לויטערע לירישע זאַגענישן, פֿרעסקאַס פֿון סיבירס ברוטאַלער פּראַכט, איכה־תּפֿילות פֿון געטאַ, טרוים־טראַכטענישן און תּהלימדיקע פֿידל־זעונגען, וואָס טוליען זיך אַלע צום ווערק:

אויפֿן וועג צום כּותל־מערבי,
 אין אַ ליימיק־לינגנדיקן ברונעם,
 זיצט אַ ייד, באַוואַקסן ווי אַ סאַווע,
 און ער קריצט אַ בעכער.
 די ניגונים

פֿון די שטומע ליפּן טוען פֿרעגן,
 בײַ דעם וואַלקן, וואָס באַשיצט די דעכער,
 ווען זשע ער וועט אַנקומען אַנטקעגן?
 און דעם ענטפֿער קריצט ער אויפֿן בעכער.

אַט אַזוי איז ער מסתּם געזעסן,
 אויפֿן וועג צום כּותל־מערבי,
 דעמאָלט, אין תּנכישע מעת־לעתן,
 ווען דער נביא
 ירמיהו מיטן יאַכשטאַנג אויפֿן האַלדז
 אויסגעהאַמערט האָט פֿון זיך אַ דענקמאַל.
 אַט אַזוי איז ער מסתּם געזעסן
 ווען קיין מוטערמענטש איז ניט געבליבן נאָך דער שלאַכט.
 ״אויפֿן וועג צום כּותל־מערבי״

דאָס איז דעם דיכטערס שטומער דיאַלאָג מיט דעם גורל: ער מיט אים אין איין קול, זײַן אָפֿקלאַנג ציטערט־אויס אין אַ רינג פֿון געפרעסטן שווייגן, וואָס דאָס פֿולע וואַרט שאַפֿט אַרום זיך, און אין דער שטילקייט וואָס בלייבט, זינגט אויס

סוצקעווערס דיכטערישע וועלט. ניטאָ אזאָ זקן אין דער ליריק, און אַוודאי ניט אין דער ייִדישער, ער זאָל ניט זײַן אַ משל צום דיכטער — בִּפְרֵט, אַז דער זקן גראַווירט זענענען אויף אַ בעכער, דעם אַלטיִיִדישן אויסדרוק־מעטאַל, געהייליקט פֿון קידוש, און ער טוט זײַן עבודה אין פֿאַספֿאַרישן טונקל, וואָס הענגט ווי שווערע דיוואַנעס אין אַזאַ מין סופּהדיקן ״ברונעם״, וואָס איז דאָך אַוודאי די געבוירענע גלייכעניש פֿון טיפֿקייט.

אַפֿשר איז ניט פֿאַראַנען אויך קיין מער באַרופֿענער הינטערגרונט פֿאַר דעם דיכטערס עדות־זאַגן אין דער צײַט, וווּ ער איז געבליבן אַליין נאָך דער שלאַכט, ווי דאָס געסלדיקע געדריי אַרום פּותל־מערבי מיט זײַן שורשענדיקער שטייליקייט. פֿאַרזונקענע ייִדישע דורות, וואָס אומרוען מיט אונדז אין איינעם, האָבן דאָ אויסגעטרויערט זייער מאַט־ווייכן פֿאַטינאַ־גלאַנץ און פֿאַרשפּרייט אַרום זיך שאַרפֿן, אַלט־ווייניקן אַראַמאַט פֿון סודותדיקע זאַגונגען: צוגעדעקטע העלקייט. שטעלן זיך אַלע עלעמענטן פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס רעאַלער טרוימוועלט מיט אויסבאַלאַנסירטער זיכערקייט אין זײַן דיכטערישער בילד־אידעע, יעדער מיט זײַן קאַלאַריט און ריטעם, מיט זײַן פּוּנה, קאַפּריז און זינגעוודיקן פֿאַטאַס — גלייך זיי האָבן אייביק געוואַרט איינס אויף ס׳אַנדערע און קענען קיין תּיקון ניט האָבן אָן דער באַהעפֿטונג. דאָס איז די מיסטעריע פֿון דיכטערישן שאַפֿן. מיט קילער פֿאַרעם־לייַדנשאַפֿט טורעמט זיך אויף דער לויכטנדיקער דענקמאַל פֿון אויסגע־וויינטע פֿידל־ניגונים, פֿון וויי און ווּנדער — און אין די פֿאַרבאַרגענע פֿיליגראַפֿ־קנייטשן פֿון זײַן מײַסטערישער דיכטער־שפּראַך, וואָס איז פֿאַר זיך אַליין אַ שטיק נאַטור, טונקלער וועלטטייל, נאָך אַלץ ניט אַנטפּלעקטער, ציטערן ״דין־דין־דין״ פֿאַרבאַרגענע שוועבונגען פֿון זײַנע געדאַנקען־בילדער, אַלע קלאַנגען און שטיל־קייטן פֿון זײַן אומרו. זיי אַלע, דינסטע גיואַנסן פֿון פֿאַלקסטִימלעכער ווייכקייט און ראַפֿינירטער שאַרפֿקייט, ווילנער חומרות, חידושים און צעזונגענע שפּילעוו־דיקייט — ווערן אמת אין וויסגלי פֿון זײַן פֿאַרעם־עקסטאַז, פּרעסן זיך אַלע אַרײַן אין זײַן ליד: אַ מורא צו בלייבן אין דרויסן. אַוודאי וועלן אַ מאָל די ווערטער און די גראַמען, ניט צוגעוויינט צו אַזאַ וועלטן־געברויז און צום געזאַנג פֿון אומרו, זיך מוזן אַ בייג טאָן דאָ און דאָרט, אויסקלינגען מיט טענער באַהאַלטענע, פֿאַרשאַטענע, וואָס מ'האַט ביז איצט ניט געהערט, און זיך מטריח זײַן צו באַדײַטן דאָס, וואָס דער דיכטער מיינט. דאָ, איצט, אין געציטער פֿון רגע, אַ מאָל מער און אַוודאי אַנדערש ווי די אַנגענומענע פּוּנות און ווערטבאַטרעפֿן — וואָס זשע, זיי וועלן זיך בונטעווען? די ווערטער ווערן דאָך אויך געטריבן און געווייטיקט אין איינעם מיט אַלעמען, ווען מען טרײַבט דאָס גאַנצע לעבן אין געטאָ און ״עס גייען די גאַסן״ און מסתמא גייט דאָך גאַט אויך — גייען דאָך אַוודאי די ווערטער, פֿאַלן, ברעכן זיך און הייבן זיך ״אַזוי ביז די האַק האַט צעשפּאַלטן דעם זינען״.

מיט לאַטעס אויף לײַכער, צעשניטן אין פֿאַסן,
 מע טרײַבט אונדז אין געטאָ, עס גייען די גאַסן.
 די הייזער באַגלייטן אויף אייביק געזענגט
 און שטיינערדיק ווערט יעדער גזירה באַגענגט.

אין תפילין ווי קרוינען מארשירן די זקנים,
א קעלבעלע גייט מיט א דארפסייד אין איינעם.
א פרוי שלעפט א גוסס פארקלעמט אין די נעגל,
א צווייטער — א בינטעלע האלץ אויף א וועגל.

און צווישן זיי אלע — די לערערין מירע.
א קינד אויף איר ארעם — א גילדענע לירע.
א קינד אויף איר ארעם, ביים הענטל — א צווייטן,
ארום די תלמידים באגלייטן, באגלייטן.

“די לערערין מירע”

די דאזיקע לירע פון געטא איז א גלגול פון אן אנדער הימישן אינסטרומענט,
וואס שפילט געלייטערטע טרויער־קריסטאלן אין דער סימפאניע פון סוצקעווערס
ליריק:

מיין טאטן האט צו דרייסיק יאר געפלאצט דאס הארץ
ביים שפילן
ר' לוי יצחקס ניגון אויף א פידעלע, פאר נאכט.
די פידל האט געצאפלט אויף זיין אקסל זוי א קינד,
און איר שפראך —
א ליכטיקער מאנגעט —
האט צוגעצויגן
די ווייטע וועלט אין שאטנדיקן כוטער,
וון איך, א זיבניעריקער בעל־חלום,
האב ארום די פאטערלעכע קניען
זיך געוויקלט.

“צו דרייסיק יאר”

מען דארף שוין זיין א הויפט־עקשן, כדי צו פועלן ביי זיך, ניט צו זיין א
דיכטער, אויב מען טראגט אין זיך אזא אויפ־טרייסלענדיקן שלל פון קלעמענדיקן
אומעט, וואס זינגט אין געוויין פון די שורות. און ווייטער גייט דעם דיכטערס
ביאגראפיע:

א מאל, ווען איך בין אין א קעלער געלעגן,
ביינאנד מיט א מת ווי א בויגן פאפיר,
באלויכטן מיט פאספארנעם שניי פונעם באלקן —
פארשריבן האב איך מיט א שטיקעלע קויל
א ליד אויף פאפירענעם לייב פון מיין שכן.

“אויטאפארטעט”

דאס איז דער פאטאס פון פשוטע ווערטער, יעדעס באזונדער שוין גענוצט,

אָבער אַלע אין איינעם: באַלאַדן מיט דער זעונג פֿון אַזאַ ווירקלעכקייט, צו וועלכער עס דערלאַנגט ניט די פֿאַנטאַזיע פֿון אַ וועלט מיט ליטעראַטורן. דאָס זענען סאַמע אַלטע, הימישע ווערטער, וואָס האָבן אַזאַ טויט נאָך קיין מאָל ניט באַטייט. יעדער דיכטער הייבט אָן די גאַנצע אומענדלעכקייט פֿון דער וועלט מיט זײַן אייגענעם ווערק — זעונג פֿון בראַשית — און יעדער שאַפט זײַנע אייגענע שפּראַך־כלים, כדי זיך צו דערגרונטעווען צום פֿענאַמען פֿון דעם לעבנס טרויער. אַזוי איז יעדעס קונסטווערק פֿאַר זיך אַ צויבערדיקע איבערראַשונג: געציילטע ווערטער, אַ מאָל שעמעוודיקע, נאָך ניט אויסגעפרוּוטע — און אַזאַ שפֿע מיט אויפֿלויכטנדיקן גלאַנץ פֿון אמת, ווי עס צעהעלט זיך אַ מאָל אַ בליץ אין אַ חורבֿה:

איך האָב געזען אַ זקן. אויף זײַן שטערן —
אַ שיכעלע אַ קליינס אַנשטאַט אַ תפֿיל.
אין דעם האָט ער געדאַונט מיט געפֿיל
אין גאונס קלויז — די דערנער זאָלן הערן.
דורך מײַנע פֿלאַנטער־וועגן גע־ונדע
איך זע אים ווי ער דאַונט אויך אַצינד:
און אַנשטאַט אויפֿן תפֿיל זאָל גליען ש די
איז דאָרט אויף ייִדיש אויסגעקריצט מײַן קינד.
פֿון ציקל "עפֿיטאַפֿן"

גייט די הייליקייט פֿון די תפֿילין, פֿון וועלכע ס'איז געבליבן איינער אַליין אַ "תפֿיל", אַן איינזאַמער, אַריבער אויף דעם שיכעלע, וואָס איז אויך געבליבן פֿאַריתומט, און שדי טרעט־אַפֿ פֿאַר דעם אומגעקומענעם ייִדישן קינד. דאָס איז אַ העזהדיקער זאַג, אָבער אָן ציינקריצעניש און ביטערניש פֿון פֿפֿירה, דערביי טיף באַגלויבט. דאָ איז אין קנאַפע שטילע שורות צונויפֿגעפרעסט די הימל־ און ערד־שרײַענדיקע קינה פֿון אונדזער לעבנס־פֿאַרוויסטונג, וואָס גייט פֿון שדי ביז צו די דערנער, וואָס טריקענען אין דער וועלט. דאָס זענען דעם "געוויינס ניגונים", וואָס זינגען אין סוצקעווערס לידער מיט אַזאַ צימצום פֿון שפּראַך, כמעט ניגונים אָן ווערטער: צוליב יראַת־הכבוד פֿאַר דעם טרויער.

אַזוי דערזינגט זיך אַבֿרהם סוצקעווער צו דער מדרגה פֿון נאַציאָנאַלן דיכטער בײַ יידן — ניט צוליב דעם שטאַף, וואָס איז געפֿורעמט אין זײַן ווערק, נאָר צוליב דער תהלימדיקער לויטערקייט, וואָס קלאַגט אין זײַנע געזאַנגען, און צוליב דעם באַגלויבטן לירישן עדות־זאַגן פֿון "אני הגבֿר". ס'איז ניט שײַך צו מאַכן, וואָס נעמן רופֿט אָן "אונטערציי", פֿון אַ דיכטערישן ווערק, וואָס איז אַלט אין גאַנצן קרובֿ דריַסיק יאָר און האַלט אין מיטן קרעפֿטיקן זיך מיט העזה און כוח און מיט בליציקער שאַפֿונג פֿון די חושים, צו דערזען דאָס אוממעגלעכע:

אין איין אויג — אַ וואַלף,
אינעם צווייטן — דײַן מאַמע.

וועסט זיי שוין ביידן
ניט קאנען צעשיידן.

“ביסט געקומען אַ נאַקטער”

וואָלט איך ניט געציטערט פֿאַר דעם שטרענגן חשבון פֿון מוקדם ומאוחר, וואָלט איך מיך אינגעשטעלט צו זאָגן, אָז דער אינגעהאַלטענער סיני-פֿלאַקער, וואָס גליט אין סוצקעווערס לידער פֿון זיין לעצטן שאַפֿונג-פּעריאָד, זינגט-אַרײַן, אויף צוריקוועגס, מיט רעטראַקטיוון כּוח, אין דער צעפֿינקלטער פּראַכט פֿון זײַן געפֿרוירענער סיבירער צויבערוועלט, מיט דעם טאַטנס צאַפּלדיקן רויטן פֿידעלע אין מיטן פֿון דער שניידיקער ווייסקייט, און מיט דעם וואָלף אין שניי “אַ געשלי-פֿענער, אַ בלאַנקער פֿירפֿיסיקער מעסער”, וואָס וואַיעט אין דער וועלט דורך אַלע אייביקייטן. דאָס איז די אייגענע לײַדנשאַפֿט פֿון קינסטלערישן אויסדרוק, דער אייגענער טרויערגלאַנץ, וואָס באַקראַנצט יעדער שלמות :

מעסער. טאַטע. רויכיקע לוטשינע.
קינדהייט. קינד. אַ שאַטן נעמט אַראָפּ
ס'פֿידעלע פֿון וואַנט, און דיין-דיין-דינע
שנייענקלאַנגען פֿאַלן אויף מיין קאַפּ.
שטיל. דאָס שפּילט דער טאַטע. און די קלאַנגען —
אויסגראַווירט אין לופֿטן, ווי אין פֿראַסט
זילבערלעך פֿון אַטעם בלאַ צעהאַנגען
אבער שניי לבנהדיק באַגלאַזט.
דורך אַן אייזיק אַנגעפּעלצטן שײַבל
שמעקט אַ וואָלף צום פֿלייש פֿון דער מוזיק.
“אין כּוטער” פֿון דער פּאַעמע “סיביר”

דאָס איז דער פנים-אל-פנים מיט דעם פֿענאַמען פֿון דער נאַטור — פֿאַר יעדן שטיק וועלט אַ האַלבע שורה פֿון צונויפֿגעפרעסטן גלאַנץ: לאַנדשאַפֿט, מוזיק און קלינגענדיקע שטילקייט, וואָלף ביים שײַבל און מענטש אין מיטן. דאָס איז צעוונגענער מאַלערישער פּאַטאַס, וואָס גיסט אויס זײַן וועלטטרויער אין דיכ-טערישער אורשפּראַך. ניט ווער ס'האַט צו ערשט באַזונגען די נאַטור, נאָר ווער ס'האַט זי אויסגעזונגען ביז צום לעצטן צאַפּל פֿון גלאַנץ, נאָך וועלכן עס בלייבט שוין גאַרנישט — דערווייל גאַרנישט — ביז צו אַ נײַעם אויפֿגאַנג פֿון אַנהייב. זינט יענעם אַנהייב מיט זײַנע סיבירער לידער פֿאַרצוקט סוצקעווערס פֿאַרבקלאַנג-דאַרשטיקער דיכטערבליק שטיקער וועלט און איז אַלץ ניט געזעטיקט.
עס טרעפֿט, אָז די נאַטור אַליין באַהאַלט אויס מיט חשד איר גלאַנץ, דעקט אים צו מיט פֿאַרהוילנקייט, אַזוי ווי אַ קאַפּריזנער אַנטיקוואַר, אַ קפּדן, וואָס האַט אין טוכלע קאַמערן סודותדיקע אוצרות, יאַגט פֿון זיך אַלוועלטלעכע קאַלעקציאָנערן, די נײַגעריקע בודניקעס, באַהאַלט פֿון זיי דעם אמתן שטיין אין טונקלענישן פֿון קאַבינעט, ביז עס וועט קומען דער רעכטער בעלן: ניט פֿאַר “יענע דאַרט”. צעבליט

זיך מיט פלוצעמדיקן שטילן אויפֿלויכט אין אַ טוץ דיגע שורות אַ וועלט מיט שיינקייט, וואָס שטראַלט אָן אַ פּאָם :

דער זונפֿאַרגאַנג האָט זיך פֿאַרעקשנט מיט העזה
צו בלייבן אין ים־סוף בײַ נאַכט, ווען עס קומען
צום פֿאַלאַץ פֿון וואַסער — די אומשולדיק ראַזע.
די איידעלע הירשן צו שטילן דעם גומען.

זיי לאָזן די זינדענע שאַטנס בײַם באַרטן
און לעקן אין ים־סוף די רינגען פֿון קילקייט
מיט פֿידלענע פּנימער לאַנגע. און דאָרטן
געשעט די פֿאַרקנסונג בײַ זיי מיט דער שטילקייט.

געענדיקט — אַנטלויפֿן זיי. רויזיקע פֿלעקן
באַלעבן דעם זאַמד. נאָר עס בלייבן פֿול יאַמער
די זונפֿאַרגאַנג־הירשן אין וואַסער און לעקן
די שטילקייט פֿון יענע, וואָס זענען ניטאָ מער.

“הירשן ביים ים־סוף”

איך האָב שוין לאַנג ניט באַגעגנט אויף ייִדיש אַזאַ באַרוישנדיק־שטילן ציטער־
שפּיל פֿון שוועבנדיקע זינדענע שאַטנס און פֿידלענע פּנימער, וואָס זינגען אַזונטלעכע
קילקייט, אַזאַ פֿולן אויסגאַס פֿון געלייטערטער דיכטערישער שיינקייט, וואָס
לאַשטשעט זיך, פֿאַרחידושט־הכנעהדיק, צום ווונדער, ווי אין די דאָזיקע ברכי־
נפֿשי־שורות פֿון אַברהם סוצקעווער. האָבן די הירשן, פֿאַרטאָן אין טרוים, געוואַרט
מיט שמייכלדיקן אומעט: צי וועלן חברה פּאָעטן כאַטש דערגיין... פֿאַראַנען אויף
דער וועלט דיכטער ביישנים, וואָס זשאַלעווען זייער שפֿע און שעמען זיך, אַרויס־
צוואַגן ביזן גרונט, אַזוי ווי שיינע, קאַפּריזנע פֿרויען פֿאַרגינען ניט זייער פֿולע
אַנטבליזטקייט — אַבער אַרויסגעזאַגטערהייט איז דאָס אַלץ ערשט אַ רמז אויף
דעם, איך וואָלט געזאַגט: מיטטישן זמר צו דער וועלט, וואָס שאַלט אין טרויער
און טרייסט אין סוצקעווערס דיכטונג. דאַכט זיך, די נאַטור אַליין איז פֿאַרחידושט
און האָט הנאה פֿון איר שטראַלנדיקן גלאַנץ: זי האָט זיך גאַרניט געריכט, אַז
דאָס אַלץ איז טאַקע זי. אַזאַ נאַטור־געזאַנג, וואָס האָט גאַרניט צו טאָן מיט צודרינג־
לעכער “שילדערייִ”, וואָס מאַכט “רעקלאַמע” פֿאַרן קאַסמאַס, איז נאָר געמאַלט
אין פֿולער האַרמאָניע פֿון דיכטער מיט דעם באַשאַף, אין וועלכער נאַטור און
שפּראַך קאַרעספּאָנדירן אויפֿן ווונק און זענען זיך קעגנזייטיק מגלה נאָר צו
דער צניעות. צו אַזעלכע סודות קען קיין מאָל ניט דערגיין דער ליטעראַט, וואָס
שפּילט מיט דער נאַטור וויליונגערישע ליבעס און נאַשט יצר־הרעדיק פֿון אירע
שלייערן — כאַטש ער באַנוצט מסתמא די אייגענע ווערטער, אויב ניט נאָך
פֿויגלידיקער — עס פֿעלט בלויז די שאַפֿערישע באַגלויבטקייט, אין וועלכער עס
טובֿלט זיך דאָס דיכטערישע וואַרט. קען זײַן, אַז די נאַטור אַליין האָט צונויפֿגערופֿן
די גאַנצע פּמליא צו דער שימחה פֿון “פֿאַרקנסונג” אין אומבאַרירטן בראַשית.

און אין תוך איז פֿאַר דעם זעערישן בליק פֿון דיכטער די גאַנצע וועלט — ראַיאָן
פֿון בראשית, וואָס פֿאַרשלייערט זיך מיט יעדער אַנטפלעקונג. ווייס איך ניט,
צי איז דאָס קבלה — נאָר אויב יאָ, מיין איך טאַקע זי:

אויסגעקוואַלן האָט אַ כּמאַרע,
אויסגעמאַלן מיר אַ מראה:
ניט געביטן האָט זיך צפֿת,
ווי עס בײַט זיך ניט קיין עפל.
אַ גאַס.
אַ טרעפל.
דאָ לעבט נאַדזשאַראָ.

אין צימערל איז אויגיק בלאָ,
אַ נעסט פֿאַר דער מוזיק פֿון דורות.
דאָ,
דאָ,
דאָ,
ציען זיך צו אים ציגורות
פֿון די שטערן און צוריק.

אַ ספֿרל אויף זײַנע קני,
(בײַם טרעפל — וואַנדערער ווי לעמער)
און אַנטקעגן דער אַרײַ
בעט אים: זינג אַ נייעם זמר.
"נאַדזשאַראָ אין צפֿת"

אַפֿשר מעג מען זאָגן, אַז סוצקעווערס דיכטערישע באַגעגעניש מיט דער לאַנד-
שאַפֿט פֿון לויכטנדיקן אור הגנוז האָט נאָך מער אויסגעשאַרפֿט די דינקייט פֿון
זײַן חוש פֿאַר דער שיינקייט, וואָס האַלט זיך פֿאַרהוילן זינט די געזאַנגען פֿון
שיר השירים און די כלות-הנפשׁ-זמירות פֿון מקובלים, וואַרטנדיק ווי יין-המשומר,
דאָ אין דער וועלט פֿון דער יצירה:

ווי פשוט, קיין ווונדער ניט אויף אַ רפֿואה,
דערזעסט דעם באַשעפֿער דורך זאַמדענע גלאָזן,
אין שטעט אינדערלופֿטיקע וווינט די נבֿואה,
ניט עלטער, ניט יינגער — ווי האָסט זי געלאָזן.
"מעלה עקרבים"

וואַלט איך ניט געציטערט פֿאַר שיכרות, ווײַל זי האָט אַ טבֿע, אַז זי צעטרייסלט
די מאַסן, וואַלט איך דאָ ווי אונטער אַ סך אַנדערע פֿון סוצקעווערס לידער, אַוועק-
געשטעלט דאָס שעמעוודיקע וואַרט: האַרצייִסנדיקע שיינקייט. און וואַלט איך

געקענט פועלן בײַ דער נאָטור, וואָס האָט דאָך ליב צו מאַל אַ קאַפּריזנעם שפּרונג, זי זאָל זיך אַ ווײַלע אָפּזאָגן פֿון שאַבלאַן און אויסקאַמבנירן אַ מיין דרײַ־אײניקע קינסטלער־געשטאַלט פֿון דיכטער־מאַלער־מוזיקער, וואָלט איך אין אַ היפּשן טײל פֿון סוצקעווערס שאַפֿן געזען דאָס ווערק פֿון אַזאַ קאַמפּליצירטער קינסטלער־געשטאַלט. וואָרעם אין דער אמתן: ווי קאָן מען טאַקע אויסקומען מיט אײַן־אײניקער קונסטפֿאַרעם בײַ אַזאַ פֿלײציקער שפֿע פֿון טרויער!

אָודאי קען מען געפֿינען אין סוצקעווערס ווערק דאָ און דאָרט אויך לידער, וואָס מאַכן־נאָך זײַן אײגענע מאַניר, און גראַמען, וואָס זענען ניט מער ווי "מאָדער־ניסטיש". אַ מאַל ווערט אַ רגע פֿאַרטונקלט דער צוטרוי פֿון אַ דיכטער צו זײַן אײגענעם וואָרט — נעמט ער דאָס פּוּצן מיט גוזמות חנדלעך, אַזש פֿון זײַן וואָרעמער דינער בויגעוודיקייט ווערט קאַלטע איבערגעשפּיצטיקייט. מיין איך, אַז אַזעלכע ציטאַטן קאָן איך מיר גלאַט אײַנשפּאַרן, כאָטש זײ דערוועקן די אילוזיע פֿון "סאָלידער וויסנשאַפֿט" מיט זייער ליכט־און שאַטן־סטאַטיסטיק. אין איצטיקן צוזאַמענהאַנג זע איך זײ ווי ליטעראַרישע צופֿעליקייטן, וואָס כאַראַקטעריזירן ניט דעם הויכן באַרג אַרויף פֿון סוצקעווערס שאַפֿערישן וועג און זײַן כּוח צום קינסטלערישן שם המפֿורש, וואָס לעגיטימירט ערשט דעם דיכטער בכלל און באַרעכטיקט זײַן אויסטערלישקייט. עס גײט דאָך וועגן דעם דיכטערישן וואָרט, אין וועלכן עס ציטערט דאָס דעליריום פֿון קאַסמאַס — ניט ווינציקער! — וואָרט פֿון זינגעוודיקער שאַרפֿקייט, פֿון גלאַנץ און חריפֿות און צאַפל צום סוד, וואָרט פֿון קוהלת און פֿון אײב, ניט אויסגעטראַכט, ניט קאַנסטרוירט אין דער ליטעראַריע, געזאַנג, ווי אַלע ווערטער האַלטן זיך אין אײנעם ווי קינדער, וואָס גײען בײַ נאַכט:

אַזאַ געזאַנג נעמט זינגען אין די גלידער,
ווי בליצן וואָלטן עס אין מיר געזונגען!
גאָר הויך — די זון, אַ נאַכט איז אין דער נידער,
און רויטע הירשן זעען אויס די יונגען.

"אין מידבר סיני"

דאָס זענען שוין ווידער אַנדערע הירשן, ניט די זיידענע מיט די פֿידלענע פּנימער, וואָס זענען יעדן אָונט מקדש דעם ים־סוף — קען זײַן, די הירשן בײַם ים־סוף, די מיט די "פֿידלענע פּנימער", זענען אַ מיין מיט־זאָלאַגישער גילגול פֿון סוצקעווערס סיבירער וואָלף, וואָס האָט "דורך אַן אײַזיק אַנגעפּעלצטן שײַבל" געשמעקט צום "פֿלייש פֿון דער מוזיק" — אַ וואָלף אַ נאַשער. מיט דער דאָזיקער משפּחה קערן זיך אויך אַן די אַדלערס פֿון דיכטערס "גײַסטיקע ערד":

און ערגעץ פֿון אַ באַרג, ווי אַ משפּחה
געקניפטע אַדלערס, דורך מעת־לעתן לוייער
אַ רעגן. צווייגן פֿילן שוין זײַן פֿאַכע.
בײַם אַקערן — אַן אַנדער גלאַנץ די רוייערד.

דאָס איז געפרעסטע נאַטור־שפּאַנונג פֿון יענעם ווײַטן, בראשית־דיקן ערבֿ-
רעגן אין מיִדבר. סוצקעווערס מאַגישע פֿאַרמולעס האָבן באַשווירן די נאַטור —
האַט זי ניט געקענט אָפּזאָגן דעם סוד פֿון די געקניפּטע אָדלערס דאָרט אויבן.
און מסתּמא האָט אויך דער היישערִיק, פֿון וועמען מיר זענען געווען אָפּגעפֿרעמדט
זײַט דעם חומש, ניט געריכט זיך, אַז ער "זעגט אַראָפּ פֿון שאַטן ס'ביסל קאַרע" —
בעת דאָס פֿייגעלע האָט, היימישערהייט, "גראַווירט מיט רויטע טרעלן דעם האַר־
זאַנט". דאָס איז סוצקעווערס לירישע מיסטעריע־שפּיל.
זינט מיר קענען אונדזער אַלטע ערד, האַלט זי אינטימע באַציונגען מיט דעם
גײַסט: אַוואַנטורע פֿון באַהעפֿט און צעשייד, וואָס טהען ביידע וויי. מיר דאַכט זיך,
די "גײַסטיקע ערד" האָט גענאַשט נײַע ווונדערס פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס בילדע־
רישן עקסטאַז, פֿון זײַנע פּאַעטישע זענגען און זײַן זינגעוודיקער העלהעריקייט.

מ. וויינרײַך

באַגריסונג

ניו־יאָרק, 1962/x/5

טײַערער פֿרײַנד מ. גראַס־צימערמאַן

איך בעט אייך איבערגעבן מײַן חבֿר אַבֿרהם סוצקעווערן די וואַרעמסטע ברכות
צו זײַן יובֿל, און איך ווינטש אים, אַז אין די געבליבענע זיבעציק יאָר ביז
הונדערט און צוואַנציק זאָל ער זײַן פּונקט אַזוי פֿריש און פּונקט אַזוי פֿעיק איבער־
צופֿורעמען פֿיין אין פּאַעזיע.

אײַער מ. וויינרײַך

באגריסונג

זאת חנוכה תשכ"ג

מערכת נכבדה,

ברגש הנני שולח את מיטב ברכותי, בשם אגודת הסופרים העברים ובשמי, לידידי היקר, המשורר הנעלה אברהם סוצקבר, לחג יובלו. במאבק חייו ושירתו של סוצקבר, מהפואימה הנפלאה "סיביר", דרך נתיב היסורים שב"עיר הסתרים" ועד נוף החיים החדשים במדינת ישראל משתקפת באספקלריה של הזמן — כביצירות מיטב משוררי ישראל שבכל דור — ההויה של נצח ישראל, כשהיא פושטת צורה ולובשת צורה, סופגת גונים ומראות ומחדשת נעוריה בכל יום תמיד.

מי יתן ומעיין שירתו המבורך של חתן-היובל יוסיף לפכות עוד שנים הרבה בתוכנו, ושפעו החי יוגש בכלי מפואר, בשלימותו, גם לקורא העברי בארץ.

בברכת אחוות היצירה,

ש. שלום

יו"ר אגודת הסופרים העברים במדינת ישראל

איבערזעצונג :

זייער חשובע רעדאקציע,

מיט אַ וואַרעם געפֿיל שיק איך איבער מיניע בעסטע ברכות, אין נאַמען פֿון העברעישן שרייבער-פֿאַרבאַנד און אין מיין אייגענעם נאַמען, צו מיין טייערן פֿריינד דעם באַרימטן דיכטער אַברהם סוצקעווער, צו זיין יובל-יום-טובֿ. אין דעם לעבנס-געראַנגל פֿון סוצקעווערן און זיין שאַפֿונג, פֿון דער ווונדער-לעכער פֿאַעמע "סיביר" איבער דעם יסורים-וועג פֿון "געהיימשטאַט" ביז צום פיזיאָזש פֿון דעם נייעם לעבן אין מדינת ישראל, שפיגלט זיך אַפֿ אין דער צייט — פֿונקט זוי אין די שאַפֿונגען פֿון די בעסטע דיכטערס פֿון אונדזער פֿאַלק אין אַלע דורות — דער ווונדער פֿון נצח-ישראל, וואָס בייט זיין געשטאַלט דור נאָך דור, זאַפֿט-איין קאַלירן און זעונגען און באַנייט די יוגנט טאַג-טעגלעך און תמיד. הלוואי זאָל דער געבענטשטער קוואַל פֿון דעם בעל-היובֿלס דיכטונג שפרודלען נאָך אַ סך יאָרן צווישן אונדז און הלוואי זאָל זיין לעבעדיקע שפֿע דערלאַנגט ווערן אויך פֿאַר דעם העברעישן לייענער אין לאַנד בשלמות און אין אַ פֿרעכ-טיקער פֿאַרעם.

מיט דער ברכה פֿון שאַפֿערישער ברודערשאַפֿט,

ש. שלום

פֿאַרזיצער פֿון העברעישן שרייבער-פֿאַרבאַנד

אין ישראל

א מיצווה להכעיס

פֿייערן אַ יום־טובֿ פֿון אַ פּאָעט, אַ יום־טובֿ פֿון פּאָעזיע, איז אין די היינטיקע צײַטן בפֿירוש אַ מיצווה. אַ מיצווה להכעיס. להכעיס דער איצטיקער וועלט, וועלכע איז שקוע, וועלכע איז פֿאַרזונקען מיט לײַב און לעבן אין דעם חומרישן, אין דעם גשמיותדיקן, אין דעם מאַטעריאַליסטישן.

ווען די וועלט וועט זאָט ווערן פֿון אַלע טעכנאָלאָגישע דערגרייכונגען, ווען די עלעקטראָנישע מוחות וועלן שוין האָבן אויסגע־רעכנט און איבערגערעכנט אַלע פֿאַרוויקלטסטע חשבונות, וועט אויף די מענטשן קומען אַזאַ הונגער אויף גײַסט, אויף קונסט, אויף פּאָעזיע, וועלכע די וועלט האָט נאָך נישט געזען און נישט געהערט מיום הווסדה, פֿונעם טאָג פֿון איר געגרינדע־טטיקט ווערן.

דאָס זענען נישט סתם קײן ווערטער, און אויך נישט בלויז קײן ווערטער פֿון עידוד, פֿון סטימול. איך גלייב אין דעם באַמונה־שלמה, מיט אַ גאַנץ גלייבונג. מיט דער אַמונה וויל איך, זאָל זיך אויך אָננעמען און איבערנעמען יעדער אמתער פּאָעט, און דער עיקר דער ייִדישער, וועלכער גײַט אַרום מיט אַ צעפֿרעסן האַרץ פֿון צווייפֿל: וואָס וועט זײַן מאַרגן?

אַכּרהם סוצקעווער, אַ סך שעפֿערישע יאָרן איינך! און פֿאַרן מאַרגן — וועט די פּאָעזיע זאָרגן.

ווען איך האָב זיך דאָס ערשטע מאל צונויפֿגעטראָפֿן מיט סוצקעווערס לידער, דעמאָלט נאָך געדרוקטע בלויז אין זשורנאַלן, האָט מיך קודם־כל, און דער עיקר, אין זיי פֿאַראינטערעסירט זייער אַנדערשקײט.

כֿעקען היינט נישט, נאָך עטלעכע צענדליק יאָר, זאָגן גענוי אין וואָס איז באַ־שטאַנען, פֿון וואָנען האָט זיך גענומען מײַן געפֿיל וועגן זייער אַנדערשקײט. אָבער ס׳איז פֿאַרט אַזוי געווען. אין דעם בין איך אַבסאָלוט זיכער.

הײַנט קען איך זיך נאָר משער זײַן, אַז די אַנדערשקײט פֿון זײַנע דעמאָלטיקע לידער האָט זיך גענומען פֿון זייער אייראָפּעיִשקײט. איך בין דעמאָלט אין אייראָ־פּעיִשקײט געווען פֿאַרליבט. און כאַטש די אייראָפּעער און זייער קולטור האָבן אונדז, ייִדן, גורם געווען אַזוי פֿיל ביטערע און מוראדיקע אַנטווישונגען און דערפֿאַרונגען, מוז איך זיך מודה זײַן, אַז אַ ניצוץ פֿון מײַן אַמאָליקער ליבע טלײַעט נאָך אין מיר עד־היום.

ווען איך האָב איבערגעלייענט אין אונדזער בעל־היובֿלס ערשט ביכל לידער, (א. נ. "לידער"), זײַן פּאָעמע "ציפּריאַן נאָרוויד", וועגן דעם אויסערגעוויינטלעכן און אויסערגעוויינטלעך טראַגישן פּוילישן פּאָעט, וועלכער האָט געלעבט און געשטאַרבן אין פּאַריז, אין אַן אַויל פֿאַר אַרעמע און פֿאַרשטויסענע, בין איך שוין געווען אין גאַנצן פֿון אים אַן "אונטערגעקויפֿטער".

אַליין בין איך אַ פּראָזאַיקער, אָבער אַ פֿאַרליבטער אין פּאָעזיע, און אין פּראָזע וועמעס שורש גרייכט אין פּאָעזיע. פּראָזע וואָס פֿאַרמאָגט נישט דאָס פּאָעטישע

בילד, וואָס זינגט אַ מאָל ניט אויף מיט פּאַעטישן געזאַנג, איז אין מיַנע אויגן קיין פּראָזע ניט, נאָר סתם שרייבערײַ.

דער הויפּטיסוד אויף וועלכן ס'שפּאַרט זיך אָן מיין שרייבערישער וועלט־אינגבליק, איז גענומען פֿון אַ האַלבן פּסוק פֿון דער תּורה: "והנה סולם מוצב ארצה וראשו מגיע השמימה", אַ לייטער שטייט אויף דער ערד און זײַן שפיץ גרייכט אין הימל אַרײַן, (פֿון יעקבֿס חלום).

נאָר דערפֿאַר ווײַל דער לייטער שטייט אויף דער ערד, נאָר דערפֿאַר קען ער דערגרייכן מיט זײַן שפיץ דעם הימל. נאָר די שאַפֿונגען וואָס האָבן אונטער זיך אַ רעאַליטישן באַדן, נאָר די קענען זיך פֿאַרמעסטן אַנצושפּאַרן מיט זייערע קעפּ אין הימל. נאָר דאָס רעאַליסטישע קען זיך דערהייבן צו מעטאַפֿיזישע הויכקייטן.

דערפֿאַר איז מיר אַזוי נאָענט געוואָרן די לעצטנס דערשינענע גרויסע פּאַעמע פֿון אַבֿרהם סוצקעווער "גײַטיטיקע ערד", וואָס שוין איר בלויזער נאָמען אַנטהאַלט אין זיך די טעזע פֿון מיין אייגענעם קונסטבאַנעם.

זיבעציק וועגן פֿירן צו פּאַעזיע און דורך זיבעציק וועגן קען דער פּאַעט און די פּאַעזיע פֿאַרפֿירט ווערן. אָן אַ שיעור סכּנות לויערן אויפֿן אמתן פּאַעט. דער וואָס ציטערט ניט איבער יעדעס וואָרט אָדער זאָל דערבײַ ניט נכּשל ווערן, ער זאָל ניט זײַן קיין אַ מוציאַ שם פּאַעזיע לַבַּטלה, דער איז קיין ריכטיקער פּאַעט ניט.

קינער קען ניט זאָגן, אָז איין וועג איז אַ גוטער, אַ ריכטיקער, און דער צווייטער אַ שלעכטער, אַ פֿאַרפֿירערישער. יעדער וועג קען זײַן דער אמתער, ווי יעדע פּשוטסטע מאַטעריע קען ווערן פּאַעטישע. אָן בלויז שלימותדיקע פֿאַרעם איז בכּוח צו באַשאַפֿן פֿון זיך תּוכן, זעען מיר אין סוצקעווערס "לידער פֿון גבֿ", (אין זײַן בוך "אין פֿײַער־וואָגן").

סוצקעווער האָט זיך אויסגעקליבן אין דער פּאַעזיע זייער אַ שווערן וועג. די שווערקייט פֿון זײַן וועג ליגט קודם־כּל אין זײַן זוכן נײַקייטן. נײַקייט פֿון אימאָזש, נײַקייט פֿון וואָרט, פֿון וואָרט־זיווגים, נײַקייט פֿון ווערסיפֿיקאַציע און פֿון פֿאַרעם בכלל. אויב ער נוצט אַ מאָל אַ שוין פֿאַראַנענע פֿאַרעם, איז זי אויך פֿון די סאַמע שווערסטע.

אמת איז, אָדער גיט זיך מײַסטערש אַן עצה מיט די דאָזיקע שווערקייטן. דאָס קענען זיך "אַן עצה געבן" איז אַן אייגנשאַפֿט פֿון דער מאַדערנער פּאַעזיע, וועלכע זוכט אָפֿט אַ פּשרה מיט דער טעכניק אויפֿן חשבון פֿון התּגלות, און אפֿשר שפּאַנט זי אײַן די טעכניק "אין פֿײַער־וואָגן" פֿון התּגלות? גאַנץ מעגלעך. קען זײַן, אָדער אַזוי איז עס טאַקע.

די ייִדישע פּאַעזיע, די פּאַעזיע אין ייִדיש, טיילט זיך אויס פֿון אַנדערע שוין דער־מיט, וואָס זי איז קיין מאָל ניט אַפּגעריסן פֿון דער ווירקלעכקייט. יעדנפֿאַלס קיין מאָל ניט אין גאַנצן, ווי דאָס טרעפֿט זיך אַזוי אָפֿט אין דער פּאַעזיע פֿון די אומות־העולם, און אויך אין דער יונגער פּאַעזיע פֿון ישראל.

דער גורם דערפֿון איז ניט די ייִדישע פּאַעזיע אַליין, נאָר דאָס לאָזט ניט די ווירקלעכקייט, אָדער די ייִדישע פּאַעזיע זאָל זיך אַפּרײַסן פֿון איר.

דעריבער איז שווער דער גורל פֿון אַ ייִדישן דיכטער, מוראדיק שווער. פֿאַר

וויפל ביטערע, טויט־ביטערע נסיונות איז די יידישע דיכטונג שוין ניט גע-
שטאנען פֿאַר די לעצטע פֿערציק-פֿופֿציק יאָר פֿון איר שאַפֿן?
נעמט פֿאַר אַ משל אונדזער בעל־היבֿל אליין. אין יאָר 1940, ווען כמעט גאַנץ
אייראָפּע איז שוין געשטאַנען אין פֿײַער פֿון מלחמה. ווען דער גאַנצער וועלט,
און דער ייִדישער אַוודאי, האָט געדראָט פֿאַרניכטונג, האָט ער אַרויסגעגעבן זײַן
בוך לידער ״וואַלדיקס״. לידער פֿולע מיט לעבנס־פֿרייד, מיט ליבע צו דער וועלט
און מענטש.

אַבער באַלד נאָך דעם, גאָר אין קורצן, האָט ער שוין געשריבן זײַנע חורבֿן־
לידער. און געשריבן האָט ער זיי ניט אין וואַלדיקס, נאָר אין וואַלד גופּאָ.

ניט פֿונעם אַלימפּ, נאָר ממעקים קומט דאָס אמתע ייִדישע ליד, און דערפֿאַר
איז אַ ייִדישע פּאָעטישע שימחה אַ שימחת־מיצווה, אַ מיצווה להכעיס. להכעיס די
אַלע וועלט־פֿאַרזאָרגערס, וואָס האַלטן פּסדר, בײַ טאָג און בײַ נאַכט, דאָס לעבן
פֿון דעם מענטש בײַם ראַנד פֿון אָפּגרונט.

לאַמיר דעריבער פֿונאַנדערנעמען די הענט און פֿײַערן דעם יום־טובֿ פֿון אַבֿרהם
סוצקעווערן מיט דער גאַנצער פֿאַרגינערישקייט, וועלכע איז אין דער קינסטלע־
רישער וועלט ניט קיין טאָג־טעגלעכע דערשײַנונג...

פֿאַרהוילן איז דער תּכלית פֿון דער יצירה, דער ציל פֿונעם וועלט־באַשאַפֿן. נאָר
דער מאַמין, דער גלייביקער, ער ווייסט אויף זיכער, אַז דער תּכלית פֿון דער
יצירה, דער ציל פֿון וועלט־באַשאַפֿן, איז אין דעם, אַז יעדעס באַשעפֿעניש, פֿון אַ
מענטש ביז אַ ווערעמל און אַ גרעזל, זאָל דערציילן, זאָל עדות זאָגן וועגן גבורות
הבוראָ.

פֿאַרהוילן איז דער זינען און תּכלית פֿון דער קינסטלערישער יצירה. נאָר די
מאמינים אין קונסט, נאָר די גלייביקע און פֿאַרגלייבטע אין איר, נאָר זיי ווייסן,
ווייסן אויף זיכער, אַז די קונסט איז באַשאַפֿן געוואָרן בכדי אליין באַשאַפֿן
שיינקייטן.

כִּנעם זיך ניט אונטער צו דעפֿינירן שיינקייט. אָבער איינס איז פֿאַר מיר קלאָר,
אַז שיינקייט וועקט, ציט צו זיך צו אונדזער גוטע אויפֿמערקזאַמקייט. וואָרעם
אויפֿמערקזאַמקייט איז פֿאַראַן אַ טאַפֿלטע: אַ גוטע און אַ שלעכטע. שיינקייט וועקט
צו זיך אונדזער גוטע אויפֿמערקזאַמקייט און מיאוסקייט — אונדזער שלעכטע.

אויב דער פֿאַנטאַסטישער קונסט־רעבעל, שאַרל באַדלער, האָט געזאָגט, אַז ״ס׳איז
פֿאַראַן שיינקייט אין מאַנסטרועלן״, איז אַוודאי זײַן טראַציקע כּוונה געווען צו
ציען אויף זיך, אויף זײַן שאַפֿונג און אויף דער וועלט אויך אונדזער שלעכטע
אויפֿמערקזאַמקייט.

אָבער דער ייִדישער קונסט־באַנעם, כאָטש ער איז אין ערגעץ ניט אויפֿגעשריבן
און אַפֿילו ניט פֿאַרשריבן, איז ניט גורס אַזאַ דרך, איז קעגן דעם דאָזיקן וועג.
פּונקט ווי די ייִדישע קונסט־מחשֶׁבֶה, אויב אַזעלכע איז פֿאַראַן, האָט זיך ניט
געלאָזט באַהערשן פֿון דעם ייאוש, וועלכן מען האָט אַנגעוואַרפֿן דער וועלט מיט
די שאַפֿונגען פֿון דעם געניאַלן ייִדישן מרה־שחורה, פֿראַנץ קאַפּקאָ, וועמעס ווערק
מען האָט אַרויסגעגעבן קעגן זײַן בִּירוּשן ווילן.

דווקא אַ סך פֿון דער ניט־ייִדישער וועלט האָבן זיך געלאָזט באַהערשן פֿון דער

קאָפּקאַישער מרה־שחורה און אויסזיכטלאַזיקייט. אַדראַבא, זאַלן זיי, זיי האָבן דערצו גווישע כוחות.

דער וועג פֿון דער ייִדישער וואַרטקונסט איז לחלוטין אַן אַנדערער. מיר גייט נאָך, און איך חוזר אַלס איבער אַ שורה פֿון סוצקעווערס אַ ליד א. נ. "יהוָש", געשריבן אין ווילנער געטאָ, אינעם יאָר 1943:

דער טויט אַליין דערשרעקט זיך פֿאַר דער שיינקייט.

אַזאָ שורה געשריבן אין די גרויזאַמע באַדינגונגען פֿון געטאָ אין יאָר 1943, קען ניט זײַן עפעס סתם אַ שיינער זאַג. ס'טרעפֿט אַז מען אייגנט צו אַ שרייבער כּוונות, וועלכע ער האָט גאַרניט געהאַט, פּונקט ווי מען קען פֿאַרזען די כּוונות, וועלכע זענען בײַם שרייבער דער עיקר. אָבער איך גלייב, אַז אין דער אויבן דערמאָנטער שורה איז פֿאַראַן אַ גוטע אָנונג וועגן דעם זינען און תּכלית פֿון דער קינסטלערישער יצירה און פֿון דעם ווילן צו וועקן, צו ציען אויף דעם קינסטלע־רישן שאַפֿן אונדזער גוטע אויפֿמערקזאַמקייט.

פֿאַרשידן זענען די וועגן, און אויך אומוועגן, אויף וועלכע אונדזער בעל־היבֿל איז געגאַנגען זוכן שיינקייטן אין משך פֿון זײַנע איבער דרײַסיק יאָר דיכטע־רישן שאַפֿן. ניט איצט און ניט דאָ איז דאָס אַרט זיך אָפּצושטעלן אויף זײַנע דערגרייכונגען און אַוודאי ניט אויף זײַנע שטרויכלונגען. אָבער אַז אַזעלכעס איז בײַ אים אויך פֿאַראַן, דאַרף דערמאָנט ווערן. וואַרעם חסידים, און דאָ מײן איך חסידים פֿון דעם קינסטלערישן וואַרט, ווייסן, אַז דער וואָס פֿאַלט ניט, דער הייבט זיך ניט אויף...

כּדאַרף ענדיקן מײַנע שורות געשריבענע לכּבֿוד דער שימחה פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס יבֿל. און כּיוויל ניט אַרײַנפֿאַלן אין שאַבלאַן. ניט פֿאַראַן קיין גרע־סערער יום־טובֿ־צעשטערער, ווי דער שאַבלאַן, ניט פֿאַראַן קיין גרעסערער אומעט ווי דער, וועלכן דער שאַבלאַן וואַרפֿט אָן. און מיר האָבן דאָך איצט אַ שימחה. אַ קינסטלערישע שימחה באַדייט, אַז ניט נאָר דער בעל־השימחה פֿרייט זיך, ניט נאָר זײַנע פֿרײַנד און לײַענער מקרובֿ און מרחוק פֿרייען זיך, נאָר קודם־כּל, אַז דאָס ווערק אַליין, וואָס ער האָט געשאַפֿן פֿרייט זיך דערמיט. וואָס עס איז געקומען אויף דער וועלט, ווי טרויעריק זײַנע אינהאַלטן זאַלן אַ מאָל ניט זײַן. מיט אַזאָ שימחה זאַל געבענטשט זײַן די קינסטלערישע מי פֿון מײַן טײַערן פֿרײַנד, דעם דיכטער־בעל־היבֿל, אַבֿרהם סוצקעווער.

דאָס בילד

אַברהם סוצקעווערן

אין אַט דעם זונטיק דעם סוף־זומערנעם קרישטאָלט
 די לופט אין ניו־יאָרקס צענטראַלן פאַרק.
 אַ טויב מיט פֿיסלעך פֿון צוגעשטויבט גאָלד
 שפּאַצירט צווישן קערנער. אַ פֿוס־באַלעם שפּרינגט.
 ווי אַ פֿויגל אַ פֿאַרוואַנדיקטער זינקט
 צו דער ערד אַ בלאַט.
 לאַכעדיק גייט אַ פֿאַרל פֿאַרביי.
 איבער אַ גרויס זונטיקדיק בלאַט
 גייען ברילן פֿון אַ קליינער זקנה.
 איבער גרינס און געלס
 טאַנצן זונפֿלעקן. אַ הונט פֿאַרהאַלט זיך ביי אַ בוים.
 אַ וועווריק לויפֿט אַראָפּ, זעצט זיך אַ רגע אויפֿן פֿעלדז
 דעם רויטלעכן, וואָס האָט דעם אַנבליק
 פֿון אַ פֿאַרצייטישן אינדיאַנער, פֿאַרוואַנדלט אין שטיין.
 אַ יונג ליגט אויסגעצויגן אין גראַז.
 אַ פֿאַרדאָגהט מיידל רייכערט. אַ פֿאַליסמאַן
 זיצט שטאַלץ אויף אַ פֿערד, באַוואַכט דעם זונטיק.
 אַ בוים איז אַרונטער אין וואַסער: אַן איבערגעקערטער
 שטייט ער, קלערט ער.
 הין און צוריק
 פֿלאַטערט אַ פֿויגל: פֿון זיך צו זיך
 טראַגט ער בשורות. צו וואַלקנדלעך — מירמלנע איִזשטיקער —
 קוקט אַרויף, מיט אַ פנים פֿון אַ סאַקראַטעס,
 אַ באַם אין שמאַטעס.

אַ מאַלער אַ וויִסקעפיקער
 שטייט און מאַלט דאָס בילד פֿון דעם סוף־זומערדיקן זונטיק.
 ער זעט אַלץ אַזוי קלאַר, אַזוי וואַר,
 ווייל ער אַליין געהערט ניט צו דעם בילד.
 ער קוקט פֿון יענעם דרויסן,
 וואָס מענטשן רופֿן קונסט.
 און ווי ער מאַלט אַזוי — שפּילט
 פֿאַר זיין אויפֿגעפּראַלט אויג
 אַ דרויסן נאָך אַ העלערער, וואָס מענטשן רופֿן טויט.

אין פֿייער-וואַגן פֿון סיביר ביז מיזבר סיני

א

עס האָט זיך מיר איינגעקריצט אין זכרון חיים גראַדעס אַ זאָג בעת אַ שמועס. ווען איך האָב געלאָזט פֿאַלן אַ באַמערקונג, איך געדענק שוין אַפֿילו ניט וועגן וועמען, אַז ער איז לעצטנס גייסטיק אויסגעוואַקסן, ממש אַריבערגעשטיגן זיך אַליין. האָט מיר גראַדע איבערגעשלאָגן מינע רייד: "וואָס רעדט איר, רחל קאַרן — אַ מענטש ווערט ניט, אַ מענטש ווערט דאָס, וואָס ער איז". ווי גוט לאָזט זיך אַנווענדן לגבי דיכטערס אַט די דאָזיקע קלוגע סענטענץ. אויך אַ דיכטער ווערט ניט, אַ דיכטער ווערט דאָס, וואָס ער איז. שוין אין די ערשטע לידער פֿון אַן עכטן פּאָעט ליגט, ווי אין אַן עמבריאָ די גאַנצע אייגנאַרטיקייט און שפּע פֿון זיין שפּעטערדיקן אויפֿשטייג.

מען קען מיר אַ פֿרעג טאָן: און וואָס איז מכוּח יענע שרייבערס, ביי וועמען די ערשטע שאַפֿונגען האָבן ניט אַרויסגעוויזן קיין שום סימנים פֿון אַריגינאַליטעט און דאָך האָבן זיי באַוווּזן זיך אויסצוקעמפֿן אַ גאָר בפֿובֿליק פּלאַץ אין היכל פֿון ליטעראַטור, באַקומען אַפֿילו סמיכה פֿון אַ ריי קריטיקערס? —

יא, די דאָזיקע שרייבערס האָבן געהאַרעוועט זייער שווער. זיי האָבן פֿאַרפֿולקומט זייער טעכניק, טייל מאָל אויפֿגעטאָן ווּנדער מיט זייער ווערסיפֿיקאַציע, אָבער ערגעץ אין הינטערגרונט זענען פֿאַרבליבן זייערע ערשטע דערציילונגען, אָדער לידער, ווי עדות קעגן זייער דעראַבערטער שטעלונג. ביי אַט די שרייבערס שטימט אויבנאָיפֿיק אַלץ, וואָס איז אין דער שורה (אַפֿשר שטימט עס שוין צו פֿיל), אָבער עס פֿעלט דאָס אומבאַשטימטע, דווקא דאָס, וואָס דאַרף זיין צווישן די שורות: דער אַטעם, דער הויך פֿון דעם, וואָס לאָזט זיך ניט דעפֿינירן, פֿאַרסך-הפּלען. ביי אַן עכטן דיכטער, אָדער פּראָזע-שרייבער קומט עס אַפֿילו אין זינע טייל מאָל צעשוּיבערטע, פֿאַרפּלאַנטערטע שורות, צו אַ קורצשלוס צווישן געדאַנק, אידעע און דורותדיקער דערפֿאַרונג, וואָס דרעמלט אויפֿן סאַמע דנאָ פֿון אונטערבאַוווסטזיין. פֿון אַזאַ קורצשלוס גיט עס אַ שפּריץ מיט פֿונקען, וואָס באַלייכטן די געהיימטע סטעזשקעס פֿון שפּירונג און אַנונג. ווילנדיק-ניט ווילנדיק ווערט איר באַצווונגען פֿון דער געהיימער קראַפֿט, וואָס האָט אייך אַריינגעצויגן אין אַ וועלט, וועלכע איז ביז אַהער געווען אַנונג אין אייך גופּא און איז מיט אַ מאָל געוואָרן אַנטפּלעקונג, זעלבסטדערקענטעניש.

ביי אַברהם סוצקעווער קען מען יאָ שטעלן זינע ערשטע לידער אַלס עדות — אַלע בעסטע קוואַליטעטן פֿון זיין טאַלאַנט ליגן דאַרט, ווי קערנער פֿאַרזייטע צום געבענטשטן אויפֿגאַנג.

בעת ער רעדט זיך דורך מיט זיך אַליין:

אויך דו, וואָס אין דיין טיפֿעניש גייט אויף
די ערשטע ליכטיקייט פֿון דיין באַרוף.

גיט אַברהם סוצקעווער אידענטיטעט זיינע פֿאַרהוילענע געפֿילן מיט אַזא עק־
זאַטקייט און קאַנדענסירטקייט, ווי ער וואָלט געחמתמעט די פּתֿיבֿה, וואָס האָט אים
אויף שטענדיק פֿאַרבונדן מיט דער ייִדישער ליטעראַטור. עס איז דאָ ווערדע,
שטאַלץ און זעלבסטבאַוויסזיין אין דער דאָזיקער דעקלאַראַציע פֿון אַ יונגן
פּאַעט, וואָס גלייבט אין זיין שליחות.

עכטע דיכטונג איז שטענדיקער אמת, אפֿילו דעמאָלט, ווען די שורות זענען
אויסגעפֿיבערטע פֿאַנטאַזיע. עס ליגט אויף איר דער חותם פֿון דער צייט, זי ציט
יניקה פֿון דורותדיקע דערפֿאַרונגען און גלייכצייטיק שמועסט זי זיך דורך, ווי
דורך אַ שפּאַרונע מיט דעם פֿאַרהוילענעם, קומענדיקן, דאָס וואָרט ווערט זעעו־
דיק, עס ווערט אַ וועגוויזער צו מענטשלעכער און געשיכטלעכער גורלדיקייט.
סוצקעווער האָט נאָך אין יאָר 1936, אין דער פֿרײַער שטאַט ווילנע, פֿאַרויסגע־
פֿילט דעם קלעם פֿון דער שפּעטערדיקער געטאָ און בעת מיר ליענען היינט זיין
ליד: "די טויערן פֿון געטאָ", ווייזט זיך אונדז אויס, ווי יענער טאָג וואָלט
זיך שוין געגרייט צו דער געלער לאַטע.

עס האָט אַ לאַנגע, פֿײַערדיקע האַנט
די טויערן פֿון געטאָ אויפֿגעריסן.

מיר ווערן דערשטוינט און דערשיטערט, ווען מיר פֿאַרגלייכן לידער פֿון גע־
וויסע פּאַעטן מיט די שפּעטערדיקע פּאַסירונגען און מיר דערזעען, אַז דאָס,
וואָס האָט אויסגעוויזן צו זיין פֿאַנטאַסמאַגאַריע, האָט ווי אַ פֿאַרכישופֿטע פֿײַל
אַרײַנגעצילט אין סאַמע מיטן האַרץ פֿון דער קומענדיקער צײַט. גלייך דער
גורל אַליין וואָלט געפֿירט מיט דעם דיכטערס פען און געשריבן די ביאָגראַפֿיע
פֿון דער קומענדיקער וואָר.

אויף אַברהם סוצקעווער, ווי אויף די מערסטע פֿון זיין דור, האָט שוין געלויערט
די "מעסערדיקע וואָר". סוצקעווער איז אינערלעך גרייט אויפֿצונעמען דאָס אַלץ,
וואָס לאָזט זיך ניט אַפּווענדן, אַפּשרײַען. ער נעמט אויף דעם רוף פֿון זיין באַ־
רופֿונג מיט דעם פֿולסטן באַוויסזיין פֿון אַ פּאַעט צו וועלכן עס ציען זיך אַלע
פֿריידן, אַלע טרויערן פֿון זיין דור.

אַט בין איך דאָך, אַן אויפֿגעבליטער אין מײַן גאַנצער גרייס,
פֿאַרשטאַכן מיט געזאַנגען ווי מיט פֿײַערדיקע בינען.
איך האָב דערהערט דײַן רוף צו מיר פֿון ליכטיקן באַגינען
און זיך צו דיר אַוועקגעלאָזט דורך נאַכט און שטויב און שווייס.

די רוסישע אַקטאָבער־רעוואַלוציע האָט פֿאַרכאַפט די הערצער און מוחות ניט
נאָר פֿון די נײַס־אָוועטישע שרײַבערס, אויך די שרײַבערס פֿון אײראָפּע און אַמע־
ריקע האָבן אָנגעשפּיצט אַלע זײַערע חושים אין דער ריכטונג וווּ עס האַלט בײַם
ווערן פֿאַרווירקלעכט דער טרוים פֿון דער מענטשהייטס אַוואַנגאַרד, דער חלום
וועגן פֿרײַהייט און גלייכהייט.

אויך בײַ אַברהם סוצקעווערן געפֿינען זיך אין זיינע ערשטע לידער שפורן און

אָפּקלאַנגען, כדי ניט אָפּצושטיין אין יענער אַנטשיידנדיקער צײַט. ער פֿירט אַרײַן אין זײַנע לִבְנֵה־דִּיקֶע לֶאָנְדִּשְׁאָפֶטן די "ליטווישע פּויערים", דאָס געזאַנג וועגן היל־צערנעם לעפֿל" און וויל דורכױס, אַז זײַן ליד זאָל ווערן "אַן אַקעראַיִזן". אָבער סױקעווערס ליד איז פֿון אַזאַ קאַליבער, אַז עס לאָזט זיך ניט אײַנשפּאַנען ; עס איז אײַנגעשפּאַרט און װידערשפּעניק, װײַל עס טראָגט אין זיך די חכמה פֿון זײַן אײַגענער געזעצמעסיקייט און דעם אײַמפּעראַטױו פֿון אײַגענער אידענ־טיטעט. גיט עס זיך אַ קערעווע אויס צו אַ לֶאָנְדִּשְׁאָפֶט, װאָס איז ביז אײַצט געווען צװישן הלום און װאַר אין דעם דעמער פֿון אַ האַלב פֿאַרגעסענער קינד־הײַט. דער טײַך אירטיש פֿון דער סיבירער טײַגע שניידט אויף מיט קאַלטן גלי, װי מיט אַ קינזשאַל, דעם פֿאַרהאַנג, װאָס האָט ביז אַהער פֿאַרדעקט די איבער־לעבונגען פֿון אַ זיבן־יעריק יונגל, און עס גיט אַ פֿלייץ מיט אומפֿאַרגעסלעכע שורות און סטראָפֿן פֿון דער װונדערלעכער פּאַעמע "סיביר", װאָס איז "אַ לע־גענדע אָנגעטאַן אין זילבער". דאָס רעאַלע װערט לעגענדע און דאָס לעגענדאַרע באַקומט פֿולסטע בירגער־רעכט אין דעם קינדס צעפֿיבערטער פֿאַנטאַזיע. אין דעם װײַסן מלכות, אין װעלכן ער װאַנדערט אַרום מיט זײַן קירגיזיש חֲבֵרֶל טשאַנגורי ליענט ער :

די סימנים־לאַפעס, װאָס אַ חיה
האַט פֿאַרזײט װי רױזן אינעם שניי,

און פֿון יענעם פֿאַרשנייטן כּוטער, װוּ עס איז אויסגעגאַנגען זײַן יונגער טאַטע
האַט אים די השגחה געפֿירט אין אַ פֿײַער־װאַגן צום מידבר סיני.

אָפּענע פֿעלדער — פֿאַרנעמט מײַן געשריי,
איך קום זיך פֿאַרקניפּן מיט פֿײַער און שניי.

אַבֿרהם סױקעווערס לעבן, זײַן גאַנצע שאַפֿונג זענען אַרײַנגעצװענגט צװישן
צװײ אַנטקעגנגעזעצטע פּאַליוסן — שניי און פֿײַער.

ב

און אין מיטן — "די פֿעסטונג", "געהיימשטאַט", "ידישע גאַס". ניט אַנדערש
נאָר דער גורל אליין האָט אַװעקגעשטעלט אַבֿרהם סױקעווער אויף דער װאַך
פֿון דער גרויליקסטער פֿון אַלע צײַטן אין אונדזער לאַנגער געשיכטע, כדי ער
זאָל קענען אײַנזאַמלען אין זײַנע סטראָפֿן די רעשטלעך פֿון אונדזער חרױבֿ
געװאַרענעם לעבן, דאָס אומבאַשרײַבלעכע מאַרטירערטום און די העראַיק פֿון
אונדזער פֿאַלק.

ער איז געווען קרבן און עדות צו גלײַך. ער איז אויסדערװײלט געװאָרן צו
טראָגן ניט נאָר זײַן אײַגענעם װײ, ער האָט געמוזט אויפֿלעמען און פֿאַרצײכענען,
װי אַ געטרייער סײַסמאַגראַף יעדן ציטער, יעדן אויסגעשרײַ פֿון אַ פֿאַרפֿײַניקט
פֿאַלק.

גיהנום, וואָס די היטלעריסטישע בעסטיאלישקייט האָט אויפֿגעשטעלט דאָ, אויף דער ערד.

Lasciate ogni speranza רופֿט אויס דאָנטע צו די אַלע, וואָס לאָזן זיך מיט אים אַראָפּ אין דער אונטערשטער וועלט, וווּ די טויטע ווערן געפֿיניקט פֿאַר זייערע, ביים לעבן באַגאַנגענע זינד. אָבער אַפֿילו אין טאָל פֿון יִאָש פֿרווט סוצקעווער, געטריי דער טראַדיציע פֿון זײַן אויסגעפרוּווט פֿאַלק, געפֿינען אַ טראַפֿן טרייסט, אַ פֿעדעמל ליכטיקייט.

ער אַליין מוז זיך איבערברעכן דיכטעריש. ער באַמיט זיך צו געפֿינען ווערטער, וואָס זאָלן זײַן אָנגעמאַסטן פֿאַר דער נאַקעטיקסטער צײַט. סוצקעווער ווייס עס גאַנץ גוט, אַז דאָס ביז איצטיקע דיגע, דורכזיכטיקע געוועב "פֿון שטראַלכעלעך, קלאַנגען, סיגנאַלן, / פֿון זעונגען זוניק געזען" וואָלט צעריסן געוואָרן אויף פיץ־פיצלעך אויף די אַרויסשטאַרצנדיקע ביינער פֿון דעם סקעלעט, וואָס איז געוואָרן דער סימבאָל פֿון יענער צײַט.

אַ טויטע מאַמע קען מען ניט פֿאַרוויגן מיט דער מעלאַדישקייט פֿון ריטמישע קלאַנגען. אויף צו שרײַבן די כראַניק פֿון יענער צעווילדעוועטער, אוממענטשלע־כער צײַט מוז מען קענען זיך אַליין שטעלן אָן אַ זײַט און לאָזן ריידן דעם פֿאַרבלוטיקטן ברוק, די ליידיקע שיד, "וואָס מען טרײַבט קיין בערלין".

אָבער אַפֿילו דעמאָלט, ווען "עס מוזן שווינגן די מוזעס", פֿאַרהילכטע פֿון דער קאַנאָנען־שיסערײַ, ווי נאָר עס לאָזט זיך אַ ביסל אָפּכאַפֿן דעם אַטעם, פֿלאַנצט ער אַרײַן אינעם ליד די אויטענטישקייט פֿון זײַן שטימונג, די לירישקייט פֿון געמיט :

אַ רגע איז געפֿאַלן ווי אַ שטערן,
האַב איך זי אָנגעכאַפט אין מײַנע צײַן,
און ווען זיי האָבן אויפֿגעהאַקט איר קערן,
האַט אויף מיר אַ שפּריץ געטאַן אַ קיניגרייך געוויין.

און יעדער טראַפֿן האָט פֿון זיך געשפּיגלט
אַן אַנדער חלום און אַן אַנדער מיין;
דאָ — אַ וועג מיט טויזנט הענט באַפֿליגלט;
דאָ — אַ בריק צום חלום צו דערגיין.

עס איז כּדאי צו פֿאַרצײכענען, אַז דאָס ליד איז געשריבן דעם 7טן אַפריל 1943. נאָך דעם קאַשמאַר פֿון די געטאַיאָרן, ווען ער איז געווען אינגעקלעמט אין "די פֿעסטונג", זיך געהאַט אַראַפּגעלאָזט אין די קאַנאַלן פֿון דער "געהיימ־שטאַט", מיטגעגאַנגען מיט זײַנע ווילנער יידן מיט דער "ידישער גאַס", וואָס האָט גע־פֿירט אין איין ריכטונג — אויף פּאַנאַר, האָט דער דיכטער אָנגעהויבן צוריקצו־שטעלן די אויטאָריטעט פֿון וואָרט איבער די אויסערלעכע פּאַסירונגען. סובלי־מירט געפֿיל, ווירטואַזיטעט פֿון סטיל און פֿאַרעם האָבן פֿאַרביטן דעם פּאַטעטישן אויסגאַס פֿון יענע קאַשמאַרנע יאָרן. אַפֿילו דער צער און וויי, וואָס האָבן זיך אינגעקאַרבט אין אים אויף ניט אָפּצולאָזן, ווערן איצט אויסגעדריקט אין אַ מער

געלייטערטער פֿאַרעם. און ער אליין — אויך אַן אויסגעליטענער און געלייטער־
טער קומט אַן אין אַ פֿייער־וואַגן צום לאַנד פֿון זײַנע אַבות :

ווען כ'וואָלט ניט זײַן מיט דיר בײַנאַנד,
ניט אַטעמען דאָס גליק און וויי דאָ, —
ווען כ'וואָלט ניט ברענען מיטן לאַנד,
וואַלקאַניש לאַנד אין חבֿלי־לידה ;
ווען כ'וואָלט אַצינד, נאָך מײַן עקידה,
ניט מיטגעבוירן מיטן לאַנד,
ווי יעדער שטיינדל איז מײַן זידע —
געזעטיקט וואָלט מיך ניט דאָס ברויט,
דאָס וואַסער ניט געשטילט מײַן גומען.
ביז אויסגעאַנגען כ'וואָלט פֿאַרגויט,
און בלויז מײַן בענקשאַפֿט וואָלט געקומען...

סוצקעווער דאָרף דאָ ניט אַרײַנוואַקסן אין דער מידברדיקער ערד, אין דער
נײַער וואַר ; ער איז דאָ ניט קײן פֿרעמדער, ניט קײן צוגעקומענער :

אײַנגעשלאַפֿן בין איך דאָ אַ פֿײַנע פֿאַר יאַרטוונט,
צוגעוואַקסן צו אַ פֿעלדז. און איבער מײַן געביין
האַט די האַרעפּאַשנע צײַט געמילגרוימט און גערויזנט
און דעם אײַנגעשלאַפֿענעם געהאַלטן פֿאַר אַ שטיין.

מיט יעדן נײַעם ליד רײַפֿט זיך אויך מער און מער אַברהם סוצקעווערס דיכ־
טערישער טאַלאַנט. ער ווערט דער מײַסטער פֿון וואַרט און דאָס וואַרט דינט אים
מיט ממש קענעכטישער הכּנעה. דאָ און דאָרט גיט עס אַ ווייע מיטן נאַכלאַנג פֿון
באָריס פּאַסטערנאַקס אַ ליד, מיט אַ שורה פֿון די גרעסטע פֿראַנצײזישע פּאַעטן,
אַבער דאָס מינערט גאַרניט פֿון סוצקעווערס דיכּטערישער אײַגנאַרטיקייט, פֿאַר־
קערט, עס ברענגט אַרײַן אַן אײַגנטימלעכן קאַלאַריט און אַראַמאַט אין הויך־
קינסטלערישן באַגאַוש, ווי לַמשל אין דעם ליד "אײַמפּראָוויזאַציע" :

זאַמל ניט קמציניש דײַנע שעהען —
זאַל די צײַט ניט שפּילן מער דעם לץ.
נאָר צעשפּרייט זיי איבער אַלע דנאַען,
זונפֿאַרגאַנג זאַל צאַפלען אין אַ נעץ.

זאַלן זיי אַ שפרונג־טאַן אין אַ קראַטער,
שווימען איבער וואַסערן... אַבי
אַפּנאַרן דעם טויט. אין זײַן טעאַטער
זאַלסטו זיך ניט שטעלן אויף די קני.

רײַס אַראָפּ זײַן מאַסקע ! און געשווינדער
דיינע שעהען איבער אים פֿאַרשפּרייט.
זקנים זענען פֿאַרגרימירטע קינדער,
און די אַלטע שטאַרבן יונגעהייט.

יא, סוצקעווער פֿאַלט צו מיט אַלע זײַנע דאַרשטיקע חושים צום קוואַל פֿון
וואָרט אין דעם נײַגעפֿונענעם ״אַזויס״, דער אַזויס פֿון זײַן גײַסטיקער ווידער-
געבורט. אין דער צײַט פֿון דער גרויסער פֿאַרלענדונג האָט אים דער זעלבער
פּוח, דער זעלבער פֿאַטום, הגם ער איז געקומען פֿון צוויי גרונטפֿאַרשיידענע
קוואַלן, געשטעלט אין אַן ענלעכער פֿאַזיציע, ווי די ״ידיש-סאָוועטישע שרײַבערס.
פּונקט ווי זיי האָט ער זיך געמוזט אַפּזאָגן פֿון לירישער וויינקייט, כדי צו ווערן
דער פֿאַרטייטשער און אויסטייטשער פֿון דער נײַער ״מעסערדיקער וואָר״, וואָס
פֿאַדערט קרבנות אויף אַלע געביטן.

איצט גיט ער צוריק דעם וואָרט זײַן זעלבשטענדיקייט און חשיבֿות. ער פֿירט
צו דאָס וואָרט צוריק צו זײַן אייגענעם בראשית און שלייערט עס אויס אין זײַן
גאַנצן דורותדיקן ייִחוס. בײַ סוצקעווערן האָט ניט דאָס וואָרט די אויפֿגאַבע צו
באַשרײַבן, אַרויסהויבן די דרויסנדיקע געשעענישן און פֿאַסירונגען. בײַ סוצ-
קעווערן נעמט איבער דאָס וואָרט די פֿונקציע פֿון מענטש — עס טרינקט מיט
אַפֿענע חושים דעם ריח, דעם קלאַנג, די פֿאַרב, עס נעמט אַרײַן אין זיך דעם
קלימאַט פֿון מענטשלעכע נשמה-לאַנדשאַפֿטן. דורך דער מאַגיע פֿון זײַן וואָרט
פֿאַרבינדט אונדז סוצקעווער מיט די מזלות פֿון פֿאַרשוויגענע געפֿילן, מיט אַלע
ניואַנסן פֿון אויפֿגייענדיקע שטימונגען, מיט די טונקעלע פֿלאַסטן פֿון אונדזער
אונטערבאַוויסזײַן. זײַנע אימאַזשן שפּאַנען זיך אויס ווי אַ רעגן-בויגן איבער
דער ״גײַסטיקער ערד״ נאָך דעם גרויסן מבול ; זיי גיבן רעאַליטעט קאַשמאַרנע
וויזיעס און לייזן אויף דאָס רעאַלע אין דעם דעמער פֿון געלײַטערטן טרויער.

טייל מאָל מאַכט אַבֿרהם סוצקעווער עקספּערמענטאַלע עקסקורסיעס אין מלכות
פֿאַעטישקייט, ווי ער וואָלט וועלן זיך אַליין איבערצײַגן, אַז מען קען אויסטאָן
אַ ליד פֿון אַלע פֿאַעטישע אַקסעסואַרן און זיך אַ שפּיל טאָן מיט אים, ווי מיט
אַ באַל, וויסנדיק פֿון פֿאַרויס, אַז עס וועט דאָך טרעפֿן צום באַשטימטן ציל. ער
מאַראַליזירט אין די דאָזיקע לידער, פֿאַלעמיזירט מיט זיך אַליין, אַדער ער
שמועסט זיך דורך מיט דער וועלט איבערן קאַפּ פֿון ליד :

דער זייגער האָט אויפֿגעהערט וויינען, געשלאָסן
אַ האַנט אין אַ האַנט איז דער גילדענער קרײַן.
אַצינד מוזסטו מעסטן מיט אַנדערע מאָסן ;
דײַן האַרץ איז אַ טויב אין אַ פֿאַסטקע פֿאַר מײַן.

אַבֿרהם סוצקעווער ווייס עס אַבער, אַז ווען ער וועט מיד ווערן פֿון דעם דאָזיקן
געוואַנגטן שפּיל מיט אַפֿאַרײַמען-געדאַנקען, קען ער זיך אומקערן צו דער טיפֿער
געדאַנקלעכקייט און דער מוזיקאַלישקייט פֿון זײַן וואָרט אין דעם אויסגעפֿי-
בערטן אַזויס, וווּ ״ביימער זעען אויס באַבלעטערטע חלומות״, צי געפֿינען

אן אַנשפאַר אין דער "גייסטיקער ערד", וואָס וועט אָן עכטן דיכטער קיין מאָל
ניט פֿאַרראַטן.

די דאָזיקע גייסטיקע ערד פֿירט פֿון אַלע גלותן — סיי פֿיזישע, סיי גייסטיקע,
אַלס באַגאַזש, ניט נאָר דעם דיכטערס חלומות און אַנטווישונגען, זי פֿירט אויך
גלייכצייטיק די רעשטלעך פֿון אַ געפֿיניקט, צעברעקלט פֿאַלק, כדי זיי צו
פֿאַראַנקערן אין דעם אייגענעם לאַנד, וווּ:

פֿון שַבֿטים צוועלף — אַ גאַנצער קיבוץ-גלויות.

און צו יענעם באַרג, דעם הר־סיני, וווּ "די שטילקייט בליט מיט בשמים / פֿון
אַלע דורות". די דאָזיקע שורות, הויך-קינסטלעריש, און מאַנומענטאַל אין זייער
פשטות, זענען אַ פּועל־יוצא פֿון זײַן נייער דערקענטעניש, פֿון דער וויזיע, וואָס
האַט זיך אים אַנטפלעקט אין "סנהעז פֿון שוואַרצאַפלעז" בײַ דער "מתן־גבורה".
סוצקעווער טראַגט אין האַרץ און אין בלוט דאָס געבאַט, וואָס פֿלאַמען פֿון די
קרעמאַטאַריעס האָבן אויסטאַטוירט אויף זײַן גשמה.

דו זאַמל אײַן די רויכן אין דײַן ליידיקייט און פֿלי,
אַזוי ווי כֿלעב, די טויטע קינדער מײַנע וועלן לעבן!

ג

ווי ס'באַווייזן זיך נאָך אַ לאַנגען, שווערן ווינטער צווישן מאָך די ערשטע שניי־
גלעקלעך, אַזוי גיבן אַ שימער סוצקעווערס אײַגענאַלטן־שטילע ליבעלידער מיטן
גאַנצן חן און נאַגנדיקער בענקשאַפֿט פֿון אַ פֿאַרשפּעטיקטן פֿרילינג, איך קען זיך
ניט אָפהאַלטן פֿון ציטירן אײַנס פֿון זיי:

אַ דינע, שמייכלענדיקע האַנט
געצויגן האַט זיך מיר אַנטקעגן.
אַזוי קאָן אויסזען אַ בריליאַנט,
געשליפֿן זוניק פֿון אַ רעגן.

אַ האַנט זאָל שמייכלען מיט אַ בליק
פֿון אומפֿאַרמידלעכן באַצווינגער!
אַזוי קאָן ווײַן זיך מוזיק,
ווען ס׳וואַלט מוזיק פֿאַרמאַגן פֿינגער.

די אידלקייט פֿון געפֿיל איז דאָ אײַנגעפֿאַסט ווי אַ קמיע אין אַ גילדענעם
רייף פֿון צימצומדיקייט און פרעציוזקייט.
פֿאַר אַ פּאַעט פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס מדרגה איז ניט לײַכט דער וועג צו
זיך אַליין. עס לויערן אַזוי פֿיל ספּנות, עס לאַקערן אַזוי פֿיל בייזע כּוחות. נאָר
ווען אַ דיכטער דערראַנגלט זיך צו אַזאַ סך־הכל, ווי סוצקעווער, אין דעם ליד "פֿון
זיך צו זיך", דעמאָלט קען מען זײַן זיכער, אַז ער וועט בייקומען אַלע געפֿאַרן.

ווי לאנג דער עג פֿון זיך צו זיך, ווי לאנג?
 א מאָל אַ זילבע רגע דאַרף געדויערן,
 און שוין. אַז איז די גאַנצקייט. נאָר אַ שלאַנג
 איז אויף דער סטעזשקע צווישן ביידע טויערן.
 און זיבן וועלטן, זיבן קעלטן דאַרף אַ מאָל דער גאַנג
 דער נאַענטער, פֿון זיך צו זיך, — געדויערן.

וויזט אויס, אַז סוצקעווער האָט יאָ דורכגעמאַכט דעם גאַנג "דורך זיבן
 וועלטן און דורך זיבן קעלטן", ווייל ווי אַנדערש וואָלט ער זיך געקענט דער-
 הייבן אָן דער דאָזיקער דערקענטעניש צו אַזיג-גרויסער פּשטות און טיפֿער מענטש-
 לעכקייט, ווי אין דעם ליד: "שפּילציג?"

דיינע שפּילציג, מיין קינד, האָלט זיי טייער,
 דיינע שפּילציג נאָך קלענער ווי דו.
 און ביי נאַכט, ווען ס'גייט שלאָפֿן דאָס פֿייער, —
 מיט די שטערן פֿון בוים דעק זיי צו.

לאָז דעם גאַלדענעם פֿערדעלע נאַשן
 די פֿאַרוואַלקנטע זיסקייט פֿון גראָז.
 און דעם יינגל טו אָן די קאַמאַשן
 ווען דער אַדלער פֿון ים גיט אַ בלאָז.

און דיין ליאַלקע טו אָן אַ פּאַנאַמע,
 און אַ גלעקעלע גיב איר אין האַנט.
 ווייל ס'האַט קיינער פֿון זיי גיט קיין מאַמע,
 און זיי וויינען צו גאָט ביי דער וואַנט.

האַב זיי ליב, דיינע קליינע בת־מלפּהס,
 איך געדענק אַזאַ טאַג — וויי און ווינד —
 זיבן געסלעך און אַלע מיט ליאַלקעס
 און די שטאַט איז געווען אָן אַ קינד.

און דאָרט וווּ עס טוליעט זיך צו די מירטנצווייגן אויפֿן הר מירון דער ריח
 פֿון פּאַעטס קינדהייט, באַגעגענען זיך דאָס פֿאַרגאַנגענע מיט דעם אויפֿגייענדיקן
 "ביים קוואַל פֿון טרערן" פֿון וועלכן עס טרינקען זיך אָן מיט ווונדער ניט נאָר
 אַבֿרהם סוצקעווערס אייגענע ווערטער, נאָר מיט זיי צו גלייך די גאַנצע ייִדישע
 ליטעראַטור:

אַ דרימל-זונאוויג מיניעט זיך אויף יעדן מירט באַזונדער.
 ס'פֿאַרגאַנגענע — וועט באלד אַ נייע זייניקייט געבערן...
 אַנטפּלעק מיר, קול, דעם קוואַל וווּ דיינע ווערטער טרינקען ווונדער!
 — געפֿינט דעם קוואַל אין דיר, אין דיינע טרערן.

מיט סיבירער ווייזן

א יובל גייט, אברהם סוצקעווערס יובל. כ'שטעל זיך פֿאַר, ווי אזוי דער ציפֿער 50 וועט גיין זיגזאגיק-וואַקלדיק צום דיכטערס טיר, און מיט וויפֿל מי ער וועט זיך פֿראַנטוועקן, כדי אויסצוזען יונג, אַז דער דיכטער זאָל אים אַרײַנלאָזן אין זײַן פּאַעטישן היכל. כײַבין אַ בעלן צו זען, ווי אזוי דער יוסטער פֿופֿציק וועט מצליח זײַן. סײַדן ער וועט ענדערן זײַן ניכטערע מיושבֿדיקייט און ער וועט זיך לאָזן אַנשיכורן פֿונעם פֿינקלדיקן סיביר-ווייזן, וואָס איך טרינק שוין אזוי פֿיל יאָרן מיט אַ ״בורא פֿרי הגפֿן״ פֿון ישראלדיקער נאַטור-שיכרות.

ווייטער ווייזן פֿון קינדהייט, פֿריש, קדמוניש.
נאַנטע נעכטן-ריחות. קאַראַוואַן
זונען און לבנות. אומפֿאַרגיילעד
ציען זיי דורך מיר — דעם היגן מלך.

מיט אַט דעם ווייזן ״ווייזן פֿון קינדהייט״ איז גוט צו קומען אין טאָג פֿון יובל. ער איז האַפֿטיק. אַלע וויטאַמינען פֿון שירה יירן אין זײַן בלענדיקייט; די ערשטע פֿינקלענישן פֿון וועלטס סוד און שיינקייט; דער ערשטער אויפֿשויס פֿון ״העלן מוט״ פֿאַר דרייסיקייט און גבורה. און טאַקע בײַ אים, בײַם בעכער ווייזן ווייזן, — סיביר-געזאַנג — יענע גרויסע קאַראַוואַנישע צעוויגטקייט איבער דער צײַט און אירע אויפֿגעצײטערטע מרחקים, אין גרויסוועלט-געזאַנג פֿון אַברהם סוצקעווער. זאָל שטיין דער ״ווייטער ווייזן״ אויפֿן טיש, אין טאָג פֿון יובל.

״סיביר״, ווי סוצקעווער האָט די פּאַעמע אויסגעפֿאַרעמט, בלייבט אַ ווינקלשטיין אין זײַן שאַפֿונג און אַ פֿעסטער באַווייזן פֿאַר דער ייִדישער פּאַעזיע, ווי ווייט און דרייט זי איז דערגאַנגען אין אירע פֿאַרמעסטן — אַרײַנצונעמען אין זיך וועלטלאַנדשאַפֿט.

וועלטלאַנדשאַפֿט — סײַ שטחדיק, אין ״פֿאַלג מיך אַ גאַנג״ פֿון שטע-טלשער מיליע ביז טיף-אַטעמדיקייט פֿון ווייטע ערגעצן, און סײַ אין זינען פֿון פּאַעטישע איכותן מיט יונגן גרויסוועלטישן שאַפֿונג-נוסח.

סוצקעווערס ״סיביר״ מיינט קינדהייט, היים, בליק אויף צוריק און על-פי שכל-הישר פֿון רוטינירטן גאַסטאַלגיע-נוסח האָט דאָ געלויערט (בײַם וואָלף וואָס שמעקט צום ״פֿלייש פֿון דער מוזיק״) יענער ״צאַרטער צערטל״ פֿון פֿרימי-טיווע צוגעלאַזטקייטן, וואָס האָט שוין ניט איין פּאַעט געשטעלט בדילה-דל. אַבער סוצקעווער האָט אויסגעמיטן יעדע גאַסטאַלגיע, און די ווערטיקייט פֿון דער פּאַעמע איז דווקא אין איר האַרט-צעמענטיקן אַוועקשטעל, אין איר סקולפּטאַרי-שער פֿעסטקייט, וווּ געפֿילן שווימען ניט, נאָר בריוון, און דער בליק אויף צוריק האָט אין זיך דעם נײַגערישן אויסקוק צו מרחקים, וואָס איז דער סימן מובָהק פֿון וועלטלאַנדשאַפֿטלעכן אין סוצקעווערס דיכטונג.

די סטאַטישע פֿונדאַמענטן פֿון געצוימטן מיסטעריש-בילדערשן וואָרט — די אַלע תּמציתדיקע דעטאַלן פֿון סוצקעווערס סיביר-זעונג, ווי: "איניק בלאַע וועגן", "אויסגעשוויגענע קופּאַלן" — זענען אין גאַנצן אַדעקוואַט פּאַראַלעל צו דער סיבירער פֿראַסטיקייט און הויכער אומענדיקער ווייסקייט פֿון דער גוט-מאַלעריש באַנומענער לאַנדשאַפֿט.

אין דער קופּאַליקער אויסגעשווינגקייט הערן זיך אַרויס — טאַקע צוליב דער אויסגעשווינגקייט הערן זיך נאָך טיפּער אַרויס — די אַלע "שנייענקלאַנגען", טיבלעכס פּיק-פּיק, וואַרצלענס ציינגעקריצן, זונענס שפּיזגעשרייען, און דער עיקר — די ערשטע קינדפֿרעגעניש אויף דער סודיקייט פֿון אַ ווייטער וועלט — אירע ווייטקייטן און גרענעצן.

אַ קינדהייט גייט דאָרט אויף — "בליט אַ וועלט — אַ קינד פֿון זיבן יאָר" — שטיל און דין-קלינגענדיק ווי די טריט אויפֿן איניקן שניי. די אַפּגעהאַקטע קורצ-קייט אין די שורות איז דער געטרייער ריטעם פֿון די שנייטריט:

פֿעלדער — בלאַנקע, בלענדיקע מעטאַלן — —

און אין דער קינדישער איינגעהערטקייט:

יעדער שניי איז אַ פֿאַרפֿראַרן גלעקל,
גיב אַ ריר און ס'ענטפֿערט מיט אַ קלונג,
און דער קלונג — אויף טויזנט אַ צעברעקל.

און נאָך מער איז די דאָזיקע דינקייט און קורצקייט אין דער היים-שילדערונג, אין די געוויינטלעכע ווונדער-רגעס, ווען עס שפּילן סודיק זאָכן און געשעענישן צווישן טאַטע און זון. איינציקע ווערטער וועבן דאָ אויס אַ גאַנצע מיסטעריע:

מעסער. טאַטע. רויכיקע לומשינע.
קינדהייט. קינד.

נאָר איבער זיי — נאָך מער בקול-דממה-דקה:

אַ שאַטן נעמט אַראָפּ
ס'פּיידעלע פֿון וואַנט, און דין-דין-דינע
שנייענקלאַנגען פֿאַלן אויף מיין קאַפּ.

שטיל. דאָס שפּילט דער טאַטע. און די קלאַנגען —
אויסגראַווירט אין לופֿטן, ווי אין פֿראַסט
זילבערלעך פֿון אַטעם בלאַ צעהאַנגען
איבער שניי לִבְנֵה־דִיק באַגלאַזט.

דאָס פּשוטע זאָכוואָרט "זילבערלעך" ווערט דאָ דער סאַמע פֿאַרביקסטער תּמצית

פֿון אַ מוזיקאַלישער סיטואַציע אין דער וויברירנדיקער לופֿט צווישן טאַטן דעם בעל־מגן און דעם קינד, וואָס וואַקסט אין דער שניי־לבֿנה־גלאַזיקייט צום לויטערן זילבער פֿון זײַן מאָרגנדיקן פּאַעט־באַרוף. דער טאַטע זעט עס גאָר ניט :

טאַטע זעט ניט, אַז פֿון העלער הויט
ווער איך פֿון אַ ייִנגל — אַ לאַווינע,
וועמען ליכט און ווונדער האָט געבויט.

דער צוזאַמענגאַנג פֿון פּלאַסטישער נאַטור־זאַכיקייט, דמיונדיקער חלום־פּאַרביקייט און וואַכער דענקענדיקער געדאַנקלעכקייט — וואָס איז אַזוי אייגן פֿאַרן גאַנצן נוסח־סוצקעווער — זעט זיך אַרויס וואַרצלדיק, מהותיק אין אַ קליינער שילדערונג ביים משפּחה־טיש פֿון סיבירער "ליכטיק טונקעלן, פּאַרשנייטן כּוטער":

ווייס ווי די לבֿנה איז דער טאַטע,
שטילקייט פֿונעם שניי אויף זײַנע הענט.
ער צעשניידט דאָס שוואַרצע ברויט מיט בלאַנקן,
רחמימדיקן מעסער. ס'פנים בלויט.
און מיט נײַ צעשניטענע געדאַנקען
טונק איך אינעם זאַלץ דעם טאַטנס ברויט.

אַלץ אייניקט זיך דאָ: נאַטור־זעונג פּערזאָנליצירטע — שניישטילקייט אויף הענט; זאַכיקייט — רחמים־שפּיל פֿון ברויט און מעסער; שפּירעוודיקע געדאַנק־לעכקייט ביים טונקען ברויט אין זאַלץ — טאַטנס ברויט.
דאָס גיין מיט ליד אויף ראַנד פֿון זאַכן — איז אַ פּשטות, וואָס איז גאָר ניט אַזוי פּשוט.

טאַלאַנט צו באַגײַסטערונג פֿאַר זאַכן, חוש פֿאַר פּלאַסטישע עלעמענטן — געהערט ניט צו די געוויינלעכקייטן און זעלבסטפּאַרשטענדלעכקייטן פֿון דער ייִדיש־שירה. אפֿשר אַ גלגולדיקער רעזולטאַט פֿון "לא תעשה לך פּסל", און זיכער צוליב אונדזער גורל־געשאַנק — וואַגל־וואַנדער און דאָס פֿעלן פֿון יניקה און באַהעפֿטונג צו נאַטור און שורש.
דערפֿאַר איז פנים חדשות — די עצם נטיה צו איינגעהערטקייט, ווי :

שטיל. אין אונדזער טויבנשלאַק אַ טײַבל
פיקט זיך פֿון אַן אייעלע, פּיק־פּיק.

אַדער :

די וואַרצלען פֿונעם וואַלד
קריצן מיט די צײַן אין טיפֿע גרונטן.

און דאָס נאַכקוקן חיה־טריט, ניט נאָר אין שרעק, נאָר אויך מיט נײַגער צו שיינקייט :

די סימניבֿ פֿאַרפֿעס וואָס אַ חיה
האַט פֿאַרזיט ווי רויזן אינעם שניי —

ס'איז סוצקעווערס געפֿינס און געווינס אָט די וואַכע הער־און־זעוודיקע
חוש־מדיקייט פֿאַר נאַטור און זאַכן (כמעט אַ "גוי־שער" נס אין ייִדיש). זיי האָבן
שוין געפֿינקלט און געשאַרכט אין זיינע "וונדערוועלדער" און "צויבער־שליטנס"
בעת זיין סיבירער אָנהייב און זענען שפּעטער אין זיין אויפֿגערֿיפֿטן "וואַלדיקס"
געוואָרן דער :

אַלץ איז ווערדיק פֿאַר מיין אויגס געוואָגל,
אַלץ איז חשובֿ, טייער פֿאַר מיין סטראַף :

ווי אין יעקבֿס חלום — לייטער איבער שטיין, מלאַכים אויפֿן לייטער — די
דאַנקפֿולע אַפּפּאַלונג פֿון נאַטור און זאַכן צום פּאַעט, ווען ער דערגייט דעם סוד
פֿון זייער זיין, דעם וונדער אין דער ממשות. דאָס זיין ווערט ווערן, און דער
דומם פֿון נאַטור און זאַכן ווערט פֿאַרוואַנדלט אין אויסשטראַלונג פֿון פּאַעטישער
סובלימירונג.

אַזאַ חלומדיקע שטייגונג פֿון רויער ממשות צו העכערע ספּערן, איז דער בעסטער
שכּר פֿאַרן פּאַעט, וואָס "אַלץ איז ווערדיק" פֿאַר זיין אויגס געוואָגל.
שוין איינע פֿון סוצקעווערס סיביר־זעונגען זאָגט עדות אויף אַזאַ לייטער־
שטייגונג, כאַטש אויף איר שפיץ גייען ניט אַרום קיין מלאַכים, נאָר — אַטעמס :

פֿונעם הונט, געשפּאַנט אין שליטן, פּראַלט
לעבעדיקער דאַמף. דער דאַמף באַגעגנט
שטייגנדיק אַ קוימענרויך וואָס העלט
און אַ מענטשן־אַטעם פֿון דער געגנט —
ביז אין לופֿט בלייבט הענגען אַ געצעלט.

ווי אויף טרעפּ, און אַלץ אויסגעאיידלטער, שטייגט דאָס דאָזיקע סובלימירטע
לופֿטבילד פֿון הונטדאַמף, קוימענרויך, ביז מענטשן־אַטעם.
און גלייך נאָך דעם, אין האַריזאָנטיקן לופֿטקוק, נאָך העכער, קומט דאָס גע־
דאַנקלעכע פֿון אומרויקן קינד־פֿרעגער :

"זאָג, וווּ ענדיקט זיך די וועלט, אַ, טאַטע ?"

אַזוי הייבט זיך עס אָן פֿון סאַמע נאַענט, פֿון ממשות "אַנצוטאַפּן מיט דער האַנט",
דורך גייסטיק שטייגנדיקע סובלימירונגען פֿון לופֿט־שפּילנדיקע דמיונות, ביז
זיי פֿאַראַנקערן אין דיאַלאָגישן צווישן טאַטע־זון — פֿראַגן און ענטפֿערס ; זוכעניש
און סודיקער אַרײַנבליק אין וועלטס פֿאַרהוילנדיקייט. אָבער אַלץ — אין דער קאַנ־
קרעטער ראַמיקייט פֿון פֿאַרשניטן כוטער, און וועלט־רחבֿותן פֿאַרסודיקטע, וועלכע
רירן אָן די היים־ממשות — די טירן און פֿענצטער.

אויף דער פֿראַגע : "ווי ענדיקט זיך די וועלט" ווייזט אָן דער טאַטע :

"הינטער יענער כאַטע,
אויפֿן באַרגשפיץ, וווּ די זון פֿאַרגייט".

און סאַראַ סד־הכל פֿון דאָזיקן פֿרעג און ענטפֿער ! — מיט סאַראַ נייגער,
זשע־דנעקייט און פֿאַעטישער טעמפּעראַמענטפֿולקייט :

אַניאַגן די שקיעה ! און איך לויף
אויבן, דורך אַ זילבערנעץ פֿון טרערן,
וווּ די וועלט זיך ענדיקט, באַרג אַרויף.
ביים סיבירער גאַט די אויגן מאַנען,
ס'זאַל ניט זיין מיין בענקעניש אומזיסט.
אַלע יאַרן, ביז־מיר, יאַר־מיליאָנען,
צאַפלען פֿון די שנייען : זיי באַגריסט.

אַזאַ פֿאַעטישע לייַדנשאַפֿטלעכקייט אַנצורירן דעם סוד פֿון וועלט־עקסיסטענץ,
און ממשותדיק — "הינטער יענער כאַטע" ! אַזוי פֿאַנטעזיסטיש־מאַגיש איז די
שורה "ביים סיבירער גאַט די אויגן מאַנען" — אַזעלכע אויגן האָבן אַרויסגע־
פֿינקלט פֿון די בלאַע אייַזיקייטן און שנייען פֿון אַלע "יאַרן ביז־מיר, יאַר מיל־
יאָנען". און אַזוי הימניק־עקסטאַטיש איז דער אַרויסזיג צו חֲדוֹת־הַחַיִּים פֿון "זיי
באַגריסט" אינעם צאַפלען פֿון די שנייען.

דער "זיי באַגריסט" פֿון שנייען, אַרויסגעהערט אין דער קאַסמישער ליכטיקייט
פֿון דער סיבירער לאַנדשאַפֿט — וואַרצלדיקער האַפֿט און קראַפֿט איז ער פֿאַר
דעם גאַנצן דרך החיים און דרך היצירה פֿון אַבֿרהם סוצקעווער.
ניט נאָר מיט דער מאַנונג שליסט זיך די פֿאַעמע "סיביר" נאָר אויך
מיט מאַנונג :

זאַלן אַט די קלאַנגען, זאַל די מאַנונג,
בלייַבן איבער מיר אַ מאַנומענט.

אין אַלע גבֿוֹר־ה־שׁוֹרוֹת פֿון אַבֿרהם סוצקעווער — אויסגעזונגען אין מאַוי־מדיקן
אומבלייט פֿון דער צייט אויף גאַר אַנדערע וועגן און פֿעלדער — וועלן מיר אויך
דערקענען די ערשטע גבֿוֹר־ה־זע־ונגען ביים אירטיש :

איצט דערלאַנגט אַ פֿלאַטער פֿול מיט גבֿוֹר־
לעבן פֿלאַם אַ בראַנדזענע געשטאַלט.

אַן שום ספֿק, אַז דער סיבירער "צפֿון־שטערן" איז געוואָרן ליכט און ווונדער
פֿאַר יאַרן, און כּוּחַ החיים אין אַלע נסיונות :

ווען מיין לעבן צאנקט ווי א לאמטער,
בייג איך מיין געזאנג צו איך אריבער,
עפֿן זיבן אויערן און — הער.

דער "העלער מוט" וואָס האָט סוצקעווערן געשטאַרקט אין זײַנע ערשטע נײַ-
פֿאַרעמדיקע געזאַנגען — אַוּדאי און אַוּדאי איז ער נײַט געווען בלײַז קאַפֿרײַזע
העזע פֿון יונגער מאַדערנאָקײַט — ווי עס פֿירט זיך בײַ לײַטן מיט יעדן העזעהדיקן
אַרױפֿשפּאַר פֿון יונגע שעפֿערישע כּוחות. ס'איז דער העלער מוט פֿון זײַנע ערשטע
פֿרײַשנאַטוריקע נײַקות. מיט זײַער געזונטער העלקײַט האָט סוצקעווער אויסגע-
שטאַלטיקט אויף דער טרױער־פּאַנאַראַמע בײַ "די טױערן פֿון געטאָ" זײַן מוטיקן
חזיון פֿון "א האַרדע בלױאוּגיקע יונגען".

די אַרבל פֿאַרקאַשערט, און פֿעסט די ידים:
— מיר ווילן דאָס פֿאַלק פֿון זײַן געטאָ באַפֿרײַען.

ניט צופֿעליק באַוײַזט זיך אין ליד "אַ נאַכט מיט שפּײַנאַזע", ווי אַן עדות צום
בונד פֿון ליד און געדאַנק — די ווײַסע בערײַאַזע: "אַ ווײַסע בערײַאַזע קלאַפט
אַן אינעם פֿענצטער". דאָס זענען אַלץ די שפּורן פֿון "העל־סיבירישן געזאַנג".

אויך "וואַלדיקס" — וואָס זעט הײַנט אויס ווי אַ נס, ווי אַ ווײַטער זוניקער אינדזל
אויף יענער זײַט פֿון אַ שטורמישער צײַט — איז געקומען ווי אַ הונגער צו
באַנײַטער נאַטור־קרעפֿטיקײַט, דווקא ווען אַלע בײַמער האָבן געזאַגט בלעטער-
פֿאַל און דער שטורעם איז געהאַנגען אין דער לופֿט. ס'איז געווען אין גורל־
דיקן אינסטינקט פֿון פּאַעט צו גײַן אין וואַלד נאַר אַטש — אַפּוזוכן די לעצטע
זוניקײַטן, אײדער זײ פֿאַרשווינדן און וואַלד נאַר אַטש ווערט דער פֿאַטאַלער מקום-
מיקלט פֿאַר די נײַט־דערשאַכטענע אַנטלױפֿערס פֿון די געטאָס און לאַגערן.
און אויב עס גײַט אין דערקענען דעם שורש אין שפּעטערדיקע שאַפּונגען —
איז דער בעסטער עדות די "אַדע צו דער טױב".

די טױב — אַ מאַל האָבן מיר זי געהערט ערשט אַנטפּלעקט, בײַם אָנהײב פֿון
דער סיביר־פּאַעמע — אין דעם אויספֿיקן פֿון אַן אײעלע, און דערנאָך, בײַם סוף
פֿון דער סיביר־פּאַעמע, בײַ דעם לעצטן אַפּשײד פֿון טאַטן, אין לױף נאַכן שלײַטן
מיטן אַרױבער דעם אַפּגרונטיקן קבֿר —

נאַר מיין טױב איז דעמאָלט גראַד פֿאַרפֿלױגן,
אַוונטזון באַקריינט מיט ווײַסן גאַלד,
און אַרױף צום לעבן מיך געצױגן.

זי איז ווידער געקומען אויף דער ישראליקער ערד:

פֿינגערשע נעסטן פֿון יינגל דערוואַרעמען זי און זיי קושן.
וואַרקען מיט זוניקן אַטעם אויף סײַ אירע שנייקע פּלױשן.

און ווידער ניט נאָר לשם דערמאָנונג, נאָר העל-מוט פֿאַרן עתיד :

— כ'וועל מײַנע פֿליגל דיר אַנטאָן, אַרויסציען וועל איך די נעגל,
אַנבלאָזן וועט זיך מיט פֿרײַהייט אַ ווײַסער געדאַנק ווי אַ זעגל.
ביסט ניט ביים טויט אין אַרענדע, די טעג וועלן קרײַזן און קרײַזן,
אייביק איז בלויז די לעגענדע און זי וועט אַ שמייכל באַווייזן.

ניט צופֿעליק טרעפֿן מיר דאָ ווידער די שנייען-לאַווינע, די ווײַסע בעריאַזע.
אונטער אַ בוים לעבן ים-סוף דערקלינגען די כוואַליעס דעם דיכטערס אַדע, אַבער
דאָ ביז אַהער ציט די ווײַסע לאַנדשאַפֿט, און די פֿרײַד מיטן דערקענטן טײַבעלע :

— טײַבעלע, ביסטו די זעלבע, די פֿליגל ניט גראָ, איז דאָס מעגלעך ?

ווערט אויך די מסקנא פֿאַר נײַע פֿרײַדיק שעפֿערישע העלקייטן :

— בויען און בויען דעם טעמפל, מיט זוניקן שכל אים בויען !

דאָס איז זי — די ערשט אַנגעטרויטע זינגיקע לעבנס-עשירות, דער "זײַ
באַגריסט", אַרויסגעהערט אין די רחבֿותדיקע ליכטפֿעלדער פֿון דער באַלעבנדיקער
פֿאַעט-לעגענדע "סיביר".

נײַע מילגרוימיקע ווײַנען פֿון ישראל-ערד, מיט טעמים פֿון סוצקעווערס ישראל-
געזאַנג, שטעלן זיך אַליין — על דעת המקום והקהל — אויפֿן טיש פֿון סוצקע-
ווערס יובֿל-שימחה. זאָל צווישן זיי אויבן אַן זיך פֿילן שטאַלץ דער בכור, דער
ווײַסער סיביר-ווײַן, און פֿון שניילאַנד ביז זונלאַנד זאָל זיך הערן העלמוטיק :
זײַ באַגריסט !

50 יאר סוצקעווער — 500 יאר יידיש

דער 50סטער געבורטאג פֿון א. סוצקעווער איז דער יום־טובֿ פֿון 500 יאר יידיש. סוצקעווערס לידער שטעלן מיט זיך פֿאר די איבערצייגדיקסטע באַווייזן פֿון אַן אַנטוויקלונג, וואָס האָט ביט קיין גלייכן צו זיך אין דער געשיכטע פֿון לשונות. מען וואָלט באַדאַרפֿט דורכלייענען אַ גאַנצע ביבליאָטעק פֿון ייִדישער פּאָעזיע, כדי אונטערצושטרײַכן און אַרויסברענגען דעם טריומף פֿון ייִדיש. אָבער אין סוצ־קעווערס ליד געפֿינט מען אַלץ אויפֿגעזאַמלט, אַלע העראַזשע מעלות פֿון אַ לשון וואָס איז געשאַפֿן געוואָרן דורך אַ ריי נאַציאָנאַלע קריזיסן און קאַטאַסטראַפֿעס, וואָס זענען געוויינטלעך עלול צו פֿאַרגליווערן און פּאַראַליזירן פֿאַלקסאויסדרוק און אים אַיַנקאַרגן ביז אַ קרעכץ.

ייִדיש האָט זיך געלייטערט אין אַרעמקייט. די אמתע באַריידעוודיקייט און צעשמעסטקייט האָט אונדזער לשון באַקומען אַ דאַנק די געדיכטע פֿאַלקסמאַסן. די רייכערע קלאַסן האָבן געקאַרגט רייד און ווען ס'איז זיי געוואָרן גאַר ענג אין אויסדרוק, זענען זיי אָנגעקומען צו אַ סך פֿרעמדשפּראַכיקן גראַבן קליינען. דער ייִדישער פֿאַלקסמענטש האָט טיפֿער געגראַבן און אַרויסבאַקומען די טייערסטע פּערל, זײַן טרויער און זײַן פֿרייד איז ניט געווען גאַנץ, ביז ער האָט זיך ניט אַרויסגעאַהאַלפֿן מיט די אומגעריכטע ווונדערס פֿון ייִדישן לשון. ייִדיש האָט אים אַקאַמפּאַנירט דעם גאַנצן ייִדישן מעת־לעת.

בײַ ווייניק ייִדישע פּאָעטן שפּירט מען אַזוי די רייניקייט פֿון אונדזער שפּראַך, ווי בײַ סוצקעווערן. כ׳מײן דערמיט צו זאָגן, אַז אַ בלעטל סוצקעווער שאַפֿט אַ קלימאַט וואָס ברענגט אַ רייניִייִדישע פֿלאַרע, ווי פֿרוכט אָפּגעריסן פֿון אַ ייִדישן בוים. אָפֿט מאַל דאַכט זיך ווען מען גיט זיך איבער צו סוצקעווערס עטלעכע צענד־ליק שורות, אַז ער גיט אונדז אַ לעקציע אין ייִדיש־שאַפֿונג פֿון ערשטע טריט בײַן הייַנטיקן טאַג. סוצקעווער רעדט און אילוסטרירט. ער איז אַליין דער לעקטאָר, דער אילוסטראַטאָר און דער מנגן. מען הערט אין אַ בלעטל סוצקעווער, ווי ס'פֿליט אַרויס די גאַלדענע פּאַווע און ווי תּוך כדי דיבור פֿליט זי דורך אַלע מעטאַמאָרפֿאָזעס פֿון אונדזער לשון. זי נאַשט בײַ דער פֿאַלקס־מעשה, בײַ חסידישע מעשיות, בײַ די קלאַסיקערס אונדזערע און זי ווייזט וואָס פֿאַראַ אַן אוצרות עס ליגן נאָך אין לשון באַהאַלטן, ביז איצט ניט־אַנטפּלעקטע, ניט־אַנט־דעקטע.

און נאָך איידער מען נעמט־אויף דעם אינהאַלט פֿון סוצקעווערס אַ פֿערו, זינגט מען אים אויס מוזיקאַליש, און מען שפּירט אַז דער פּאָעט איז איבערגעגעבן צו אַ גרויסע עבֿודה — ער זינגט פֿאַר אונדז דאָס געזאַנג — ייִדיש. סוצקעווער איז דער אַלקענער און אַלמײַסטער פֿון ייִדישן ליד. ער קען נעמען אַ פֿערו און אים פֿאַרקניסטלעך, פֿאַרקנציקן, פֿאַרוועבן אין אַלואַרישע מיינען, וואָס איין מײַן זאַל ווערן אַ שאַכטלע פֿאַר אַ צווייטן און אַ צווייטער פֿאַר אַ דריטן און אַלע דרייַ זאָלן זיך אַרומנעמען מיט שלום עליכּם פֿון אַזעלכע גראַמען, וואָס ייִדיש האָט אין זיך פֿאַרגנייהט ביז דעם טאַג, ווען ס'איז דערשינען אַבֿרהם סוצקעווער

און ער האָט געהאַט די זכיה צו עפֿענען און אַנטפֿלעקן די דאָזיקע דער־ שטוינגען.

דער יום־טובֿ פֿון אַ האַלבן יאָרהונדערט סוצקעווער איז אַ פֿולער קיילעכדיקער יום־טובֿ, ווייל ס'איז אוממעגלעך צו דערגרייכן וואָס סוצקעווער האָט ווירטואַזיש דערגרייכט. אויב ער איז ניט געוואָרן דער אויער־און־אויג־פּאָעט פֿון טאָג ווען ער איז געבוירן געוואָרן. ער האָט שוין פֿון טאָג פֿון זײַן געבוירן געמוזט צעברעכן אַן אַרײַנגעגנבֿטן שטראַל אויף די פֿאַרשידענע קאָמפּאָנענטע ליכטשפּריצלעך. די פּאָעטישע בילדלעכקייט זײַנע איז אַ רעזולטאַט פֿון אַ גרויסער דערפֿאַרונג, אַ קינדישע, אַ שטיפֿערישע, אַן אַנאַליטישע און אַן אַנווענדלעכע אויף ריפֿסטע זעונגען און געשעענישן. ס'איז אַ רעזולטאַט פֿון אַ רייכער לאַבאָראַטאָריע, וואָס האָט דעם פּאָעט גענומען אין דער אַרבעט אַרײַן, נאָך איידער ער האָט פֿאַר־ שטאַנען דעם סוד פֿון וואָרט.

ווען סוצקעווער איז געוואָקסן און ער האָט אײַנגעזאַפּט מוזיקאַלישע רייד און לידער פֿון פֿרעמד־לשונדיקע פּאָעטן, איז ער ניט געבליבן געפֿלעפֿט, ווייל ער איז שוין דעמאָלט געווען גרייט מיט זײַן גאַנצן פּאָעטישן אַרסענאַל צו טאָן דאָס זעלביקע צום ייִדישן געמאַסטן־און־געווייגן וואָרט.

דער שידוך פֿון וואָרט, מוזיק און געפֿלאַטער פֿון אַן אַריגינעלער בילדלעכקייט איז בײַ סוצקעווערן גלײַך געשטעלט געוואָרן אין דינסט פֿון ייִדישן לשון, דורך אַלע קלימאַטישע באַדינגונגען, ווי ייִדיש וואָלט געווען דאָס באַגערטע לאַנד פֿון יונגן פּאָעט.

מ'קען ניט שרײַבן אַזעלכע לידער ווי סוצקעווער האָט אַנגעהויבן שרײַבן אין זײַן יוגנט און ניט האָבן דאָס געפֿיל, אַז ייִדיש איז אַ לאַנד מיט די רײַכסטע מעגלעכקייטן. אין סוצקעווערס ערשטע לידער איז ניט פֿאַראַן דער מינדסטער סימן, דער מינדסטער קאָמפּלעקס פֿון זײַטיקייט, פֿון בעל־כּרחודיקייט, פֿון שרײַבן אויף אַ לשון, וואָס איז ניט אַ טייל פֿון דער גרויסער וועלט־סימפּאָניע פֿון לשונות. ער האָט זיך אַרײַנגעוואָרפֿן מיט זײַן גאַנצער געבוירענער פּאָע־ טישער באַגאַבונג אין דער רחבות פֿון ייִדישן לשון און ער האָט זיך אויף אַן אמת און ניט איראַניש צעלייגט ווי בײַם טאַטן אין ווײַנגאַרטן.

סוצקעווער איז אַ ווונדערלעכער אײַנזאַפּער פֿון אײַנדרוקן, וואָס ווערן פֿאַרנוצט געזונטערהייט. אַלע חושים זײַנע זענען תּמיד אײַנגעשפּאַנט אין דער מיסיע פֿון לעבן. דורך זײַנע לידער רעדט אַ פּאָעט וואָס האָט ניט נאָר ליב דאָס ייִדישע לשון, נאָר די ייִדישע ליטעראַטור, די ייִדישע שפּעפּערס און מען פֿילט באַשײַמ־ פּערלעך, ווי די ליבשאַפֿט זײַנע זינגט אויס אַן אָדע צו דער אַנטוויקלונג פֿון ייִדיש און צו יעדער ליבשאַפֿטלעכער האַנט וואָס איז צוגעלייגט געוואָרן אין פּראַצעס פֿון דער גרויסער אַנטוויקלונג. בײַ סוצקעווערן ווערט דאָס אַלץ פּאָעטיש סינטעזירט. סוצקעווערס קערב מיט מתנות צו דער נײַער ייִדישער פּאָעזיע זענען דערצו גרויס דערמיט, וואָס זיי גיבן ייִדיש די חשיבות פֿון אַ באַזונדערער פֿעסטונג וואָס מען מוז אײַננעמען. מ'קען אויף סוצקעווערס לידער ניט פּראַווען קיין עלעמענטאַרע סטאַטיסטיק פֿון אַזוי פֿיל און אַזוי פֿיל סלאַווישע ווערטער. אַזוי פֿיל העברעיִשע אויסדרוקן און אַזוי פֿיל מיטל־הויכדייטש. דער פּאַראַד

פֿון סוצקעווערס ליד איז אַ פֿולע און באַזונדערע דערגרייכונג, וואָס ווי קאַטאַ-
ליטיש די באַזונדערע באַשטאַנדטיילן זאָלן ניט זײַן, איז דער פּראָדוקט אַ כּע-
מישער. ער איז פֿון די געצײלטע גרויסע ייִדישע פּאָעטן, וואָס דעמאָנסטרירט
אויף אַן איבערצײגנדיקן אָפֿן די ווונדערס פֿון אַנטשטאַנען ייִדישן לשון.

צום געבורטאָג וועט מען זיכער שאַצן און אַפּשאַצן סוצקעווערס ליד — אין
דער פֿראַסטיקער פֿרייד פֿון סיבירישע מאַרגנס, און די געזעענע גרוילן פֿון דער
געטאַ, ווען זײַן גרויזאַמע מײַסטערשאַפֿט איז געווען אַ געשאַנק אין די שוידער-
טעג ווען דער גאַנצער ייִדישער הימל איז געווען געשאַנגן מיט פֿאַרפֿינצטערניש,
אין דער "געהיימטשאַט" פֿון פֿאַרטיזאַנישע קאַמפֿן, און די ניסים פֿון באַפֿרײַונג-
קאַמפֿן אויף אײַגענער ערד, אין עקזאַטישע אַפֿריקאַנישע געזאַנגען, אין געבורט
פֿון אַ נײַעם פֿאַלקלאַר — די אומעטומיקייט פֿון פּאָעט, זײַן ווערסאַטיליטעט, זײַן
גרויסקענעוודיקייט און פֿילזעעוודיקייט.

איך אַליין האָב עס שוין געטאָן בײַ אַ סך געלעגנהייטן און איך לאָז עס איצטער
איבער צו אַנדערע וואָס טראָגן אונטער זײַערע געשאַנקען צום געבורטאָג פֿון
פּאָעט. מיך אינטערעסירט אין דעם מאַמענט, בעת עס ליגן פֿאַר מיר סוצקעווערס
לידער און איך בלעטער זײ, די פֿולע און זעטיקע דערגרייכטקייט פֿון לשון, אין
די הענט פֿון אַ מײַסטער וואָס לעבט אַזוי בשלום מיט ייִדישע ווערטער, ווײַל
ער האָט קײַן מאָל ניט געשפּירט קײַן צוואַנג און קלעם, בעת ער האָט געזונגען,
ייִדיש איז אים אַנטקעגנגעקומען מיטן בעסטן און שענסטן און וויפֿל ער האָט
זיך מײַסטעריש ניט גערייצט מיטן לשון, איז אים ייִדיש גאַרניט שולדיק געבליבן,
זי האָט אים צוריקגעשפּילט מיט אַלע חנען און געווײַזן, אַז וויפֿל ער האָט פֿאַר-
לאַנגט, פֿאַרמאַגט זי נאָך: אַקער, גראַב, אַרײַן און אַרויס — אַלץ איז דאָ אין
ייִדיש, פֿאַר דער גרעסטער מעגלעכער מײַסטערשאַפֿט, אויב דער מײַסטער
אַליין לײַדט ניט פֿון שפּלות, אַז אים קלעמט געבעך דאָס ייִדישע לשון.

סוצקעווער איז אַ גלייביקער פּאָעט, אַפֿילו אין די שווערסטע טעג פֿון לעסטערונג
האַט ער געלעסטערט ווי אַ גלייביקער. אַט די גלייביקייט קומט אים שטאַרק
צו נוף, בײַם אײַנהיימישן זיך מיט אַלערליי נײַע טעמעס און אײַנהאַלטלעכקייט.
ער גלייבט אין זײַנע לידער. בײַ דער גאַנצער גרויסמײַסטערשאַפֿט זענען זיי
ניט קײַן טעכנישע צאַפֿלען, נאָר זיי זענען פֿולע, געשעענע לידער. די לידער
זײַנע זענען ישן — זיי זענען דאָ. די מײַסטע לידער זײַנע נײַטיקן זיך ניט אין
אַנשפּאַר אויפֿן גאַנצן פּאָעט, אַז ער זאָל זיי פֿירן אויף אַ גילדן קײַטעלע, זיי
עקסיסטירן אין אײַגענעם זכות, ווײַל זיי זענען פֿאַרגאַנצטע שאַפֿונגען.

סוצקעווער באַהערשט אַלע פּאָעטישע פֿאַרמען. ער קען אויסזינגען אַ ליד, ער
קען עס אויסדערצײלן, ער קען עס אויסשמועסן, ער קען עס אויפֿפֿריידיקן און
ער קען עס אײַנטרויערן, ער קען שאַפֿן אַ פּאָעטישן דיאַלאָג פֿון מענטשלעכן היך-
און-קריק — און ער קען מאַנאַלאָגירן מיט זיך אַליין אין ליד.

סוצקעווער איז דער גרעסטער גראַמען-מײַסטער פֿון ייִדישן ליד. מײַסטע
גראַמען זײַנע פֿאַלן צו צו זײַערע באַשערטע רײַד מיט אומגעריכטער שמחה
און מיט דער איבערראַשונג פֿון קריגן דעם ריכטיקן זיווג. סוצקעווער שרײַבט
זײַער זעלטן פּראָזע, הגם ווען ער שרײַבט אַ בלאַט פּראָזע, איז אין אים פֿאַראַן

גאָר אַ סך פֿון פּאָעט. ער ציט ניט אַרויס זײַן פּראָזע פֿון אַ באַזונדער קעשענע, אָבער ער שרײַבט ווייניק, ווייל זײַן גאַנצע פּראָזע פֿאַרניטיקט ער און פֿאַרנוצט אין זײַן ליד.

סוצקעווערס מוזיקאַלישקייט איז ניט אַפּצוטיילן פֿון דעם אופֿן, ווי ער נוצט אויס די מאַגיק פֿון ייִדישן וואָרט. אַזאַ מוזיקאַלישקייט קען מען זיך ניט אויס־לערנען, מען קען עס ניט אויסמעסטן, צוטאַנצנדיק מיטן מוזיקאַלישן פֿיסל. די לופֿט צווישן וואָרט און וואָרט, דאָס וואָס שאַפֿט דעם אינעווייניקסטן ריטעם און ניט דעם אימיטירטן אָדער מעכאַניש געמיַסטערעוועטן, איז ניט צום אויסלערנען. ווען מען רעדט פֿון געבוירענעם פּאָעט מיינט מען דאָס געבוירענע געהער פֿאַר דער דאָזיקער שײַכות פֿון וואָרט מיט וואָרט, אין צוגאַב צו דער געמאַסטנקייט פֿון דער שורה. אַ שורה קען אויסהאַלטן די ראַיעלסטע מאַס און זײַן האָרט ווי אַן אַלטער ביין. ריטעם נעמט אַרײַן אין זיך די איינגעבוירענע פֿאַרשטענדעניש מוזוג צו זײַן וואָרט מיט וואָרט. סוצקעווער פֿאַרמאַגט דאָס געהער פֿאַר אַזאַ ריטעם, ווייל ער איז דורכױס דער געבוירענער פּאָעט, דער פּאָעט וואָס פֿײַערט זײַן פֿופֿציקסטן געבורטאָג און איז די גאַנצע קײַלעכדיקע פֿופֿציק יאָר — דער פּאָעט.

פֿאַראַן שטופֿן אין פּאָעזיע. פֿאַראַן פּאָעטן וואָס קענען הערן און אַזעלכע וואָס קענען זיך אייַנהערן. פֿאַראַן פּאָעטן וואָס קענען זען און אַזעלכע וואָס קענען דערזען. סוצקעווער האָט גלײַך אַנגעהויבן ווי אַ בליציקער זעער און אַ גרויסער מנגן און ער האָט געקלעטערט מיט זײַן ליד, פּדי צו קענען דערגרייכן אַלץ העכער און העכער און גרונטעווען טיפֿער און טיפֿער. אָבער דער עיקר זעען מיר אין סוצקעווערס דערגרייכונגען די פֿולע דערמעגלעכונג פֿון ייִדישן וואָרט, אין אַלע זײַנע אַנטפּלעקטע און נאָך ניט אַנטפּלעקטע ווינקלען.

מיר פֿאַרמאַגן אַ סך גוטע ייִדישע פּאָעטן, אָבער די מייסטע פֿון זיי זענען ייִדישע פּאָעטן ווייל זיי זענען ייִדן, וואָס שרײַבן ייִדישע לידער. סוצקעווער איז דער ייִדישער פּאָעט וועמען דאָס ייִדישע לשון האָט געבוירן אַנטקעגן אַלע טענות. ס'איז בפֿירוש נייטיק געווען אַ שפּאַנענדיקע לשון־עוואָלוציע פֿון אַ 450 יאָר פֿאַר־געבורט, פּדי מיר זאָלן איצטער קענען בענטשן דעם ייִדישן פּאָעט סוצקעווער צו זײַן פֿופֿציקסטן געבורטאָג.

"אָדע צו דער טויב"

אַבְרָהָם סוצקעווערס פּאָעזיע איז אַ באַזונדער־מיניקע צוזאַמענגיסונג פֿון אַ זעל־טענער קונסט: אַ בויערן אין פּערל און אויפֿצילען זיי אויף אַ שנירל, אָן אַיַנ־פֿאַסן אַ רובּין אין אַ בריליאַנטן־בראַש — מיט גרויל און מיט וויי און איבער־מענטשלעכע ליידן. אָט די אַריגינעלע קונסט קוואַלט אַרויס פֿון זײַן תּוך און פֿון זײַן פּערזענלעכקייט, דער גרויל קומט צו אים פֿון דרויסן, איז אים אויפֿגעצווונגען געוואָרן פֿון זײַנע ליידן און די ליידן פֿון זײַן דור, און האָט זיך אַיַנגעקריצט אין זײַן זכּרון אויף ניט צום פֿאַרווישן. ווי שטאַרק ער זאָל זיך ניט פֿרייען מיט די גראַנדיעזע שאַפֿונגען פֿונעם פֿאַלק וואָס לעבט אויף אין ציון און ווי שטאַרק ער זאָל ניט הנאה האָבן אַרומפֿאַרנדיק איבער דער וועלט — וועט דאָך זיך אַרויס־שלאָגן פֿון אים די פֿיין און וועט פֿון דאָס נײַ אַרויסשרײַען פֿון זײַנע שורות.

זײַן בוך "אָדע צו דער טויב" איז פֿון דרײַ טיילן.

דער ערשטער טייל, וואָס גיט זײַן נאָמען דעם גאַנצן בוך, איז צוזאַמענגע־שטעלט פֿון צען כּמו־סאַנעטן און זייער אינהאַלט איז: אַ שטילער שמועס צווישן דיכטער און זײַן מוזע, וואָס באַווייזט זיך פֿאַר אים אין דער געשטאַלט פֿון אַ טויב — אַ שמועס און אַ ווידוי און אַ חשבון מיט דער וועלט. און פֿאַר וואָס זאָג איך פֿוּם סאַנעט? ווייל אין טעכנישן זינען זענען זיי גאַרניט קיין סאַנעטן. יעדער בלעטל פֿון זייערע בלעטער איז געבויט פֿון זעכצן שורות, וואָס זענען אַיַנגע־טיילט אין פֿיר סטראַפֿן; און די שורות גראַמען זיך פֿאַרווייז, און יעדע איינע פֿון זיי איז אויסגעפֿורעמט אין העקסאַמעטערס. און דאָך — די לאַגיק פֿון דעם סאַנעטן־רינג שוועבט איבער דער גאַנצער פּאָעמע ווי אַ ווייטער, פֿאַרבאַרגענער מוסטער.

בלעטל פּאַפּיר, ביסט אַ דענקמאַל, אַ נעסט בויט די טויב אין דײַן חומר, בלעטל, אין דיר, ניט אין מאַרמאַר, איז אייביק דאָס פנים פֿון טרוימער, דאָ, צווישן אַפּקלאַנגען רויע, פֿאַרזונקענע, ליימיקע פֿאַרמען, זאַמל אין זילבערנע זילבן, צו קענען מײַן טײַבעלע קאַרמען.

די שורות פֿון דער "אָדע" זענען אַיַנגעהילט אין שנייקע פּליושן פֿון דער טויבס ברוסט; אַ שטומקייט וואָס ווערט צעשניטן פֿון אַ מעסער, און פּערל רעגענען פֿון איר מיט אַ פּערלנער אימה; גרילן קלאַפּן; ספּירט־שיפּרות. ווערט פֿאַרטונקלט דער פּאָעזיע־שפיגל מיט אַ פֿייער וואָס איז דורכויס פּינצ־טערניש מיטן בילד פֿון קינדער, גאַלדענע פּייגל, וואָס ליגן אין סקעלעטן. זומפּיק איז די ערד און דער הימל. דער היכל ווערט פֿאַרברענט און די זײַלן אַנטלויפֿן ווי חיות. און דער דאָזיקער חורבן — צי איז ניט שולדיק אין אים דער מענטש, וואָס קאַרמעט זײַן פּאָעזיע־טויב מיט פּערל־קלאַנגען, מיט ליבשאַפֿט־קערנער?

אַבער די טויב, וואָס שפּרינגט אַרום, די טויב וואָס וואַרקעט, איז אים מגלה

דעם מיזמור פֿון דער נאַטור, וואָס זײַן גיגון איז "כוואַליק און וואַלדיק און וועלטיק". פֿון הימל פֿאַלט אַראָפּ פֿאַר אים אַ שטיין־מעטעאָר פֿול מיטן ריח פֿון שטערן און איז — "מוזיק אונטער גאַלדענע ריפֿן". און דער שטיין וואָס ווערט אויף אַ מיסטעריעזן אופֿן אידענטיפֿיצירט מיט דער טויב, באַפֿעלט אים צו לעבן, צו מאַלן, צו שילדערן. און זי גיט אים, די טויב, דריי בלוטיקע טראַפֿנס אַ סימן, איידער די לבנה וועט אים ווערן אַ מצבֿה צוקאַפֿנס.

ער אַליין ווערט "די שנייען־לאַווינע, די ווייסע בעריאַזע, דער שפיגל, דער אַפהילך פֿון שטילקייט". עס איז ניטאָ קיין לעבן אָן פּאַעזיע. אין קעניגרייך פֿון ליד באַהעפֿטן זיך שיינקייט און אייביקייט.

דער מיטלסטער טייל פֿון בוך הייסט "העלפֿאַנדן בײַ נאַכט" און איז די פֿרוכט פֿונעם דיכטערס אַ נסיעה איבער אַפֿריקע אין יאָר 1950. דאָס איז אַ זאַמלונג מאַטיוון פֿון די נעגער־געצעלטן, קראַקאַדילן־טייכן, בריליאַנטן־גרובנס אין קעמבערלי. דאָ זענען קולטילידער צו ברענגען אַ רעגן און אַנצוצינדן אַ גלוסט; אַ קללה אויף אַ מאַלפֿע־סוחר, וואָס קומט צעאַקערן דאָס לײַב פֿון אַ יונג מיידל, מיט דרייצן אַקסן, וואָס ער ברענגט נדן פֿאַר איר פֿאַטער.

אין דעם דאָזיקן טייל זענען פֿאַראַן לידער, וואָס פֿאַרמאַגן אַ קדמוניתדיקן טעם, עפֿעס אַזוינס וואָס מע פֿילט אין געוויסע פּסוקים פֿון תנ"ך, ווי דער זמר פֿון למכס איבערבעטן זיך און באַרימען זיך פֿאַר זײַנע צוויי ווייבער עדה און צלה. איינער לויבט זײַן אַקס בזה הלשון:

קומט באַווונדערן מיין אַקס.
ניטאָ צו אים קיין גלײַכן.
זײַן טאַטע איז געווען די זון,
זײַן מאַמע — די לבנה.

ווייסער פֿון די שפּריצן מילך די ערשטע
בײַ אַ פֿרוי,
ווען זי גיט צו זייגן, איז די וויסקייט פֿון זײַן שטערן.

אין זײַנע אויגן קאָן מען זען די צוקונפֿט.
נאָר איר זאָלט
בעסער זיי ניט עפֿענען
אין רגעס ווען זיי דרימלען.

די הערנער זענען מאַסטן פֿון אַ שיף,
אַזאָ וואָס פֿירט אין בויך אַפֿולע אוצרות.

מיידלעך ווערן אַנדערש אינעם שימער פֿון זײַן פּראַכט.
אין זייער בלוט —
אַ וואַרעמקייט פֿון אומבאַקאַנטע מיילער.

קומט באוונדערן מיין אָקס.

ניטאָ צו אים קיין גלייכן.

ווי ער באַדט זיך — ווערן זיס די טייכן .

אויף זיין נסיעה איבער אַפריקע, באַרייכערט פֿון גייע איינדרוקן, זענען אין די טיפֿענישן פֿונעם דיכטערס נשמה ווי פֿאַרגראַבן געוואָרן די גרוילן פֿון דער פֿאַר־גאַנגענהייט. די שוידערן פֿונעם געטאָ־פֿייער, דאָס קריכן אין די אונטערערדישע קאַנאַלן און דער פֿראַסטבונקער אין וואַלד — זיי זאָלן ניט אויפֿרודערן זיין פֿריש געמיט. אָבער זיי קומען צוריק און שטורעמען אויף אינעם דריטן טייל פֿון בוך, וואָס זיין פֿאַרעם איז: קאַפיטלען פֿאַעזיע אין פֿראַנצ.

דער דאָזיקער טייל ווערט אָנגערופֿן "גרינער אַקוואַריום". דער אַקוואַריום — דאָס איז דאָס פֿאַרזיגלטע זכרונות־קעמערל אין דער נשמה.

דער גרינלעך־טונקעלער קאַליר פֿון אַט דעם נשמה־קעמערל ציט זיין יניקה פֿון עטלעכע עלעמענטן:

א גרינער מעסער האָט אויפֿגעשניטן די ערד.

ס'איז געוואָרן גרין.

גרין.

גרין.

גרינקייט פֿון טונקעלע יאָדלעס דורך א נעפל;

גרינקייט פֿון אַ וואַלקן מיט געפֿלאַצטער גאַל;

גרינקייט פֿון מאַכיקע שטיינער אין אַ רעגן;

גרינקייט וואָס אַנטפלעקט זיך דורך אַ רייף, געקניקלט פֿון אַ זיבן־יעריקן;

גרינקייט פֿון קרויטבלעטער אין שפּליטערס טוי, וואָס צעבלוטליקן פֿינגער;

ערשטע גרינקייט אונטער צעשמאַלצענעם שניי אין אַ קאַראַהאַד אַרום אַ

בלאָ בלימעלע;

גרינקייט פֿון אַ האַלב־לֶבְנָה, וואָס מע זעט זי מיט גרינע אויגן פֿון אונטער

אַ כוואַליע;

און פֿייערלעכע גרינקייט פֿון גראַזן, באַזיימט אַרום אַ קבֿר.

גרינקייטן שטראַמען אין גרינקייטן. לייב אין לייב. און אַט איז שוין פֿאַר־

וואַנדלט די ערד אין אַ גרינעם אַקוואַריום.

נענטער, נענטער, צו דער גרינער ווימלעניש!

איך קוק אַרײַן: מענטשן שווימען דאָ ווי פֿיש. אומצאָליקע פֿאַספֿאַרנע

פּנימער, יונג, אַלט, און יונג־אַלט אין איינעם. אַלע, וואָס כ'האַב זיי געזען

אַ גאַנץ לעבן און דער טויט האָט זיי געזאַלט מיט אַ גרינער עקסיסטענץ;

אַלע שווימען זיי אינעם גרינעם אַקוואַריום, אין אַ מין זיידענער, לופֿ־

טיקער מוזיק.

דאָ לעבן די טויטע!

אונטער זיי טייכן, וועלדער, שטעט — אַ ריזיקע פֿלאַסטישע מאַפע, און

אויבן שווימט אַרום די זון, אין געשטאַלט פֿון אַ פֿייערדיקן מענטש.

איך דערקען באקאנטע, פֿריינד, שכנים און צי פֿאַר זיי מיין שטרויע-
נעם הוט ;

— גוט-מאַרגן.

זיי ענטפֿערן מיט גרינע שמייכלעך, ווי אַ ברונעם ענטפֿערט אַ שטיין מיט
צעבראַכענע רינגען.

מינע, אויגן פֿאַטשן מיט זילבערנע וועסלעס, יאַגן, שווימען, צווישן אַלע
פנימער. זיי נישטערן, זוכן איין פנים.

געפֿונען, געפֿונען! אַט איז דער חלום פֿון מיין חלום — —

— דאָס בין איך, טייערע, איך, איך. די קניישטן זענען בלויז אַ נעסט
פֿון מיין בענקשאַפֿט.

מינע ליפֿן, פֿאַרלאַפֿענע מיט בלוט, ציען זיך צו אירע. נאָר וויי, זיי בלייבן
הענגען אויף דער שויב פֿון אַקוואַריום.

אויך אירע ליפֿן שווימען צו מינע. איך פֿיל דעם אַטעם פֿון ברענענדיקן
פונש. די שויב איז אַ קאַלטער חלף צווישן ביידן.

— איך וויל דיר לייצען אַ ליד, וועגן דיר... מוזסט הערן!

— אויסווייניק, ליבער, קען איך דאָס ליד, איך אליין האָב דיר געגעבן
די ווערטער.

— וויל איך דיין לייב נאָך איין מאָל פֿילן!

— מע קאַן ניט נענטער, די שויב, די שויב...

— ניין, די גרענעץ וועט באַלד פֿאַרשווינדן, אַט צעזעץ איך די גרינע
שויב מיטן קאַפּ — —

נאָכן צוועלפטן זעץ האָט געפֿלאַצט דער אַקוואַריום.

ווי זענען די ליפֿן, וווּ איז דאָס קול?

און די טויטע, די טויטע, — זענען זיי געשטאַרבן?

און דער דיכטער בלייבט אליין. ניטאָ קיינער. אַנטקעגן אים גראַן. "און אויבן —

אַ צווייג מאַראַנצן, אַדער קינדער שפּילן זיך מיט גאַלדענע זייפֿנבלאַזן".

נאָך דעם דאָזיקן הויך-פֿאַעטישן אַרײַנפֿיר-קאַפיטל קומען געשיכטעס פֿון די

חורבן-יאָרן, וואַרהאַפֿטיקע בילדער פֿון אַ געשפּענסט-ווירקלעכקייט: די אַריס-

טאַקראַטישע פֿרוי, די ליבהאַבערין פֿון קונסט און פֿאַעזיע, וואָס איז אין געטאָ

געוואָרן אַן איינגעשרומפּענע בעטלערין, און זעט אויס ווי אַן עגיפּטישע מומיע;

אַן אַפּגעהאַקטער בראַנדזענער קאַפּ פֿון אַ פֿערד, וואָס וויינט מיט פֿראַסט-

טראַפּנס אויפֿן גורל פֿון אַ ייִדישער זקנה און אויף אירע פֿאַרצערטלטע קינדער-

לעך, וואָס הינט זענען זיי באַפֿאַלן אויפֿצופֿרעסן; אַן איבערגעבליבענער פֿון די

געטאָס, אַ מענטשן-סקעלעט, וואָס גייט אַרויס פֿון די קאַנאַלן נאָכן שונאס מפּלה

און אויף זײַן אַקסל — אַ מיזעלע, וואָס איז אים געווען אַ פֿריינד אין די קאַנאַלן,

און ער פֿילאַסאַפֿירט מיטן מיזעלע וועגן דער נישטיקייט פֿון נקמה, ווײַל איטלעכע

נקמה איז צו קליין; אַ בוים, אַ "סוכאַסטאַי", וואָס ווערט אונטערגעשניטן דורך

פֿאַרטיזאַנער, כדי צו מאַכן פֿייער אויף אַפּצובראַטן אַן אַקס, וואָס האָט פֿאַר-

בלאַנדזשעט אין וואַלד, און פֿונעם בוים גייט אַרויס אַ ייד אין אַ טלית און דערציילט,

אז דא, אין א פֿוקסנהייל אינעם בוימוואַרצל, ליגט ער שוין מיט זײַן ווייב לאַנגע
 חדשים; זי באַקט בולבעס און ער זאָגט תהלים: "א נס, א נס. וואָלט איך ניט
 געזאָגט תהלים, וואָלט איך דאָך איינגעשלאָפֿן און די זעג אייערע וואָלט מיך
 דעמאָלט צעשניטן". און נאָך מעשים און מעשיות, וואָס טוען ווי די בין, וואָס
 גיט אַ ביס אין אויגאַפּל; וואָס צערײַסן אַ ייִדיש האַרץ ווי שמות פֿון אַ הייליק
 ספֿר; וואָס גיסן־צונויף דאָס לעבעדיקע בלוט מיטן בלוט פֿון די אומגעבראַכטע, —
 דאָס בלוט פֿון צענדליקער טויזנטער זכריהס, וואָס וועט זידן און קיין מאָל זיך
 ניט איינשטילן, און אַלץ איז באַלויכטן מיט אַ פּערלשײַן פֿון אַ קאַלטער לִבָּנה,
 מיט אַ ווונדערלעך ליכט פֿון אַ דיכטער־פֿאַנטאַזיע.

אַ סך נעמען זיך דעם נאָמען פֿאַעט, ווערן באַרימט ווי פֿאַעטן. אָבער אמתדיקע
 פֿאַעטן זענען זייער ווייניק פֿאַראַן, געציילטע ממש, איינער־צוויי אין אַ פּרֿך,
 דרײַ־פֿיר אין אַ דור, זעקס־זיבן אין אַ תקופֿה. ניט איין מאָל האָב איך פֿאַרלייקנט
 ייִדיש, אויס קנאות צו העברעיִש. אָבער איך קען ניט פֿאַרלייקענען אַן אמתן פֿאַעט
 אין ייִדיש, וואָס שטייט פֿאַר מײַנע אויגן; און ממילא איז ער אַ לעבעדיקער עדות
 פֿאַר דער וויטאַליטעט פֿון דער שפּראַך אין וועלכער ער שאַפֿט.

עס איז פֿאַראַן אין סוצקעווערן די דאָזיקע זעלטענע סגולה פֿון אמתדיקע
 פֿאַעטן, וואָס ער איז פֿאַרפֿישופֿט פֿון דער אַריגינעלער פֿראַזע פֿון דער דיכטונג
 בײַ אַנדערע, וואָס ער איז פֿאַרפֿאַלגט פֿון איר, ווערט שיכור פֿון איר — און ניט
 ווייניקער פֿון דעם — פֿאַרפֿאַלגט אים, זינגט זיך אין אים, זײַן אייגענע אַריגינעלע
 פֿראַזע, וואָס איז נאָך ניט געבוירן געוואָרן, און ער ראַנגלט זיך
 מיט איר, ווייטיקט זי, ביז זי ווערט אַרויסגעבראַכט בשלמות אַ צאַפֿלדיקע און
 בלענדדיקע אין איר גאַנצער פֿולקייט. איז דער אמתער פֿאַעט מתפלל אויף
 אַט דעם גנאָד־באַריר מיט דער מוזע, וואָס איז דער גרעסטער פּרײַז זײַנער, און
 פֿלערליי אַנדערע פּרײַזן און אויסצייכענונגען זענען בײַ אים נישטיק.

ווי דער אמתדיקער פֿאַעט איז אונדז סוצקעווער דרײַפֿאַך טײַער: ער איז
 אונדז טײַער צוליב דעם וואָס ער איז אַ זעלטנקייט, אַ יקרה־מציאות; ער איז
 טײַער מיט דער טײַערקייט פֿון פּערל, סאַפּירן און קאַראַלן; און ער איז טײַער
 מיט דעם, וואָס זײַנע געשליפֿענע אַרנאַמענטן גליען מיט דער פּיין פֿון זײַן פֿאַלק.

א קאפיטעלע סוצקעווער

אין א ליד צו א פאעט גיט אברהם סוצקעווער ארויס זיין מאנונג צו פאעזיע :

באשאף א נייעם אדם אין דיין צלם
פון רויע קלאנגען, פון אן אויפגעשוידערטן מעטאפאר.

דאס ווארט "אויפגעשוידערטן" האב איך אונטערגעשטראכן, ניט סוצקעווער, און געטאן האב איך עס דערפאר, וואס דערנאך האב איך געזוכט אין זיינע לידער דעם "אויפגעשוידערטן מעטאפאר". געפונען האב איך די "רויע קלאנגען", וואס פון זיי האט סוצקעווער געשאפן דינע קלאנגען-סימפאניע. דעם "אויפגע-שוידערטן מעטאפאר" האב איך ניט געפונען. סוצקעווערס מעטאפאר דארפן מיר אויפנעמען מיט אלע חושים אונדזערע, — זען, הערן און אפילו שמעקן. דאס איז דער פאעטישער גאב זיינער. דאס ווארט זיינס האט אן אייגענעם קלאנג און האט אויך אן אראמאט. מעטאפארן פון אזא קוואליטעט וואקסן אריבער אויפ-געשוידערטקייט, ווארעם זיי זענען דורכגעלייטערט, דורכגעזיפט דורך די זיפן פון געמיט-געדאנק.

אין ליד "מיט וועמען" פֿרעגט דער פאעט יעקב אבינו מיט וועמען האט ער זיך געראנגלט ביים מערר יבוק. איז דער געדאנק, אז כאטש יעקב האט דעם מלאך מנצח-געווען, איז ער דאך ארויס א הינקענדיקער. נאר פונעם געדאנק וואקסט ארויס א בילד, —

הינקען מיר ביו איצטער,

און ס'הינקען מיט אין אונדו חלומות — — —

האט סוצקעווער דעם געדאנק דערטראכט ביזן סוף? ניין, איר שפירט, ווי אין פראצעס פון אויספירן דאס ליד האט דער מעטאפאר אים דערטראגן צו דער געדאנק-פֿולקייט. אפשר וואלט אן אנדער פאעט געקענט שאפן אן "אויפגעשווי-דערטן מעטאפאר" אין אזא ליד, אבער דאס ליד וואלט ניט געווען אזוי טיף ווי סוצקעווערס, ווארעם דער אויפשוידער צערודערט אונדזערע חושים און דערמיט אליין פארשטאפט ער די טיפיקייט. דער מעטאפאר פון חלומות, וואס הינקען, הענגט אויף אן אבסטראקציע, ער רופט אבער ארויס אין אונדז א וויזיע, וואס דורך געדאנקלעך-זעערישע קאנאלן דערפירט זי אונדז צו א דינעם מענטש-טראגיות. אין א פראזע-פסוק זאגט סוצקעווער: "קיינער האט מיד אבער ניט געווארנט, איך זאל זיך היטן פון ווערטער, וואס זענען שיפור פון יענוועלטיקע מאנבלומען. דעריבער בין איך געווארן דער קנעכט פון זיער ווילן". זיידער, "יענוועלטיקע" האב איך אונטערגעשטראכן, ניט סוצקעווער, און ווידער איז דא א כוונה דערביי. וואס זענען "יענוועלטיקע מאנבלומען?" ווידער: ווי אזוי ווערן ווערטער שיפור פון זיי? און פאר וואס איז דער פאעט געווארן "דער קנעכט

פֿון זייער ווילן? דער עכטער פֿאָעט האָט אָבער זײַן אייגענעם פֿאָעטישן אמת און בײַ סוצקעווערן זענען די "יענוועלטיקע מאַנבלומען" זײַן פֿאָעטישער אמת. אין זײַן פֿאָעזיע איז דאָ אַ מין נאַרקאָטיק, וואָס פֿאַרשיפורט דאָס וואָרט זײַנס. נאָר ווידער, ווי מיטן "אויפֿגעשוידערטן מעטאָפֿאַר" איז ער אַ ביסל מגזם מיטן זאָג, אַז ער איז אַ "קנעכט פֿון זייער ווילן". אין אים איז דאָ אַ פֿאָעטישע ניכטערקייט און אַ ניכטערע פֿאָעטישקייט. ער קנעט אויס דאָס וואָרט, אָן דער כ' צווישן דער עין און דער טית, — ניט קנע (כ) ט.

סוצקעווער, וואָס איז שיכור פֿון ווערטער, איז אפֿשר דער איינציקער פֿאָעט בײַ אונדז, וואָס וויל דערגיין צום וואָרט, וואָס איז אין גאַנצן אויסגעטאָן פֿון וואָרטקייט. אין איין ליד זאָגט ער: "דאָ לעבט נאָך אַ לשון וואָס דאַרף ניט קיין ליפֿן". אין אַן אַנדער ליד: "אויסגעפֿיגען וויל איך צווישן מידברדיקע סקאַלעס / יענעם אַלף-בית אָן ווערטער". און ווייטער: "פֿאַרויגל אַלע ווערטער" ... און נאָך: "געבליבן בלויז קלאַנגען, איך זע בלויז די קלאַנגען" ... אָבער צו דער אייגענער צײַט וויל ער "אַנצינדן שוואַרצע מירמלווערטער אין אַ סטראָפֿע", אָבער טאַקע אין דעם אייגענעם ליד ("דער בלינדער מילטאָן") זאָגט ער:

צו פֿיר און פֿערציק יאָר
 בין איך געשלאָגן
 מיט זעעוודיקייט. ווי אַ גיזער שלאָגן
 אין מיר די בלוטן פֿון אַ דור.
 שיכור פֿון מײַן זעעוודיקייט — — —

איז דאָ אַ סתירה צווישן דעם פֿאָעטס שיכור-זײַן פֿון ווערטער און "שיכור פֿון מײַן זעעוודיקייט"? יאָ, סע איז די פֿאָעטישע לאַגיק פֿון סתירות. אַ מאָל דאַכט זיך, אַז סוצקעווער ראַנגלט זיך מיט דער פֿאָעטישער צווייִקייט אין זיך: אַבסטראַקטע בילדלעכקייט און קאַנקרעטע. אַזעלעכע שורות, למשל, —

איך בין אַ תּפֿילה אַנגעטאָן מיט ווונדן,
 זוי אַ בוים
 איז אַנגעטאָן מיט פֿייגל אין אַ שטורעם.

איז דער צונויפֿפֿאַר פֿון דעם אַבסטראַקטן בילד "אַ תּפֿילה אַנגעטאָן מיט ווונדן" מיט אַ בוים וואָס איז "אַנגעטאָן מיט פֿייגל אין אַ שטורעם" דער אויסדרוק פֿונעם דאָזיקן געראַנגל. נאָר קיין סתירה איז צווישן די ביידע מעטאָפֿאַרן ניטאָ, זיי דערגאַנצן איינס דאָס אַנדערע. די "תּפֿילה אַנגעטאָן מיט ווונדן" איז פֿאַרן פֿאָעט געווען צו שאַרף און אפֿשר אויך "אויפֿגעשוידערט", האָט ער זי, די תּפֿילה, ווייכער געמאַכט דורך דער פֿייגל-קאַנקרעטקייט.

אַ מאָל הייבט סוצקעווער אָן אַ ליד אַפֿאַריסטיש ניכטער און גיט באַלד אַ פֿלי צו דער וואָרטקייט פֿליגל-צעשפּרייטקייט. וואָס, למשל, קען זײַן ניכטערער, ווי "זאַמל ניט קמצניש דײַנע שעהען"? נאָר די דריטע און פֿערטע שורות זענען שוין אַנגעשיכורט:

נאָר צעשפּרייט זיי איבער אַלע דנאַען,
זונפאַרגאַנג זאָל צאַפּלען אין אַ נעץ.

און צום סוף פֿונעם ליד איז דער פּראָצעס שוין אַ פֿאַרקערטער: די ערשטע צוויי
שורות פֿון דער סטראָפֿע זענען אַבסטראַקטע, אימאַזשינעטיװע, —

רײַס אַראָפּ זײַן מאַסקע, און געשווינדער
דײַנע שעהען איבער אים פֿאַרשפּרייט.

דאָס רעדט זיך פֿונעם טויט און, כדי דאָס בילד צו זען, דאַרפֿט איר אַרײַנקוקן
אין זיך אַליין מיט פֿאַרמאַכטע אויגן. די לעצטע צוויי שורות, כאָטש זיי פֿאַרמאַגן
אין זיך קינסטלערישן פֿאַראַדאַקס, זענען זיי אָבער נאַענט צו אונדזער וויזועלישקייט
און קאַנקרעטע באַגריפֿן, —

זקנים זענען פֿאַרגרימירטע קינדער,
און די אַלטע שטאַרבן יונגערהײַט.

אין אַ ליד הייבט ער אָן די סטראָפֿע מיט אַ שורה, וואָס איז די ערשטע העלפֿט
קאַנקרעט און די צווייטע — געזען מיטן זײַן אייגענעם פּאַעטיש־פֿאַנטאַסטישן
געזע. לאַמיר זען: דער אָנהייב איז, — "גריילן, ווי שוסטערלעך, קלאַפֿן", —
איר האָט געהערט די גריילן, די שוסטערלעך האָט איר געהערט קלאַפֿן און דער
מעטאַפֿאָר "קלאַפֿט" אײַך אויס דעם קלאַנג. די צווייטע העלפֿט איז שוין — "די
גראַזן אַרײַן אין מײַן שטערן", — אַ מעטאַפֿאָר, וואָס נאָר סוצקעווער האָט אים
געזען, נאָך מער, געהערט. אַז מיר שטעלן צונױף די שורה אין איר פֿולקײַט,
דערשפירן מיר ווי האַרמאָניש זי איז, ווי ביידע העלפֿט זינגען זיך צונױף און
שאַפֿן די שטימונג, וואָס דער פּאַעט האָט אונדו געוואַלט קאַמוניקירן. אינעם
אייגענעם ליד איז ווידער דאָ סוצקעווערס "שיפּרות", וואַרײַרט, — "ווער האָט
פֿאַרשיכורט די פֿינגער, זיי זאָלן באַשאַפֿן אַ שורה" דער דאָזיקער מאַטיוו, אין
פלערליי פֿאַרבן, קלאַנגען און באַגריפֿן, לאַזט אים ניט אָפּ.

סוצקעווער אַפּערירט אויך מיט קאַנטראַסטן, וואָס באַצױנגען אײַך. זיי זענען,
ווי אַ געדיכט־גראַע כּמאַרע מיט פּאַסן זונשײַן באַזױמט. אַז דאָס געמיט אײַערס
איז אַ תּפֿילהדיקס, ווערט איר פֿאַרשיכורט פֿון די פּאַסן זונשײַן, ווידער, אַז אײַער
געמיט איז אין טרויער געשלייערט, ווירקט דער קאַנטראַסט אײַך מער נאָך צו
פֿאַרטרויערן, סוצקעווערס קאַנטראַסטן:

ערגעץ מעסט אַן אַדלער מיט אַ פענדזל אין די נעגל
מײַנע קלײַנע פֿרײַדן, גרויסע פּחדים, —

האָט איר דאָ אוועקגעשטעלט קלײַנע פֿרײַדן קעגן גרויסע פּחדים.
אינעם קעגנשטעל ווערן די פֿרײַדן קלענער און די פּחדים גרעסער. אָבער נאָך
אַ טיפֿערער קאַנטראַסט איז דאָ אין די לעצטע צוויי שורות פֿון דער סטראָפֿע:

קומען צו דער אויסשטעלונג וועט בלויז א וויסער זעגל,
אָפגעריסן פֿונעם שוואַרצן פֿאַדעם.

דער ״וויסער זעגל״ אין קאַנטראַסט צום ״שוואַרצן פֿאַדעם״ פֿירט אונדז אַרײַן
אין דער סאַמע טיפֿעניש פֿונעם פֿאַעטס געמיט און צו דער אייגענער צײַט, וואָס
פֿאַר אונדזער וויזיע פֿלאַטערט דער וויסער זעגל, קענען מיר זיך ניט באַפֿרײַען
פֿונעם שוואַרצן פֿאַדעם.

אינעם איצטיקן ״קאָפיטעלע סוצקעווער״ שטעל איד־זיך דער עיקר אָפּ אויפֿן
פֿאַעטס מעטאָפֿאָרן, דערפֿאַר וואָס דער תּוֹכן וואַקסט בײַ אים אַרויס פֿון וואַרט־
בילדלעכקייט. נעמען מיר אַזעלכע צוויי שורות אין דער לידער־סעריע ״אין
מידבר סיני״:

און ס'פֿאַלט די זון אַראָפּ פֿון אַ טעראַסע,
און אויף די אַקסלען כאַפּן זי די קינדער.

דער פֿאַעט זינגט דאָ פֿונעם טאָל פֿיראַן, וווּ ״רויטע הירשן זעען אויס די יונגען״.
דאָס זענען די ״יונגען״ פֿון ישראל, וואָס זענען צוריקגעקומען צום סיני ניט
מקבל צו זײַן די תּורה, נאָר זי צוריק אויסברענען אין פֿײַער. איז אין דעם
בילד פֿון די פֿריערדיקע צוויי שורות דאָ אַזאַ דערהויבענע פֿרײַד, וואָס וואַקסט
אַריבער תּוֹכן. וויזיע און שפּירונג ווערט דאָ דער תּוֹכן. איר זעט די ״רויטע
הירשן״, איר שפּירט זייער איבערלעבונג, בעת זיי כאַפּן די זון אויף זייערע
אַקסלען. אין אַן אַנדער ליד פֿון דער סעריע:

אין מידבר סיני ווערט דײַן אומה יינגער,
און דײַן געבאַט, אין בלעטער פֿעלדז — דײַן פינקס,
פֿאַרקריצן מיט אַ פֿײַערדיקן פֿינגער
סקעלעטן פֿון די געטאָס און טרעבלינקעס.

איז דאָ ווידער בילדלעכקייט טיף־פֿאַעטישער תּוֹכן, דינער טראַגיום, וויזיע
אַרײַנגעזען אין געדאַנק. דער פֿאַעט שפּילט מיט גערװעזע, פֿילעוודיקע פֿינגער
אויף די קלאַווישן פֿון האַרץ און מחשבה. אַדער אפֿשר דאַרפֿן מיר גאַרניט
אַפּטיילן האַרץ פֿון מחשבה, וואַרעם בײַ אים זענען זיי אַ האַרמאָנישער איינס,
וואָס איז נאָך געבענטשט מיט אייגענעם זואַרט־אַראַמאַט.
דורכצוגײַן סוצקעווערס אימאַזשן־וועלט וואַלט נײַטיק געווען מער ווי אַ
קאָפיטעלע. דאָ האָב איך נאָר געוואַלט געבן אַן אַנוונק אויף מײַן פֿאַררונג צו אים.

שטריכן צו אברהם סוצקעווערס קינסטלערישן פראָפּיל

א

די קונסט־געשיכטע אין אירע אַלע פֿאַרמאַציעס — און בעיקר יענע פֿאַרשונגען, וואָס ווילן אונדז געבן אַ קלאַרן באַשייד פֿון אַ ליטעראַטור־עפּאָכע, אָדער בלויז פֿון אַ קליינעם צײַטאַפּשניט פֿון דער עפּאָכע, מיט אירע אַלע נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און פּסיכאָלאָגישע טרײַב־כּוחות — באַזירן זיך ס׳רױבֿ אויפֿן עלעמענט פֿונעם אומבאַשײדלעכן, אינדיױדועל־יחידישן יצירה־טעמפּעראַמענט, וואָס איז אייגנטימלעך בלויז דעם און נישט קיין אַנדערן שאַפֿער. אַלע מאָנאָגראַפֿיעס וועגן גרויסע ליטעראַטור־שעפֿער (אַנדערע מאַראַ, עמיל לודױג) באַזירן זיך בעיקר אויף די סודותדיקע גײַסט־כּוחות און גײַסטיקע וואַרצלען, וואָס ס׳האַט אונדז איבערגעלאָזט דער קונסטשאַפֿער אין דער וועלט־ליטעראַטור. נישט בלויז דאָס וואָרט מיט זײַן קלאַנג, בילד, ריח און װיבראַציע זענען דער היפּנאָז־שורש, וואָס האָט געװירקט אין דער פּאָעזיע, פּראָזע — בעת ס׳איז די רייד וועגן ליטעראַטור. אַרום דעם וואָרט און מיטן וואָרט איז תּמיד מיטגעגאַנגען די גײַסט־אַטמאָספֿערע פֿון אַ דור, אָפֿט פֿון גאַנצע דורות. הונדערטער יאָרן האָבן אין איראַפּע זיך געפֿורעמט די פֿאַרשיידנסטע סטילן, שולן, ליטעראַרישע אידע־אַלאָגיעס און כּלערליי קונסט־סיסטעמען. די אַ אַלע שאַפֿערישע גײַסטיקע כּוואַליעס האָבן נישט געקענט קיין גרענעצן פֿון ימים און יבשות, פֿון פּאָלק און פּאָלק. באַדײַ־טנדיק גרויס איז תּמיד געװען די קעגנזײַטיקע השּפּעה צװישן די שאַפֿערישע גענעראַציעס, פֿון איין דור אויפֿן צװײטן — און צװישן די קעגנװערטיקע דורות. אַזױ אַרום באַקומט זיך אַ היקפֿדיק בילד פֿון שאַפֿערישער אינפֿלױענץ, פֿון מענטש־לעכער שטענדיקער גײַסטיקער באַפֿרוכפּערונג. ערשט די אומקום־תּקופּה האָט פֿאַר אונדז אויפֿגעשטעלט די ביז צום הימל־דערגרייכנדיקע טױטדאַמבע — און בעיקר פֿאַרן ייִדישן שאַפֿערישן וואָרט. פֿון די פֿאַרשלאָסענע און פֿאַרגעטאַעטע אותיות פּורחות, איז בלויז פֿאַרבליבן אַן אַפּגעשונדן, דערשראַקן שאַטן־אות, וואָס האָט געדאַרפֿט ערשט אויף ס׳ניי זיך איבערציען מיט אָדערן און וואָרעם בלוט דורכן סודותדיקן, גײַסטיקן כּוח פֿונעם ייִדישן דיכטער.

ב

איך מיין, אַז מען קען זאָגן: ביז צו דער אומקום־תּקופּה, ביז צו דער גענעראַציע פֿון יענע שאַפֿערס, וואָס די געשיכטע האָט זיי אונדז איבערגעלאָזט אויך נאָכן חורבן, מיט זייערע אַלע װיסטע גורלות און נסיונות — איז נאָך קיין שום גײַסט־מענטש אין די פֿרײַערדיקע דורות נישט געשטאַנען אַזאַ פֿאַרזיגלט־אַפּגע־צױמטער פֿון יעטװעדער דרויסנדיקער השּפּעה, אַזאַ איינזאַם־פֿאַרשטױסענער — װי דאָס איז געװען דער ייִדישער דיכטער, וואָס דער האַקנקרייץ האָט אים פֿאַר־טריבן אין די געטאַ־מױערן, אָדער געטאַ־קאַנאַלן. ער איז פֿאַרבליבן, דער שאַפֿער, אַזױ גרױזאַם־אַליין װי פֿאַרמױערט אין זיך מיט זײַן שפּירונג, געװײן און האַפֿענונג. דאָס איינציקע, וואָס ער האָט אין זיך אויך מיט־אײַנגעמױערט, איז געװען דאָס צע־

בראכענע יידישע וואָרט. און דאָס וואָרט, — באַשפּריצט מיטן בלוט פֿון פֿאַלק און מיטן אייגענעם דיכטערבלוט. צי איז זײַן וואָרט, דעם דיכטערס וויזיע, געווען צוגעגרייט צו אַזעלכע נסיונות ערפֿ דעם קאַטאַקליזם? צי האָט דער בלוט־מבול ניט אָפּגעשווענקט יעדע מענטשלעכע שפּירונג, אָפּגענומען און געטייט יעטוועדע חשיבוֹת, דויערהאַפּטיקייט און גלויבן אין קינסטלערישן וואָרט — און אין וואָרט בכלל? צי האָט די רעאַליטעט ניט געשפּאַט פֿון אַלע מאַסן, מיטלען פֿון דער מענטשלעכער שפּראַך, וואָס האָט געוואָלט געבן דאָס שיינע? עס זענען באַקאַנט ווערק, וואָס זענען אַנטשטאַנען אויף פֿאַרשיקונג, תּפֿיסות און איזאָלירטקייט. אָבער — צי קען מען געטאָ־פֿאַרמויערטקייט פֿאַרגלייכן צו אַ תּפֿיסה, אָדער איזאָלאַציע? בלויז דער ייִדישער שאַפֿער איז געשטעלט געוואָרן פֿאַר אַזאַ ביטערן נסיון. איך טראַכט אָפּט וועגן די פֿאַרנעפּלטע שאַפֿערישע שטויסן, וואָס כּ׳האַב אַליין איבער־געלעבט אין יענע אומגליקלעכע טעג, בלייבנדיק פֿאַרמויערט אין געטאָ אויף יאָרן. וואָס האָט געצווונגען דעם דיכטער אויפֿצוברעכן און אַרויסצוגיין פֿון זײַן איינ־געמויערטקייט — און נעמען די פען אין האַנט? בטחון? בטחון? — אין וואָס? אין גוטן גורל, וואָס גאָר די הימלען באַשטימען פֿאַרן מענטשן? אפֿשר: דאָס פֿייערלעכע, איינזאַמע קינסטלערישע שפּילן־זיך מיטן וואָרט, "דאָס שפּאַלטן פֿון וואַקאַלן" — ווי סוצקעווער זינגט צו רעמבאַ, — כדי צוזאַמען מיטן שגעונדיקן שפּיל זיך צו באַפֿרייען פֿון געטאָ־קעגנוואָרט? צי טאַקע עסקיפּיזם פֿון עמק הבכּא דורכן וואָרט? און אפֿשר אַ מצבֿה גאָר זיך און גאַכן פֿאַלק? און אויב אַ מצבֿה — צי האָט ער געהאַט, דער שאַפֿער, די אַדעקוואַטקייט פֿון די קינסטלערישע געפֿעסן פֿאַר אַט דער מצבֿה? צי האָט ער געהאַט פֿאַרגייער פֿון אַזאַ מין קאַטאַ־קליזם אין דער ליטעראַטור? אפֿשר אויב אפֿשר ביאַליק?

די אומקום־תּקופֿה — און אויך דער שאַפֿונג־פּראָצעס פֿון ייִדישן דיכטער בעת יענע יאָרן — וועלן לאַנגע דורות זײַן אַ טעמע פֿאַר פֿאַרשונג. אין איצטיקן מאָ־מענט איז כּדאי זיך אָפּצושטעלן אויף דער פֿול געפרוּוטער, בונטער שאַפֿערישקייט פֿון איינעם פֿון יענעם דור פֿאַרמױערטע, אויף איינעם פֿון די, וואָס זענען געווען מסוגל מיט דער סטיכזע פֿון זייער פּאַעטישן איך — און מיט דער גנאַד פֿון גורל — שוין אין געטאָ צו שפּאַלטן דאָס וואָרט אויף אַטאַמען, אויף וואַקאַלן, כדי ניט צו בלייבן אַ שטומע פֿידל מיט אַ קלאַנגען־ים אַן אומבאַקאַנטן. און ער האָט זײַן שאַפֿערישקייט אונדז איבערגעגעבן אין זעלטענע דיכטערישע גאַסן און פֿורעמס, כדי זיי זאָלן ליכטן, קלאַנגן, מאַנען און דערציילן אויף לאַנגע, לאַנגע דורות.

ג

ווען מען קומט צום ביז איצטיקן פּאַעטישן פֿאַרמעג פֿון אַבֿרהם סוצקעווער, בעת מען לייענט זײַנע פֿערזן — און לייענען דאָרף מען אים פּאַוואַליע, גאָר פּאַוואַליע — וואַקסט פֿאַר אונדז אויס אַ מין פּרױ־צויבערער, אַ וואָרט־מכּשף, אַ פּאַעט, וואָס האָט דערטרונקען אין זײַן אומרויקן גייסט די מוראדיקסטע חזיונות, מיראַזשן און ראַנגלענישן. איצט שעפט ער זיי אַלע אַרויס פֿון דער דערטרונקנקייט מיט די שענסטע גינגאַלדענע עמערס. דער עדות פֿון יענער פּיין מוז פֿאַרוואַנדלען זיך אין שײַן, אין ליכט. די זעלביקע געזעצן, וואָס גילטן אין דער "טויטער" נאַטור

גילטן אויך אין דער קונסט. די באַשערטקייט פֿון לעבן עפֿנט פֿאַרן דיכטער נײַע, הומאַנע הלומות. וואָסער שלל פֿון פֿאַרבן, ריחות, בילדער און מעטאַפֿאָרן מישט ניט צונויף זײַן כּישוף־פֿינגער, כדי אונדז צו פֿירן אינעם לאַבירינט פֿון זײַן פֿאַעטישן פֿאַליי? אַ. סוצקעווער איז פֿון די וואַגנדיקע דיכטערס. ער האָט ניט מורא צו שטעלן אַ טראַט אין דער פֿינצטער פֿון זײַן פֿאַעטישן לאַבירינט. וואָרעם ער ווייס, דער דיכטער, אַז דאָס, מיט וואָס זײַן גײַסט איז געפרוווט געוואָרן, איז איינמאָליק, ווי איינמאָליק ס'איז דאָס ערדישע לעבן פֿונעם דיכטער, ווי איינמאָליק ס'איז "געהיימטשאַט" מיט אירע אַלע דיכטערישע נסיונות.

כ'האַב ניט געזונגען סתם. איך האָב געמוזט אַרויסוואַרען פֿון זיך די קאַנאַליאַדע!

יאַ, וואָלפֿיש־אַרויסוואַרען — דאָס איז סוצקעווערס פֿאַעטישער קרעדאַ. ער שרײַבט ניט זײַנע לידער, ער וואַיעט זיי אַרויס פֿון זיך אונטערן דרוק פֿון אומצאָליקע אַטמאָספֿערן. זײַן יעדעס ליד איז ווי אַ פֿאַרטײַעטער וואָלף, וואָס וואַרפֿט זיך אויף דיר פּלוצעם, אומגעריכט און דו ווערסט געפֿאַנגען, ווי דער פֿאַעט אַליין, "אין דער ווילדער פּראַכט פֿון זײַן אייגענער פֿאַרשרפּייטער געזאַנגען". פֿאַר־פּלאַנטערט אין דער אַ נעץ פֿון ריינער, קוואַרציקער פֿאַעזיע, וווּ יעדער אַדערל זינגט באַזונדער, באַזונדערסטו די פּאַנאַראַמעס, פֿולע מיט סודותדיקע פֿאַעטישע סימנים פֿון אַלט־יודיש און יודיש נוסח ווילנע. און אויב אַפֿילו דער שלל פֿון פֿאַעטישן אַקוואַרעל־מאַזאַק שלינגט אַ מאָל אײַן די אידעע — ביסטו זיכער, אַז באַלד קומט דער בליץ, וואָס פֿאַרענדיקט דאָס ליד מיט אַנטפּלעקערישער דיכטערישער שיינקייט.

יעדעס בוך סוצקעווערס פֿאַרלאַנגט אַ באַזונדערע שטודיע סײַ בנוגע דער טעמאַטיק, סײַ בנוגע דער פֿאַעטישער עשירות, פֿאַרטפֿונג און אַנטפּלעקונג. פֿון די ביז איצט דערשינענע ביכער באַקומט זיך אַ רעליעף פֿאַעטיש פּראַפֿיל פֿונעם מענטשן אַברהם סוצקעווער אויפֿן פּאַן פֿון אונדזער עפֿאַכע. זינט אַ פֿערטל יאָר־הונדערט (1937) ווי ער האָט אַוועקגעשטעלט זײַן פֿאַעטישע קווינע אין דער "ידישער דיכטונג — מיט זײַן ערשט בוך "לידער". שוין דאָרט וועט איר געפֿינען די לויטער־גוטע און אויך האַרבע זוימען פֿון אַלע שפּעטערדיקע ווערק, וואָס האָבן זײַן נאָמען גרויס געמאַכט אין דער יודישער ליטעראַטור. צווישן דעם בוך "לידער" און זײַן לעצט בוך "גײַסטיקע ערד", ליגט אויסגעשפּרייט אַ קאָליריקער ביכער־טעפּעך מיט גרויסע דיכטערישע דערגרייכונגען: "די פֿעסטונג", "יודישע גאַס", "געהיימטשאַט", "אין פֿײַער־וואַגן", "סיביר", "אַדע צו דער טויב", "אין מידבר סיני", "אַאַיס" — ווערק, וואָס באַקריינען און באַשיינען די יודישע דיכטונג און דאָס יודיש־לשון אין גורלדיקע עטאַפֿן פֿון אונדזער פֿאַלק בעת און נאָכן חורבן.

צי האָט אַ. סוצקעווער אין דער דיכטונג פֿאַרגייערס? וואָס איז זײַן אַזוי גערו־פֿענער לייטמאַטיוו אין דער פֿאַעזיע? צו וועלכן אַני־מאַמין דינט זײַן קרעאַ־טיווע גײַסטיקייט? צי קען מען אים קינסטלעריש דעפֿינירן ווי, למשל, לייזויקן אַדער גלאַטשטיינען — הגם ייִנגער פֿון זיי אין יאָרן, אָבער ניט ייִנגער אין

דיכטערישער געפרוהוטקייט, אין מענטשלעכע יסורים און — מיטן אויסדרוק-כוח פֿון זײַן פּאָעטישער גאַמע?

כװאַלט געפרוהוט דעפֿינירן בערך אַזוי: א. סוצקעווער אין זײַן ליד, פּאָעמע — אין זײַן גאַנץ ביז איצטיק שאַפֿן, איז כולל אין זיך צוויי עיקר-עלעמענטן: א. דעם פּאָעטישן צויבער פֿון וואָרט מיט זײַן פֿאַרביקייט, שפּילעוודיקייט, זינגעווד-דיקייט, איבערחושימדיקער זעעוודיקייט און שפּירעוודיקייט, פֿולע מיט מקורות-דיקע התגלותן פֿון בילד- און שאַטן-ניואַנסירונג; און ב. דיכטערישע אידעע-פֿולקייט, געבויט אויף נאַציאָנאַלע חורבן און רענעסאַנס-מאַטיוון. איך זע אין אים צוויי שעפֿערישע פּנימער: פֿון פּאָעטי-צויבערער און פֿון דיכטער-רעפּיקער. כװויס ניט צי די פֿונאַנדערטיילונג לויפֿט אַדורך אין אַלע ווערק אין סאַמע האַרץ פֿון זײַן יצירה, אָבער אַלץ ווייזט, אַז ס׳איז פֿאַראַן אין סוצקעווערס ביז איצטיק שאַפֿן אַ בולטע באַריערע, וואָס טיילט אָפּ זײַן פּאָעזיע פֿון זײַן דיכטונג. אין אַלע ליטעראַטורן איז צו געפֿינען דעם פּראָטאַטיפּ פֿון ריינעם פּאָעט און ריינעם דיכטער — הגם אין די ווערק זייערע איז דאָס ניט תּמיד לייכט פֿונאַנדערצושיידן. דער דיכטער איז תּמיד אויך אין זײַן שאַפֿן עפּיש, בעת דער פּאָעטי-ליריקער דאַרף לחלוטין ניט דעם עפּישן עלעמענט. אים גענוגנט דאָס צויבערשפּיל פֿון פּאָעטישן וואָרט גופּא, די אַנטפּלעקונגען, וואָס ווערן געבוירן אין דער פּאָעטישער וויזיע. אויב, למשל, מיר וועלן אויף איין זײַט אַוועקשטעלן אַלס דיכטער אַזעלכע נעמען ווי: הוגאַ, ביראַן, מיצקעוויטש, געטע, וויטמאַן, לייזיק, ביאַליק — באַקומט זיך אַנטקעגן זיי, אויף דער צווייטער זײַט, אַלס פּאָעטן: באַדלער, שעלי, סלאַוואַצקי, רילקע, פּושקין, פֿראַסט, טשערניכאַווסקי. אויב די אַ פֿונאַנדערטיילונג זעט אויס צו זײַן בלוז אַן אילוואַ-רישע ווי דער קור-המשוה — איז פֿון דעסטוועגן צו זען אַ גרונטיקן קינסטלערישן און אידעישן אונטערשייד אין די אַרויסגערעכנטע שעפֿערס ווערק, וווּ מען קען בולט אַנטרעפֿן דעם עפּישן עלעמענט, אַדער דעם ריינעם פּאָעטישן קוואַרק, וווּ ס׳לויפֿט ניט אַדורך קיין שום רעאַל-עפּישער אַדער.

די ביכער: "די פֿעסטונג", "געהיימטשאַט" און טיילווייז "יידישע גאַס" זענען ווערק פֿונעם דיכטער סוצקעווער, וווּ די עפּיק איז גוֹבֵר דעם פּאָעטי-מכשף. דאָס מיינט ניט, אַז אויך אין די ווערק איז ניט פֿאַראַן סוצקעווערס מאַגיש-פּאָעטישע וויבראַציע מיט אַלע זײַנע פּאָעטישע כוחות. דאָס זענען ווערק אויסגע-שפינטע פֿון פֿאַלקס-אומגליקן און קאַשמאַרן, פֿון נאַציאָנאַלע חלומות און ראַנגלע-נישן, ווערק, וווּ דער פּאָעטישער איך טרעט אָפּ דאָס אַרט דעם דיכטער פֿאַר רעאַלע, העכערע צילן. דאָ קומט דער דיכטער נעענטער צו די קוואַלן פֿון זײַן נאַציאָנאַלער אַחריות. אין דעם עפּאָס "געהיימטשאַט" האָט סוצקעווער דער-גרייכט אַ זעלטענע נאַראַטאָרישע הויכקייט, געמישט מיט יענע-וועלטיקן פּאָעטישן צויבער. צי איז עס דערפֿאַר וואָס דער הינטערגרונט פֿונעם עפּאָס איז אַזוי פֿייערלעך-גרויזאַם און איינמאַליק? צי איז עס דערפֿאַר וואָס דאָס עפּישע דיכטער-וואָרט איז אַרויסגעוואַיעט געוואָרן אויפֿן פּאַן פֿונעם חורבן?

אַלס פּאָעט האָט אַ. סוצקעווער אין זײַן ליד גאַר אַ צווייט פּנים. דאָ הגם ער נוצט דעם זעלבליקן שאַפֿערישן עלעמענט פֿאַר זײַנע שורות ווי פֿאַר זײַנע דיכטע-רישע ווערק, איז זײַן וואָרט גאַר אַנדערש: ס׳איז הייס-וולקאַניש, ניאַגאַריש, דער

ריטעם — געמיסטערט מיט א ספעציפֿישן אַטעם, דער גאַנצער פֿערז — געטע-
 סעט, פֿאַראַקערט און דאָך קומט זיין בילד אַרויס עטעריש, מחמת דער פֿילטרירונג
 פֿון זײַן וויזיע אין דער ראַפֿינעריע פֿון די קלאַרסטע פּאַעטישע פֿליסיקייטן. דאָ
 האָבן מיר דאָס גרויסע עשירות פֿון אַ פּאַעט, וואָס וואַלט פֿון זײַן פּאַעטישער
 פּזרנות געקענט פֿאַרטיילן אַ טויף אַנדערע פּאַעטן. ער בויט זײַן פּאַעטישע שורה
 פֿון פּשוטע ווערטער, אָבער ער הילט זי אַרום מיט אומצאָליקע לויכטנדיקע ספֿערן,
 וווּ ס׳פֿאַלן שטיקער ליכט פֿון וואַנדערנדיקע לבנות און קאַמעטן. די גוטע פּאַעטישע
 דימענטן פֿון זײַן ליד ליגן ניט אויבן-אויף, נאָר דו קומסט צו זיי דורך אַ סך
 בליצן און ליכט-זאָווערוכעס. דער פּאַעט אַקערט לאַנג אין זיך ביז ער דערקענט
 די גרויסקייט פֿון קליינקייט. מיט אַ סך פּאַעטישן געדולד באַזינגט ער די
 אומשטאַרביקע גרויסקייט פֿון מיקראַקאָסמאַס. ער אַנטפלעקט פֿאַר אונדז נייע,
 לעבעדיקע וועלטן און הימלען, וואָס זענען ביז אים געווען טויט און שוואַרץ.
 אפֿשר דערפֿאַר איז זײַן יעדעס ליד אַזוי פֿול מיט פּאַעטישער עשירות, מחמת
 אים פֿאַרדריסט אפֿילו — ווי ער זינגט —

צו ווינציק ביז איצטער פֿאַרנומען, דערקענט
 די גרויסקייט פֿון קליינקייט.

דאָס זענען שורות, וואָס וועלן שוין תמיד מאַנען פֿון פּאַעט: אַקערן, אַקערן,
 אַקערן ביז צו העלזעערישער אַנטפלעקונג.

ד

וויילע, ירושלים-דליטא, יונג-ווילנע — דאָס זענען עטאָפּן אין אונדזער קולטור-
 געשיכטע. אָבער דאָס וואָס יונג-ווילנע האָט מיט זיך געבראַכט אין דער ייִדישער
 ליטעראַטור — איז ניט געווען ענלעך צו אַנדערע ליטעראַטור-נעסטן, וווּ ס׳האַט
 זיך אויסגעברייט אַ נײַ קינסטלעריש פנים אין אונדזער ייִדישער וועלט-ליטעראַ-
 טור. יונג-ווילנע איז געווען גאָר עפעס אַנדערש. דאָ איז געווען אַלט-דורותדיקע
 טראַדיציע, הייליקע אַלטי-ייִדישקייט, געפאַרט מיט וועלטלעכקייט און נעאַ-ייִדיש-
 קייט, אויף אַן ערד, וואָס איז געווען פּמעט אַ פֿאַרמאַכטער ייִדיש-פּלאַנעט. דאָס
 איז געקומען דורך יניקה פֿון די אורי-ייִדיש-קוואַלן, וואָס האָבן גענערט און
 אויפֿגעשטעלט גענעראַציעס פֿון גאונים, טרוימער, און רעוואָלוציאַנערן. דער
 הגר"א, משה קולבאַק, הירש לעקערט, איציק וויטנבערג זענען ניט קיין צופֿע-
 ליקייטן אויף דעם פּלאַנעט. אין דער פּאַעזיע פֿון דעמאַליקן יונג-ווילנע —
 און איצט מיטל- און אַלט-ווילנע — איז שוין געלעגן פֿאַרזיט דער זוימען פֿון
 גרויסקייט. צי דאָס איז חיים גראַדע, אַברהם סוצקעווער, אלחנן וואַגלער — אַלע
 זענען זיי געוואָרן די געטרייע זין פֿון אַ גרויסער ייִדישער טראַדיציע, פֿון דער
 פֿאַרהייליקטער ירושלים-דליטא.

אין וואָס איז באַשטאַנען די רעוואָלוציע פֿון דער גרופּע יונג-ווילנע?
 די דאָזיקע רעוואָלוציע דעפֿינירט יעקבֿ גלאַטשטיין אַזוי:

האָט געבראַכט דער ייִדישער וואַרט־קינסטלערישער וועלט אַ שטאַט, וואָס איז אילוזאָריש געווען לאַנד, באַדן. מחמת דער ייִדישער מענטש, וואָס האָט זיך אויסגעפֿורעמט אין ווילנע, איז געווען אַ שטאַלצער, נייער ייִד, און זײַן ייִדיש מויל, פֿאַרפאַנצערט און געבענטשט מיט ווונדערלעכע, טרעפֿלעכע העברעִזמען, איז געווען אַ זיכער מויל, וואָס האָט זיך ניט געשראַקן פֿאַר דער גאַס. זײַנע ייִדישע מעשים, די ייִדישע טאַג־טעגלעכע טועוודיקייט זײַנע, איז געווען אַן אומדערשראַקן, פֿעלדזן־פֿעסט מצווהדיק ייִדישקייט; אַ פֿראַדוקט פֿון דור־דורות ייִדישער ווידערשפעניקייט, אָבער תמיד אין די ראַמען פֿון טראַדיציע, וואָס יעדער ווילנער האָט געטראָגן ווי אַ קרוין אויפֿן קאַפּ.

אַט די קרוין אויפֿן קאַפּ טראָגן די דיכטערס פֿון יונג־ווילנע. בײַ וועמען ס'איז די קרוין אויסגעזעצט מיט מער איידלשטיינער, בײַ וועמען — מיט ווייניקער. אָבער אַלע טראָגן זיי די קרוין פֿון ייִדישער פֿאַעזיע מיט גרויס גלויבן אין איר חשיבֿות און אומשטאַרביקייט. און איינער פֿון די, וואָס טראָגט זי מיט אַ באַזונדערן שטאַלץ און יראַת הַכֶּבֶד — און פֿון צײַט צו צײַט זעצט ער אַרײַן אין דער קרוין אַ נײַעם פֿאַעטישן דימענט — איז אַבֿרהם סוצקעווער.

ה

איך ווייס ניט וואָס דער פֿאַעט־דיכטער אַבֿרהם סוצקעווער וועט נאָך אונדז געבן אין דער ליטעראַטור. איך ווייס ניט וואָס זײַן פֿאַרסודותדיקער און נאָך פֿאַר־מויערטער בליק וועט פֿאַר אונדז אַרויסהייבן פֿון הינטער די פֿאַרשלאַסענע חורבֿן־יאָרן — און פֿונעם פֿאַלקס־רענעסאַנס אין מדינת ישׂראל. איך ווייס ניט די סודות פֿון זײַנע פֿינגער, וואָס האַלטן די פֿען אין דער האַנט. ער אַליין ווייס אַוודאי אויך ניט די אַ סודות. אָבער דאָס, וואָס אַבֿרהם סוצקעווער האָט אונדז געגעבן ביז איצט — איז גענוג, אַז מיר זאָלן דאַנקען דעם גורל וואָס ס'איז אונדז אָפּגעראַ־טעוועט געוואָרן אַ שאַפֿער פֿון אַזאַ שפרודלדיקן, גײַסטיקן יצירה־כוח. דאָס איז גענוג אַז ער זאָל שטיין מיט זײַן פֿאַעטישן באַלעמען אין מײַזרח־וואַנט פֿון דער ייִדישער פֿאַעזיע. דאָס איז גענוג פֿאַר אונדזער דור — און אַפֿשר אויך פֿאַר די קומענדיקע דורות. דאָס איז גענוג, אַז מיר זאָלן אים הײַנט צוטראָגן אונדזער ברכה און תפילה פֿאַר נײַע, גרויסע, פֿאַעטישע דערגרייכונגען, און צוזאַמען מיט אַבֿרהם סוצקעווער פֿליסטערן מיר זײַנע צוואהדיקע, גראַניטענע שורות:

בדמך חיי? —

אין דיין ליד זאָלסטו לעבן!

1963

געזאנג צום געזאנג

אברהם סוצקעווערן — צו זמן יובל

מלכים טוען די קרוינען אן מיט בליאסקענדיקן שטאלץ.
בטלנים זוכן אין בוועם-קעשענע דאס טאבעק-פושקעלע
פֿון פראסטן דעמבענעם האלץ
און געפֿינען אַ קרוין... שמוכען זיי עניוהתיק פֿארשעמט
און באהאלטן זי צוריק לעבן גרויען פראסטן העמד,
און טוליען די שאַפֿענע קעפֿ צו די פֿאַליש־ווענט און קושן דעם אַלטן מאַך,
וואָס שמעקט מיט ברונעם און וואַלד און עפעס מערער נאָך.
און זיי קוועלן, די קינדער מיט די לאַנגע אַלבאַסטערנע בערד,
און שפּאַנען מיט צעריסענע שיך איבער גאַטס נאַקעטער ערד.

דערקענט זיי קיינער ניט. בלויז חדר־ינגלעך עפֿענען די אַפֿלען מיט געשטויבן.
זיי זעען: אונטער גרויע כאַלאַטן בליצט גינגאַלד פֿון קרוין...

אין די געדיכטע וועלדער שטרעקן די בטלנים די הענט אויס צום שענסטן בוים
און נעמען אַראָפּ די בלויע סאַלאַווייען, וואָס שלאָפֿן צווישן
ברילאַנטענעם געבלאַט.
טוען אויף זייערע פֿליגלען די קרוינען אָן און זינגען אַ געזאנג צום געזאנג,
וואָס קערט אַהיים פֿון נע־ונד.

אַ געזאנג צום געזאנג וואָס איז ברויט און איז זאָלץ און במילא — קרוין־איבער־קרוין.
געזאנג — אונדזער פראַצע, אונדזער גורל, אונדזער לויב!

און זיי שמוכען די קינדער מיט די לאַנגע אַלבאַסטערנע בערד
און קושן דאָס געזאנג, וואָס קיניגט איבער וואַלד, איבער טיץ,
איבער הימל און איבער ערד

פֿון אייביק ביז אייביק לעולם ועד!

די מאַגיע פֿון וואַרט

אַ קינד פֿון דער ייִדישער גאַס, פֿון דער לעגענדאַרער ווילנע, האָט דער בעל־היובֿל פֿאַרזאָפֿט די גייִסטיקע ווערטן פֿון דער אַלט־ייִדישער טראַדיציע. אָבער זײַן פֿאַעטיש בילד פֿון וועלטלעכן געשען, דורכגענומען מיט פֿאַרביקן וואַרטגעשליף, וואַרצלט אין דער אוניווערסאַלער דיכטונג.

אין דער פֿאַרעם־מייסטערשאַפֿט פֿון זײַנע ליִדער, און דער עיקר אין זײַער טיפֿ־זיניקייט און סימבאָליק, איז ער אַ גלייכער צו רײַנער מאַראַנאָ רילקע. אַזוי ווי רילקע זעט ער אויך די וועלט מיטן קינסטלעראַויג פֿון פֿאַנטאַסטיק און באַווונדער און די וועלט זינגט צו אים מיט דער האַרמאָניע פֿונעם באַשאַף.

זײַן גייִסט ווערט באַווירקט פֿון די סאַמע געוויינטלעכע אָביעקטן בעת דער טאַג־טעגלעכער באַגעגעניש, ווי אַ בויס, אַ שטיין, אַ פֿאַרביגייער, אַ לאַנדשאַפֿט אָדער נאַטורעלעמענטן: רעגן, שניי — אָבער אײַנגעפֿאַסט אין זײַן ליִדפֿאַרעם ווערט דאָס אַלץ דערהויבן צו סימבאָלן. ווען אונדזער פֿאַעט באַמערקט אַ געוויינט־לעכן פֿלאַנקען אַרום אַ בית־עולם — נעמט זײַן רעבעליש מענטשגעפֿיל פֿאַדערן בײַ אים, ער זאָל זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ האַק, כּדי דורכצוברעכן די פֿאַרצוימונג און באַפֿרײַען די טויטע פֿון זײַער געפֿענקעניש:

אַן איך זע: אַרום בית־עולם הויקערט זיך אַ פֿלאַנקען,
אָדער ס'איז דאָס גוטע אַרט פֿאַרמויערט מיט אַ וואַנט —
גיבן ביימער בערדיקע מיר איבער די געדאַנקען
פֿונעם פֿאַלק, וואָס אונטער וואַרצלען האַלטן זיי אין צאַנקען:
"ברודער, אויך אַ טויטער וויל ניט זײַן קיין אַרעסטאַנט!"

און איך ווער אַ האַק וווּ אַלע פֿינצטערנישן בלאַנקען,
אויסצולייזן טויטע פֿון דעם פֿלאַנקען, פֿון דער וואַנט...

מיר דאַכט, אַז אין אַט דעם קורצן ליִד איז מײַסטעריש אויסגעדריקט די גרונט־איִדעע פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס גאַנצער שאַפֿונג; זײַן קינסטלערישע שטרעבונג איז צו באַפֿרײַען פֿון שטומער געפֿענקעניש אויך דעם דומם. מיט אַט דער "האַק" — זײַן געבענטשטער פען — באַפֿרײַט ער דאָס פֿאַרהוילענע ייִדישע וואַרט פֿון פֿאַר־גליווערטקייט. דעריבער פֿאַרמאַגט דאָס ליִד זײַנס דעם קאַליר און אַראַמאַט פֿון אײַנמאַליקייט.

ווי אַ פֿראַזע־שרײַבער האַלט איך פֿאַר וויכטיק צו באַטאָנען, אַז דער כּוח פֿון זײַן "האַק" איז באַזונדערס בולט אין זײַן ווונדער־סעריע פֿון קורצע באַשרײַבונגען א. נ. "גרינער אַקוואַריום" וואָס אין בוך "אָדע צו דער טויב". דאָס זענען ליִדער אין פֿראַזע־פֿאַרעם מיט הויך־קינסטלערישן, שאַרף געשליפֿענעם סטיל. די גאַנצע סעריע איז אַ וואַלד־מגילה אַן אַ גלייכן אין אונדזער ליטעראַטור — ווי אויך אין

דער וועלט-ליטעראטור. דאָס זענען פֿון די שענסטע, בילדערישסטע דערציילונגען אין דער ייִדישער פּראָזע. אַ מאָל האָט מען אַזעלכע קורצע פּאָעטישע דערציילונגען געשריבן מיט פֿילאָסאָפֿיש-לירישער שטימונג, כּמעט אָן טעמאַטיק. אָבער "גרינער אַקוואַריום" איז אַזוי וואַגיק באַשווערט מיט עטיש-מענטשלעכער טע-מאַטיק פֿון צײַט-געשען, אַז דער גײַסטיקער גרונט-עלעמענט איז אַרויסגעהויבן אין אַן איבער-צײַט-מאַס. די נאַכטיק-גרויליקע וואַלדבילדער זענען געגליכן אין זייער רעאַליטעט צו עדגאַר פּאָישע שרעק-פּאַנטאַסטיק, און זענען אַרויסגעפֿירט דורך אַ שטורעם-געוויטער פֿון יענע-וועלטיקע פֿאַרהוילונגען.

איך באַטראַכט "גרינער אַקוואַריום" ווי אַ המשך, אָדער אַ ווייטערדיקן טייל, פֿון סוצקעווערס אומפּאַראַגעסלעכער פּאָעמע "געהיימשטאַט". ווי מיר געדענקען, ענדיקט זיך די פּאָעמע אַזוי: "און ער איז אַוועק זיך אַליין צו געפֿינען". ער — דאָס איז דער הויפּטהעלד פֿאַליע. אין "גרינער אַקוואַריום" באַגעגענען מיר אים ווידער, נאָר אַ פֿאַרשטעלטן אונטער אַנדערע נעמען, דאָ הייסט ער שוין באַמקע, קאַליאַ, צאַלקע... ס'איז אָבער דער אייגענער העלד, אין אַ נאָך מער קאַמפּליציר-טער, פֿאַרטיקטער און פֿינלעך-געלייטערטער בילדער-וועלט, וואָס "איז אַוועק זיך אַליין צו געפֿינען", און זײַן אמתער נאָמען איז אַברהם סוצקעווער.

הערות וועגן דער פראבלעם פֿון פסיכארעאליא אין דער פּאָעמע "געהיימשטאָט"

א

די פּאָעמע "געהיימשטאָט" שייט זיך אונטער פֿון אַבֿרהם סוצקעווערס אַלע פּאָעטישע שאַפֿונגען — פֿון דער לירישער און סובטעלער פּאָעמע "סיביר" ביז דער לעצטער לידער־זאַמלונג — מיט אייניקע ספעציפֿישע סימנים, וועלכע יעדער איינער, וואָס איז באַהאַונט אין זײַן דיכטונג, וועט גלייך בײַם אָנהייב באַמערקן. דאָס איז ניט, פֿאַרשטייט זיך, בלויז דער אונטערשייד אין פֿאַרנעם, ווי אויך ניט די ספעציפֿישקייט פֿון דער בולטער עפישער באַפֿאַרבונג. די פּאָעמע איז אַן אַרגאַנישער טייל פֿון דער פֿילפֿאַרביקער אָבער אינהייטלעכער־אין־איר־מהות פּאָליטרע פֿון סוצקעווערס דיכטערישער יצירה, וועמעס סטרוקטורעלער כאַראַקטער־שטריך ס'איז לאַנגאַטעמדיק און נטיה צו עפישע עלעמענטן. און ס'איז אויך ניטאָ קיין טעמאַטישער אונטערשייד. דער אומקום דינט זייער אַפֿט אַלס אַפֿענער אָדער באַהאַלטענער הינטערגרונט אין אַ סך סוצקעווערס שאַפֿונגען, אַפֿילו אין זײַנע שפּעטערדיקע לירישע לידער, וואָס האָבן ניט לכּאֹורָה וועלכע עס איז עצמדיקע שײַכות צום אומקום. דערבײַ מוז באַמערקט ווערן, אַז בײַ סוצקעווערן איז דער אומקום ניט אין דער בחינה פֿון אַ פּראַבלעם און ניט אין דער בחינה פֿון אַ היסטאָרישער געשעעניש, און אויך ניט אין דער בחינה פֿון אַ שוידער־געשפּענסט: דער אומקום איז בײַ אים אין דער בחינה פֿון נאַטור. נאַטור — וואָס באַגלייט ווי אַ שאַטן זײַן טריט און שריט אינעם ליד. נאַטור — וואָס יעדער פּאָעטישער רעיון ווערט אַרײַנגעגאַסן אין איר, פּאַסט זיך צו צו זײַנע דימענסיעס און טראַגט אויף זיך — מער אָדער ווייניקער בולט און מער אָדער ווייניקער אָפֿן — דעם שטעמפל פֿון זײַן כאַראַקטער. עס רעדט זיך דאָ אויך ניט, פֿאַרשטייט זיך, וועגן אונטערשייד אין סטיל. "געהיימשטאָט" צייכנט זיך אויס מיט דער זעלבער פֿאַרכאַפּנדיקער רייכקייט פֿון שפּראַך און מיט דער זעלבער קלאַסישער פּעדאַגטישקייט אין דער סטיליסטישער און סטרוקטורעלער אַרכיטעקטאַניק צו וועלכער סוצקעווער האָט אונדז צוגעוויינט אין זײַנע שירים. און וועלכע זענען אַזוי כאַראַקטעריסטיש פֿאַר זײַן דרך. אַבֿרהם סוצקעווער האָט קיין מאָל ניט מוותר געווען אויף אויספּאָלירן זײַן לשון־סטיל און אויף אויסשליפֿן זײַנע פֿערזן און מיר וועלן ניט מגזם זײַן אויב מיר וועלן זאָגן, אַז פֿון אַט דער בחינה — אויך פֿון אַט דער בחינה — שטעלט פֿאַר מיט זיך סוצקעווערס דיכטונג אַ הויכפונקט אין דער גאַנצער ייִדישער פּאָעזיע לגבי וועלכער ס'איז שווער זיך משער צו זײַן, אַז ס'קאָן נאָך געבן עפעס העכערס.

די עיקרדיקע באַזונדערקייט פֿון דער פּאָעמע "געהיימשטאָט" איז, קודם־כּל, אין איר פֿאַרנעם. מיר מיינען ניט צו זאָגן: אין איר כּמותדיקן פֿאַרנעם, נאָר אונדזער פּונוה איז צו זאָגן: אין איר טעמאַטישן פֿאַרנעם, אין איר ברייטן פֿיל־זײַטיקן און דורכויס אַפּערסאָנאַלן צוגאַנג צו איינער פֿון די קאַמפּליצירטסטע

פראבלעמען אויפן געביט פון פארשן דעם מענטשלעכן גייסט: צו דער פראבלעם פון דער שטעלונג און שטאנדאהאפטיקייט אין גאנץ עקסטרעמע צושטאנדן פון דער ווירקלעכקייט, צושטאנדן וואס זענען כמעט פאנטאסטיש אין זייער עקסטרעמקייט.

אויב מיר זאלן וועלן, געהערט גאר ניט "געהיימטשאַט" אַרגאניש צו דעם, וואָס מיר רופֿן אַן בדרך־כלל "אומקום־ליטעראַטור". אַ סך שאַפֿונגען האָבן מיר געלייענט וועגן אומקום, — פֿון זיי ערשטקלאַסיקע אין זייער ליטעראַרישן ווערט און אַנדערע ווייניקער אויסגעצייכנטע, — אָבער מיר האָבן ניט געזען אַפֿילו קיין איינע, וואָס זאל זײַן ענלעך צו דער פּאָעמע "געהיימטשאַט". ענלעך ניט אין דער בחינה פֿון איר ניוואָ, אירע יסודות אָדער פֿאַרמעלער פֿאַרפֿולקמונג, נאָר ענלעך אין דער בחינה פֿון איר אויסגאַנג־פונקט, אין אַנאַליז פֿון פּאָעטישן מאַט־טעריאַל גופּא, און דער עיקר אין דער בחינה פֿון איר פּסיכאָלאָגישער אויטענטישקייט. "געהיימטשאַט" האָט ניט קיין שײכות צו דער אומקום־ליטעראַטור אויך דערפֿאַר, וואָס בעצם איז דאָרטן ניט דער אומקום דער עיקר, נאָר דער מענטש וואָס פֿירט די מלחמה מיטן אומקום, אַ מלחמה פֿון אינערלעכן שוונג, אַ פּסיכאָלאָג־גישע מלחמה, אין וועלכער ער איז מנצח, אָדער — פֿאַלט דורך אין אַט דער מלחמה. דער אומקום גופּא, אין זײַן טראַגישער ברוטאַלקייט, דערשײַנט אין דער פּאָעמע נאָר אין איינער פֿון די דרייַ היפּאָסטאַזעס: אָדער ווי אַן אויפֿקלערונג פֿאַר דער ראַם אין וועלכער די געשעענישן קומען פֿאַר, אָדער ווי אַ שוידערלעכע דער־מאַנונג פֿון אַן עבֿר וואָס איז פֿאַרביי, הגם זײַנע רעזולטאַטן פֿילט מען נאָך גוט אָפּ, אָדער ווי אַ גרונד אַרײַנצוטראַכטן זיך אין די קאָמפּליקאַציעס פֿון דער נשמה און מעשים פֿון די העלדן אין דער פּאָעמע, וואָס זייער אויפֿפֿירונג אין די אונטער־ערדישע קאַנאַלן פֿון ווילנע, פֿאַלגן מיר נאָך צוזאַמען מיטן פּאָעט. אַזוי צי אַזוי איז די ראַלע פֿון אומקום אין דער פּאָעמע אַ צווייטראַנגיקע. וואָס אַן אמת, דער־שײַנט דער אומקום אין דער פּאָעמע איין מאָל אין דער היפּאָסטאַזע פֿון דער ביטערער, דראַמאַטישער ווירקלעכקייט — אין קאַפיטל "די שלאַכט אין קאַנאַל" — אָבער מיר וועלן ניט מאַכן קיין טעות אויב מיר וועלן זאָגן, אַז אַט דער פרק קומט בלויז צו ניואַנסירן דעם עפּישן געוועב פֿון דער פּאָעמע און צוגעבן איר באַוועגונג און דינאַמישקייט. פֿון קוקוינקל פֿון אידעישן מאַטעריאַל פֿון דער שירה דינט דאָ ניט דער אומקום אַלס מאַטעריאַל, נאָר אַלס דעקאָראַציע, אַלס הינטערגרונט, אַלס ראַם: כמעט ווי אַ פרעטעקסט.

פֿון דאַנען שטאַמט אויך, ווייזט אויס, אַן אַנדערער, באַזונדערער קענצייכן, וועלכן דער לייענער באַמערקט, ווען ער פֿאַרטיפֿט זיך אין "געהיימטשאַט": דאָס פֿעלן פֿון לירישן טאָן אין דער פּאָעמע, אָדער — די קאַרגשאַפֿט פֿון ליריק, סוצקעווערס עפיק אין זײַנע גרויסע פּאָעמעס איז דער עיקר אַ ליריש געוועב, און דאָס אין זייער אַ בולטער מאָס. אין פֿלוג קען ניט אַזאַ רעפרעזענטאַטיווער ליריקער ווי סוצקעווער, מיט זײַן גאַנצער ליבשאַפֿט צו עפּישע עלעמענטן (אַ ליבשאַפֿט, וואָס איז "טראַדיציאָנעל" פֿאַר דער ייִדישער דיכטונג) שאַפֿן "ריינע" עפּישע שירה, און ער האָט באַמת אַזאַ שירה ניט געשאַפֿן, חוץ "געהיימטשאַט". אין "געהיימטשאַט" זענען דאָ ממש איבעראַשנדיק ווייניק לירישע עלעמענטן און אַפֿילו דאָרטן וווּ זיי באַהערשן דעם דיכטער און פֿלעכטן זיך איין אין געוועב פֿונעם שיר, זענען

זיי נאך באהאלטן, פארשלונגען אין מאטיוו און מען פילט, אז זיי זענען בפירוש גיט צום הארצן דעם דיכטער. ווען סוצקעווער וואלט דא אויסגעלאדן זיין לירישן "יצר", וואלט "געהיימטשאַט" געווען ענלעך צו זיינע אויסגעצייכנטע לירישע אומ-קום-לידער. די קינסטלערישע שיינקייט פון דער פאָעמע וואָלט דורך דעם גיט גע-ליטן, אָבער איר גייסטיקע באַזע וואָלט פֿאַרשמעלערט און רעדוצירט געוואָרן, אין בעסטן פֿאַל, צו אַן איין־דימענסיע־אָדער צוויי־דימענסיע־שאַפֿונג. ווען ער וואָלט אַזוי געטאָן, וואָלט ער אין אַ לירישער קעגנשטעלונג אַרײַנגעשטעלט זײַן אייגענעם נפֿש און זײַנע אייגענע רעאַקציעס אין אַנבליק פֿון אומקום, — אָבער גיט דאָס האָט ער געוואָלט אין "געהיימטשאַט". דאָס איז אַ פֿאָעמע, וואָס איז באַ-שטימט צו זײַן אַ־פֿערסאָנאַל, זי האָט זיך געשטעלט פֿאַר אַ ציל צו ווײַזן דעם "קומענדיקן לײענער" גיט דעם דיכטער און זײַן פֿערזענלעכע וועלט, ווי זיי שפּיגל-לען זיך אָפּ אין שוידערלעכן שפּיגל פֿון אומקום, נאָר דעם מענטש און זײַן וועלט, גענויער — דעם ייד און זײַן וועלט אין זײער פֿילפֿאַרביקער און פֿיל־דימענסיקער אָפּשפּיגלונג אין שוידערלעכן שפּיגל פֿון אומקום. דאָס ווערט פּמעט בפּירוש געזאָגט אין איינעם פֿון די פרקים פֿון דער פֿאָעמע ("נאָכן מבול"):

געדולדיקער לײענער, זוך גיט אַרומעט
 דעם דיכטערס פֿערזאָן אין דער ווילדער פֿאָעמע.
 אַחוץ אים וועט אויך דאָ גענוג זײַן דער אומעט
 און לײַדן דערפֿון וועט גיט לײַדן די טעמע.
 נאָר אויב דו ווילסט דווקא דערשנאָפּן דעם דיכטער,
 דערגיין זײַן באַציונג צו זיך און צו יענעם, —
 גראַב טיפֿער זיך איין אין די שאַטנס און ליכטער
 פֿון זײַנע חבֿרים, דאָרט וועסטו דערזען אים —

דאָ ווערן מיר אָפֿן גערופֿן גיט צו זוכן די לירישע עלעמענטן אין שיר. און אויב גיט געקוקט אויף דעם געפֿינען מיר דאָך דעם דיכטער אין אַט דעם שיר, איז דאָס בײַזײַן דאָרטן גיט קיין פֿערסאָנעלע, נאָר אַ בײַזײַן וואָס שטעקט אין די נשמות פֿון די העלדן אין דער פֿאָעמע, און דער מחבר אידענטיפֿיצירט זיך גיט בפּירוש מיט קיין איינעם פֿון זיי, נאָר דווקא מיט אַלע צוזאַמען.

ב

אין זײַן קריטישער אָפּשאַצונג "אַבֿרהם סוצקעווערס פֿאָעמע פֿון ווידערשטאַנד" וואָס איז דערשינען אין "דער טאָג" פֿון 14טן יאַנואַר 1951, שרײַבט ש. ניגער צווישן אַנדערן: ["געהיימטשאַט"...] "צײַכנט זיך אויס אויך דערמיט, וואָס מער ווי אין יעטווידער אַנדער פֿאָעמע האָט ער געמוזט אין איר דערגרייכן די קונסט־מדרגה פֿון אַן עמאַציע, וואָס ווערט דערמאַנט אין רוקײט. אָן דער באַרויקונג פֿון די אייגענע עמאַציעס, אָן דעם קינסטלערס זעלבסט־באַהערשונג וואָלט ער דעם הויפּטציל פֿון דער דאָזיקער פֿאָעטישער שאַפֿונג — דעם ציל צו פֿאַרוואַנדלען פּײַן אין שײַן — גיט געקענט דערגרייכן. ווײַל דאָ איז קאַנצענטרירט דער גאַנצער אומענדלעכער פּײַן פֿון ווילנער געטאָ און פֿון אַלע אַנדערע געטאָס, און

ווען דער קינסטלער זאל מיט דעם פישוף און דעם כוח פֿון זײַן קינסטלערשאַפֿט
ניט איינהאַלטן און ניט פֿאַרהאַלטן זײַן גוואַלד־געשריי, זײַן געוויין און זײַן
יאַמער, וואָלט ניט נאָר פֿון פֿײַן ניט געוואָרן קײַן שײַן, דער פֿײַן אליין וואָלט
ניט געוואָרן: ער וואָלט זיך אליין פֿאַרשריען...“.

מיר האָבן זיך דערלויבט צו ברענגען אַ לענגערן ציטאָט פֿון ש. ניגערס אָפּשאַ-
צונג, כדי צו באַקרעפֿטיקן אונדזער גרונטיקע און פֿרינציפּיעלע קעגנערשאַפֿט
צו זײַנע הנחות. ש. ניגער זעט דעם ציל פֿון דער פּאָעמע אין אַ זאָך, וואָס ווערט
דערמאָנט אין “פֿאַרליד”: פֿאַרוואַנדלען דעם פֿײַן אין שײַן. אויב דער קריטיקער
שטיצט זיך דאָ בפֿירוש אויף דער דערקלערונג פֿון פּאָעט אין “פֿאַרליד” — און
דאָס ניט בלויז ווי אויף אַ ווייטער און ניט־פֿאַרפֿליכטנדיקער אָסמכתא — שײַנט
אַז דער פֿירוש פֿון ש. ניגער איז ווייט פֿון מחברס לשון און פֿון זײַן כּוונה אין
טעקסט פֿון שיר, וווּ עס ווערט ניט געזאָגט, אַז דער פֿײַן האָט זיך פֿאַר-
וואַנדלט אין שײַן (דורך זײַן דיכטערישער באַאַרבעטונג — לויטן פֿירוש
פֿון ש. ניגער), נאָר עס רעדט זיך וועגן פֿײַן, וואָס מוז פֿאַרוואַנדלען
זיך אין שײַן. די כּוונה איז דאָ, אַז דער פֿײַן פֿון דור פֿון אומקום און חורבן
דאַרף זיך פֿאַרוואַנדלען אין אַ מקור פֿון שײַן פֿאַרן לעצטן דור. עס איז אויך
אויסטערליש, וואָס ש. ניגער שטיצט זיך אויף דער באַקאַנטער מימרא, וועלכע
דעפֿינירט די פּאָעזיע־אַלס “עמאַציע, וואָס ווערט דערמאָנט אין רויקייט”, ווייל אַט
די דעפֿיניציע גילט דאָך נאָר פֿאַר אַ לירישן ליד. די פּאָעמע, וואָס ליגט פֿאַר
אונדז, איז אַן עפּישע כּראַניק פּאַר־עקסעלאַנס אין וועלכער עס ווערט בכלל ניט
גערעדט וועגן די עמאַציעס פֿון מחבר — ניט דורך רו און ניט דורך געמיט־
אויפֿברויז. דריטנס — אין “געהיימשטאַט”, ווי דאָס מיינט ש. ניגער, איז ניט
פֿאַראַן קײַן איינגעהאַלטנקייט און ניט קײַן צוימונג פֿון אַ גוואַלד־געשריי. די
שילדערונגען אין דער פּאָעמע זענען וואָס אַן אמת געהאַלטן אין אַ מעסיקן טאָן,
אַבער קײַן שום זאָך זאָגט ניט עדות וועגן דעם, אַז דער פּאָעט האָט פּאַקטיש
געוואָלט אויסלאָזן זײַן פֿײַן אין אַ געשריי, נאָר ער האָט באַוועלטיקט זײַן געמיט,
כדי צו געבן דער פּאָעמע אַ פּאַסיקן קינסטלערישן תּיקון.

לויט ש. ניגערס הנחה — און עס שײַנט, אַז אַזאַ איז די מיינונג פֿון רוב קריי-
טיקער וועלכע האָבן באַהאַנדלט די פּאָעמע “געהיימשטאַט” — האָט דער פּאָעט
געהאַט די כּוונה ניט אַרויסצוואַגן די רייד אין זײַער רעאַלער שאַרפֿקייט,
נאָר זיי אויסלייטערן אין טיגל פֿון קינסטלערישער געצוימטקייט, זיי צו פֿאַר-
מולירן אין אַ פּערפֿעקטן דיכטערישן נוסח, אין אַ פֿולקומענעם ריטעם און אין
אַ שײַנעם פֿערו, כדי אַזוי אַרום זיי מאַכן לויטערער און באַקוועמער אויפֿג-
נומען צו ווערן אין האַרצן פֿון ליענער. דער עיקר אין דער פּאָעמע איז בכּן דער
נאַנגנדיקער און שוידערלעכער פֿײַן, וואָס האָט זיך פֿאַרוואַנדלט אין שײַן, בלויז
מיטן כּוח פֿון דער קינסטלערישער געשטאַלטיקונג. ניט קײַן פֿײַן, וואָס איז שײַן
אין זײַן מהות, נאָר פֿײַן וואָס איז סטיכיש, פֿײַן וואָס איז אין דער בחינה פֿון
אַ געשריי, וואָס ווערט דערשטיקט פֿון זײַן אייגענעם כּוח. דאָ איז פֿאַראַן, אַזוי
צו זאָגן, אַ מין דיסאָנאַנס אין דער פּאָעמע: מיר שליינגען אַראָפּ אַ פּיל, וואָס האָט
ניט זײַן גלייכן אין דער ביטערקייט, און וועמענס לויטערער קינסטלערישער
לבוש דינט בלויז אַלס פֿאַרזינסדיקע איבערדעקונג.

אמת — ס'איז פֿאַראַן אַ סך שיין אין "געהיימטשאַט". ביי דער ערשטער און אייבער־פֿלעכלעכער אַבסערוואַציע רופֿט דאָס אַרויס שטוינונג און דאָס פֿאַדערט אַן אויפֿקלערונג, ווייל די סיטואַציע, וואָס ווערט געשילדערט אין דער פּאַעמע, איז באמת זייער עקסטרעם. אַ מנין מענטשן — מענער, פֿרויען און קינדער — לעבן אין אַן אַרט וועגן וועלכן אַ מענטשלעכער מוח וואַלט זיך קיין מאָל ניט משער געווען, און מען קען דאָרטן לעבן: אין קאַנאַליזאַציע־נעץ פֿון אַ שטאָט, וואָס איז אַקופירט דורך די דייַטשן. אַן לופֿט צום אַטעמען, אַן שפּייז, אַן מעגלעכקייטן זיך צו באַוועגן, אַן די נויטווענדיקסטע הצטרכות, וואָס אַן זיי איז אוממעגלעך און אַ מענטש זאָל קענען לעבן און עקסיסטירן. און אַט לעבט דווקא אַ מנין יידן אין אַ בערלאַגע, וואָס זיי האָבן אויסגעגראָבן אין קאַנאַל, און נאָך מער — ס'איז זיי גוט. זיי פֿאַרבעמען זיך מיט אַלע ענינים וואָס זענען דורכויס מענטשלעך. ליבן זיך, פֿאַרצייכענען זייער כראַניק, פֿרייען זיך און טרויערן, קריגן זיך און בעטן זיך איבער — מיט איין וואָרט: לעבן ממש ווי מענטשן אין נאָר־מאַלע באַדינגונגען, און ס'איז זיי גוט און ליכטיק. דער חושך — דאָס מענטשלעכע אויג געוויינט זיך צו און ער איז ענלעך צו —

ליכט, וואָס באַפֿענצטערט די שוואַרצע בערלאַגע,
ווי אַפּשיין פֿון טויזנטער וואַסערלעך וואַנדלט —

און דער אַפּשטויסנדיקער ריח פֿון קאַנאַל "ווערט פֿאַרביטן אויף שטענדיק" —

אויף ריח פֿון היישיגט אין פֿרישן פֿרימאַרגן,
אויף ריח פֿון פֿרייטיק צו נאַכטסן, פֿון זעמל,
וואָס איטלעכער האָט נאָך געשפירט אין זיין דרעמל.

ניט מער און ניט ווייניקער. און צום סוף:

ווי צווייגן דורך נאַכטיקן רעגן באַקאַרשנט,
מיט היימישקייט האָט זיך צעבליט די מאַלינע.

און אין אַן אַנדער אַרט:

און העט ביי דער גראַטע מען האַלט נאָך אין טאַנצן
ביים פֿרישן לִבְּנֵהוּוּעֵבֶס פֿול מיט הנאה,
ביז וואַנען דער מולד צעפֿאַלט זיך אין גאַנצן
אין ליכטזיילן אַקערשט געבוירענע, בלאַע.
און זילבערנע כרוֹבִימלעך פֿלאַטערן, טויכן
אין וואַסער, דערטרינקען זיך, שימערן ווידער.
זיי שמעלצן פֿונאַדער מיט וואַרעמע הויכן
די פֿינצטערניש, טוען באַליכטן די גלידער.

דאס איז דאך א פֿולשטענדיקער אידילישער אויסבליק, א פֿילפֿארביקע און לייכטנדיקע פֿאנאר־אמע, ניט פֿון קיין פֿעלד וואָס גאָט האָט אים געבענמט, און ניט פֿון קיין ברייטער און בליענדיקער לאַנקע, נאָר פֿון אַ געשטאַנדיקער בערלאַגע אין מיטן פֿון דער קאַנאַליזאַציע־רער! און דאָך גיט דער משורר אַ פרעכטיקע שילדערונג, ווי אַזוי —

צו ערשט האָט אַ בולבע, פֿאַרוואַלגערט אין קעלער,
אַרויסגעשטראַלט ווייסינקע שפּראַצן. אַ סימן —
דער פֿרילינג שוין פּראַוועט אין שטאַט זיינע בעלער.
עס האָבן דערזוניקט זיך מונטערע שטימען
אַרום דעם בית־עלמין. דאָס ליאַרעמט אַ כאַפּטע
צעזונגענע שטראַמען פֿון שטאַטישע גאַסן
דורך רעגן־קאַנאַלן מיט שנייען פֿאַרשטאַפּטע.
זיי רוישן, צעשינדן דעם אומעט אין פּאַסן
און שפּרייטן שוואַרצע־דיקע ריחות צעבליטע —
אַן אַנדענק פֿון ווייטער, אַמאַליקער ליטע.

פֿון שנייען צעגאַנגענע, ערדן וואָס יערן,
פֿאַרמויערטע קוואַלן, פֿרישגראַזיקע רעגנס,
וואָס פּליעסקען דורך גראַטעס, צעגאַלדיקטע רערן,
פֿון ווינטערס צעגאַנגענע פֿרייע פֿאַרמעגנס, —
עס האָבן די שטראַמען געזונגען אַן אַדע
צום פֿרילינג, אַרומגעכאַפּט ווי מיט אַן אַרעם
דעם קעלער — —

און דאָס אַלץ — אין קאַנאַל.
וואָס אַן אמת זענען פֿאַראַן קאַשמאַרע בילדער אויך אין "געהיימ־שטאַט", אַבער
אַלע אַט די בילדער זענען בילדער מחוץ דעם קאַנאַל, בילדער פֿון ווילנע־
של־מעלה אַדער פֿון עבר־זכרונות, וואָס אויך זיי דערמאָנען געשעענישן מחוץ
די קאַנאַלן. אַזוי, למשל, זענען די ערשטע בילדער פֿון דער פּאַעמע, וואָס שילדערן
דעם דיכטער פֿאַר זיין ירידה אין די קאַנאַלן, אַדער דאָס בילד פֿון שטאַט, ווען
אסתר גייט איבער די גאַסן, פּדי צו ברענגען אַ ציגעלע פֿאַרן עופֿעלע אין קאַנאַל:

זוי האָזנפֿלייש רויט, ווען עס שמעקט מיט נבֿלה —
די שאַרלאַכע זון אויף אַ דאָך אַ פֿאַרראַסטן — —

אַדער דאָס אויפֿטרייסלענדיקע בילד פֿון דער קבֿורה און די שילדערונג פֿון דער
חרובֿער שטאַט אין פרק "דער פּרוש אויפֿן שולהויף"; דערשיטערנדיק אין זייער
מרה־שחורהדיקייט זענען אויך די זכרונות פֿון די העלדן פֿון דער פּאַעמע, ווי
למשל, די דערציילונג פֿון בלינדן אין פרק "ציאַנקאַלי" און די דערציילונג פֿון
קריינע אין פרק "מזל־טובֿ". צוויי מאַל בלויז בייטן זיך אין דער פּאַעמע די

"יוצרות" און מיר געפֿינען אַ בילד, וואָס איז מחוץ דעם קאַנאַל, אַ שײַנענדיק
 און לײַכטנדיק בילד, און להיפּוך — איין בילד אין קאַנאַל, וואָס איז געמאַלן
 מיט טונקעלע און טרויעריקע פֿאַרבן. ביידע בילדער ווערן געשילדערט לפֿי דער
 אינערלעכער עקאָנאָמיק פֿון דער פֿאַעמע: דער פֿאַרשנייטער און וואַלדיקער
 פּייזאָש פֿון דער נאַכט, ווען פֿאַליע און דבֿורל, די צוויי הויפט־העלדן, רײַסן אויף
 די באַנרעלסן — איז זוכה צו אַ העל־באַלויכטענער און אידילישער שילדערונג,
 דאַקעגן דער פּייזאָש פֿון "די שלאַכט אין קאַנאַל" ווערט געשילדערט מיט אַ
 טונקלקייט פֿון יאָוש. מיט איין וואָרט — די דאַמינרנדיקע פֿאַרב בײַם שילדערן
 דאָס הײַפֿל ייִדן אין קאַנאַל איז העל־ווייס, בלענדנדיק, דער פֿאַעט באַנוצט זיך
 מיט אַט דער פֿאַרב באַוווּס־טזיניק און בולט און בפֿירוש ניט גע־
 צוונגענערהייט, ווי "אַן עמאַציע וואָס ווערט דערמאָנט אין רוקייט", לויט דער
 מיינונג פֿון ש. ניגער.

דער אויבן דערמאָנטער מאַמענט טיילט שאַרף אויס די פֿאַעמע "געהיימ־שטאַט"
 פֿון דאָס רוֹב ווערק, וואָס זענען געשריבן געוואָרן איבערן אומקום. דאָס איז די
 איינציקע אידילישע יצירה, וואָס איז געשריבן געוואָרן אויפֿן הינטערגרונט פֿון
 אומקום און אַט דער פֿאַקט האָט אַרויסגערופֿן די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון אַלע
 קריטיקערס, וואָס האָבן אָפּגעשאַצט די פֿאַעמע "געהיימ־שטאַט". אַ סך האָבן
 אָנגעוויזן אויף דעם מיט פֿאַרווידערונג, און אייניקע האָבן זיך אָפֿילו באַמיט
 אויפֿצוקלערן אַט די דערשײַנונג, בעיקר דורך דעם, וואָס זיי האָבן געזען אין דעם
 אַ דרויסנדיקן, קינסטלערישן עפֿעקט, וואָס איז ניט בלוט און פֿלייש פֿון דער יצירה,
 הגם דאָס איז פֿאַר איר לעבנס־וויכטיק צוליבן דערשיטערנדיקן דיכטערישן
 מאַטעריאַל, — ווי אָפֿט עס איז שוין פֿריער אָנגעוויזן געוואָרן.

ד

עס מאַכט דעם איַנדרוק, ווי דער פֿאַעט וואַלט פֿאַרויסגעזען, אַז מען קען אין
 דער צוקונפֿט אַזוי אויס־טיטשן זײַן ווערק און ער האָט אונדז געוואָרנט אין
 "פֿאַרליד" אַזוי צו זאָגן: "דו מאַרגנקינד! קום נענטער און איך וועל / פֿון ווערטער־
 פֿאַרבן מאַלן דיר אַ ווינקל / פֿאַרנאַגלט אין דער וואַר"... בכּן, לויט דער בפֿירושער
 דעפֿינירונג פֿון פֿאַעט, ווערט דאָ גערעדט וועגן אַ רעאַלער שילדערונג
 "פֿאַרנאַגלט אין דער וואַר". און ווייטער זאָגט דער משורר: "...און זאַל ס'געמעל /
 אין דײַנע חושים געבן אַ צעפֿינקל, / אַנטפלעקן די נשמה — — /". אויב מיר
 זענען זיך ניט טועה אין דער כּוונה פֿון משורר, וויל ער אונדז זאָגן, אַז די שיל־
 דערונג, וואָס ער ברענגט פֿאַר אונדז, האָט ניט פֿאַר אַ ציל צו אַנטפלעקן די נשמה
 פֿון די העלדן, נאָר זייערע מעשים, דאָס וואָס ס'וועט געשען מיט זיי: דורך די
 מעשים וואָס וועלן דערציילט ווערן, וועט זיך אַנטפלעקן אין האַרץ פֿון ליענער
 אַ ווינקל פֿון זייער נשמה. און אַזוי איז די זאַך באַמת, ווײַל דער פֿאַעט שילדערט
 זייער ווייניק אין "געהיימ־שטאַט" די גײַסטיקע וועלט פֿון די העלדן, נאָר שטעלט
 זיך דער עיקר אָפּ אויף זייערע מעשים און איבערלעבונגען, ממש ווי אַ געשיכטע־
 שרײַבער, וואָס שילדערט בלויז דאָס געשעענע. אַזוי צי אַזוי איז דאָרטן ניט
 פֿאַראַן קיין סטיליזירטע שילדערונג, נאָר להפֿך, אַ שילדערונג וואָס איז "פֿאַרנאַ־
 גלט אין דער וואַר". דאָס הייסט: אַ רעאַליסטישע שילדערונג פשוטה כּמשמעּה.

קלאָר אז דער איינפֿאַכער און גאַר באַקוועמער פֿירוש פֿון ש. נִיגער ווערט אַזוי אַרום אָפּגעוואָרפֿן און מיר האָבן ניט קיין אַנדער ברירה, ווי זען די פּאָעמע "געִהיימִשטאַט", מיט איר שײַן און חן, אַלס אַ גאַנצקייט, וואָס איז ניט צעפֿיצלט אויף חומר באַזונדער און אויף פֿאַרעם באַזונדער, און דאַרף ניט באַטראַכט ווערן מחוץ אירע אייגענע גרענעצן.

פֿאַקטיש — פֿון צוויי קוקווינקלען קען מען אָבסערווירן די קאַשמאַרפֿולע געשעענישן פֿון דער קאַטאַסטראַפֿע, וואָס האָט געטראָפֿן אונדזער פֿאַלק בעת דער הערשאַפֿט פֿון רישעות אין אייראָפּע. עס איז מעגלעך אַ קוקווינקל מחוץ די געשעענישן, ד"ה זען די געשעענישן ניט מיט די אויגן פֿון די העלדן גופּא, נאַר מיט די אויגן פֿון דעם, וואָס זעט זיי דורך אַן אָביעקטיווער אַדער סוביעקטיווער פֿרייזע, אָבער אַן אויסערלעכער פֿרייזע. און דער מאַסשטאַב מיט וועלכן ער באַנוצט זיך איז דער מעמד פֿון אַ נאַרמאַל, רוּיִק און שטיל לעבן, אַזאַ אָבסעראַ-וואַציע איז שטאַרק מיט דעם, וואָס זי דעקט אויף דעם טראַגישן פֿון די געשע-ענישן אין זייער פֿולער אויפֿטרייסלענדיקער און שוידערלעכער האַרבֿקייט, זי זעט די פּאַסירונגען אין די שוואַרצע פֿאַרבן, ווי אַ מענטש זעט די טיפֿסטע תּהומען, ווען ער קוקט אויף זיי פֿון אַ גרויסער הייך. אַזאַ איז דער דרך פֿון דער ליטעראַטור, וואָס פֿאַרנעמט זיך מיט דער טעמאַטיק פֿון אומקום בדרך פּלל: זי שפּילט כּמעט שטענדיק אויף דער סטרונע פֿון קאַשמאַר, וואָס ברענגט אַרויס די דראַמאַטישסטע טענער. אַזאַ אָבסערוואַציע קען ניט רעאַגירן אויף דער קאַטאַס-טראַפֿע אַנדערש, ווי נאַר מיט איין גרויסן און שוידערלעכן געשריי, ווייל דער וואָס באַנוצט זיך מיט נאַרמאַלע מאַסשטאַבן איז לחלוטין הילפֿלאָז אין אַנבליק פֿון די אומנאַרמאַלע דימענסיעס פֿונעם שוידערלעכן אומגליק, וואָס האָט ווען עס איז געטראָפֿן אַ פֿאַלק פֿון צווישן די פֿעלקער. אַזאַ אָבסערוואַציע וועט אויך קיין מאָל ניט אויפֿכאַפֿן די פּסיכאָלאָגישע ניואַנסן, די פֿילזייטיקייט אין דער פּסיכישער רעאַקציע פֿון די באַטייליקטע אין די געשעענישן גופּא, און אויב זי וועט זיך אַפּילו באַמיען אויפֿצוכאַפֿן אַט די ניואַנסן, איז זי פֿון פֿאַרויס פֿאַר-מישפט אויף אַ דורכפֿאַל. ווייל דער וואָס קוקט אויף די פּאַסירונגען פֿון דרויסן קען זיך ניט משער זיין פֿון דער ווייטנס, וואָס עס טוט זיך אין האַרץ פֿון אַ מענטש, וואָס האָט איבערגעלעבט די פּאַסירונגען ממש, און על-פּירוּב, אויב ער איז זיך משער — שטעלט ער זיך פֿאַר פּאַסירונגען, וואָס זענען זייער ווייט פֿון אמת. די פּסיכישע רעאַקציע פֿון מענטשן, וואָס געפֿינען זיך אין עקסטרעמסטע באַדינגונגען, קען קיין מאָל ניט איבערגעגעבן ווערן ריכטיק דורך אַ צווייטן, וואָס האָט זיך ניט געפֿונען אין אַזאַ לאַגע, אויב ער פֿאַרמאַגט אַפּילו אַ שטאַרק-אַנטוויקלטן חוש פֿאַר אָבסערוואַציע און אַ גאַר רייכע פֿאַנטאַזיע.

"געִהיימִשטאַט" איז דער היפּוך פֿון דעם. דאָס איז אַ יצירה, וואָס שילדערט דאָס קאַשמאַרפֿולע לעבן אין די אונטערערדישע קאַנאַלן, פֿון קוקווינקל פֿון די, וועלכע האָבן דאַרטן געלעבט, און בֿפֿירוש ניט פֿון קוקווינקל פֿון די, וועלכע האָבן געלעבט אַ רוּיִק און שטיל לעבן אין די יאַרן פֿון נאַכן אומקום. דעריבער איז די פּאָעמע אין איר דיכטערישן מהות איינע פֿון די אמת די קסטע ווערק אין דער ליטעראַטור וועלכע פֿאַרנעמט זיך מיט דער שוידערלעכער טעמאַטיק פֿון דער קאַטאַסטראַפֿע און אירע פּאַסירונגען. שווער צו וויסן, וואָס דעם דיכטער

האָט געהאַלפֿן אין מאַמענט, ווען ער האָט אָנגעהויבן מאַלן דעם אַזוי אויס־
טערלישן און ווונדערלעכן פּאַרטרעט פֿון אַט דער יצירה — צי דער פֿאַקט,
וואָס אין דער פּאַעמע געפֿינען זיך אַ סך אויטאָביאָגראַפֿישע עלעמענטן אָדער
אַפֿשר די ווונדערלעכע אינטוויזיע, מיט וועלכער ער איז געבענטשט, — אַזוי צי
אַזוי פֿאַרמאָגט "געהיימשטאַט" מיט איר שײַן און ליכט אַ סך מער פּנימיותדיקע
אויטענטישקייט, ווי דאָס רובֿ ביכער, וועלכע מיר האָבן געלייענט וועגן אומקום.
אַזוי, גענוי אַזוי, און ניט אַנדערש, האָבן געפֿילט און זיך אויפֿגעפֿירט די יידן
אין די קאַנאַלן פֿון ווילנע, אַזוי האָבן זיי זיך צוגעוווינט צום חושך, צום געשטאַנק,
צו די בלאַטיקע שטראַמען, אַזוי האָבן זיי זיך אַרגאַניזירט, אַזוי האָבן זיי צעטיילט
צווישן זיך די אויפֿגאַבן, אַזוי האָבן זיי געליבט און געהאַסט, אַזוי האָבן זיי זיך
געקריגט און זיך איבערגעבעטן, אַזוי האָבן זיי געבראַכט קינדער אויף דער וועלט,
אַזוי האָבן זיי געחלומט און געוואַרט אויפֿן אויסלייזער. אַזוי זענען זיי אויך נישט
געוואָרן אין קליינע און גרויסע זאַכן און אַזוי האָבן זיי זיך אַנטפלעקט: אַפֿט
מאַל אין זייער גרויסקייט און אַפֿט מאַל אין זייער קליינלעכקייט. אַזוי האָבן זיי
אויסגעבעסערט זייערע לעבנס־באַדינגונגען און זיך געקליגלט צו מאַכן זיי באַ־
קוועמער, און אַזוי האָבן זיי דורכגעלעבט — געפֿינענדיק זיך חדשים־לאַנג אין די
קאַנאַלן, — זייערע קליינע שימחות און ווייטיקן, לויטן דרך פֿון יעדן מענטש.
אַזוי האָבן אויסגעזען זייערע קאַשמאַרן און אַזוי האָבן זיי זיך געפֿרייט מיט דער
שפּין, וואָס זיי האָבן אַנטדעקט איבערן אַרײַנגאַנג אין דער בערלאַגע, וווּ זיי האָבן
זיך געפֿונען און געזען אין איר, אין דער שפּין, אַ סימן פֿאַרן המשך פֿון לעבן
אויך מחוץ זייער מיזערער ווירקלעכקייט. און אַזוי האָבן זיי געגלייבט באמת, אַז —

ווי אומהיימלעך ליב ס'איז צו וווינען מיט טויטע!
דערקענסט ניט קיין חילוק פֿון דיר ביזל יענע,
וואָס לעבן זיך אונטער די בערגלעך די רויע.

אויב ס'איז פֿאַראַן שײַן אין אַט דער פּאַעמע, איז דאָס ניט קיין שײַן פֿון דעם
פּאַעט און זײַן קונסט, נאָר שײַן פֿון זײַנע העלדן, שײַן וואָס שטראַלט אויס
פֿון זייער פּלומרשט "נאַרמאַל"־אַרגאַניזירטן לעבן, שײַן פֿון זייערע האַפֿענונגען,
בענקשאַפֿטן און ליבעס. די איינזיגערס פֿון סוצקעווערס "געהיימשטאַט" זענען
באַשאַנקען מיט אַ שאַרפֿן לעבנס־באַוווסטזײַן און מיט אַ בולטן נאַציאָנאַלן
באַוווסטזײַן, זיי האַלטן זיך ביודעים אַלס רעפּרעזענטאַנטן פֿון פּלל ישראל, די
געשאַכטענע און קעמפֿנדיקע פֿאַר זייער קיום ניט נאָר דערפֿאַר, וואָס זיי גאַרן
צו לעבן, נאָר ווײַל אין זייערע אויגן איז זייער אייגן לעבן געגליכן צום לעבן
פֿון דער גאַנצער אומה, — און נאָר דער וואָס האָט געלעבט אין אַזעלכע באַדינ־
גונגען ווי די, וואָס ווערן געשילדערט אין דער פּאַעמע, ווייס ווי ווײַט אמתדיק
און אויטענטיש די זאַך איז. גלייך אין ערשטן פרק "אַ פֿאַלק זאַלבע צענט" ווערט
אַט דער מאַמענט אונטערגעשטראַכן:

— עס לעבן נאָך יידן? קומט דין אַ געווימל:
ניט שוין זשע געבליבן בלויז צען?

דאָס זעט אויס עמפּאַטיש און כמעט גראַטעס און דאָך — אַזאַ איז דער אמת. ניט דער אמת, וואָס ווערט געמאַסטן מיט נאַרמאַלע מאָסן, נאָר דער ספּע- ציפּישער אמת, דער פֿאַרקרימטער און באַזונדערער אמת פֿון געפֿינען זיך אונטער אַ בלאַקאָדע און פּסדרדיקן קאַמף פֿאַרן קיום, ווען די באַדינגונגען דערמעגלעכן פּלומרשט אַ "זעלבשטענדיקן" לעבן, אָן דעם שטענדיקן, צעמאַרשטשענדיקן בייזיזן פֿונעם צורר. פֿון דאַנען שטאַמט אויך די דאגה פֿון מנין יידן צו "פֿאַר- אייביקן" זייערע איבערלעבונגען, און פֿון דאַנען אויך די שטאַלצע רייד פֿון פֿאַליע, בעת ער טיילט פֿונאַנדער די אויפֿגאַבן צווישן זיינע חברים: "און דו, חבר דיכטער, באַזון אונדזער טרויער / מיט לידער. אַ פֿאַלק זאַלבע צענט איז מסתּמא / אַ פֿאַלק... /"

פֿון דאַנען אויך די בענקשאַפֿט נקמה צו נעמען אין דער ממשלה פֿון רישעות און שעדיקן זי דורך אַ מיווערעם אויפֿרייס פֿון איין דייַטשער באַן. אַלע קליינע מעשים ווערן געזען אין דער קאַנאַל-וועלט ווי סימבאָלן, און די חשיבֿות זייערע אין די אויגן פֿון די אויספֿירערס זעט אויס אויף אַ גראַטעסקן אופֿן אַ סך גרע- סער ווי זי איז אין דער ווירקלעכקייט.

מען קען דייַטלעך אַנווייזן, אַז אויך די באַזונדערע פעדאַנטישקייט פֿון דיכטער צו פֿאַרפֿולקומען דאָס לשון פֿון דער פּאַעמע און צו באַצירן עס מיט ערשטמאַליקע, איינדרוקספֿולע פֿערזן, האָט פֿאַר אַ ציל צו סימבאָליזירן דאָס לעבן פֿון די קאַנאַל- איינווינערס, דעם מנין גיבורים פֿון דער פּאַעמע, מלך ראַוויטש האָט שוין אַנגע- וויזן אויף דעם, אַז די גאַנצע פּאַעמע איז געבויט אויף סטראַפֿן צו צען קאַלאַנעס (פֿערזן), — אַן אַנצוהערעניש, אַז אין דער גאַנצער לענג פֿון דער פּאַעמע זענען דאַרטן שטענדיק פֿאַראַן צען העלדן. און דער צענדלינג סימבאָליזירט דאָך די גרונטאיינהייט פֿון דער יידישער געזעלשאַפֿט: צען איז אַ "מנין", צען איז אַן "עדה". אַזוי צי אַזוי איז ניט פֿאַראַן קיין סתירה צווישן דאָס סטיכישע, דורך ווייטיק צעמאַרשטשעטע לעבן פֿון די העלדן און דער פֿאַרבלענדיקער עלעגאַנץ פֿון דער פֿאַרעם פֿון "געהיימשטאַט". דאָס פֿאַרקערטע איז ריכטיק: מיר זעען דאָ אַן עקזאַקטע האַרמאָניע צווישן מאַטעריאַל פֿון דער פּאַעמע און איר פֿאַרעם. אין ביידן הערשט פֿולקומע אַרגאַניזאַציע און סדר.

די פּאַעמע "געהיימשטאַט" צייכנט זיך אויס מיט איר ווונדערלעכער אויטענ- טישקייט, מיט אַן איבערלעכער, פּסיכאָלאָגישער אויטענטישקייט, וואָס איר אויס- גאַנפּונקט איז דאָס זען פֿון די העלדן גופּא זייער אייגענע וועלט. אויך דער דיכ- טער געהערט צו די העלדן פֿון זיין דיכטונג, בעת ער שרייבֿט:

גראַב טיפֿער זיך איין אין די שאַטנס און ליכטער
פֿון זיינע חברים, דאַרט וועסטו דערזען אים
נאָך בעסער פֿון מיר. — —

מיר האַלטן ניט, אַז "געהיימשטאַט" איז ווייניקער אויפֿטרייסלענדיק, ווייל זי איז פֿול מיט לויטערקייט און שייַן. פֿאַרקערט. די אַזוי פּשוטע און מענטשלעכע האַלטונג פֿון אַ פּשוטן מנין יידן, וואָס דער צופֿאַל האָט זיי פֿאַראייניקט אין איין עדה, אין באַדינגונגען, וועלכע ס'איז פּשוט שווער צו באַנעמען מיטן מענטש-

לעבן געדאנק; דאָס אָפּהיטן זייער מענטשלעכע געשטאַלט און ווערדע; זייער
 פֿאַרייאַוּשטער און דאָך שײַנענדיקער קאַמף פֿאַרן קיום, — טרייסלען אויף ניט
 ווייניקער ווי די רעאַליסטישע שילדערונגען פֿון די שוידערלעכסטע קאַשמאַרן,
 דווקא דערפֿאַר, וואָס די גרויליקסטע פֿון זיי לאָזן זיך אַזוי שווער אַבסאַרבירן.
 נאָך מער — דורך דעם איז די פּאַעמע זוכה אויף אַ בולטן אופֿן צו אַ נײַער אייגנ־
 טימלעכקייט און צו נײַע דימענסיעס פֿון אַן אַלמענטשלעכן פֿאַרנעם. אין תּוֹך איז
 דאָס אַן אָפּטימיסטישע פּאַעמע, וועלכע קערט אום צוריק דעם לײענער — אויך אויפֿן
 הינטערגרונט פֿון אומקום! — צו דער אמונה אין מענטש, צו דער אמונה אין זײַנע
 אימאַנענטע ליכטער, צו דער אמונה אין זײַן פּוּח זיך קעגנצושטעלן דער
 טיראַניע אַפֿילו אין איר שוידערלעכסטער געשטאַלט, צו דער אמונה אין לעבן
 בײַ אַלע אומשטאַנדן, איבער דער פֿאַרלענדונג. פֿון דאַנען די גרויסקייט פֿון דער
 פּאַעמע זוי אַ מענטשלעכע יצירה, ווי אַן אַלמענטשלעכע יצירה, ניט געקוקט
 אויף איר ייִדישער באַפֿאַרבונג און ספּעציפֿישן ייִדישן הינטערגרונט. דאָס איז
 אַ לויבגעזאַנג צום מענטש — און דווקא צום פּשוטן מענטש, צום מענטש אַלס
 מענטש — צו זײַן גײַסטיקער געשטאַלט, וואָס אַנטפלעקט זיך אַפֿט דווקא אין די
 עקסטרעמסטע באַדינגונגען, און אַ הימען פֿון אמונה אין זײַן קאַמף פֿאַרן לעבן,
 אַ הימען פֿון אמונה פֿאַר זײַנע האַפֿענונגען, חלומות און שײַן פֿונעם לעבן.

סוצקעווער און די איינמאָליקייט

אן אומצאָל תנאים שטעלן די קריטיקערס און די געקליבענע ליינערס — און זײַן זענען זײ אָפֿילו אין די בעסטע און גרעסטע ליטעראַרישע קרייזן פֿון די ליטעראַרישסטע פֿעלקער, ניט מער ווי אַ פֿאַר מנינים — צו אַ בידנעם פֿאַעט, אויב ער וויל זײַן אַ בוים אין דעם וואַלד פֿון דער דיכטונג און די דיכטערס, וואָס זעט זיך אַרויס, אַ שטערן אין הימל פֿון דער דיכטונג און די דיכטערס, וואָס שיינט העלער, יאָ, אַן אומצאָל תנאים — איינער שווערער פֿון דעם אַנדערן, וועלט־ און אַל־באַקאַנטע תנאים — און ניט נייטיק זיי דאָ איבערצוזוהן.

די צוויי שווערסטע און העכסטע און זעלטן דערגרייכבאַרע תנאים זענען: אַריגינעליטי, און — דער סאַמע העכסטער שטאַפֿל, וואָס איבער אים איז שוין דער הימל אַליין — איינמאָליקייט.

מעג זיך דער דיכטער זײַן ווי גוט: ריטעם, גראַם, אינהאַלט, איבערלעבונג, געפֿיל, בילדערישקייט (שוין צוויי און אַ האַלב טויזנט יאָרן, זינט דעם יוון סימאָ־ בידעס, ווייסט מען, אַז פֿאַעמעס זענען ריינדיקע בילדער און בילדער זענען שווינגדיקע פֿאַעמעס), אידעע, שליחות, לשון־שפֿע — איז אַלץ ווייניק און ווייניק, ער דאַרף אויך זײַן אַריגינעל. ער דאַרף זײַן אַנדערשדיק לכל־הפחות, אויב שוין ניט טאַקע אַנדערש.

דיכטונג איז ווי אַ פֿאַרמעסט־געיעג אויף רייטוועגן פֿון ווערטער. די געיעג־ פֿערד זענען די טאַלענטן, וואָס מער גרינגשאַפֿט אין די פֿיס און — פֿליגען פֿון די טאַלענטן (ווייל עס רעדט זיך דאָ ניט וועגן פשוטע פֿערד און נײַערס פֿעגאַזן) אַלץ זיכערער און נאַטירלעך אויך שנעלער קומט מען אָן צום ציל — און דער ציל איז די דויערנדיקייט און אָפֿילו די אייביקייט. (מכוח דעם לעצטן קומט ערשט אין דער ווייטער צײַט פֿאַר אַ באַזונדערער פֿאַרמעסט־געיעג — אָבער וועגן דעם איז שוין ניט לויט אונדזערע פוחות צו מעדיטירן).

אין פֿאַרלויף פֿון דעם פֿאַרמעסט־געיעג הייבן אָן אַפצושטיין דיכטערס מיט פֿלערליי מעלות — און אַ מאָל אָפֿילו באַדײַטנדיקע, אַלערליי ריטעם־קינסטלערס, גראַממטיסטערס, אינהאַלט־האַבערס, געפֿיל־באַהאַרצטע, בילדערישקייט־רייכע אי־ דעענפֿולע, שליחות־אַנגעלאָדענע, לשון־שפֿע־מאַגנאַטן, און עס בלייבן אויפֿן פֿעלד נאָר די, וואָס האָבן אי די אַלע מעלות און אי נאָך עפעס: אַריגינעליטי, אָבער אַריגינעליטי איז נאָך ווייניק, כאַטש די פֿעגאַזן וואָס זענען נאָך געבליבן אויף דער פֿאַרמעסטונג, צאַפֿלען שוין מיט די לעצטע פֿליגל־כוחות — עס דאַרף נאָך זײַן איינמאָליקייט.

וואָס איז אַריגינעליטי?

ווי שווער עס איז בכלל צו דעפֿינירן: וואָס איז פֿאַעזיע? — אַזוי איז נאָך אַ סך מאָל שווערער צו דעפֿינירן: וואָס איז אַריגינעליטי אין דער פֿאַעזיע. מחמת אַריגינעליטי איז ניט סתם אַנדערשדיקייט. סתם אַנדערשדיקייט איז מעכאַניש. קען אַ מאָל פשוט צוגעטראַכט ווערן מיטן שווייס פֿון פנים. אַריגינעליטי מוז געבוירן־געשאַפֿן ווערן, האָבן אין זיך דאָס לעבן פֿון אַ קינד, אַ הירש, אַדער כאַטש

א יונג בייםל; אַריגינעלקייט דאַרף ניט אַרויסקומען פֿון שכל, אָבער דאַרף זיך לייגן אויפֿן שכל.

אַריגינעלקייט אין דער פֿאַעזיע איז דעמאַלט דאָ, ווען דער דיכטער באַנוצט זיך מיט איינעם פֿון די עלעמענטן אירע אויף אַזאַ אױפֿן ווי קיינער האָט זיך ביז איצט ניט באַנוצט. די אַריגינעלקייט מוז זיך ניט אויסשטרעקן אויף אַ גאַנץ דיכטער־לעבן. אַוודאי — וואָס מער און וואָס לענגער איז בעסער. אָבער עס קענען זײַן בלויז עטלעכע אַריגינעלע בליצן בײַ אַ דיכטער און ער זאָל שוין באַטראַכט ווערן ווי אַן אַריגינעלער פֿאַעט. און די עלעמענטן — האַמיר זײַ נאָך אַ מאָל אויס־רעכענען, זענען: ריטעם — גראַם — אינהאַלט — איבערלעבונג — געפֿיל — בילדער־שיקייט — אידעע — שליחות — לשון־שפֿע — נעאַלאָגזומען — דוגמאות — פֿאַרגלײַכן — אַליטעראַציע — אַסאַנאַנס — אַנאַמאַטאָפֿעע — מאָראַל — און נאָך און נאָך.

ניט אין יעדן ליד קענען אַלע די עלעמענטן זײַן און זײַן אַריגינעל גענוצט. אָבער אין אַ פֿאַרנעמיקן אַריגינעלן דיכטער — קען מען זײַ אין זײַן גאַנץ ווערק, אין זײַן לעבנסווערק געפֿינען און דאָך איז דאָס ניט קיין מוּזאַך, אַז אַ דיכטער זאָל גילטן ווי אַן אַריגינעלער דיכטער.

אַ גרויסן טייל פֿון אַריגינעלקייטן אויף די אויסגערעכנטע עלעמענט־געביטן קען מען בײַ אַבְרַהם סוצקעווערן געפֿינען. שוין איצט. און, אויב מיר מאַכן ניט קיין טעות אין חשבון, האָט ער ביז איצט צוועלף זאַמלונגען פֿון זײַנע לידער אַרויס־געגעבן. מיר שטרײַכן אונטער: שוין איצט, און בײַ "הונדערט און צוואַנציק" איז אים נאָך ווײַט־ווייט — אַפֿשר נאָך צוועלף לידער־זאַמלונגען ווײַט. וואַרעם סוצ־קעווער איז אַזאַ אויסגעשפּראַכענער פֿאַעט, אַז זײַנע יאָרן דאַרפֿן זיך ציילן לויט זײַנע לידער־זאַמלונגען. אַט אַזוי ווי מען זאָגט אַ מאָל אויף אַ שײַן מיידל: זי איז אַכצן פֿרילינגען אַלט... סוצקעווער איז צוועלף לידערביכער אַלט...

אין קליינעם ים פֿון סוצקעווערס לידער איז ניט גרינג צו זוכן דוגמאות צו די טען פֿון אונדזער מאַמר. דאַרף מען זיך פֿאַרלאָזן אויפֿן טראַף פֿון מזל. גיב איך אַ שטעל אויס אַ רײַ פֿון זײַנע ביכער אויפֿן טיש און איך נעם אַרויס דאָס בוך "גײַסטיקע ערד" און איך מיש דאָרט אויף זײַט 54 און איך שרײַב איבער די ערשטע צען שורות פֿון יענעם זײַטל:

פֿון סאַמע ווינקל, איין־אַליין, יחידיש,
מיט ברייטן שמייכל גוטמוטיק־נאַיוון,
באַגריסט מיך אַ פֿאַעט, וואָס שרײַבט אויף ייִדיש,
און "מאַכט אַ וואַרע" זאָגט ער הויך בפּיוון.
מען רופֿט אים שימחה, און אים פֿאַסט דער נאַמען,
ווי ס'פֿאַסט אַ יונגן דיכטער זײַן טשופּרינע;
ווי ס'פֿאַסט אין שול אַ יתום זאָגן: אַמן,
און ווי עס פֿאַסט פֿאַר שימחה זײַן פֿרײַנדיגע,
וואָס גײַט אים אויס מיט בלימלעך אַ רובאַשקע,
און וועט באַלד קומען אין "קנקן" מיט אים צו טרינקען משקה.

אודאי אויפן געביט פון ריטמען איז שווער צו זיין אריגינעל, אזוי ווי עס איז שווער צו זיין אריגינעל אויפן געביט פון דער אריטמעטיק. 3 און 4 איז 7, און 7 מאָל 7 איז 49. מען קען דאָ גאַרניט העלפֿן און ווייניק וואָס מחדש זײַן. יאָמב איז יאָמב און טראַכיי איז טראַכיי און אַמפֿיבראַך איז אַמפֿיבראַך — קורץ־לאַנג, לאַנג־קורץ, קורץ־לאַנג־קורץ — און מער ווי צוויי, דריי, העכסטנס פֿינף טראַפֿן, קען קיין פֿערזפּוס זיך ניט אויסציען. אָבער פרעציו קען זײַן דער ריטעם און דאָס איז ער — דאָרט וווּ סוצקעווער זײַל און דאָרט וווּ עס איז נײַטיק — מיט דער פרע־ציויע פֿון אַ כראַנאַמעטער. אָבער אין די גראַמען איז שוין דאָס פֿעלד ניט אזוי באַגרענעצט. עס קען בלויז זײַן שוין פֿריער אויסגענוצט. און דאָ איז סוצקעווער אַריגינעל — אין דעם ציטירטן צען־שורה־סטראַף — אַגבֿ, סוצקעווערס אַ באַליב־טער סטראַף, אַפֿשר אָן אוררמו אויף די עשרת הדיברות... זענען דאָ פֿינף גראַמען־פֿאַרן, זענען פֿון די דאָזיקע פֿינף אַזש גאַנצע פֿיר פֿאַר שידוכים צווישן אַלגעמײַן־ייִדישע ווערטער מיט עברית־עלעמענטן: יחידי־שײַדיש, נאַזוון־בפיוון, נאַמען־אַמן, רובאַשקע־משקה: און דאָס פֿינפטע פֿאַר טשופרינע־פֿריינדינע איז אַ מישונג מיט אַ סלאַוויזם. נאָר יענער פּאַעט, וואָס לשון איז בײַ אים פּחומר ביד היוצר קען באַווייזן אזוינס.

בילדערישקייט, בילדער, ווי מיר ווייסן שוין זינט יאָרטויזנטער, זענען שווייגנדיקע לידער און לידער זענען ריינדנדיקע בילדער. און אויך דאָ לאַמיר אָן עפֿן טאָן אַ בוך, דאָס מאָל "אַזויס", זײַט 59. דאָס זעקס־שורהדיקע ליד רופֿט זיך: "אַ מענטשן־פֿרעסער".

דאָס נײַ געבוירענע בײַם שכן, ס'ערשטע מאָל אין וויגל,
געדענקט נאָך פֿון גר־עדן־צײַט אַ זמרל, אַ ניגל.

מײַן טאַכטער — גאַנצע פֿינף יאָר אַלט — איז נײַגעריק, מקנא,
אַ הירשליקע לויפֿט זי זען ווי שײַן עס וויינט אילנה.

מיט אַש באַשאַטן קומט זי באַלד פֿון יענע דלד אַמות:
— אילנה איז אַ מענטשן־פֿרעסער, פֿרעסט די ברוסט... איר מאַמעס...

אַ קינד האָט געזאַגט אַ וואָרט — צופֿעליק האָט עס מיר סוצקעווער דערציילט נאָך איידער ער האָט דאָס ליד געשריבן — און עס איז אזוי אַנדערשדיק־אַריגינעל, אַז עס האָט סוף־כל־סוף געמוזט טיף איבערגעלעבט ווערן, און אַרײַנגעגלידערט, אַרײַנגעלידערט אין סוצקעווערס לידער־אוצר. (דרך אַגבֿ: האָט איר באַמערקט די גראַמען־שידוכים?) איז אין דעם ליד אויך דאָ אידעע און שליחות, ווייל אויך דאָס, און נאָך ווי! — זענען עלעמענטן פֿון דער פּאַעזיע. בראשית, ווען דאָס ליד איז אַינגעפֿאַלן אין געמיט — אַפֿשר ניט. אָבער אַז דאָס ליד איז אויפֿגעשריבן געוואָרן האָט זיך די אידעע אַרײַנגבאַקומען אין דעם ליד דורכן פֿענצטער... און זי איז דאָ. בֿפֿירוש. אַ גאַנצן פּאַראַגראַף מיט טײַטשונגען וואַלט מען דאָ געקענט אַרײַנשרײַבן. אזוי איז עכטע פּאַעזיע.

מיר וואַלטן געקענט נאָך ווייטער מעדיטירן און מעדיטירן — וועגן סוצקעווערס

אָריגינעלער לשון־שפּע, זײַנע נעאלאָגזימען, וואָס וואַקסן, אַזוי ווי נאַטירלעכע גרעזעלעך אין פֿרילינג, אויף די בייטן פֿון זײַן לשון־שפּע: אַ זמל, אַ נײַגל, אַבער דאָס וואָלט אונדז צו ווײַט אַוועקגעפֿירט. דאָס איז אַן אַרבעט פֿאַר אַ פֿאַרשער מיט אַ קאַרטלעך־סיסטעם בײַ דער זײַט. און אַזאַ זאַך שפּרינגט אַרויס און אַריבער איבער די רעמלעך פֿון דעם דאָזיקן מאַמר.

אָריגינעלקייט — איז זי אַ מוזאָך? מיר האָבן דאָך מיט אַ בלעטל פֿרײַער זיך אַליין געפֿרעגט און זיך אַליין געענטפֿערט, אַז נײַט. אַבער נאָך די שורות, וואָס מיר האָבן ווײַטער געשריבן, זענען מיר אַליין איבערצײַגט געוואָרן קעגן זיך אַליין: יאָ, אָריגינאַליטעט איז יאָ אַ מוזאָך פֿאַר אַ דיכטער — און בעיקר פֿאַר אַ דיכטער פֿון אַ הויכער סטאַטור.

און אויב אַזוי — וואָס איז מיט דער איינמאַליקייט? איז זי אפֿשר אויך אַ מוזאָך בײַ אַ דיכטער פֿון אַ גרויסער סטאַטור? מיר האָבן שוין מורא צו ענטפֿערן אַז נײַט — אפֿשר וועלן מיר זיך אַליין אַ פֿאַר צענדלינג שורות ווײַטער דערשרײַבן צו אַ יאָ. נאָר יאָ צי נײַט מוזאָך — לאַמיר זאָגן אַ פֿאַר ווערטער וועגן סוצקעווערס איינמאַליקייט.

מיר האָבן אין זײַנען זײַן "געהיימטשאַט". מיר האָבן אין זײַנען זײַן "אין מידבר סיני".

כאַטש אָריגינעלקייט איז אַזאַ מין עלעמענט, וואָס מוז מיט דעם מענטשן מיט־געבוירן ווערן, ווי די פֿאַרב פֿון זײַנע אויגן, די פֿאַרעם פֿון זײַנע פֿינגער, דאָך קען מען איר, דער אָריגינעלקייט, אויך צוהעלפֿן אַ ביסל מיט דעם אינטעלעקט, אויב זי איז שוין סײַ ווי סײַ דאָ אין דער נשמה, און קיין בײַז אין דעם.

אַבער די איינמאַליקייט — מיט איר אַליין ווערט מען נײַט געבוירן. מען ווערט נאָר געבוירן מיט דעם טאַלענט, דעם געניוס, צו קענען אויפֿנעמען אין זיך די איינמאַליקייט, ווען זי קומט. נאָר קומען קומט זי פֿון דרויסן — פֿון די טיפֿענישן פֿון גיהנום, פֿון די הייכן פֿון הימל, פֿון די ווײַטענישן פֿון דער געשיכטע פֿון דער וועלט, פֿון דער מענטשהייט, פֿון אייגענעם פֿאַלק.

סוצקעווערס "געהיימטשאַט" איז אַ פֿאַעמע וועגן אַ מנין ייִדן, וואָס זענען אַרונטער אין די קאַנאַלן פֿון עיר ואם בישראל — ווילנע, ירושלים־דליטא — און דאָרט איבערגעדויערט דעם חורבן, דאָרט איבערגעלעבט אַ פּסח, דאָרט געפֿראָוועט סדרים, געטרונקען ווײַן אויף קידוש און אפֿילו באַהאַלטן אַ ביסל — טאַמער וועט מען דעם ווײַן נאָך אַ מאָל דאַרפֿן.

עס איז אַ טעמע, אַודאי, אַלץ איז טעמע. אפֿילו מעשה בראשית איז אויך אַ טעמע. אַבער אַ דיכטער מוז האָבן דעם כּוח אַנצולאָדן די טעמע אויף זײַנע אַקסלען און דורכצוטראָגן זי אויף אַ פֿאַפֿירענער בריק צום ברעג פֿון אַ בוך, אַ בוך אויף צו דויערן אייביק, וואָרעם סוצקעווערס "מעשה־געהיימטשאַט" (לאַמיר עס אַזוי רופֿן) איז אַ בוך מיט אייביקייט — כאַטש עס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן אין יאָר 1948, און איצט האָבן מיר ערשט 1963.

אויך "אין מידבר סיני" איז אַן איינמאַליקע מעשה — און אויך דעם דאָזיקן ציקל סוצקעווערס וואָלט מען מסתמא געמעגט און געקענט רופֿן "מעשה־מידבר־סיני". דער ציקל איז דערשינען אין יאָר 1956 — נאָך דער טראַגיש־אויפֿגעצווונגענער נער ייִדישער ווידערבאַגעגעניש מיט סיני נאָך פֿערטהאַלבן טויזנט יאָר. דער

ציקל בײַ סוצקעווערן האָט צען לידער צו צוועלף שורות. אַ שורה אַ שׂבֿט... און
יעדע שורה האָט צען פֿערזנפֿיס און דער גאַנצער ציקל צען לידער — אַ ליד
אַ דיברה.

דער ציקל — דער אין אַ ליטעראַטור, און אויך בײַ אַ דיכטער, איינמאַליקער
לידער־ציקל — שליסט זײַן ליד "ט" אַט אַזוי :

זאָל רו און שלום קומען שוין געשווינדער.
פֿון באַרג אין סיני בלאָז אוועק די שינאה.
פֿאַרשנייד אויף ס'ניי אַ בונד מיט דיִנע קינדער,
און זאָלן רויטע זאַמדן ווערן גרינע !

און מיר וועלן שליסן די דאָזיקע חֲבֵרִישֶׁע רייד אַזוי ווי מיר האָבן זיי גע־
שלאָסן בײַ אַ פֿריערדיקער געלעגנהייט אַ מאָל לכּוֹד אַבְרָהָם סוצקעווערן: וואָס
קען זײַן טיף־תּהוּמִיקער ווי "געהיימ־שטאַט", וואָס קען זײַן הויך־האַפֿערדיקער ווי
"אין מידבר סיני" — און וואָס קען זײַן איינמאַליקער !

“אָ אַ ז י ס”

אונדזער וועלט איז כולו סוד, אַלץ איז אויסגעמישט איינס מיטן צווייטן. איינס האָט מיט צווייטן אַ בלוטיקע קרובישאַפֿט, אַ טיפֿע שײַכות. דער מענטש האָט עפעס פֿון אַ בוים: “כי האָדם עץ השדה” און דער בוים איז אַזוי טראַגיש ווי דער מענטש. ניט נאָר אין האַרבסט, ווען אַלץ אינעם בוים וויינט — נאָר אַפֿילו אין פֿרילינג, ווען ער פֿאַררײַסט דעם שיינעם קאַפּ צום הימל מיט פֿרישן בליעכץ און זינגט זײַן ווייס געזאַנג.

פֿאַר וועמען צירט זיך אַזוי דער בוים, ווער דאַרף עס קומען? און די מיליאַרדן געבורטן און טויטן וואָס קומען פֿאַר אַרום אונדו יעדע רגע — ווער וועט זיי באַשיידן? מיר זענען טאַג-בוכהאַלטערס. מיר סומירן שעהען, טעג, גלייכט זיך בײַ אונדו ניט אויס דער באַלאַנס. עמעץ מוז אַודאי פֿירן דעם קאַסמישן חשבון און בײַ אים גלייכט זיך יאָ. “אתה זוכר מעשי עולם” — האָבן מיר אַ גרויסע פֿילאָ-סאָפֿישע תּפֿילה אין די ימים-נוראים — דו געדענקסט וואָס עס איז און וועט פֿאַרקומען. אַלץ בלייבט אויף שטענדיק פֿאַרקריצט אינעם קאַסמישן זכרון — אַפֿילו דאָס פֿאַרטריקנטע בלעטל וואָס לויפֿט מיטן ווינט, אַנטלויפֿט ווי אַ מיזעלע פֿון דער שרעק פֿאַרן ווערן גאַרניט; אַפֿילו די שיינקייט פֿון פֿאַרנאַכטן, ערגעץ אין וועלדער-טיפֿעניש, וווּ קוועלעכלעך שורשען, פֿאַרהוילענע, פֿון קיינעם ניט-געהערטע.

שיינקייט! זי אַנטפלעקט זיך אומעטום, אין קליינע זאַכן ווי אין גרויסע. שייך איז אַפֿילו אַ לוויה; שייך, ווי דאָס פֿאַרקרימטע פּנימל פֿון אַ נאָר וואָס געבוירן קינד. איז ווער איז עס דער פֿאַראייניקער פֿון אַלעם דעם וואָס האָט אַ שײַכות מיטן צווייטן און איז פֿאַרשאַלטן צו זײַן באַזונדער?

דאָס איז די מוזיק — דער ווינט וואָס טראַגט איבער די זאַמען פֿון דעם ער-געוויקס צו דעם זי-געוויקס; דאָס איז די מוזיק, דער אייביקער שדכן, וואָס מאַכט זיווגים פֿון די אַפּגעריסענע אַברים אין דער וועלט; די מוזיק איז עס יענער גרויסער באַלאַנס פֿון אונדזערע פֿאַרגעסענע טעג.

אַבריהם סוצקעווער איז אַ קאַמפּאָזיטאָר פֿאַרוואַנדלט אין אַ פּאָעט. אַ פּאָעט, וואָס קען דערפֿירן די דינע מוזיקאַלישקייט פֿון זײַן פֿערז צו אַזאַ מדרגה, וואָס איז נאָך בײַ אונדו ניט געווען — איז אַ מוזיקער.

זײַן בוך “אַאָזיס” איז באמת דעם מוזיקערס אַן אַאָזיס, וווּ ער האָט זיך אויסגעטאַן פֿון היינטצײַטיקע פּראַבלעמען און זיך אַפּגעגעבן מיטן אַרויספֿאַנגען שיינקייט פֿון זײַן ווירטואַזן פֿערז. דאָס בוך איז ניט קיין סימפֿאָניע ווי “געעהיימטשאַט”. ס’איז אַ ציקל סויטעס, עטיוודן, נאַטורנס. דאָ שפּילט ניט דער גאַנצער אַרקעסטער — נאָר אַ מאָל שפּילט אַ קוואַרטעט, אַ טריאָ, און אַ מאָל שפּילט סאַלאַ אַ פּלייט, אַ וויאָלאַנטשעל, אַ פֿידל. און ווער קען זאָגן וואָס עס איז וויכטיקער אינעם מוזיקאַ-ליש-פּאָעטישן פֿאַנג? אַט איז אַ דראַבנער מוזיקאַלישער עטיווד;

א דינע שמייכלענדיקע האנט
געצויגן האט זיך מיר אנטקעגן.
אזוי קאן אויסזען א בריליאנט,
געשליפן זוניק פון א רעגן.

א האנט זאל שמייכלען מיט א בליק
פון אומפארמידלעכן באצווינגער!
אזוי קאן ווייזן זיך מוזיק,
ווען ס'וואלט מוזיק פארמאגן פינגער.

דאכט זיך אין פלוג א קלייניקייט, א מין מוזיקאלישע שפיל. אבער וואס איז
שיינקייט בכלל? איר פֿרעגט: ווו פֿירט זי אט די שיינקייט, וואס איז איר ציל?
איז דער ענטפֿער, אז גוטע מוזיק לאזט איבער שטענדיק א נאך־מוזיק, א ווידער־
קלאנג, וואס פֿירט שוין יא ערגעץ, דערשרעקט אונדז אפֿילו, ווי עס דערשרעקט
אונדז דאס אייגענע פנים אין שפיגל און באפעלט אונדז לאנג זיך צו פֿארטראכטן;
ווייל יעדע שלימות טראגט שוין אין זיך די טראגישקייט פֿון פֿונאנדערפֿאל און
א גוט אויער דערהערט דעם טרויערמאָרש נאך־זיך־אליין, וואס שפילט אַרויס
פֿון יעדער שלימותדיקער שיינקייט און אט איז ער דער ניגון דערפֿון:

דער קליינער קבֿר, אויסגעבעט מיט געלן פֿליוש,
איז ליידק.
עס מאַנט א מענטש: "איך וויל ניט בייטן מיין לבֿוש —
פֿארטיידיק!"

דער מענטש בין איך, צי דו, צי עמעץ אין שפיטאל
א צאנקער.
און יעדער שווימט צום טויט, און לאזט אין מיר זיין קול —
זיין אַנקער:

"אַנטפלעקט דעם זינען פֿונעם סוף, דעם רויטן מאַן
באַגינען.
אויב ענדציל איז די גרוב — איז אויך דער אַנהייב אַן
א זינען."

א רעגן וואַגלט צום בית־עולם, אים אַצינד
צו כאַווען,
ווי ס'וואַלט אַ ווידערקינד געשפילט פֿאַר נאָך אַ קינד
בעטהאַווען.

און ווער איז דאָ געשטאַרבן? איך? דו? ער? — פֿאַר דער מוזיקאלישער שיינקייט
איז דאָס ניט וויכטיק. ס'ווייזט זיך אַרויס, אז דאָ איז גאַר געשטאַרבן דער רעגן:

און ווען דער פֿרילינג־רעגן ענדיקט זײַן קאַנצערט,
פֿאַרטרויט ער
זײַן לײב דעם קבֿר: ס'ליגט אַ רעגן אין דער ערד
אַ טויטער.

אַ טויטער? ניין, ס'איז רעגן אין אַ רגע שוין
פֿאַרזונקען.
דער אָנהייב האָט קיין סוף ניט. איבער מיר — אַ קרוין
מיט פֿונקען...

איך שטיי דאָ ניט ווי איבער אַ ווונדערקינד מיט התפעלות: "אַ, וואָ, האָט ער
געזאָגט!" איך וויל בלויז באַטאַנען אַז סוצקעווערס מוזיק פֿירט שטענדיק יאָ ערגעץ
וווּ. גוטע מוזיק גייט שטענדיק פֿון זיך אַרויס, קוקט ווייטער, פֿאַראייניקט וואַנט
מיט וואַנט. אָט איז נאָך אַ מוסטער פֿון סוצקעווערס מוזיק:

געכטן, אין אַ נאַכטיקער מינוט,
האַב איך פֿון מײַן אינגעווייד
און זינגעווייד
פֿאַרנומען
קלאַנגען,
וואָס אַ מענטש האָט ניט אַרויסגעהאַקט פֿון גומען.
אַנדערש ניט: דאָס טרינקט זיך דער באַשעפֿער אין מײַן בלוט!

(ווי זאָל איך אים וואַרפֿן אין דער טיפֿעניש אַ בייגל?
אונטערגיין וועט באַלד אין מיר די לופֿט און דער פּלאַנעט...
אַלע פֿייגל,
אַלע טרעלן
וועלן
וועלן
אין מײַן האַרצן —
דעמאַלט שלאָגן זיך על־חטא!)

זעט איר דאָך שוין באַשײַמפּערלעך, אַז די סוצקעווער־מוזיק האָט שווינג, און
ווי יעדע שײַנקייט האָט זי געדאַנק, טיפֿע סענטענץ, חכמה, באַווונדערונג, פֿאַר־
גאַפֿטקייט. אין "אַזויס" האָט דער גרויסער פּאָעט סוצקעווער אַראָפּגענומען
פֿון זיך די טויט־ערנסטע אַפֿיציעלקייטן אין וועלכע ער איז געקליידט אין אַנדערע
ביכער. דאָ איז ער ניט דער שליח־ציבור, דער פּאָעט־מקונן, דאָ איז ער מיט זיך
אַליין. אַ יונג פֿאַרליבטער אין שײַנקייט, אַן די ערנסטע אַדרעסן. ווייל סוף־כל־
סוף זענען דאָך די אַדרעסן ניט וויכטיק; וויכטיק זענען די ציטערדיקע, סודות־
דיקע בריוו אין די קאַנווערטן.

דער פאָעטישער דרך פֿון אַבֿרהם סוצקעווער

א

די חורבן־ליטעראַטור אין איר פאָעטישער פֿאַרעם שעפט זיך אַוודאי ניט אויס מיט דער כראַניק אין איר קינה־אַטמאָספֿער. ייִדישע און העברעיִשע דיכטערס האָבן אויף די פֿאַרשיידנסטע דרכים געפֿונען אין חורבן אַ יסודותדיקן מאַטיוו פֿאַר זייער ליד. צווישן די דרכים געפֿינט זיך אויך אַן עפישער דרך כמעט, די פאָעמע וואָס ווערט דערציילעריש געבויט, וואָס פֿאַרמאָגט אַ באַשטימטע חורבן־פֿרשה צו דערציילן. און דאָך קען די דערציילונג ניט פֿאַררעכנט ווערן אין דעם כראַניק־נוסח, און דער דיכטער קען אַוודאי ניט פֿאַררעכנט ווערן אין דער קאָטעגאָריע פֿון כראַניקערס, פֿון קאַלעקטיווע דיכטערס, פֿון די וואָס זענען ממשיד די פֿיל־דורותדיקע פאָעטישע פֿאַלקסשאַפֿונג. ניט נאָר דאָס: עס זענען פֿאַראַן דיכטערס וואָס האָבן מיט זייערע אייגענע אויגן געזען דעם חורבן, אָדער האָבן זיך אַליין אַקטיוו באַטייליקט אין קאָמף קעגן דעם שונא — און דאָך איז זייער פאָעטיש־דערציילערישער אויסדרוק אַ גוואַלדיק אינדיווידועלער, אַ רעזולטאַט פֿון זייערע אייגענע פֿסיכיש־עסטעטישע דראַנגען. עס פֿאַרשטייט זיך, אַז דער אינטעליגענטער לייענער וועט געהעריק אינטעלעקטועל אויפֿנעמען דאָס אויבן־געזאָגטע. עס מיינט דאָך ניט אַז דער דיכטער "עקספּלואַטירט", פשוט, דעם חורבן־מאָטיוו פֿאַר "זיינע אייגענע צוועקן", אַליין ניט גערירט ווערנדיק פֿון חורבן. עס מיינט ממש דאָס פֿאַרקערטע. עס מיינט אַז דער יחידישער דיכטער איז אין גאַנצן, אין זיינע טיפֿסטע פֿסיכישע לאַבירינטן, אָנגעשטעלט כלפי דעם חורבן: ער שאַפֿט דורך אים אַ נייעם אוניווערס. ביאָליק האָט געזען דעם חורבן פֿון קעשענעוו, און דער גאַנצער עסטעטישער צאָרן, וואָס האָט שטענדיק אין אים געוירט און האָט אים שטענדיק געדערענגט, איז אויפֿגעריסן געוואָרן ניט נאָר דווקא אין די שטראַפֿ־רייד פֿאַרן פֿאַלק וואָס האָט זיך "ווי מײַז באַהאַלטן", נאָר אין דעם מיִדבר־מאָטיוו וואָס האָט אים זײַן גאַנץ לעבן באַהערשט.

דאָס מיינט אָבער ניט אַז ביאָליק האָט ניט איבערגעלעבט דעם פֿאַלקס־חורבן מיט אַלע פֿיבערן זײַנע. נאָר וואָס דען, ער האָט פֿון אים געשאַפֿן אַן אוניווערסאַלן מיִדבר לויט זײַנע אייגענע, יחידיש־עסטעטישע, פאָעטישע דראַנגען. אויף דעם זעלבן דרך, אין דעם זעלבן יחידיש־פאָעטישן פראָצעס, קען געשען אַ ממש פֿאַר־קערטע דערשיינונג: אַ דיכטער, וואָס האָט אַליין דעם חורבן איבערגעלעבט, קען פֿאַרוואַנדלען די חרובֿע וועלט אין אַ באַזונדער באַלויכטענעם אוניווערס, וואָס די שנין איז זײַן אמתע, עקסיסטענציעלע עסענץ. ווייל אַזוי איז דער דיכטער: ער לעבט אין זײַנע עסטעטיש־יחידישע טיפֿענישן, אין אַ געוועב פֿון ליכט וווּ וואָרט און קלאַנג, און טאַט אַליין, גיסן זיך צוזאַמען אין ליכטיקייט־שטראַמען פֿון וועלט־און־באַשאַף. אַזאַ מין דיכטער קומט מער ניט ווי דעם חורבן אויפֿ־צוריקטן אין יחידישער שנין. אַזוי טאַקע געשעט עס מיט אַבֿרהם סוצקעווערן אין זײַן כמעט־עפישער פאָעמע "געהיימטשאַט". ער ווייס דאָך אַוודאי וואָס ס'איז געשען און ווי אַזוי ס'איז געשען: ער איז דאָרט געווען, ער איז אַ פֿאַר־

טיזאן געווען. זיין דער יילונג וועגן דער גרופע אין די קאנאלן איז דאך געקאנטן
פֿון דעם וואָס איז געווען און געשען. דאָך געפֿינט ער פֿאַר נייטיק אין דער
פתיחה צו דער פּאָעמע אַזוי צו דערקלערן:

דו מאַרגנקינד, פֿאַרוועבט אין צײַט און רוים,
אין אָפּשײַן פֿון מזבח־ליכט באַפֿאַרבן —
וואַלטסט ניט באַלעבט די שטערן מיט דײַן טרוים,
ווען אונדזער דור וואַלט ניט געווען דער קרבן
פֿאַר אַל דײַן לעבעדיקער פֿרײַד, אין טעג
פֿאַרהוילענע ווי נײַט־דערגרייכטע שטראַלן.
אויס מענטשנאויגן מיניעט זיך אַ שטעג
אַרויף־אַרויף דורך זוניקע קריסטאַלן,
און זעט מיט אָפּלעז, זעיקער פֿון טויט,
דײַן יעדער טוונג איינגעקריצט אין דויער,
גאולה־וונדער וואָס דײַן ווילן בויט
פֿון וועלטנוויי און רעגן־בויגנס טרויער.

— — — — —
איך לעב! מיר איז באַשערט געווען צו זײַן
אַ גרויזיק־שטילער לאַקערדיקער עדות
פֿון פֿיין, וואָס מוז פֿאַרוואַנדלען זיך אין שײַן.

אין "געהיימטשאַט" האָט סוצקעווער געהאַט אַ באַשטימטע געשעעניש, אַ מעשה־
שהיה, צו דערצײלן. דער סיפור־המעשה פֿון דער פּאָעמע ליגט אויף אַ רעאַליס־
טישן שטח. צען מענטשן האָבן זיך געראַטעוועט פֿון נאַצישע הענט אין די ווילנער
קאַנאַלן: דאָרט האָבן זיי געשאַפֿן אַן אייגענע לעבנס־פֿאַרעם. דערצײלט וועגן
זיי די פּאָעמע דעטאַלירט, זי פרובירט פֿאַרשטעלן יעדן איינעם פֿון די צען לויט
זײַן אייגענער געשטאַלט, לויט די אייגענע דראַנגען, און פֿאַרבינדט זיי אַלעמען
אין געוועב פֿון קאַמף פֿאַר עקסיסטענץ און אין חלום פֿון אַ באַפֿרײַטן לעבן. אויף
דעם שטח אַנטוויקלט זיך די פּאָעמע ווי אַ דינאַמישע גאַנצקייט וואָס זעט פֿאַרויס
איר אולטימאַטיווע רעאַליזירונג. דאָ שאַפֿט זי פֿאַר זיך פֿאַרשיידענע קינסטלע־
רישע פֿלים וואָס זאָלן דינען דער קאָנסטרוקציע פֿון דעם דערצײלערישן פּראָצעס.
איר שורה איז אַ לענגלעכע; זי פֿליסט דירעקט און זיכער אין אירע פֿיר אַקצענט־
רונגען, ווײַל זי ווייסט וואָס זי האָט בדעה צו דערצײלן.

אמת: פֿון צײַט צו צײַט ווערט דער אַביעקטיווער טאָן פֿון אַט דעם דערצײ־
לערישן שיכט אויך דורכגעדרונגען מיט אַ קורצן, שאַרפֿן געקלאַנג, ווי: "זיי
צאַפלען ווי סטרוגעס געפּלאַצטע אויף האַרפֿעס" און ענלעכע אַזעלכע קינה־
מעסיקע פֿאַרגלייכן, אַבער תּוך־כּדי־דיבור פֿאַרשווינדן זיי, און דער סיפור־המעשה
פֿליסט זיכער ווײַטער.

דער דיכטער האָט בכלל דערצײלערישע מאַנירן אַזעלכע, וואָס לאָזן דעם
לייענער ניט פֿאַרגעסן אָו ער איז שטענדיק דאָ; דערצײלנדיק וועגן יעדער
איינציקער פֿון די צען געשטאַלטן אין די ווילנער קאַנאַלן, איז ער אין יעדער

איינער פֿון זיי דאָ. אָפֿט מאָל ווענדט ער זיך, פשוט, צו זײַן לײענער מיט שאלות, מיט דערקלערונגען, מיט צוזאָגן אויף שפעטער, מיט אויסרופֿן. אַ מאָל צעקלינגט זיך אינעם פֿערז אַ ראַמאַנטיש געזאַנג, ווי וועגן די ציגיינער, ממש ווי פושקין האָט עס געטאַן: דער סיפור־מעשה איז טאַקע אַ טרויעריקער — ער דערציילט וועגן חורבן־ציגיינער — און דאָך איז ער מיטן פֿרייען אָטעם צעפֿנט און רופֿט בפֿירוש אַרויס דעם גײסט פֿון פושקין אַלס עדות פֿון ציגיינערישער פראַכט. אָדער די פֿאַעמע קײקלט זיך גאַר אַרויף אויף העראַישע טענער און אויף נבֿיאישן חורבן־ און תוכחה־טאַן.

אַ מאָל וועקט זיך אויף אַ ווונדערלעך געקלאַנג פֿון דעם וואָס דער דיכטער האָט אַרײַנגעזאַפֿט אין זיך פֿון דאַנטעס "גיהנום". אין אָט דעם געקלאַנג ווערט דער דערציילערישער יסוד אָנגעפֿילט מיט אַ פֿאַעטישער סובסטאַנץ, וואָס איז שוין גאַר נײטיק אַלס דער אמתער גרונט, פֿון וועלכן סוצקעווערס אייגענע פֿאַעטישע ליכטשטראַמען זאָלן זיך עפֿענען. הערט זיך נאָר גוט אײַן אין דער קומענדיקער סטראַפֿע, וועט שוין דער דאַנטע־טראַט אײַך באַהערשן, און פונקט אזוי, וועט זיך אַ נײע דערוואַרטונג, וואָס יוירט נאָך אין דעם אַרײַנפֿיר צו "געהיימטשאַט", אין אײַך דערוועקן:

זכרון געדענקט ניט ווי לאַנג כִּבִּין געשווומען
 דורך פֿלערליי רערן אי ברייטער, אי שמעלער,
 אַ שעה צי אַ יאָר? נאָר מיר זענען געקומען
 צו עפעס אַן אָפגעשיידט אַרט ווי אַ קעלער.
 געווען איז עס דאַרטן אַן אַלטער קאַנאַל, ווי
 עס קײטלט זיך מער ניט קײן וואָסער שוין יאָרן.
 ס'באַטויבן גאַר שטימען די דעמפיקע שלווה
 און וואַלקנגראַ נעמען געשטאַלטן זיך קלאָרן
 ווי שאַטנס אַהינטער אַ נעפל פֿאַרבאַרגן.
 און זי, מײַן געברענגערין, גריסט זיי: גוט מאַרגן!

אין די אויבנגעבראַכטע שורות איז פֿאַראַן אַ געדיכטיקייט אַזאַ, וואָס מער ווי זי האָט צו טאָן מיט דער דערציילונג אַליין, מיט דעם סיפור־מעשה־מאַטעריאַל פֿון צײַט און פֿון מענטשן און פֿון זאַכן, האָט זי צו טאָן מיט סוצקעווערס פֿאַע־טישן מהות. עס איז אַן אָנגעלאַדנדיקייט אַ פסיכיש־פֿאַעטישע, אַן עסטעטישע אָנגעלאַדנדיקייט אַזעלכע וואָס אָדער זי פֿאַרשליסט טיר־און־טויער און פֿאַרהאַקט המשך פֿון עקסיסטענץ, אָדער זי רײסט זיך אַרויס פֿון איר אייגענער גורלדיקער תֿפיסה אין אַן אַנדער גורל — אין איביק־זיך־באַוועגנדיקע ליכטשטראַמען, וואָס קײנן זיך אַן אויפֿהער אַרום יעדן איינעם פֿון די צען העלדן.
 דער סאַמע קלאַרסטער צײכן, אַז דער פֿאַעט רײסט זיך באמת אַרויס פֿון דער דאַנטע־שטימונג, וואָס פֿאַרפֿילט דעם אונטערשטראַם פֿון דער פֿאַעמע, איז דער פֿריידיקער אויפֿקום פֿון זײַן וואָרט פֿלפי דעם שאַגאַלישן באַנעם פֿון ייִדישן לעבן. פֿון דעם סאַמע תוך פֿון יענער, כמעט מאַנאַליטישער, דאַנטע־שטימונג, שפראַצט דאָס וואָרט אַרויס אין דער "גאַלע התגלות" וואָס די קינדער־תּימות־

דיקע שאַגאַל-געמעלן טראַגן אין זיך. די דערציילערישע געשעענישן זענען פּלוצ-
לונג אויס ווי זיי וואַלטן פֿאַרלוירן זייער וואַג; פֿון זייער עקסיסטענציע לער
סובסטאַנץ, אַבער פֿאַרלירן זיי גאַרניט. ניט מער: זיי ווערן מיט אַ מאַל
דינאַמיזירט פֿון אַלע ליכטקוואַלן וואָס עפֿענען זיך אין דעם דיכטערס פּסיכיק
און ווערן כּמעט אַרױסגעװױבן פֿון דעם אַקטױעלן שטראַל פֿון דעם ספּור-המעשה:

און הענט בײַ דער גראַטע מע האַלט נאָך אין טאַנצן
בײַם פֿרייז לִבְנֵהוּוּעבס פֿול מיט הנאה.
ביז וואַנען דער מולד צעפֿאַלט זיך אין גאַנצן
אין ליכטזײַלן אַקערשט געבוירענע, בלאַע.
און זילבערנע כּרױבִימלעך פֿלאַטערן, טױכן
אין וואַסער, דערטרינקען זיך, שימערן ווידער.
זיי שמעלצן פֿונאַנדער מיט וואַרעמע הױכן
די פֿינצטערניש, טוען באַלייכטן די גלידער.
דאָס ציגעלע בלויו, וואָס די צײַט אים עגאַל איז,
קראַצט ווײַטער דאָס בערדל אין גאַלע התגלות.

אַנטקעגן אַזעלכע "אַפּוויגן", וואָס סוצקעווער מאַכט זייער אַפֿט אין דעם
אַקטױעלן ספּור-המעשה, ווערט די פּאַעמע צעכוואַליעט פֿון אינעווייניק, אַלע
העלדן האַלטן אין פֿאַרלירן זייערע אַקטױעלע דימענסיעס וואָס שאַפֿן דעם דערציײ-
לערישן, "רעאַליסטישן" שיכט אין דער פּאַעמע און קריגן אַ דורכזיכטיקייט,
דורך וועלכער מע קאָן שפּירן אַ נײַע ליכט-רעאַליטעט. אַזאַ שפּירונג צעקלאַרט
זיך זייער, אַ שטייגער, אין דער שאַגאַלישער סטראַפֿע וועגן דעם פּרוש:

פֿון בערגל צו בערגל פֿאַרהױלן ער צײַט זיך,
ווי איבער אַן אַפּגרונט אַ שפּין אויף אַ פֿאַדעם.
די שטערן זיי טראַגט ער אין האַרצן שױן מיט-זיך,
זיי לײַכטן אַזש אונטער די פּאַרמעטנע בגדים.
עס וויגט אין דער לופֿט זיך די בלאַע גאַלעריע
מיט ניט קײן פֿאַרגאַנגענע פֿידל און צימבל.
זי שפּילט פֿאַרן פּרוש אַצינד איר מיסטעריע
אויף חרובער ייִדישער גאַס, ווי אַ סימבאָל.
נאָר אונטן — די קלױזן, די שטיבלעך זיי ליגן
ווי קלאַנגען צעהאַקטע פֿון יענעם אַ ניגון.

ב

אַפֿילו ניט קײן געניטער לײַענער קען תּוֹפֿס זײַן, אַז יענע ערטער אין "געװױמ-
שטאַט", וווּ סוצקעווער שניידט דורך דעם אייבערשטן שיכט פֿון דערציילערישער
אַקטױאַליטעט, כּדי צו שאַפֿן אַ נײַ-וויזיאַנערישע רעאַליטעט, ווערן צום מערסטן
טאַקע קריסטאַליזירט און פֿאַרמירט אינעם יסוד פֿון זען, פֿון דער חוש הראיה.
אַלע געבראַכטע ציטאַטן פֿון דעם ווערק, און פֿיל אַנדערע ערטער, ניט ציטירטע,
קאַנסומירן זיך אין דער זעונג. די זעונג אַבער, דאָס זען ווי מיר באַנעמען דאָס

אין "געהיימשטאָט", שאַפֿט יעדעס מאָל אַ מאַדנעם אומרו בײַ די וואָס זענען פֿעיק אין אַן אומרו זיך לאָזן פֿון אַ פּאַעטיש ווערק און פֿון קונסט בכלל. עס לאָזט זיך אויס, אַז אומעטום וווּ סוצקעווער באַנוצט טאַקע בפֿירוש זײַן ראיה אין יענע אָפּניגן פֿון דער אַקטועלער דערציילונג, טראַגט דאָס געזעענע בילד אין זיך אַן אינערלעכע מוזיקאַלישקייט וואָס באַרױבט דאָס נעמלעכע בילד פֿון זײַן באַשטענדיקייט, פֿון זײַן אָפּגעשטעלט־זײַן, פֿון פֿאַרבלייבן קריסטאַליזירט. אַודאי ווערט אויך דאָס בילד באַגלייט פֿון אַ רעיון פֿון באַוועגונג: דער זאַץ וואָס טראַגט דאָס בילד איז שטענדיק אַ באַוועגונג־זאַץ. אָבער צוליב־וואָס און צוליב־ווען וויקלט זיך שטענדיק דאָס בילד אין זײַנע אייגענע קולות: ניט אין די קולות וואָס די אַקטועליקייט פֿון דעם פֿערו גיט אים צו מן החוץ, נאָר פֿון קולות וואָס ווערן געבוירן צוזאַמען מיטן בילד, וואָס זיי און דער געזעענער יסוד פֿון דעם בילד חד הוא. דאָס וואָרט אַליין זעט אויס ווי געבוירן מחוץ דעם דער־צײלערישן קאַנטעקסט און טראַגט זיך אין אַ דינאַמיש־מוזיקאַלישן געווירבל פֿון קול און קאַליר. אין "געהיימשטאָט" ווערט אַט דער פּראָצעס אַפֿשר בלױז געשפּירט פֿון דער ווייטן. אין דער פּאַעמע "אָדע צו דער טױב" אָבער קומט דאָס דיכטע־רישע וואָרט אַן אין אַן עסטעזיע וואָס איז זעלטן אין דער ייִדישער דיכטונג — און תּוך־פּדײַבוּר, איז עס אויך אַ מין "פּירוש" אָדער "איִדעאַלאָגיע" וואָס דער פּאַעט שאַפֿט פֿאַר זײַן דראַנג, פּדי ער זאַל ניט פֿאַרבלאַנדזשען ערגעץ וווּ אין אַן עסטעטיש־פּרימערן רעגן־בױגן.

די דאָזיקע פֿפֿלדיקייט דעמאָנסטרירט זיך גלײַך אין די ערשטע שורות פֿון דער "אָדע צו דער טױב". מיר ברענגען דאָ די ערשטע סטראַפֿע פֿון דעם ערשטן ליד: לאַמיר צולייגן אַן אויער צו ערשט צו די ערשטע צוויי שורות פֿון דער סטראַפֿע, און נאָך דעם — צו די צוויי לעצטע:

זעלטן, אַ מאָל אין דער קינדהייט, באַווייזט זיך קאַליריק און בלענדיק
אונטער די שטערן אַ מלאַך, זײַן ניגון וועט נאָכשפּילן שטענדיק.
האַט זיך באַוויזן — אַנטרונגען אויף יענער זײַט וועלטישן גדר,
איבערן היימישן קויען אַ סימן געלאָזן — אַ פֿעדער.

ווען די ערשטע צוויי שורות זאַלן שטיין פֿאַר זיך אַליין, אַן דער ווייטערדיקער פֿאַרבײַנדונג און שײכות מיט דעם צווייטן טייל, וואָלטן זיי פֿאַרמירט אַ גאַנציקייט פֿאַר זיך. דער פֿולשטענדיקער אָפּשטעל זייערער וואָלט די שורות איבערגעלאָזן אין גוואַלדיק עסטעטישן פֿלי: די קינדהייט וואָלט אויסגעזען ווי באַהערשט פֿון "קאַליריקע", "בלענדיקע" און "זינגענדיקע" מלאַך־וויזיעס "אונטער די שטערן". די וויזיעס וואָלטן זיך אומאויפֿהער באַוועגט פֿאַר־זיך און אין־זיך, זיך באַטראַכט ווי דער תּמצית פֿון קיין מאָל־ניט־קריסטאַליזירטער עקסיסטענץ, ניט האַבנדיק קיין אַנדער צוועק, ווי זיך אַליין. די ערשטע צוויי שורות צעזינגען זיך אַודאי אין זייער דרויסנדיקער, געריטמירטער און געגראַמטער, מוזיק; זיי ווערן אָבער אויך געטראַגן פֿון אַן אינווייניקסט־היליותדיקער "הימל־מוזיק" וואָס ווערט געשאַפֿן פֿון דער עצמדיקער געמיש־דינאַמיק פֿון קאַליר און קלאַנג.

די לעצטע צוויי שורות צעשטערן אָבער דעם אָפּשטעל: זיי דרינגען דורך,

ווי מיט אַ קוים־דערשפּירעוודיקן מעסער, די עסטעזיע־באַוועגונג און געמיש פֿון קאַליר־און־ניגון וואָס נעמען צו יעדע פֿאַרעם־געשטאַלטיקונג פֿון דעם מלאַך אַליין. דאָס וואָס דרינגט אזוי דינ־שאַרף קומט אויך אָן פֿון ערגעץ ווייט אינעווייניק אַלס אַ פּרימערער פֿאַרלאַנג, אַלס אַ טרוים וואָס איז אין ערשטן באַשאַף:

האַט זיך באַוויון — אַנטרונען אויף יענער זײַט וועלטישן גדר,
איבערן היימישן קוימען אַ סימן געלאָזן — אַ פֿעדער.

די פֿעדער איז דאָס וואָס שניידט דורך די עסטעזיע־גלוסטונג; זי איז דאָס דער ערשטער צייכן פֿון באַשטענדיקייט, פֿון קריסטאַליזירטער פֿאַרעם, פֿון דער מחשבה וואָס איז קריסטאַליזירטע פֿאַרעם, פֿון געדאַנק־קאַנצעפֿ־ציע וואָס רײסט אַרויס דעם דיכטער פֿון ענדלאָזער עסטעזיע און פֿירט אים אַנצובינדן זײַנע זעונגען אין יחידישע און אוניווערסאַלע און נאַציאָנאַלע דער־שײַנונגען: די פֿעדער איז "אַ טויב אין שנייען־מאַגנעט פֿון באַגינען". די טויב איז, סוף־פּל־סוף, דאָס פֿאַעטישע וואָרט, וואָס קומט אויף ערגעץ וווּ פֿון די גרענעצן צווישן באַוווסט־און־אומבאַוווסט־זײַן, איז אַנגעטרונקען מיט די היוליותדיקע גע־דראַנגען פֿון קלאַנג און קאַליר — און פֿון דעסטוועגן גיט עס דעם דיכטער אַ מין הערשערישן געפֿיל. ווייל דאָס וואָרט באַהערשט דאָך, אין דער זעלבער צײַט, די זעלבע קאַלירן און קלאַנגען, צווינגט אויף זיי אַרויף אַ מין צוועקמעסיקייט, אַ שײַכות צום רעאַלן לעבן. עס איז מצמצם דעם דיכטערס היוליותדיקייט — און מאַכט אים פֿאַר אַ הערשער איבער זיך אַליין און איבער דער וועלט. אַט דער טויב זינגט עס דער פֿאַעט די אַדע; צו איר איז ער אַפֿט אויך מתפלל.

דער פּראַצעס וואָס מאַניפֿעסטירט זיך מיט אַן אַלץ־אויפֿגייענדיקן כּוח אין דעם דיכטערס זעונג פֿון דער טויב — וואָס פֿון "יענער זײַט וועלטישן גדר" שניידט זי דורך די מלאכישע עסטעזיע פֿון קלאַנג־און־קאַליר — באַצייכנט די רעאַליטעט וואָס ווירקט אין אַלע ביכער סוצעווערס. די "אַדע צו דער טויב" דינט טאַקע אַלס אַ מין אַרײַנפֿיר צו זיי אַלעמען. די וואָס באַהערשן דעם מײַן פֿון דער "אַדע", פֿאַרמאַגן שוין די פּלים מיט וועלכע דאָס ניט־פֿאַרשטאַנענע ליד סוצעווערס ווערט גאַר קלאַר און פֿאַרשטענדלעך. ווייל בעצם זענען אַלע קאַפיטלעך פֿון דער פֿאַעמע אַרגאַנישע טיילן פֿון איין, גוט־באַהאַפֿטענער, עקספּאָזיציע איבער דער פּנימיות־דיקער דינאַמיק פֿון זײַן פֿאַעטישער שאַפֿונג. יעדער קאַפיטל טראַגט אין זיך זײַן אייגענע אויפֿגאַבע; צו רעאַליזירן איין שריט אין דעם דינאַמישן פּראַצעס — און יעדער ווײַטערדיקער קאַפיטל איז אַ שריט ווײַטער אין דעם פֿאַעטישן בנין. די גאַנצע פֿאַעמע איז געשריבן אין לאַנגע שורות, מיט אַ זעקס־טאַניקער אַקצענטירונג. לויט איר אַרגאַנישן כאַראַקטער איז אַזאַ מין ריטמישע שורה אַ דערציילערישע — און ווי אַזעלכע טראַגט זי שוין אין זיך אַן אויסקריסטאַליזירטן פֿאַעטישן מהות, אַ צושטאַנד פֿון אינערלעכער רײַפֿקייט און פֿון געלײַטערטער וויזיע; אַ הויכע דרגא פֿון חכמה וועלכע כאַראַקטעריזירט די קלאַסיש־פֿאַעטישע שאַפֿונג. אַזאַ מין פֿאַעטישע פֿאַרעם איז איינגטלעך פּאַסיק אַנצווענדן אויפֿן עבֿר, אויף דעם וואָס איז אַ מאָל געווען אין אַ פּסיכיש־ווירבלענדיקן צושטאַנד — און האָט זיך, נאָך לאַנגער שאַפֿנדיקער דערפֿאַרונג, "באַרויקט" אין דער קלאַרער

פּאָעטישער מחשבה. סוצקעווער האַלט אָבער די שורה אין אַ באַשטענדיקער דיי-
נאָמיק פֿון איצטיקייט: אין אַלע דרגות וואָס ער האָט ווען עס איז געמוזט דורכ-
מאַכן, זינט ער איז צו ערשט באַנומען געוואָרן פֿון דעם אינערלעכן דראַנג פֿון
צוזאַמענגעבוירענע און פֿונאַנדערגעווייגטע קלאַנגען און קאַלירן, ביז עס האָט
זיך, ווי אַ ווונדער פֿון "יענער זייט וועלטישן גדר", אים אָנטפלעקט פֿון זיינע
באַהאַלטענע טיפֿענישן דאָס וואָרט — און ביז דאָס וואָרט, אין זײַן אייגענער
פֿאַרעם געבוירן, האָט זיך אין דער גלאַריע פֿון שעפֿערישער מחשבה אויף אַ
בלעטל פּאַפּיר ווי אַ שפּיגל" איבערגעשפּרייט. פּונקט ווי אַלע דרגות מוז ער
שטענדיק דורכמאַכן, ווען נאָר ער זעצט זיך אַוועק און שרייבט אַ ליד. דעריבער
דער טאָפּלטער כאַראַקטער פֿון "אָדע צו דער טויב": די פּאָעמע אַליין, אַלס אַ נייע
געבוירן ווערק, גייט דורך אַלע דרגות פֿון פּאָעטישן קאַמף פֿאַר קינסטלערישער
פֿאַרעם וואָס איז קינסטלערישע מחשבה; און אין דער זעלבער צײַט דערציילט זי
וועגן זיך אַליין און וועגן די דרגות וואָס זי האָט דורכגעמאַכט.

עס וואָלט צו לאַנג געווען אַרויסצוהייבן אַלע עלעמענטן פֿון דער "אָדע" וואָס
זאָלן אילוסטרירן דאָס אויבן־געזאַגטע. דעריבער וועט זײַן גענוג זיך אָפּצושטעלן
בלויז אויף אייניקע "ווענדונגען" וואָס דער דיכטער מאַכט. עס באַווייזט זיך, ווי
שוין באַוווּסט, אַ פֿעדער וואָס רײַסט דורך די בלענדנדיקע קאַלירן און געזאַנגען
פֿון דעם מלאַך "אונטער די שטערן", און דערגענטערט זיך צום פּאָעט שוין ווי
אַ טויב. צו איר איז דאָס ייִנגל מתפלל, אַז אַ מאָל וועט ער זי רופֿן "אין רעגן
אין שניי און אין פֿײַער". אָט דער פּאָעטישער זאַץ אַליין, שוין אַן אָנגעשריבענער,
איז נאָך אַלץ אַן אָנגעלאָדענער, פּשוט צוליב דעם וואָס דער דיכטער האָט זיך
אָפּגעזאָגט אַרײַנצושטעלן אַ קאַמע־צײַכן צווישן "אין רעגן" און "אין שניי", כדי אויך
איצט ניט אָפּצוטיילן דעם געקלאַנג פֿון דעם געפֿאַרב. אָבער אָפּילו ווען די טויב —
דאָס וואָרט — טוט אים "אַ קוש זײַנע ליפּן" און "די שלעסער / שליכן אַליין
זיך פֿונאַנדער, די שטומקייט צעשניטן פֿון מעסער", פֿאַלן די ווערטער אין געוויילד
פֿון "פּערל און פּערל און פּערל, מיט ימיקע רוישן געהיימע, / רעגענען שוין
פֿון די ליפּן, ס'באַפֿאַלט מיך אַ פּערלנע אימה". און נאָך דעם ווערט דער ווונדער
פֿאַרמערט: דאָס טײַבעלע שענקט אים "אַ בלעטל פּאַפּיר ווי אַ שפּיגל" און די
ווערטער, "צווישן אָפּקלאַנגען רויע, פֿאַרזונקענע, ליימיקע פֿאַרמען", — ווערן
"זילבערנע זילבן" אויפֿן שטיקל פּאַפּיר אויף וועלכן "איביק איז דאָס פּנים
פֿון טרוימער".

אַזוי גייט טייל נאָך טייל אין דער פּאָעמע. מיר שטייען שוין איצט ביי דער
דרגה, וווּ די טויב בעט זיך בײַם דיכטער־ייִנגל: "באַפֿעל, זאָלן קומען די קאַרשן".
דאָס וואָרט בעט זיך בײַם פּאָעט, אַז ער זאָל דאָס ניט בלינד צעוואַרפֿן אויף
אַלע ווינטן, נאָר ער זאָל זײַן "די מאָס און דער מעסטער". די "זילבערנע זילבן"
טאָרן זיך ניט צעטאַנצן אין "הימלישן פֿיבער" די לבנה טאָר זיך ניט צו פֿיל
צעברענען, די טענצערין טאָר ניט פֿאַלן אויף דערנער: דער דיכטער מיט דער
טויב מוזן בויען דעם טעמפל "מיט זוניקן שכל".

אין דעם ליד נומער פֿינף, פֿון וועלכן די לעצטע ווערטער זענען געבראַכט, און
אין דעם ליד וואָס נאָך דעם, ווערט געגעבן די גאַנצע ראַנגלעניש וואָס דער
אמתער דיכטער מוז דורכמאַכן צווישן די דעמאָנישע "סיטראַ־אחראַ"־גלוסטונגען.

וואס ווילן פֿאַנגען דאָס וואָרט און די שעפֿערישע כוחות וואָס טוען אָן דעם דיכטער פֿליגל, אָן "אַנבלאָזן וועט זיך מיט פֿרײַהייט אַ וויסער געדאַנק ווי אַ זעגל". אָבער דאָס וואָרט מוז אויך דאָ אויסשטיין די עסטעטישע תּשוקה אַנטקעגן דער וועלט וואָס איר ניגון איז "כוואָליק און וואָלדיק און וועלטיק". אויפֿן וועג פֿון וואָרט צע־זינגט זיך דאָך מעכטיק "מיט אַ רעגן טערצינען" דאַנטע אַליגייערי : אַ געזאַנג וואָס איז זיך מוסר־נפֿש אָדער דער אַבסאָלוטער, נאַכטיקער, שיינקייט פֿון שטן און גיהנום, אָדער דער, פּונקט אַזוי אַבסאָלוטער, מלאכישער ליכטיקייט וווּ די הימלישע בעאַטרישע שיינט ווי זיבן זונען. סוצקעווער וויל זײַן וואָרט אַרויס־רײַסן פֿון דער גיהנום־אַלעגאָריע, כדי עס צו ברענגען צו מענטשן. זײַן געזאַנג גאָרט צו זינגען זײַן בענקשאַפֿט, אַזוי ווי עס "האַט הלוי געזונגען מיין בענק־שאַפֿט פֿון שפּאַניע". זײַן טויב, ווייס ער, איז אַנטפלעקט געוואָרן צו אים, כדי מענטשן, אין זייער פֿרייד און אין זייער פֿיין, צו באַגלייטן "מיט אַ פֿלייט איבער לענדער". ווײַל אין זײַנע טיפֿסטע מעמקים ווייס דער דיכטער, אָן אַן דעם פּאַעטישן וואָרט "איז דאָס לעבן אַ דרעמל", אָן די פּאַעטישע שאַפֿונג וואָרצלט אין שיכטן פֿון טיפֿסטער לעבנס־רעאַליטעט : אָן איר וואָלט לאַנג שוין דאָס לעבן "געקניט פֿאַרן טויט ווי אַ קעמל".

אַזוי דערנענט זיך סוצקעווערס ליד צו זעלבסט־דיסציפּלין און צו דעם באַדײַט פֿון דער שעפֿערישער פּאַעטישער מחשבה. קייט נאָך קייט פֿון דער עבֿודה־זרה צום אַבסאָלוטן מאָדערניסטישן עסטעטיציזם פֿאַלן אַראָפּ פֿון זײַן אין היוליות־געבוירענעם וואָרט. די זענג קומט איצט אָן אַ געלייטערטע דורך דעם זינגען פֿון מענטשלעכן לעבן. דער דיכטער איז מיט זײַן וואָרט אַרויס זיך אַליין צו זוכן — איצט קומט ער צוריק צו זיך און זײַן וואָרט קוועלט מיט אַלע נצחונות זײַנע : געצוימט מיט מחשבה און זינגען און באַפֿרײַט פֿון פּרימערן געווילד. ווער עס וויל דעם קוואַל פֿאַרנעמען אין זײַן פֿולער אַנטפלעקונג, זאָל עפֿענען זיין שע־פֿערישע אַנגונג כלפי דעם גניטן קאַפיטל פֿון "אַדע צו דער טויב". ערשט דעמאָלט וועט ער שוין געפֿינען דעם דיכטער "אונטער אַ בוים לעבן ים־סוף". דאָרטן איז עס וווּ "די כוואָליעס דערקלינגען מיין אַדע".

אַזוי קומט סוצקעווערס ליד אָן צו אַקטואַליטעט : צו יחידישע, אוניווערסאַלע און נאַציאָנאַלע תּחומים, וווּ דאָס אַקטועלע איז אין־זיך אַנגעזאַפֿט מיט די אַלע מעמקים וואָס דעם דיכטערס וואָרט מאַכט דורך אויפֿן וועג פֿון געדראַנג און אַנטפלעקונג און ביז דער פֿינאַלער פֿאַרמירונג זײַנער. דאָס איז דער אַני־מאַמין, וועמענס פּאַעטישער אויסדרוק מאַכט אַליין דורך דעם גאַנצן וועג ביז ער קומט אָן צו זײַן פֿינאַלער פֿאַרעם. מיט דעם אַני־מאַמין באַוואַפֿנט וועלן מיר פרובירן אַרייַנקוקן אין אַנדערע ערטער פֿון סוצקעווערס ליד.

ג

די מורא פֿאַר דעם פֿאַרסטאַטיזירטן וואָרט וואַכט שטענדיק איבער סוצקעווערס פּאַעטישן שאַפֿן : די מורא אָן די טויב זאָל ניט פֿאַרשטייערעט ווערן אין סאַמע מיטן פֿון איר אַנטפלעקונג־פֿלי. סוצקעווער, אָבער, פֿאַרמאַגט אין דער זעלבער צײַט אויך אַ באַהערשנדיקן ווידערווילן צו דעם מאָדערניסטישן עסטעטיציזם און צו זײַן אַנטרונען ווערן פֿון מענטשן און פֿון זייער לעבן. זײַן ייִדיש־הומאַניס־

טישע און יידיש-נאציאנאלע ירושה שטייט אים בני אויף אזוי פֿיל, אז ער לאָזט זיך אָפֿילו ניט אַרײַן צו אָפֿט אין שאַגאַלישע מעטאָדן פֿון קינסטלערישן אויסדרוק. און אויב אזוי, מוז ער שוין אין דער אַקטואַלישקייט, צו וועלכער זײַן וואָרט האָט אים צוגעבראַכט, עפֿענען אַזעלכע רעאַליטעטן, וועמעס טיפֿקייטן זאָלן קיין מאָל ניט אויפֿהערן אַנצופֿילן די אייבערשטע פֿלאַכן פֿון מענטשלעכן לעבן. דעריבער טאַקע האָט אים זײַן טויב צוגעפֿירט צו די אַפֿריקאַנער לידער אין "העלפֿאַנדן בני נאַכט": צו דעם ווונדער-גלגול, אין וועלכן די טויב ווערט פֿאַרוואַנדלט אין אַ העלפֿאַנד.

העלפֿאַנדן גייען אין דער נאַכט צו ברעגן פֿון וואַסערן אין אַפֿריקאַנער דזשונגלען. זייער טראַט איז אַ דירעקטער, אַן אַלץ-ווייסנדיקער: זיי הערן ווי אָפֿענע און באַהאַלטענע וואַסערן גיסן זיך בײַנאַנדער: אַלץ אַבסאָרבירן זיי אין זייער אומ-געהייערן וויסן. אזוי גייט אויך דעם דיכטערס וואָרט אין זײַן אַפֿריקאַנער ליד, וווּ גאָט און מענטש און חיה און געוויקס און שטערן פֿליסן איינער אין צווייטן; וווּ אויפֿגאַנג און אָפֿגאַנג, קומען און אַוועקגיין, קלאַנג און קאַליר און געדאַנק און זאָך האַרכן זיך בײַנאַנדער אײַן. דאָס פּאַעטישע וואָרט אין "העלפֿאַנדן בני נאַכט" איז לרוֹב אַ כּמעט דערציילעריש וואָרט. נאָר ווען עס רירט זיך אַן מיט זײַן גוואַלדיק גרויסער און דירעקטער פּשוטקייט, ווי עס רירט זיך אַן דער פֿליגל פֿון דער טויב, אַן לעבן, דעמאָלט עפֿענען זיך אין דעם אַלע ראשיתדיקע געהערן צו די אוראַלטע, טיף-שטראַממענדיקע וואַסערן וואָס באַגעגענען זיך און גיסן זיך צוזאַמען. פּונקט אזוי ווי דער ראיה-יסוד איז עיקרדיק אין "געהיימטשאַט" און "אָדע צו דער טויב", אזוי איז — און אפֿשר נאָך פֿיל מער — דער שמיעה-יסוד עיקרדיק און באַהערשנדיק אין די אַפֿריקאַנער לידער. ווייל אין "העלפֿאַנדן בני נאַכט" פֿאַרוואַנדלט זיך אַלץ, וואָס איז פֿרייער אין סוצקעווערס וואָרט געווען פֿאַר-אַלגעמיינערט אין אַ קאַנקרעטער מענטשלעכער איבערלעבונג, אין וועלכער אַלע גלגולים פֿון לעבן און טויט, פֿון ליבע און אונטערגאַנג, פֿון געוויקס און פֿון שטערן און פֿון גאָט און פֿון מענטש, האַרכן זיך צוזאַמען אײַן. דער געהער איז עס איצט וואָס דינאַמיזירט אין דעם ליד די קאַנקרעטע דערשיינונג, די אַקטואַליזירטע איבערלעבונג.

כ״ווייס ניט ווער נאָך אין דער יידישער ליטעראַטור האָט אַזוינס געטאַן. סוצקעווערס עראַטיש וואָרט וועגן מאַן און פֿרוי ווערט פֿאַרוואַנדלט אין אַ מאַגישן כּוח, מיט וועלכן אַ מענטש הערט דעם קאַסמאַס אויפֿגיין און אָפֿגיין אין זײַנע אייגענע געבליטן. מיט אַ מאָל באַקומען טאַקע די פּרימיטיווע אַפֿריקאַנישע פֿאַנ-טאַסמאַגאַריעס, וואָס זענען באַוווּסט יעדן גוטן אַנטראָפֿאָלאָג, אַ טיפֿן עקסיסטענצ-יעלן אמת. דעם לייענער ווערט געשענקט אַזא טיף-אמתדיקע רעאַליטעט, וואָס נאָר דעם דיכטער איז באַשערט זי הערן צו לאָזן:

פֿאַטער, זע:

דער טאָג ליגט אויסגעצויגן בײַם געצעלט,

ווי אַ שטאַרבנדיקער העלפֿאַנד מיט די פֿיס צום הימל.

און ס'ברענען די פֿלאַמינגאַס אויפֿן טײַך, וווּ אונדז אַנטקעגן

שווימען אַקסן.

דרייצן אַקסן ווי די יאַרן מיניע.
דרייצן אַקסן, מיטן מאַלפע-סוחר אין דער שפיץ,
אַפצוקויפֿן דיין געטרייע טאַכטער.

פֿאַטער, הער :

די אַקסן קלינגען מיט די שווערע גלאַקן.
און דער מאַלפע-סוחר אין דער שפיץ
וויל מיט זיי צעאַקערן
די בייטן פֿון מיין ליב.

די טויטע מאַלפעס וועלן אים ניט שווייגן.
די לעבן/דיקע —
וועלן אים פֿאַרשילטן פֿון די צווייגן.

דאָס גאַנצע ליד ווערט דאָ געגעבן אין אַ פֿערפֿעקטער ריטמישער קאַדענץ פֿון אויפֿגאַנג און אָפֿגאַנג — אַ קאַדענץ וואָס אירע פּויוזעס ווערן, ווי טייכן, אַנגעפֿילט מיט לעבנס-געפֿיל. הינטער דער קאַדענץ אָבער הויערט די גוואַלדיקע לעבנס-מחשבה וואָס קיין מאָל ווערט זי ניט פֿאַרקאַלכט. די מחשבה איז עס וואָס באַ-טרייבט די באַשטענדיקע מוזיק אין דער אַקטועלער, פֿאַרקאַנקרעטיזירטער איבער-לעבונג. דערפֿון נעמט זיך וואָס סוצקעווער באַהאַנדלט לחלוטין ניט די אַפֿריקאַנער, אַזוי גערופֿענע, פּרימיטיוון, ווי עס באַהאַנדלען זיי די מאַדערניסטן. אין קעגנזאַץ צו יענע, הערט ער אין זיי די קריסטאַליזירונג פֿון דער מחשבה וואָס אייביק דינאַמיזירט זי זיך פֿון איבערלעכע און דרויסנדיקע, זיך-צעזאַמענגיסנדיקע, קוואַלן פֿון שעפֿערישקייט.

אַזוי באַוועגט זיך דער גאַנצער ציקל "העלפֿאַנדן ביי נאַכט". אין אים האָט זיך סוצקעווער אַליין געשטעלט פֿאַרן קיומדיקן נסיון: וועט זיין פּאַעטיש וואָרט, וואָס גאַרט אַזוי זיך אַרויסצורייסן פֿון דער בלימה פֿון קאַליר-און-קלאַנג עסטעזיע, כדי זיך צו באַהעפֿטן מיט מענטשן און זייער לעבן, ביישטיין די סכנה פֿון קריסטאַליזירטן און אַקטועליזירטן לעבן? דער ציקל אָבער באַווייזט די גבֿורה פֿון אַט דעם וואָרט: דווקא אין דער קריסטאַליזירטער איבערלעבונג, אין דער אַקטועליזירטער דערשיינונג, האָט זיך עס דערגראָבן צו די טיפֿסטע וואָרצלען. אין די כמעט עפּיגראַמאַטישע שורות זינען ווייס דאָס וואָרט דעם זינען פֿון אייביקער פֿאַרוואַנדלונג :

קליינע קינדער פֿאַלן מיטן רעגן פֿון די וואַלקנס.
ניט די וואַלקנס האָבן זיי געבוירן.
וואָס וועט זיין ?
ס'האַבן זיי געבוירן וואַלקנפֿרויען —
יונגע מאַמעס, וועלכע האָסט פֿאַרשלונגען.

די יונגע מאמעס זענען דיִינע. אונדזערע — די קינדער.
זיי פֿאלן מיטן רעגן, מיטן שטורעם.
וואָס וועט זײַן?
זיי מישן זיך צוזאַמען מיט די קינדער פֿון דער ערד,
זיי ווערן יונגע מענער, שיינע פֿרויען.

די טויטע מאמעס בענקען נאָך די קינדער.
און אַלע מענטשנליפֿן זענען דיִינע.
וואָס וועט זײַן?
דערלאַנגסט אַ בלאַז —
אַט גראַען שוין ווי זאַלץ די שוואַרצע פֿאַרבן.

ס'דערנעטערט זיך דער סוף. מיר אַלע שטאַרבן.

ד

די וואָס באַנעמען היקפֿדיק סוצקעווערס פֿאַעטישן דרך קענען אַודאי דערקענען
אין אים אַ שטרענגע פֿלאַנמעסיקייט. די פֿלאַנמעסיקייט איז אַ פֿילפֿאַכיקע. זי
דעמאָנסטרירט זיך צו ערשט אין דעם געבוי פֿון דעם איינצלעם ליד וואָס איז
איינגעשפּאַנט אין זײַן פֿעסטן קינסטלעריש־באַוווסטזיניקן ווילן. דאָס גאַנצע
בוך אַנטפּלעקט זיך נאָך דעם ווי גוט "פֿאַרטראַכט": "פֿאַרטראַכט", סײַ פֿון דעם
איבערלעכען פֿאַעטישן גורל וואָס סטימולירט סוצקעווערס פּען, סײַ פֿון פֿאַעטס
קלאַרן אויג וואָס דערקענט זײַן אייגענעם גורל און שאַפֿט פֿאַר אים די קאַנאַלן
אין וועלכע ער ווערט געווענדט. אַזוי איז אויך דער גאַנצער היקף פֿון אַלע סוצקע־
ווערס ווערק: זיי פֿאַרמירן גראַדועלע שטאַפלען פֿון אַ גראַנדיעז־קינסטלערישן
פּלאַן אין וועלכן דער קינסטלערישער גורל רעאַליזירט זיך. טיילווייז קען עס שוין
געזען ווערן, ווען מיר וואַרפֿן אַ בליק פֿון אַט די שורות אויף צוריק: אויף
"געהיימשטאַט" און "אַדע צו דער טויב" און "העלפֿאַנדן בײַ נאַכט". דער איבער־
גאַנג פֿון בוך צו בוך איז אַ גאַנג פֿון שטאַפל צו שטאַפל אין דער געשיכטע פֿון
סוצקעווערס שאַפֿונג.

זייער בולט אין אַט דעם פּלאַן איז דער ציקל "אין מידבר סיני". אַפֿילו ווען
די ווערטער וועלן אויסזען סכּעמאַטיש, מוז דאָך געזאָגט ווערן, אַז איידער סוצ־
קעווער האָט געהאַט אַנגעשריבן און פֿאַרעפֿנטלעכט די "אַדע צו דער טויב" און די
לידער אויף די אַפֿריקאַנער מאַטיוון, וואַלט "אין מידבר סיני" בכלל ניט געקענט
אַנגעשריבן ווערן. בלויז נאָך דעם ווי דאָס פֿאַעטישע וואַרט האָט זיך אַרויסגערײַסן —
אין "אַדע צו דער טויב" — פֿון זײַן קלאַנג־און־קאַליר־שטורעם, און נאָך דעם ווי
עס האָט זיך אַנגעפֿילט מיט אַלע אַפֿענע און באַהאַלטענע לעבנס־געשטראַמען און
גלגולים אין "העלפֿאַנדן בײַ נאַכט" — קען עס שוין דירעקט און אַן חששות
צוקומען צו ייִדיש־נאַציאָנאַלע מאַטיוון, און צו זײַן אידענטיפֿיצירונג מיט זיי.
די איבערלעכע קינסטלערישע כוחות וועלן זײַן וואַרט פֿאַרהיטן פֿון פֿאַרקאַלכט
ווערן איבער דער אַקטועליקייט אין אַזעלכע מאַטיוון, פֿון וועלכע עס שרענקט דאָס

וועזן בײַ אַזעלכע פּאָעטן, וועמעס מורה־הדור עס איז דער מחבר פֿון גאַר אַן אַנדער מיִדבר — ״וויסטלאַנד״ — טאַמאַס עליאַט.

דער מיִדבר־מאַטיוו האָט שטענדיק געצויגן צו זיך די אויפֿמערקזאַמקייט פֿון ייִדישער און העברעיִשער ליטעראַטור. אַזאַ דיכטער ווי חיים נחמן ביאַליק האָט אים געוויִדמעט דעם גאַר גרעסטן טייל פֿון זײַנע טיפֿסטע שאַפֿונגען, האָט אים אײַנגעזאַפֿט אין זײַנע טיפֿסטע גלוסטונגען פֿון פּאָעטיש־קינסטלערישער דער־לייונג. אויך סוצקעווער האָט אים כלל וכלל ניט געקענט אויסמיִדן. אומדירעקט איז דער מאַטיוו פֿאַראַן אין ״אַדע צו דער טויב״: דער מיִדבר פֿון קלאַנג־אויִן קאַליר־געוויִלד וואָס ווערט דורכגעריסן פֿון דעם וואָרט — דער טויב — וואָס אין אים ווערט געשטאַלטיקט דער פּאָעטישער איך אין זײַן קאַמף פֿאַר שעפֿערישער מחש־בּה און איר באַוווּסטיגן אויסדרוק. דירעקט, אָבער, און פֿול מיט קראַפֿט פֿון באַוווּסטיגן, קומט דער דיכטער אָן ״אין מיִדבר סיני״. די טויב פֿון אַ מאָל איז באַמת געווען אַן אָפֿקלאַנג פֿון אַן אייביקן זכרון. איצט איז זי אַן אַנקום פֿון אַן אוראַלטן אַנזאַג, אַ רעאַליזירונג פֿון אַ נצחדיקן, מעכטיקן וויסן וואָס איז פֿאַר־פֿעסטיקט אין מענטשלעכע טיפֿן און רײַסט זיך דורך אַלע מיִדברדיקע שטורעמס: אַ נכ־י —

אַ, גאַט מיין גאַט, מיט וואָס בין איך דאָס זוכה,
אַז איך, ביִד־האַלדוד־פֿאַרקנאַטענער אין גושן,
זאַל קומען צו דעם אָפֿקלאַנג פֿון אַ נכ־י,
זאַל קומען וווּ די פֿליגל דײַנע רוישן!

די זוכה פֿאַרשטייט זיך, איז דאָ אַ פּאָעטיש־קינסטלערישע. ווייל דער אָפֿקלאַנג פֿון אנכי איז ניט נאָר אַ קולטור־היסטאָרישער און נאַציאָנאַלער — ער איז אויך אַ יחידישער, אַן אינערלעך־פּסיכישער. די גאַנצע קינסטלערישע דינאַמיק סוצ־קעווערט, ווייסן מיר שוין, צילט צו דערקענונג, צו זעלבסטדערקענונג, צו אַן אינדיוידועלער יציאת־מצרים וועלכע זאַל באַהערשן אַלע מיִדברדיקע קאַטאַ־קליזמען און זאַל זיי אײַנשפּאַנען אין אַן עקסיסטענציעלן מיין פֿון אַן אַנכי־פּערזענלעכקייט. דעריבער איז טאַקע דער ציקל ״אין מיִדבר סיני״ איבערפֿולט מיט אַט דער יציאת־מצרים־איבערלעבונג. אַלע צען טיילן זײַנע זענען באַהערשט פֿון פּאָעטישן אינטעלעקטואַליזם, אין וועלכן זײַן וואָרט גייט אויף אַ דערהויבנס מיט די אָפֿקלאַנגען פֿון פֿליגלען. דאָס וואָרט דערנענטערט זיך דירעקט און אָפֿן צו ייִדיש־געשיכטלעכע דערשײַנונגען, נעמט אַן אויף זיך דעם לבוש פֿון דירעקטער וועדונג צום אנכי פֿון באַרג סיני, און פֿאַרלירט קיין מאָל ניט די וויזיע פֿון זײַן אייגענער פּערזענלעכקייט. דאָס איז עס טאַקע: דאָס וואָרט איז איצט שוין ניט די טויב, און ניט די העלפֿאַנדן בײַ נאַכט, נאָר מענטש אַ ייִדישער, וואָס הערט זײַן אייגענעם פֿליגל־גערויש אין דעם גאַנג פֿון פֿאַלקישע דורות.

מען גיט דיר נעמען: סערבאַל, דזשעבל מוסא...
איך פֿיל דעם באַרג. פֿון אַלע איז ער שענער.

דו שטייסט מיט קופער־פֿעלדזן בח־ברותא —
 א טראָפן בלוט ווייזט אָן: ביסט יענער, יענער,
 איך האָב שוין ווען געהערט די זעלבע טענער,
 אַ בלינדערהייט וואָלט איך צו דיר געטראָפֿן!
 א טראָפן בלוט ווייזט אָן: ביסט יענער, יענער,
 ווי ס'נעדעלע מאַגעט ווייזט אָן דעם צפֿון.
 עס שטעלט זיך אָפּ די זון, זי גייט ניט אונטער.
 און אויף אַ שטיין־מזבח, דיר צופֿוסן,
 אַ גלות־קינד, אַ זעלנער אַ פֿאַרווונדטער,
 און שיקט פֿון דיר אַהיים די לעצטע גרוסן.

דאָ האָט זיך סוצקעווערס וואָרט דערנענטערט צום אויסדרוק פֿון אַן אָפֿענער,
 קריסטאָליזירטער אידעע. די אינטעלעקטועלע אידעע קריגט אָבער איר גאַנצע
 גבֿורה פֿון די עסטעטישע וואָרצלען אין וועלכע דאָס וואָרט איז פֿאַרוואָרצלט.
 אַן אַט די וואָרצלען וואָלט דער וויזיע־כאַראַקטער פֿון דער אידעע פֿאַרלוירן
 געגאַנגען. די מוזיקאַלישע קאָדענץ פֿון יעדן ליד אינעם ציקל עפֿנט זיך שטענדיק
 מיט אַן אַרויסרוף, אַן אויפֿשטראַם פֿון געדאַנק ווי אַ ליכט־אַנטפּלעקונג, אין דער
 ערשטער שורה; און נאָך דעם גראַבט זי אין די טיפֿענישן וואָס ווילן שוין מער
 ניט זײַן פֿאַרשטורעמט פֿון קלאַנג־און־קאָליר, נאָר וואָס לײַטערן זיך אין דעם
 ליכט, ביז זיי קומען שוין אַרויס, אין די לעצטע שורות, געטובֿלט אין דורכ־
 זיכטיקער אידעאַשער קלאַרקייט. יעדער ליד ווערט איצט אַ לויב־געזאַנג צום סיני־
 אָפּקלאַנג אין מענטשלעכער מחשֿבה. און דער גאַנצער ציקל פֿאַרענדיקט זיך אין
 צענטן ליד מיט דער זעונג פֿון דעם גרויסן אויפֿליכט וואָס הילט אײַן דעם
 דיכטער אין דער עקסיסטענץ־אידעע פֿונעם פֿאַלקס דורות:

און פּלוצעם קומען אויפֿן באַרג די שטערן,
 צונויפֿגעוואַנדערט פּונקט ווי מיר פֿון גלות.
 באַנומענע פֿון ליכט, מיר זעען, הערן:
 די מענטשן ווערן איינס מיט די מזלות,
 און אויפֿן באַרג, דורך בליצנדיקער אימה,
 אַ ייִנגל מיט אַ פֿאַך, ער גיט זי איבער
 אַ האַנט, וואָס נעמט זי אויבן אַ געהיימע,
 און זאַלבת מיט אייביקייט, און בענטשט דעם גיבור.
 און ווער עס האָט געזען די נאַכט אין סיני,
 געדענקען וועט דער סיני אויך זײַן נאָמען.
 און ווער עס האָט געזען די פּראַכט אין סיני,
 וועט קענען טויוונט יאָר דערציילן. אָמן.

ה

דער טייל פֿון "אין מידבר סיני" וואָס הייסט "געדאַנקען פֿון אַ הירש" איז אפֿשר
 אַ צענטראַלער אין די ווערק וואָס סוצקעווער האָט ביז אַהער פֿאַרעפֿנטלעכט,

ווייל אין דעם ציקל קרייצן זיך, און באהעפֿטן זיך, סײַ די פרימערע עסטעטישע דראַנגען סוצקעווערס, סײַ די אַלע קאַטאַקליזמען וואָס רײסן־אויף זכרונות פֿון סיביר און פֿון ווילנע, און סײַ זײַן סיני־מעמד, צוזאַמען מיט אַ יונגן סאַלדאַט פֿון צה״ל, וואָס האָט אַלע זײַנע באַגערן און זכרונות אַרײַנגעפֿלאַכטן אין אינטווי־טיווער אנוכיוויזיע. דער ציקל ״געדאַנקען פֿון אַ הירש״ איז, קודם־כל, פֿול־שטענדיק דורכגעשניטן מיט די שאַרפֿסטע קאַליר־זעונגען וואָס צײַטנווייז דאַכט זיך, אַז זײ ווילן אַרויסברענגען אַ מין קדמונישן, שטומען געשריי בלויז צוליב־זיך־אַליין. אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז שווער צו געפֿינען אין אַנדערע לידער־ציקלען סוצקעווערס אַזעלכע צעשטורעמטע און דאָך קינסטלעריש־גע־פּאַנצערטע פֿערן:

אינציקער שאַטן אין מידבר, שטורעם פֿון זײַדענע זעגן,
רויטער מיראַזש פֿון נקמה פֿלאַטערט דיר שטענדיק אַנטקעגן.
רויטער מיראַזש פֿון נקמה — פֿלישיקע זאַנגען אין הימל.
כװיל מיטן זעלביקן הונגער שלינגען אַן אַלף, אַ גימל...

ס'פֿאַלן די טויטע ווי האַגל. קינדער געבוירסטו אין פֿליען.
קינדער ווי זײַדענע זעגן זינגען אַרויס דײַנע זיען.
ס'הוידען זיך וויגן אין פֿייער, הינטערן פֿייער — אַ רעגן.
רויטער מיראַזש פֿון נקמה פֿלאַטערט דיר שטענדיק אַנטקעגן.

היישעריק, איצט ווען איך זע דיך איבער די זאַלצבערג די סדומער,
זשומעט אין מיר מײַן שגעון, בין איך אַ טייל פֿון דײַן יאַמער.
האַט דיך געבוירן אַ נביא, צווישן אַ האַרדע גולנים?
יא, ביסט אַליין ווי דער נביא, מיט אַ פֿאַרלענגערטן פֿנים...

פֿינצטערניש קלינגט פֿון די פֿעלדזן. כליג מיט דײַן שאַטן צוזאַמען.
רויטער מיראַזש פֿון נקמה זעגט מיט געזאַלצענע פֿלאַמען.
זאַלץ וועט ניט שטילן מײַן הונגער, סײַדן — אַן אַלף, אַ גימל...
היישעריק, לאַז מיך ניט איבער, ס'בליען שוין זאַנגען אין הימל.

מיט אַזעלכע לידער, וווּ קאַלירן רײסן זיך אויף מיט קדמונישער פֿריידיקייט,
איז דער ציקל ״געדאַנקען פֿון אַ הירש״ דורכגעוועבט. דער היישעריק קומט אַן ווי אַן אַפּאַקאַליפּטישע וויזיע וואָס האָט פֿאַרלאָרן איר אולטימאַטיוון גאולה־גלויבן. און ניט נאָר דווקא ווען דער קאַליר איז אַ צאַרבדיקער, זײַ עס איז דער פֿאַל אין דעם היישעריק־ליד.

אויף אַן עפֿל־רויטן דאָך אין קאַטאַמאַן — אַ לייטער
אויסגעבאַרגט פֿון יעקבֿס חלום. און אַ ייד פֿון פּוילן,
ווי אַן אַלטער אַדלער אין זײַן הימלגעסט פֿאַרהוילן
אויבן יאַמערט. און עס קלעטערט נײַגעריק אַ צווייטער.

די סטראָפּע וואָס איז געבראַכט פֿון דעם ליד "יעקבס לייטער" אָטעמט מיט שאַגאַלישן באַנעם; און פֿונקט ווי די ראיה די שאַגאַלישע, האָט זי ניט קיין אַנדער זאַך אין זינען ווי בלויז איר אייגענעם אויסדרוק. זי איז פֿול מיט לייכט־קייט — דער היפּוך אין שטימונג פֿון "אָדע צום היישעריק". אָבער, פֿונקט אַזוי ווי יענע, זעט זי אויס ניט צו האָבן קיין אַנדער "תכלית" ווי צו פֿאַרפֿלייצן ביז איבער די ברעגעס דאָס קינסטלערישע וואָרט. אַזוי אויך, אין אַן אַנדער קאַליר־שטימונג — אין גרוי — קומט פֿאַר די זעלבע עקספרעסיאָניסטישע נייגונג:

עס קומט דער טויט אים אויסהילן פֿון לעבן.
אונטערן קופּאַל פֿון שאַרבן גייט און פֿאַלט אַ רעגן
אויף ברענענדיקע לאַנדשאַפֿטן.
ער פֿילט
דעם שיינעם זעלבסטמאָרד פֿון אַ מינדסטן טראַפּן.
אַ דאָקטאָר, ווי אַ וואַלקן אַ פֿאַרקלערטער,
בלוטיקט אַ רעצעפט ביי אים צוקאָפּן:
דריי מאָל טעגלעך צו אַ לעפֿל ווערטער.
"דער קראַנקער דיכטער"

עס איז מערקווערדיק ווי אַזוי דער אויפֿשטראַם פֿון קאַליר, וואָס קומט דאָך פֿון די אינערלעכע פּסיכישע באַגערן פֿון דעם פּאָעט סוצקעווער, באַהערשט דעם אויסערלעכן ריטעם און באַצווונגט אים אַנצונעמען זײַן אָפּגלאַנץ. דער קלאַנג פֿון די לאַנגע סטאַקאַטאָ-שורות און די "ז"־אַליטעראַציעס אין "אָדע צום היישעריק": יעדע שורה שטעלט זיך אָפּ ביי איר סוף און נעמט אירע ווערטער צוזאַמען ווי אַן אַנגעגליטן וואַלקן; יעדע שורה קומט זיך צוזאַמען מיט דער צווייטער, ווי אַנגעגליטע וואַלקן־מיט־וואַלקן. די ריטמישע קלאַנגען פֿון דעם ליד אָטעמען מיט דער קאַליר־באַגער פֿון דעם ליד. אין "יעקבס לייטער" אָבער באַוועגט זיך די שורה מיטן ליכט־אָפּגלאַנץ וואָס "שטייט ניט אײַן". שורה שפּיגלט זיך אין שורה ווי ליכט רעפֿלעקטירט זיך אין ליכט און פֿילט אַפֿילו אַן דעם געיאַמער פֿון דעם פּוילישן יידן וואָס איז "אין זײַן הימלנעסט פֿאַרהוילן" מיט ליכט־געקלאַנג. און אין דעם ליד "דער קראַנקער דיכטער" פֿילט די שורה זיך אַן מיט גרוי, הילט זיך אײַן אין גרוי, באַגייט איר אייגענעם "שיינעם זעלבסטמאָרד" אין דעם גרוי־געקלאַנג. די מוזיק איז אַלע דריי געבראַכטע ביישפּילן באַדינט עפעס אַ קדמו־ניותדיקן קאַלירקולט.

אויך דאָ מאַכט דורך סוצקעווער עטוואָס וואָס איז ענלעך צו דעם וואָס אין דער "אָדע צו דער טוביב". ווידער מוז ער זײַן שעפֿעריש וואָרט אַרויס־רופֿן, כּדי מיט דעם צו באַקעמפֿן די עקספרעסיאָניסטישע זעלבסט־העראַפֿאַט פֿון קאַליר־אוי־קלאַנג, און זי באַוווטזיניק דיסציפּלינירן מיטן כּוח פֿון דער אידעע. דער אונטערשייד איז נאָר, וואָס אין "געדאַנקען פֿון אַ הירש" קומט ער שוין אַן גוואַלדיק געשטאַרקט מיט דער אַנכײַווזיע פֿון דער פּאָעמע "אין מידבר סיני". די אַנכײַווזיע איז איצט די וויזיע פֿון דעם דיכטער וואָס ווערט דער בעל־הבית איבער זײַנע אייגענע עקספרעסיאָניסטישע באַגערן. דאָס

ווארט זיינס איז שוין אָנגעפֿילט מיט דער סיני־ירושה וואָס סובאַרדינירט דעם אימאַזש־און־זינן־קלאַנג דער אידעע פֿון ייִדישער און מענטשלעכער צוקונפֿט. ער מאַכט ניט צו נישט דעם קאַליר און זיין קלאַנג. גראַד פֿאַרקערט: ער באַשענקט אים מיט ווייטע האַרזיאַנטן פֿון שעפֿערישע וויזיעס. אין דעם זינען קען מען אין סוצקעווערס שאַפֿן אַוודאי דערקענען די תּנכישע ירושה: דאָס וואָרט דאַרט שייַלט זיך אַרויס פֿון די עסטעזיע־גלוסטן פֿון עשתורת־און־בעל־קולטן און סובאַרדי־נירט דעם קאַליר און געקלאַנג דער לעבנס־אידעע וואָס איז די סיני־אידעע.

דאָס וואָרט — דער הירש. אַלע קאַלירן פֿון סיביר און פֿון ווילנע און פֿון סיני און פֿון ירושלים בליצן צוזאַמען אין זיינע גרויסע תּמימותדיקע אויגן. די קאַלירן גייען אויף אין זיינע אויגן באַגלייט פֿון זייערע אַפֿענע און באַהאַלטענע גע־קלאַנגען — און ער איז זייער וואָרט. "באַגינען קניט ער פֿאַר די טריט" דעם דיכטערס, ווייל די טריט זענען דער נסיונות־פֿולער זעג אויף וועלכן דאָס וואָרט אַנטפלעקט זיך פֿון זיינע מעמקים. די טריט דאָס זענען די "געדאַנקען" פֿון דעם הירש. אָן זיי קען דאָס וואָרט בכלל ניט אויפֿקומען: דער הירש — דאָס וואָרט וואָס בייַ נאַכט האָט אַ שניי פֿון סיביר "פֿאַרכישוֿפֿט זיין פּורפּורנע מדינה". איבער אַט דעם פּישוף פֿון שניי אויף פּורפור איז דערהויבן דעם הירשס קאַפּ, וואָס באַמת איז ער "אַ קרישטאַלענע, אַ נאַסע קאַנדעלאַברע", און זיינע אויגן, אין וועלכע עס בליט דער פּישוף פֿון שניי און פֿון פּורפור, זענען באַמת געהויבן צו "אַ בינטל שטערן [וואָס] צוויטשערט אויף אַ סאַברע".

דעם דרך קענען מיר שוין כּמעט נאָך פֿון פֿריער. אַזוי איז דער לשון סוצקע־ווערס: דער לשון וואָס קודם־כּל רעאַליזירט ער זיך אין זיין אומגעהייער־דינאַ־מישן זע־יסוד. דאָס וואָרט אָבער פֿון אַט דעם לשון איז שוין דורכגעדרונגען מיט לעבן און מיט אַקטואַליזירטן אינהאַלט און אידעע פֿון לעבן. דער אינהאַלט און די אידעע ווערן אַלץ בולטער מיט זייערע מידבר־סיני־און־הר־אַסאַציאַציעס און מיט די פּראַיעקטירונגען פֿון די אַסאַציאַציעס אין ייִדישן לעבן פֿון מירוח־איראַפּע. די קאַלירן און זייערע געקלאַנגען אין "געדאַנקען פֿון אַ הירש" זענען שוין לחלוטין ניט אויטאָנאָמיש: זיי קומען שוין מער ניט צוליב "זיך אַליין". דער פּאַעט ווייסט שוין, אָן ער איז ניט "דער זעלבער וואָס ער איז". זיין וואָרט איז נאָך געפֿאַנגען סיי פֿון שניי פֿון סיביר, סיי פֿון ברען פֿון מידבר — אָבער שוין ניט פֿאַר זיך אַליין.

דעריבער בלייבן ניט די אויסצוגן וואָס זענען אויבן געבראַכט געוואָרן אין זייער עקספּרעסיאָניסטישן צושטאַנד. די אַנגעגליטע, קוים־איִינגעהאַלטענע קאַלירן פֿון "אַדע צום היישעריק" "שלינגען" מיט זייער הונגער "אַן אַלף, אַ גימל" פֿון דעם סיני־מעמד. דורך די פּאַר ווערטער "אַלף, גימל", ווערט די גאַנצע היישעריק־אַפּאַקאַליפּטיק אַ פּולזניקע, אַ תּכליתדיקע, אַן אידעישע, אַוודאי געשעט דאָס אויך מיט דער ערשטער סטראַפֿע וואָס איז אויבן געבראַכט געוואָרן פֿון "יעקבֿס לייטער". דער יאָמער וואָס פֿאַרגיסט זיך מיט ליכט, באַהעפֿט זיך סוף־כּל־סוף מיט "אַזוי פֿיל שטערן" וואָס "אַיילן פֿון די בערג אויף שבת אין ירושלים", מיט די שטיינער וואָס "בלעזן", מיט דער שלווה וואָס "בליט", מיט ירושלים וואָס "בליט" — אַלע קוקן זיי אויפֿן געפֿאַנגענעם פּותל וואָס בלוטיקט אין ירו־שלים". פֿון דער ווייטנס באַהעפֿטן זיי זיך אַלע מיט אים —

און צוזאמען מיטן ייד אין הימלעסט פֿאַרהוילן
שווימען מײַנע אויגן איבער גליענדיקע חומות,
צו דער זאָגנט פֿון טרערן, צו דעם כּוּתל פֿון חלומות,
און דער כּוּתל ציט זיך אַ געפֿאַנגענער ביז פּוילן.

אַט אַזוי ווערט פֿאַרוואַנדלט די ריינע, פֿאַר־זיך־אַלייניקע, עקספרעסיאָניסטיש־
שאַגאַלישע ראיה פֿון דער ערשטער סטראָפֿע אין אַ באַשטימטן אידעיש־אַקטואַלי־
זירטן געוועב. אַזוי דערגרייכט סוצקעווערס וואָרט זײַן הויכע מדרגה: אַ מדרגה
ווי דער עסטעטיש־פּאַעטישער יסוד איז טיף פֿאַרוואַרצלט אין ייִדישן לעבן און
ווערט רעאַליזירט מיט איר גאַנצן כּוח אין ייִדישן לעבן. זײַן וואָרט, וואָס צו ערשט
איז עס געווען מער ניט ווי אַ פֿעדער געוואָרפֿן אין רעגנבויגן־שטורעמס, האָט
זיך דורכגעריסן און איז געוואָרן אַ טויב: זי האָט עס דעם פּאַעט געגעבן דאָס
"שטיקל פּאַפּיר", די ערשטע קאַנסאַלידירונג פֿון וואָרט, די ערשטע דרגה פֿון
שעפֿערישער קאַנסאַלידירונג. דערנאָך האָט די טויב זיך פֿאַרוואַנדלט אין די
העלפֿאַנדן אין וועלכע עס שטראָמען אַרײַן אַלע אינסטיקטיווע לעבנס־שטראָמען.
און נאָך דעם — דער הירש: דער הירש פֿון סיביר און פֿון מידבר און פֿון ירושלים
און פֿון פּוילן. איצט קען שוין דאָס וואָרט זײַן דער מענטש אַליין, אין וועלכן אַלע
געווייבלען פֿון פּרימערער עסטעזיע האָבן זיך אונטערגעגעבן דער טיפֿער לעבנס־
חכמה פֿון שטילן געדאַנק. דאָס וואָרט קען שוין איצט דערציילן מיט דער פּשוט־
קייט וואָס בלויז גאָר גרויסע קינסטלערס האָבן זי באַנומען. אַזוי דערציילט דאָך
סוצקעווער וועגן עלזע לאַסקער־שילער:

געבויגענע וויינען די אייזלען אין ירושלים,
ניטאָ מער די הייליקע זקנה, די זינגערין עלזע.
ניטאָ ווער ס'זאָל קאַרמען די אייזלען מיט בליציקן צוקער
און העלפֿן זיי שלעפֿן די ווונדיקע שטיינער פֿון קאַסטעל;
די שטיינער וואָס פֿאַלן אַראָפּ מיט אַן "אוי" פֿון די הערצער
ביי אַלע וואָס קומען אין לאַנד — אַ מאַיאַנטעק מיט שטיינער! —
צו בויען אַ היים פֿאַרן היימלאַזן מלך משיח.

1

פֿון "געהיימטשאַט" ביז "גינסטיקע ערד" איז אַ געוואַלדיקער מהלך ניט
נאָר אין געאַגראַפֿישע מאָסן און אין ביאַגראַפֿישע מאָסן, נאָר אַוודאי אויך אין
פּאַעטיש־קינסטלערישע מאָסן. לאַמיר זיך דערמאַנען: אין "געהיימטשאַט"
האַט סוצקעווער געהאַלטן אין איין אויפֿרײַטן דעם דערציילערישן געוועב פֿון
אַקטועלע געשעענישן, כדי צו שאַפֿן אַן אַנדער "אוינווערט", אַן עסטעטיזירטע
לעבנס־דימענסיע, פֿאַר די העלדן אין די ווילנער קאַנאַלן. כדי צוצוגעבן עפעס
אַן עקסיסטענציעלן זינען יעדן איינעם פֿון די געשטאַלטן אין דעם וויסטן קאַנאַל־
לעבן, האָט דער פּאַעט אַרויסגעריסן ביי אַיטלעכן פֿון זײַן טאַג־טעגלעכקייט
און זיי אַרײַנגעפּאַסט אין באַזונדערע עסטעטישע יסודות: יעדער איינער פֿון
זיי איז באַשײַנט און באַקריינט געווען מיט זײַן אייגענער גינסטיקער גבורה וואָס

האט געשטעקט אין דעם יסוד פֿון גבֿורה שבת־פֿארט. ווייל סוצקעווערס וואָרט האָט זיך ניט געקענט באַנוגענען מיט הוילן כראַניק־וואָרט: עס האָט אים ניט צופֿרידן געשטעלט די אויבנאוי־פֿיקייט פֿון דער מעשה וואָס באַוועגט זיך אין דעם ריטעם פֿון דער קינה. זײַן עסטעטיש־אַנגעדערענגט וואָרט האָט זיך דאָרט ניט געקאָנט אוי־פֿהאַלטן און האָט זיך געריסן אין די קאַליר־ און געקלאַנג־תחומים, ווהיין ער איז אַוועק גאָך "געהיימ־שטאַט". צוזאַמען מיט דער עס־טעטישער דערהייבונג, מיט וועלכער סוצקעווער האָט באַשענקט די געשטאַלטן פֿון "געהיימ־שטאַט" האָט זיך זײַן וואָרט אַרויסגעריסן פֿון דעם עפיש־נאַציאָנאַלן תחום אין פֿה־הקלע אַרײַן פֿון היליות־דיקע עסטעזיע־דראַנגען.

אַבער די גאַנצע שאַפֿונג זײַנע איז באַהערשט פֿון אַ קאַמף פֿאַר אומקער צו דעם זעלבן עפישן תחום. די אַלע דרגות וואָס זײַן וואָרט גייט דורך — די טויב, די העל־פֿאַנדן, דער הירש — זענען דאָך סטאַדיעס אין זײַן קאַמף פֿאַר דער ווידער־רעאַליזירונג פֿון זײַן שאַפֿונג. דאָס אומקערן זיך צו דעם דערציילערישן יסוד אין דעם ליד — האָט געקענט פֿאַרקומען בלויז ווען דאָס וואָרט האָט אַנגע־הויבן דורכגעדרונגען צו ווערן פֿון אַן עקסיסטיענציאַנעלן זיגען פֿון לעבן, פֿון ייִדישן לעבן בֿפֿרט. זײַן וועג האָט זיך געצויגן פֿון ווילנער קאַנאַלן און פֿאַרטייאָנער־וועלדער צום מידבר סיני, און פֿון דאָרט קיין ירושלים, און פֿון דאָרט אין גבֿ. אויף אַט דעם וועג איז זײַן וואָרט געוואַקסן אין טיפֿער פֿאַרשטענדעניש: עס האָט זיך אַנגעהויבן אַנצופֿילן מיט אַ לעבנסמייך, מיט אַ רעאַליטעט מיט וועלכער עס איז אים באַשערט זײַנע קאַליר־און־געקלאַנג־דראַנגען אויסצולייזן. דערפֿון נעמט זיך עס, אַז וואָס ווײַטער מיר גייען אין סוצקעווערס פּאַעטישער שאַפֿונג, אַלץ מער דערקענען מיר אין איר ווידער דעם דערציילערישן יסוד. דאָס ליד האָט מער ניט קיין מורא פֿאַר אַ באַשטימטן דערציילערישן אינהאַלט. דערפֿון נעמט זיך עס אויך, וואָס אַלץ ווײַטער ווערן די לידער אַפֿילו מער "פֿאַר־שטענדלעך" — פֿאַרשטענדלעך לגבי די וועלכע פֿאַרמאַגן ניט קיין כוח זיך אוי־פֿצוּעפֿענען פֿלפי די טיפֿענישן פֿון אַ קינסטלעריש־קאַמפּליצירטן ליד. אַ גוטער לייענער קען דערשפירן די פֿרייד מיט וועלכער דער פּאַעט אַליין גייט אַנטקעגן זײַן אייגענעם דערציילערישן וואָרט. אַזוי קומען מיר אָן צו "גינסטיקע ערד". אין אַ גאָר גרויסן גראַד איז די פּאַעמע אַ קאַנסומירונג פֿון אַט דעם פּראָצעס.

פֿאַרשיידענע קלאַנגען פֿון דער רוסישער פּאַעזיע הערן זיך אין דער פּאַעמע. אין דער צײַט וואָס דער ריטעם פֿון "געהיימ־שטאַט" איז אויסערלעך אַ רויקער און מיט פֿיר אַקצענטירונגען, איז דער ריטעם פֿון "גינסטיקע ערד" כמעט אַן אַנלוי־פֿנדיקער אין זײַן דערצייל־שטראַם און פֿון צוויי אַדער דריי אַקצענטירונגען. אויבן־אויף זעט עס דעריבער אויס, אַז "געהיימ־שטאַט" זאל מער דערציילעריש זײַן ווי "גינסטיקע ערד". דאָס איז אַבער אַ געהער־אילוזיע. דער ריטעם אין "געהיימ־שטאַט" איז אַנגעטראָגן מיט אינערלעכע דערוואַרטונגען אויף דער עסטעטישער ענדערונג וואָס קומט פֿאַר אין דער פּאַעמע. דעריבער איז איר ריטעם אַ שטאַרק־אינגעהאַלטענער אין זײַן אַטעם. "גינסטיקע ערד" אַבער לאָזט איר דערציילונג אין פֿולן שווינג, ווייל דאָס דערציילטע ווערט דער עיקר, און קיין אַנדערע דערוואַרטונגען, אויסער דער

אַנטוויקלונג פֿון די דערציילערישע געשעענישן. זענען אין איר ניט פֿאַראַן. די פֿאַעטישע שורה איז אַ קורצע, איר ריטעם אַ שנעלער, איר דערציילערישער אַטעם אַ דינאַמישער פֿון האָבן זייער פֿיל צו דערציילן.

עס זענען פֿאַראַן ערטער אין דער פֿאַעמע וואָס ריטמיש וועקן זיי אויף אַסאַ- ציאַציעס, אַ שטייגער — פֿון "יעווגעני אַניעגין" פּושקינס. אָבער דאָס איז בלויז אין דעם שטח פֿון דעם דרויסנדיקן ריטעם, און אַפֿשר אויך אין דעם שטח פֿון באַהאַלטענעם דיכטערישן פֿאַרלאַנג צו דערציילן. אין תּוך אָבער איז די פֿאַעמע פֿון איר אייגענעם שטאַם אַן אַרויסגעוואַקסענע. זעווגען פֿון קאַלירן דאָמינירן נאָך אַלץ אין דעם געזאַנג וועגן דער מדינה פֿון ישׂראל. נעמט דאָס ליד זעקס און דרייסיק וועט איר גלייך דאָס דערזען:

די סאַברעס בליען. סאַפענדיקע רויטן.
די לופֿט איז ראָז פֿון שטעכיקער שאַטירונג.
אַ בלייך האָט זיי אַ צונד געטאַן די קנויטן
און מיטגענומען איינע פֿאַר אַ צירונג.
די קנויטן זייגן זידנדיקן בויםל.
באַלויכטן מיט דער בלונג זענען מיילן.
אַן אַדלער וואַלט געמעגט היינט בענטשן גומל —
די סאַברעס האָבן אים געשאַסן פֿיילן.

אַזעלכע מינים לידער זענען אין "גינסטיקע ערד" פֿאַראַן אַ היפש ביסל. זיי זענען אָבער סובאַרדינירט דעם פּלאַנירטן דערציילן פֿון געשעענישן אין באַשטימטער צייט און אויף אַ באַשטימט אַרט. אַזאַ ליד, ווי דאָס וואָס מיר האָבן נאָר וואָס ציטירט, וויל שוין מער ניט ווי נאָר באַלויכטן דאָס קאַנקרעט-אַקטואַ- לזירטע פֿון אַ געשעעניש אין דער באַפֿרייונג-געשיכטע פֿון דער ייִדישער מדינה.

אַנטקעגן, אין אַ ליגשטול, צווישן עולם,
אַ ייִנגל, זיינע ביידע פֿיס — פֿאַרגיפּסטע.
די ווייסקייט בלענדט. זיין ברוסט איז אַפֿן, הויל אים.
אַ מיידל, צי זיין שוועסטער, צי זיין ליבסטע,
פֿאַרקעמט זיין פֿאַטליע האָר מיט אירע פֿינגער.
און מאַניע זאַגט: "אַ טאַנק איז דאָ אַנוסטן
אַריין אין דאַרף, אַ טאַנק פֿון דעם באַצווינגער.
געשפרונגען איז דער ייִנגל דורך די קוסטן,
מיט זיינע אַכצן יאָר געוואַלט פֿאַרהאַלטן —
צעמורשט האָט אים דער טאַנק די ביינער מיטן מאַרש דעם קאַלטן."

מאַניע איז אַ היסטאָרישע געשטאַלט, אַזוי ווי דער טאַנק און דאָס ייִנגל זענען היסטאָריש. די עסטעטישע וויזיעס-אין-קאַלירן סוצקעווערס אין דער פֿאַעמע קומען ניט מער ווי פּסיכיש צו דראַמאַטיזירן די אויסערלעכע געשעענישן. צוליב

דעם שאַפֿט זיך שוין איצט דער פּאָעט אַ געוויינהייט אַליין מַפֿרש צו זײַן זײַן דרך. דער גיפּט אַרום דעם פֿאַרווונדטן ייִנגלס פֿוס "צינדט אָן מיין זעונג: ס'איז אַ שניי אַ צווייטער": דער שניי פֿון חרמון איז פֿון דער "שניי־לאַוויגע וואָס קײַקלט זיך אין ציון". שנייען פֿון סיביר און פֿון ווילנע און פֿאַרטיזאַנער־וועלדער לײַזן זיך סוף־סוף אויס אין דעם "לעצטן שניי" פֿון דעם ייִנגלס פֿאַרגיפּסטן פֿוס. אַזוי איז אויך די וויזיע פֿון די בליענדיקע סאַברעס. דער עסטעטישער יסוד איז שוין מער ניט קיין פּאָעטישער תּכּלית פֿאַר זיך, נאָר ער באַדינט די נאַציאָנאַלע אידעע פֿון ייִדישן לעבן. דאָס איז זײַן זינען. ווייל איצט, נאָך זײַן ווייטן דרך, ווייס דער דיכטער אַז "פּאָעזיע איבער אַלע צײַטן זוכט אַ לײַב, אַ פּאַרעם".

וויסנדיק אַט דעם אמת שטרעבט סוצקעווער אים צו פֿאַרקערפּערן אין עפּישער פֿאַרעם. נאָך קען ער ניט — אָדער ער וויל נאָך ניט — אָנשרײַבן אָן עפּישע פּאָעמע וועגן איין וויכטיקן "העלד". די קריסטאָליזירונג פֿון יחידישער געשטאַלט שרעקט אים נאָך דערווייל אָפּ. איז דערווייל בלויז צײַט זײַן העראַישער העלד. די צײַט באַזינגט ער און וועגן איר דערציילט ער. די צײַט לאַזט זיך ניט קאַנסאַל־לידירן אַזוי געשטאַלטיק, אַזוי פֿאַרקערפּערט אין אַ קאַנקרעטער באַשטענדיקייט, ווי די געשטאַלט פֿון אַ יחיד. די פּאָעמע, וועמענס העלד איז צײַט, און ניט בלויז די באַשטענדיקע געשטאַלטמעסיקייט פֿון אַ מענטשן אַ יחיד, דערלויבט אים אַלערליי "דיגרעסיעס" אין קאַליר־וויזיעס וואָס שטענדיק יירן זיי אין זײַנע קינסטלערישע מעמקים. אָבער זיי אויך זענען שוין שפּראַצונגען פֿון דער צײַטס אַקטועלער פּראָבלעמעס: זיי בליצן אויף די צײַט און אירע פּראָבלעמען אויך פֿון אינעווייניק, פֿון דעם פּסיכיש־קינסטלערישן געשפּיר סוצקע־ווערס. סוצקעווער אַליין איז וועגן דעם אַזוי באַווסטזיניק־קלאָר, אַז אַפֿט מאָל ווענדט ער זיך צו זיך אַליין, זיך אַליין דערקלערנדיק דעם זעלבן פּראַצעס. כּדי ניט צו פֿאַרלירן זײַן באַלאַנס אָבער, פֿילט ער אָן די פּאָעמע מיט קאַנקרעטע עפּיזאָדן און באַשרײַבונגען אויף יעדן זײַטל — און דער לייענער קען זיי שטענ־דיק באַמערקן.

אָבער נאָך אַלעמען איז "גיִסטיקע ערד" אין אַ גאַנץ באַשטימטן זינען דער עפּאָס וועגן איר מחבר, דעם פּאָעט אַליין וואָס האָט זי געשאַפֿן. אין די ערשטע צוויי שורות פֿון ליד איינס, איז ער אויף איר מרמז ווי זײַן "אַדיסייע". באמת איז ער עס דער העלד פֿון דער גאַנצער פּאָעמע. פֿון צײַט צו צײַט דערציילט ער אָפֿן וועגן זיך, ווענדט זיך צו זיך אַליין און צו זײַן וואָרט, ווי עס פֿלעגן אַ מאָל טאָן פּאָעטן אין אַלטע צײַטן. אָבער דאָס איז אַזאַ מאַניר: אפֿשר כּדי מרמז צו זײַן דעם לייענער אויף זײַן מיטבאַטייליקונג אין דער פּאָעמע. דער אמת איז אָבער, אַז ער איז דאָרט באַשטענדיק דאָ, אַז באַשטענדיק האַלט ער אין איין דערציילן וועגן זיך און וועגן זײַן אַנטייל אין דער צײַט. גוטע לייענער וועלן מסתּמא טאַקע קענען באַהויפּטן, אַז דער הויפּטהעלד פֿון "גיִסטיקע ערד" דערציילט וואָס ער און זײַן וואָרט האָבן דורכגעמאַכט פֿון "געהיימטשאַט" אָן ביז ער איז אָנגעקומען אויף דער גיִסטיקער ערד. ווי זײַן אייגענער גייסט, אין גלות פֿון זײַנע אייגענע וויזיעס, איז געקומען אויסגעלייזט צו ווערן אויף דער ערד פֿון ישראל. אין דעם זינען איז "גיִסטיקע ערד" אַ קאַנסומירונג פֿון אַלע פֿאָיערדיקע ביכער זײַנע, פֿון אַלע זײַנע אַדיסייִוואַנדערונגען אין ייִדיש־

דיכטערישער שאַפֿונג. ווייל ערשט איצט קען ער אויפֿנעמען דעם ליכטצינדער
פֿון ירושלים וועגן וועמען ער דערציילט כמעט פֿראַזאיש:

א ליכטצינדער, אליין פֿון וואַקס און קנייטלעך,
גענענט צו מיר און פֿרעגט, צי זאל ער צינדן
א ליכט — — —

און דאָך אים זען אַרומגיין אין דער "בלויער שטילקייט" וואָס אויף איר פֿרעגט
ער מיט טיף־זעערישער באַגייסטערונג:

ווי קאָן אַ שטילקייט זיין אזוי געלאָדן
מיט בלויזען אינהאַלט? וווּ זאל איך דאָ לאָזן
אַ וואַרט, אַז בלויז פֿון תּפֿילות איז דער באַדן
און ס'זענען רהמימדיקער בלויז די גראַזן?

אזוי איז ער שוין איצט אַריינגעפֿלאַנצט אין דער ערד וואָס האָט אים דערלויבט
זיין גייסטיקייט ברענגען צו אַ קיום. דערמיט לייזט ער אויך אויס אַלע זיינע
געשטאַלטן פֿון "געהיימטשאַט". זיי אַלעמען האָט ער ווידערגעבראַכט אויף
דער "גייסטיקער ערד".

געבראַכט האָט ער אויך מיט זיך די טויב, די העלפֿאַנדן און די געדאַנקען פֿון
דעם הירש. דאָס וואַרט זיינס פֿילט איצט אָן זיינע עסטעטישע זעונגען מיט
ייִדישער ירושה, מיט אַ לעבנס־רעאַליטעט וואָס פֿאַראייניקט אַלע אונדזערע
דורות און וואָס שענקט דעם קינסטלערישן דראַנג אַ גרויסן קיומדיקן מייַן.
קוקנדיק פֿון "גייסטיקער ערד" אויף צוריק, אויף די פֿריערדיקע שאַפֿונגען
סוצקעווערס, קען מען אַוודאי שפֿירן דעם באַשער זיינעם און דעם באַשייד
זיינעם. אין אַט דעם ליכט איז סוצקעווערס גאַנצע פּאַעטישע שאַפֿונג פֿון אַ גאָר
גרויסן ווערט: סײַ אין דער יחידישער בחינה פֿון דעם פּאַעטס קינסטלערישער
דערגרייכונג אליין, סײַ אין איר נאַציאָנאַלער בחינה — אין דער געשיכטע פֿון
אונדזער קיבוּצדיקער קינסטלערישער שאַפֿונג.

דער פאָעט

אזוינס לאַזט זיך ניט פֿאַרגעסן. ס'איז אַ מיין אַנטפלעקונג. ווערטט פּלוצעם אָפּגע-
גאַסן מיט ליכטיקייט, און דו שפּירסט בחוש ווי זי דרינגט אין דיר אַרײַן, נעמט
דיך אַדורך און דו ווערטט אין גאַנצן דורכגעליכטיקט. אזוי ווירקן קען בלויז
אַן אמתער פּאָעט.

אזוי האָב איך דערקענט אַבֿרהם סוצקעווערן ניט לאַנג צוריק, בײַ זײַנעם און
אויפֿטריט וועגן ה. לייזויק.

יאָרן אַז מיר קענען זיך. איך האָב אים געהערט מערערע מאַל. ניט נאָר בעת
ער האָט פֿאַרגעלייענט זײַנע אייגענע לידער, כ׳האָב אים געהערט רײַדן. וועגן
ליטעראַטור בכלל. אָבער באַזונדערס וועגן אומגעקומענע אַדער אומגעבראַכטע
שרײַבערס — אין דעם היטלער-הוראַגאַן, צי אינעם סטאַלינישן טירוף.

האָב איך תמיד געפֿילט, אַז ער קומט פֿון דאָרט, אַז ער האָט זיך געטראָפֿן
פנים-אַלפנים מיט יענע שרײַבערס, זיי דורכגענומען אין זייער תּוכיקייט. דער-
קענט זייער קינסטלערישע דערהויבנקייט, צוגעזען זייער מענטשלעכע צע-
בראַכנקייט און געווען אַן עדות פֿון זייער מאַראַלישן פֿונדנדערפֿאַל. דאָס האָט
געמאַכט אַ טיפֿן קרייך אין זײַן נשמה. פֿון דאַנען — דער וויבירנדיקער אויפֿ-
ציטער אין זײַן שטים, דער נערוועזער צוק אין געזיכט און דער פֿאַרוואַלקנטער
פֿלעמל אין אויג.

ער טראַגט אין זיך וועלטן חרובֿע, זעט כּסדר מענטשן-רוינעס, פֿילט מען ווי
ער קומט אַרויס אַ געלייטערטער פֿון דעם, וואָס ער איז זיך מתייחד מיט דער
פֿאַרזונקענער תקופֿה.

דאָס מאַל איז ער אייפֿגערופֿן געוואָרן אויף דער סעסיע פֿונעם ראַט פֿון
ידושם אין ירושלים צו כאַראַקטעריזירן דעם נאָר וואָס פֿאַרשטאַרבּענעם
ה. לייזויק, וואָס זײַן פֿאַרטרעט האָט מען איצט אויפֿגעהאַנגען אינעם זאַל
פֿון ידושם.

אַזאַ האָט ער זיך אַנטפלעקט פֿאַר מיר דאָס ערשטע מאַל.
דאָס איז ניט געווען קיין הספּד און ניט קיין ליטעראַרישע אָפּשאַצונג. דאָס האָט
גערעדט אַ פּאָעט וועגן אַ פּאָעט. אויף אונדזערע אויגן ממש האָט זיך אויסגע-
שפּונען אַ מערקווערדיקע, לויטערע פּאָעמע; לייזויק.

ער האָט גערעדט ניט מער ווי פֿופֿצן מינוט, אָבער ס'איז ניט געווען קיין איבעריק
וואַרט און קיין פֿרעמדער קלאַנג. שטריך נאָך שטריך האָט זיך געפֿורעמט די לייזויק-
געשטאַלט, און באַלד איז זי פֿאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ ניגון, דורכגעווייטיקט
מיט עצבות און דורכגעשטראַלט מיט זוניקער חדווה. מיר האָבן זוכה געווען
אַרײַנצואַטעמען אין זיך דעם געבענטשטן ליריזם פֿונעם דיכטער, וואָס אויך נאָכן
טויט שפּאַנט ער אַוועק ווייטער...

ציטערדיק אין אָפּגעהיט האָבן זיך פֿון סוצקעווערס מויל געשנירלט ציטאַטן
פֿון לייזויקס לידער — פֿון ווייטן סיבירישן אַמאַל און פֿון דער ערשט געכטן

אויסגעשטומטער תפילה. און ס'האט אויף אלעמען א הויך געטאן מיט לייוויקישער אייביקייט.

ס'איז געווען אן אויסגעזונגענע לייוויק־געשטאלט אין איר פאָעטישער דורכ־זיכטיקייט און מאַראַלישער דערהויבנקייט.

איך האָב זיך אַינגעגעסן אין סוצקעווערס פנים, אין זײַנע אויגן, אײַנגעזאָפּט דעם טאָן פֿון די ווערטער און דעם אַראַמאַט פֿון זײַן געזאַנג.

דאָס איז ער!

אין סוצקעווערן האָב איך פֿון דאָס נײַ דערקענט לייוויקן; און דורך זײַן לייוויק־פאַרטרעט האָב איך פֿון דאָס נײַ דערקענט סוצקעווערן.

כ׳האָב אױפֿגענומען אַ נײַעם סוצקעווער.

ס׳האָבן זיך געצויגן איבער מײַן באַק טרערן און כ׳האָב געוויסט, אַז דאָס זענען טרערן פֿון אַ באַזונדערער, דערהייבנדיקער איבערלעבונג.

מסתמא איז סוצקעווער תמיד אַזאַ, אַבער איך האָב אים איצט דערזען אַן אַנדערן. זײַן איצטיקער אױפֿטריט האָט מיר געהאַלפֿן, אַדער געצווונגען צו דערזען אים, ווי ער איז אין דער אמתן.

ס'איז געווען זײַן ליד, אין וועלכן ער האָט זיך אויסגעזונגען.

ס'האָט אין מיר אַרײַנגערײזלט פּאָעזיע פֿון קלאַרסטן קוואַל.

כ׳האָב אומדערוואַרט געפֿונען דעם שליסל צו סוצקעווערס שאַפֿן. אומעטום און שטענדיק איז ער פּאָעט. דאָס איז זײַן מאָס צו מעסטן אים; ער איז תמיד געזאַנג.

עס איז געזאַנג וואָס רודערט אויף, רויבט אַוועק די געמיטלעכקייט, צינדט אַן פֿלאַמען פֿון אומרו און פֿײַנערט־אויס די מחשבה.

*

״געװײַהטשאַט״, ״ידישע גאַס״, ״אין פֿײַער־וואַגן״, ״אין מידבר סיני״ — ס'איז די נײַע ייִדישע פּאָעטישע מאַזאַיק, אין וועלכער עס קומען זיך צונויף מזמורים פֿון ווײַטן תנכישן עבר, אַפּהילכן פֿון געטאַ־קאַמפֿן, גסיסה־כאַרכלען פֿון פֿאַר־מישפטע אין חשכות פֿון אונטערערדישע קאַנאַלן, וויזיעס פֿון מאַדערנע בעלי־חלומות און למנצח־געזאַנגען צו הײַנטיקע פֿאַטערלענדישע העלדן; ס'איז די יצירה פֿון אַ פֿאַלק, וואָס איז אויסגעהרגעט געוואָרן, אױפֿגעשטאַנען פֿון אַש, נײַ־געבוירן, און נתעלה געוואָרן אין פֿײַער־וואַגן צום אויסגעשטערנטן הימל פֿון אײַגענעם באַדן.

ס'האָט אַפּגעגליקט סוצקעווערן, וואָס ער איז פֿון געטאַ־אַפּגרונט עולה געווען אַהער, וווּ אים איז באַשערט צו פֿאַרנעמען דעם נײַעם פּאַטאַס פֿון ייִדישן שאַפֿן; ס'האָט אַפּגעגליקט אונדז, דער ייִדישער ליטעראַטור, וואָס איר איז באַשערט, אַז סוצקעווער זאָל זיך אַרײַנלעבן אין אונדזער ישראלדיקער אַטמאָספֿער און צושטייערן צו דער שירה פֿון בוי און געראַנגל זײַן, סוצקעווערישן, פרק פּאָעזיע. דער פּאָעט אַבֿרהם סוצקעווער באַרײַכערט און פֿאַרטיפֿערט די שאַפֿונג פֿון דעם ישראלדיקן ייִדישן מענטש.

א קליינע לעקציע

מיר עפענען דעם בוך פֿון אַברהם סוצקעווער "אין פֿער־וואַגן" (תּל־אָבֿיב, 1952) און לייענען דאָרט אַ ליר, וואָס האָט נישט קיין נאָמען, טראַגט אויף זײַן שטערן אַ שטערנדל, און הייבט זיך אָן מיט די ווערטער: פֿאַרגאַנגען איז אַ ייִדנוועלט, און איז געשריבן געוואָרן אין יאָר 1948. מיר לייענען עס סטראָפֿע־סטראָפֿע און קלערן זיך אַרײַן, כּדי די באַזונדערע סטראָפֿעס און צווי אַרום דאָס גאַנצע ליר צו פֿאַרשטיין.

I

פֿאַרגאַנגען איז אַ ייִדנוועלט מיט מתמיד און מיט מאַניש,
מיט פּלה־ייִדיש אויסגעפּוצט אין פֿאַלקסלידער באַהאַרצטע.
אַ ייִדנוועלט איז אויסגעגאַנגען אימהדיק־האַרמאַניש,
באַגלייט מיט שפּילנדיקע פֿידלען — קינדערלעך די צאַרטסטע.

דער לייענער שטעלט זיך קודם־כל אַפּ אויף ווערטער, וואָס חוזרן זיך גאַנץ אָדער כּמעט גאַנץ איבער, און דאָס איז דער סוביעקט פֿון דער סטראָפֿע און זײַן פּרע־דיקאַט: 1. פֿאַרגאַנגען איז אַ ייִדנוועלט, 2. אַ ייִדנוועלט איז אויסגעגאַנגען — דער חילוק איז אַ קלאָרער: פֿאַר גיין פֿאַרגייט בילדלעך די זון, באַגריפֿלעך די צײַט, עפּיגראַמאַטיש אַפּילו אַ פּאַטש; אויס גיין גייט אויס קאַנקרעט דער אייל, כּמעט קאַנקרעט דער אָטעם, אַבסטראַקט אַ נשמה; דאָ פֿאַרגייט און גייט אויס אַ וועלט, אַ ייִדנוועלט (נישט פֿרוגס אַ וועלט מיט ייִדן, נאָר בפּירוש אַ ייִדנוועלט), און זי פֿאַרגייט ווי אַ סובסטאַנציע, דורך צוויי אַטריבוטן אירע: מתמיד און מאַניש, ווי צוויי גײַסטיקע רעפּרעזענטאַנטן פֿון צוויי דורות — נישט מחמת דעם גראַם נאָר מחמת אַ מהותדיקער טעם גייט דער מתמיד פֿאַר מאַניש, דען כאַטש י. ל. פּרץ האָט זײַן מאַניש געלאָזט אַפּדרוקן ווען ביאָליק איז נאָך געווען אַ ייִנגל פֿון אַ יאָר פֿופֿצן און האָט נאָך געהאַט אַ היפשע פּאַר יאָר ביז צו זײַן מתמיד, איז אָבער דער מתמיד, בֿפֿרט אין זײַן טיפּישן באַנעם, אַ פֿרע־ריקער פֿון מאַניש, בֿפֿרט אין זײַן מער אינדיוידועלן באַנעם. הייסט עס, אַז די פֿאַרגאַנגענע־אויסגעגאַנגענע ייִדנוועלט באַזירט זיך מענטאַל און באַוווּסזטיגיק אויף די צוויי געשטאַלטן, וואָס שטייען בײַם טויער פֿון דער ייִדישער מאַדערנע און אירע וואַקלענישן. אָבער שוין די צווייטע שורה באַנוגנט זיך נישט מיט אַזאַ באַזע און פֿאַרווייזט אויף אַ טיפֿערער — די ייִדנוועלט קומט דאָ אויס אַ באַ־האַרצטע מיט פּלה־ייִדיש אין פֿאַלקסלידער. לוינט זיך קודם־כל צו פֿאַרשטיין די עבֿרי פֿון דער שורה — אַ פּלה און באַהאַרצן זענען פּידוע פֿאַראַנקערט אין שיר־השירים: לבבתיני אחותי פּלה, ווערט געטייטשט: דו האָסט מיך באַהאַרצט מיין פּלה, און ווערט, אין אונדזער געשמאַק, פּאָזיטיוו פֿאַרשטאַנען ווי מען וואַלט אַ שטייגער זאָגן: דו האָסט מיר מיין האַרץ געשטאַרקט, דערפֿרישט, כאַטש גרונטיק האָט עס אַ נעגאַטיוון באַטייט, ווי מען וואַלט אַ שטייגער זאָגן: דו האָסט מיר מיין האַרץ געשוואַכט, אַפּגענומען, און עלטערע און ייִנגערע טײַטשן ווייסן עס גאַנץ גוט — פֿאַר לבבתיני אחותי פּלה האָט ר' יקותיאל בליץ: דוא האָסט מיר

מיין האַרץ גנומען מיין שוועסטער אויך ברויט; ר' יוסף וויצנהויזן: דוא האַשט
 מיר דאָש הערץ גינומען מיין שוועסטער [ליבה] (פלה), ווייטער יהואש: האַסט סי'האַרץ
 מיר געפאַנגען, שוועסטער מיין פלה. אָבער אין אונדזער ליד גייט באַהאַרצט ווי אין
 זיין סוביעקט, דעם פֿאַלקסליד — ממש ווי מיר האָבן אין פֿאַלקסליד אַ צווילינג:
 האַרצעניו קרוינעניו, איז דאָ באַהאַרצן געפֿורעמט ווי באַקריינען, באַשיינען, מיט
 האַרץ אַרומרינגלען: נאָך זעען מיר אין ליד אַז די פלה איז אויסגעפּוצט, איז עס
 סי' פֿדרך הטבע, סי' פֿדרך המנהג (קישוטי פלה), סי' פֿדרך הכתוב, אָבער מען
 דאַרף געדענקען אַז די געפּוצטע פלה, איז נישט דער באַצייכן פֿאַר דעם מיידל
 וואָס שטייט אונטער דער חופּה, און וואָס איר חתן אין די לעצטע דורות איז [דער]
 מתמיד אָדער מאַניש, נאָר בפֿירוש דער באַצייכן פֿאַר דעם מיידל־יידיש, וואָס
 שטייט אויסגעסטראַיעט אין פֿאַלקסלידער, ווי איר חתן איז אויסגעסטראַיעט מיט
 תורה, וואָס ווערט אין אונדזער ליד נישט דערמאָנט, און דאָס מסתמא מחמת
 צוויי טעמים — איינער, ווייל ער וואָלט פֿאַרטיילט דעם אַקצענט צווישן ייִדיש
 און לשון־קודש, דער אַנדערער, וואָס איז געבונדן מיטן ערשטן, ער וואָלט פֿאַר־
 אַיילט דאָס וואָס געהער בעצם צו די ווייטערע סטראַפֿעס. אויב מען מעג זיך דערוועגן
 אַן השערה, וואָלטן מיר אויך געפֿרוווט זען די פלה, ווי אַ סימבאָל פֿון דער נשמה,
 בעיקר פֿון דער אויסגייענדיקער נשמה, ווי עס ווערט געבראַכט אין הספד איבער
 ר' הונא: קצף אל על עולמו, וחמס ממנו נפשות, ושמה בהם ככלה חדשה, וואָס
 ביאַליק גיט איבער (ווי אַלע פּאָעטישע איבערזעצן אין פֿאַריידישטן "ספֿר האַגדה"
 פֿון ביאַליק־ראַוויניקי, נעם איך אָן, אַז עס איז בליזן ביאַליקס האַנט דערביי): ווי
 גרויס מוז זיין פֿון גאָט דער צאָרן אויף זיין וועלט, אַז אַפּגערויבט האָט ער איהר
 בעסטע צירונג: די ריינסטע און די שענסטע זעעלען. אָבער מיר קערן זיך צוריק
 צו דער אויסגעפּוצטער פלה־יידיש, וואָס ווי אַ כלה אונטער דער חופּה ווערט באַ־
 גלייט פֿון פֿלי־זמר, און אַזוי איז די חופּה אַ שוואַרצע חופּה, ווי אַ יידנוועלט גייט
 אויס, און גייט אויס אין אַ סתירה, וואָס דער דיכטער פֿאַרבינדט אין אַן אַדווער־
 ביאַלן שכנות: אימהדיק־האַרמאָניש, און בויט די סתירה אויס ווי אַ משל און אַ
 נמשל, דער משל איז די האַרמאָניע: שפּילנדיקע פֿידלען, דער נמשל איז די
 אימה: קינדערלעך די צאַרטסטע.

II

נאָר ווען דאָס לעצטע פֿאַלקסליד האָט געצאָפּלט אויף אַ תּליה,
 און מיט אַ גרינעם איילבערטבלאַט קיין טויב איז ניט געקומען;
 ווען טויט־לַבְנָה האָט פֿאַרבייטן שוין געוואָלט די שקיעה —
 אַ ריס געטאָן האָט זיך פֿון מויל דעם אויסגעקרימטן, שטומען,

אַ גאַלדענע נשמה, איז געפֿלויגן איבער ימען — —

צווישן דער ערשטער אין דער צווייטער סטראַפֿע זענען אַלע קישוטי פלה, די
 באַהאַרצטע פֿאַלקסלידער, אויסגעגאַנגען אין עינייים, אויף דער תּליה, און
 איצט צאָפּלט פֿאַר אונדז דאָס לעצטע פֿון זיי, און בלויז אַ נס קען עס אַפּראַטעווען,
 און דאָס נס מאַלט זיך אויס אין גייסט און בילד פֿון דער אַלטער, עלטסטער

אונטערגאנג-מסורה, דעם מכול, ווו דאס גרינע איילבערטבלאט אין מויל פֿון דער טויב, זאגט אָן דעם נס פֿון דער צוריק־אַרויסשטאַרצנדיקער יבשה; אָבער נישט בלויז וואָס דאָס נס חורט זיך נישט איבער, נאָר אַנשטאַט דער דערוואַרטער גרינקייט, ווי אַ סימן פֿון שפּראַך און אויפֿגאַנג, שפּרייט זיך אויס אַ ווייניקייט ווי אַ סימן פֿון אַפֿלעב און אונטערגאַנג (טויט־לִבָּנה) וואָס נעמט פֿאַרבייטן די שקיעה, אין איר טאַפֿלזיניקייט, איינס בדרך משל: די גאַלדיקייט פֿון דער אונטערגייענדי־קער וווּ, דאָס אַנדערע בדרך נמשל: די לעצטע פּראַכט פֿון אויסגייענדיקן ייִדן פֿאַלק, פֿאַרביילדלעכ, אין צאַפֿל פֿון לעצטן פֿאַלקסליד. און דאָ געשעט פֿאַרט דאָס נס, — ער געשעט נישט דורך דער ממשותדיקער טויב, נאָר דורך דער סימבאָ־לישער טויב — די גאַלדענע נשמה, דער תּמצית פֿון דעם געראַטעוועטן שקיעה־גאַלד, וואָס רייסט זיך אַרויס פֿון מויל, און סײַ דער מיטאָס, סײַ די לעגענדע, סײַ די פֿאַלקס־מעשה מאַלן זי ווי אַ טויב, אָדער אַ פֿלאַטערל. דאָס עצם בילד פֿונעם אַרויסריס פֿונעם מויל — דאָ איז עס אויסגעקרימט פֿון יסורים, און שטום פֿון רציחה — געפֿינען מיר אין אַזאַ פֿלאַסטישקייט בײַ ביאָליק און נסתר, און דעם פֿלי פֿון דער נשמה, עלעהיי אַ פֿויגל, געפֿינען מיר בעיקר אין דער פֿאַרעם פֿון דער גאַלדענער פּאָווע בײַ איציק מאַנגער און י. י. סיגאַל.

III

אַ גאַלדענע נשמה, איז געפֿלויגן איבער ימען, און אויפֿגעלעבט אַט דאָ, אין לאַנד פֿון חלום, יענע אַלע, וואָס האָבן אויסגעצאַנקט אין אַשן מיט דער פֿאַן צוואַמען, און ווידער איז די ייִדנוועלט געוואָרן מיר נתגלה.

די גאַלדענע נשמה וואָס מיר האָבן געזען אירע טיפֿערע שיכטן, איינע אַ מער אייבערשטע (מתמיד, מאַניש) איינע אַ מער אונטערשטע (ייִדיש, פֿאַלקסליד) ראַ־טעוועט זיך אַרויס און אַריבער אין דער טיפֿסטער שיכט, אין דער ערשטער היים, וואָס ווערט דאָ אַנגערופֿן דאָס לאַנד פֿון חלום, און זי, די גאַלדענע נשמה, לעבט דאָ אויף אַלעס וואָס איז דאָרט פֿאַרגאַנגען און אויסגעגאַנגען. מעגלעך אַז דער זאָג: אַלע, וואָס האָבן אויסגעצאַנקט אין אַשן, מיינט נישט בלויז דאָס אויס־צאַנקען פֿון אַ פֿייער, אַ ליכט, אַ פֿונק וואָס איז אין אַש אויסגעלאַשן, נאָר אויך, און אַפֿשר בעיקר דאָס אויסצאַנקען, דאָס אויסקעמפֿן, דאָס דורכראַנגלען זיך אין אַש און פֿונעם אַש אַרויס, אַ רמז פֿון קאַמף, געראַנגל איז, דוכט זיך די פֿאַן, און אַן אַסמכתא דערויף איז דאָס שכינות פֿון דער נשמה און דעם אַש — דאָס בילד פֿון דעם פֿויגל וואָס שטייט אויף פֿון זײַן אייגענעם אַש, האָט די דיכטערישע פֿאַנטאַזיע אַנגערעגט צו אַן אַנאַלאָגן באַשרייב ווי מיר האָבן אים דאָ פֿאַר אונדז: דער אַרויסריס זײַנער פֿון מויל, אַזוי אַז דער נישט־דערמאַנטער, אָבער בסתר פֿאַראַנענער אַש־פֿעניקס איז עס דאָס קעגנשטיק פֿון דער תּיבֿה־טויב. דען נאָר אַ באַנעם ווי ער האָט זיך אַרויסקריסטאַליזירט אין דער לעגענדע איבערן הול, דעם פֿעניקס, קאָן אויסצײטיקן אַזאַ זיכערן און שלימותדיקן זאָג: און ווידער איז די ייִדנוועלט געוואָרן מיר נתגלה. דאָס וואָרט נתגלה איז פֿאַר זיך אַן איבערגע־

לאַדנס: עס פאַסט גוט צום באַגריף לאַנד פֿון חלום, אָבער עס פאַסט אויך צום
אנטפלעק פֿון דעם פֿאַרבאַרגענעם.

IV

נביאים גיבן זיך די הענט מיט שפּאַנענדיקע עולים,
ווי קאַנען זיין פֿון אייביקייטן איינליגן דערנעבן ?
עס נידערן פֿון הימל מתים... און ס'באַגלייט דעם עולם —
אַ וואַלקנזייל פֿון אומקום און אַ פֿלאַמענזייל פֿון לעבן.

אַזוי ווי מיר האָבן שוין דערגרייכט טיפּערערע שיכטן, ווי מיר האָבן זיך געריכט
לויט דער ערשטער סטראַפֿע, קאַנען זיך שוין, אָדער בעסער געזאָגט, מוזן זיך שוין,
די גאַר אייבערשטע און די גאַר אונטערשטע שיכטן, נישט בלויז קאַנפֿראַנטירן,
נאָר זיך באַגעגענען און האַרט צוזאַמענשליסן — די נביאים, דער ווייטער עבֿר
פֿונעם לאַנד, און די עולים, דער נאָענטער הווה אירער, גיבן זיך די הענט, אַ מין
בריק צווישן צייט און רוים, און די דורות צווישן דעם ווייטסטן און דעם נאָנטסטן
ווילן און קאַנען נישט פֿעלן בײַ אַזאַ באַגעגעניש, זיי, וואָס הייסן דאָ: די זיין
פֿון אייביקייטן, קאַנען נישט איינליגן אין זייערע קבֿרים, און מיר זענען גרייט
צו אַ בילד פֿון זייער אייפֿוועק און אויפֿקום פֿון זייערע קבֿרים, אָבער וואָס עס
געשעט איצט איז אַנדערש — פֿונקט ווי מיר זעען אַ האַריזאָנטאַלן צוזאַמענבונד —
נביאים און עולים; זעען מיר אויך אַ ווערטיקאַלן צוזאַמענבונד — די מתים וואָס
קאַנען נישט רוען אין די קבֿרים, נידערן אַראָפּ פֿון הימל, און אויבן און אונטן
ווערן איינס.

איצט קערן מיר זיך אום צום אָנהייב ליד, וווּ מיר האָבן געהאַט אַ באַגלייט,
אָבער שטאַט אַן אַקוסטישן: שפּילנדיקע פֿידלען, האָבן מיר אַ וויזואַלן, אַ וויזואַל־
נאָרן, אַפֿילו אַפּאַקאַליפּטישן: אַ וואַלקנזייל און אַ פֿלאַמענזייל; דאָס הייסט מיר שפּאַ-
נען אין מידבר און האָבן פֿאַר זיך דעם עמוד־הענן און דעם עמוד־האש, אָבער אין
אַן אַנדערן סימבאָליש־פֿונקציאָנאַלן פֿאַרטייל: דער וואַלקן, וואָס אין מידבר גייט
ער בײַ טאָג, איז דער סימבאָל פֿון אומקום און דער פֿלאַם וואָס אין מידבר גייט
ער בײַ נאַכט, איז דאָ דער סימבאָל פֿון לעבן, און דער דיכטער גייט דאָ, אַפֿשר
בלא יודעין, אויף דער ליניע פֿון אַ נייערן אויסטייטש פֿון די צוויי זיילן, וואָס
האַט זיך שוין זײַן אייגענע געשיכטע. על־פּלפּנים חתמענען די צוויי זיילן לאַ-
פּידאַר אַפּ די יסודות וואָס זענען אין ליד אויפֿגערוּדערט געוואָרן: דער מבול און
זײַן טויב, דער פֿעניקס און זײַן אַש, תּחית המתים.